

70

70

Melâmet ve Melâmîlik hakkında şimdiye kadar umumî bir eser, hemen hemen yazılmamıştır. Şarkta yazılan eserler, dinî bir ahîde ile yazıldığı gibi tarihî intihattan da tamamiyle mahrumdur. Son zamanlar^{da} yazılan eserlerden bâkî B. merhumun "Hacı Bayram-velî" ismindeki eseri o zamana kadar yazılmı^ş me-nâbîp kitaplardan çyzen telhis edilmiş bir kopyadan ibaret olduğu gibi Sadık Kicdamî ve M. Ali Ayri beylerin [2] eserleri de heza diğer kitapla-run indî bir çok hüküm ve faraziyeyi ihtiva eden sıradan şekli âharlardır.

Gaybulara gelince; Bunlar, Melâmet ve Melâ-mîlerden ancak bir münasebetle bahsetmişler ve Me-lâmeti bir (Kül) olarak tedhik etmedikleri için bazı hatalarda bulunmuşlardır.

Be, hicretin ikinci ve bilhassa üçüncü asrında zikir ve intişar eden ve e'lan devâm etmekte bulunan bu mesleği bir (Kül) olarak tedhike, tece-ddüt ve intişar devreleriyle ayırdan zümrelerin ara-larındaki ayrışma ve fakları irâeye salıstem. ayri zararda son Melâmî hulefâsım tesbite dikkat ve Seyyit M. Karda bilhassa ısrar ettim. Neticede bu kitap meydana geldi. Hiç olmazsa Melâmet cereyanını ve Melâmî erlerini toplu bir halde bulundurduğu için bir harja yarar zannındayım.

Melâmiyyei ūlâ (Melâmetiyye)

- ابو صالح حمود بن احمد بن عماد القصار - Ebu Salih Hamdûnibni Ahmedibni ammarülkassâr -

İlk devre melâmiliği, (Melâmetiyye ^{ملاحمه}) invanile maruftur ve sofiyye hakkında yazılan eserlerin ümmehatından addedebileceğiniz, (Şeyh ebülkâsım Abdükerim ibni hevazenilkuşeyri ^{شیخ ابوالقاسم عبدالکریم بهروز القشیری}) nın (1) risalesinde ve yine şeyhi müşarünileyhin muâsırî olan ve nefehâta (^{نضارة الذن}) nazaran (Şeyh ebülfazıl ibni Hasan ^{شیخ ابوالفضل بن حسن}) isminde bir şeyhin müridi bulunan (Aliyyibni Osmân ibni ebû aliyyülgaznevî ^{علی بن عثمان بن ابوالغازنی}) (2) nin (Keşfü'l mahcub ^{كشف المحجب}) ismindeki eserinde tasrih edildiği veçhile tabakai ūlâ ricalinden nişaburlu (ebû Salih Hamdûn ibni Ahmed ibni Ammârülkassâr ^{ابو صالح حمود بن احمد بن عماد القصار}) tarafından bir meslek olarak neşredilmiştir.

Ebülkasım kuşeyrî, risalesinde Hamdûni kassârı zikrederken (Nişabur melâmetiyyesi, ondan intişar etmiştir. Sâlimülbârûsî ^{سالم باروس}) ve Ebûtürabı nakşebî ^{ابو تراب نخشبی} ile sohbet etti.

1 : Ebülkasım Abdülkerim ibni hevazenilkuşeyri ^{ابوالقاسم عبدالکریم بهروز القشیری} :
 376 da doğmuş, 465 de nişaburda vefat etmiştir. Risalesinin tarihi tahririni baş tarafta (^{اما هذه رسالة تها القصار الاتقا عبدالکریم بهروز القشیری الجماعة الصوفية ببلد انار من سنة اربع و ستين و اربع مائة}) diye 437 olarak bildirilmektedir. Bu risale üçüncü Muradın hocası Sadettin efendi tarafından türkçeye tercüme edilmiştir. Nüşhai mütercemesi Beyazıt umumî kütüphanesinde 3302 numaradadır.

علی بن عثمان بن ابوالغازنی قدس سره العزیز (2) :
 کنت وی ابر کشته است . عالم و عارف بود . مرید شیخ ابوالفضل بن حسن بن علی است و صحبت بسیاری از مشایخ دیگر رسیده است . صاحب کتابت کشف المحجبات است که از کتب معتبره مشهوره در این فنست و لطایف و حقایق بسیار در آنه کتاب جمع کرده است .
 " نفا " "

271 senesinde öldü) diyor. (2) Keşfülmahcub sahibi de kitabında melâmilik hakkında bazı malûmat verildikten sonra Hamdûn hakkında (قدوة الصالحين) sözleriyle başlayarak şu malûmatı veriyor:

(Meşayihin kudemâ ve müteverriânındandı. Fıkıh ve ilimde derececi âlâda idi. Süfyânî sevri mezhebine salık ve tarikatta Ebü Tûrabî nahşebî müridi idi. [2])

Yine aynı kitabın 14 üncü bâbında (Kassariye مصاربه) mevzuubahs edildiği sırada (bu tarikin Ebu Salih Hamdûn ibni Ahmedibni Ammaretül-kassara mensup bulunduğu ve Hamdunun büyük alimlerden ve bu tarikin (melâmetin) sâdâtından olduğu ve tarikinın neşr ve izhârı melâmetten ibâret bulunduğu) tasrih edilmektedir.

Şeyh Feridettini attar (فریدالدین عطار) ın (3) teskere-i evliyası da Hamdûni kassâr hakkında malûmat verirken kuşeyrî ve Keşfülmahcubun beyânâtını teyit ve tekit etmektedir. (4) (Nefehatül üns نفحات الانس) de bu zat hakkında daha fazla malûmat vardır.

(1) منه أشهر مذهب الملازمة بنيا بوجه صبح سالم با روی و ابانراي الخيمى : مان منة احدى و بهين و ماين .. (1)
« رسالة فرید »

(2) از قدمای ما یخ بودوا متور عایبه ایسا نه واندرقه و علم بدرجه علمی بود و مذهب صفیانه بودی [2]
راست و اندر طریق فرید ابوتراب خیمى بود ..
« کف المحبوب »

(3) فریدالدین عطار Feridettini Attar

(2) [3 üncü sahifededir]

(4) [3 = = 3]

Nefahata göre de melâmetîlik tabakai ûlâ ricalinden, ehli melâmetin şeyh ve imamı olan Ebu Salih Hamdûni Kassâb tarafından neşredilmiştir. (Camî ^{هائم}) Hamdûnun nam ve şöhretinin irâka kadar geldiğini ve Sehli testerî ^{سهرتري} (vefatı 283) ile Cüneydin ^{جنيدي} (297) onu metbettiklerini, hatta Cüneydin (eğer Ahmedî Mürselden sonra Peygamber gelecek olsaydı Hamdun olurdu) dediğini kaydediyor. Bundan başka Hamdunun vefâtından sonra şakirtlerinde (İbni Menazil ^{ابن منازل}) in tarihi melâmeti neşretmeğe devam eylediğini de söylüyor. (۱)

(3)

2 nci sahifeden

Feridettini Attar - فرید الدین عطار :

Nişabur muzafatından gedeğen karyelidir. Necmettini kübra ^{نجم الدین کبری} hulefâsından olup cengiz istilâsında şehit edilen (613) meşhur **Mecdet-**tini bagdadî ^{محمد الدین بغدادی} halifelerindedir. Vecit ve tevacut ve simâ erbabındandır. Üveysi ^{اویسی} bulunduğu ve Hüseyinibni hallacı mansur ^{منصور} un ruhaniyetinden müstefiz olduğu da mezkûr ve hatta Mevlâna Celâlittini Rumî ^{مولانا جلال الدین رومی} bunu kaildir. Vilâdeti 513 de, vefâtı 628 de, yahut 627 tarihindedir. Tezkirei evliyasından mada farisî divanı, Mantıkuttayrı ^{منطقه الطیر} ve daha bir çok âsarı vardır.

Hazinetülesfiya (خزینة الاسفيا)

این بیانیه قیامت وادبانه ملامت ، انه بی ارباب ذوق ، انه شیخ اصحاب جوده ، انه موزون ابرار ، محمود و قهار [4]
رحم الله علیه ؛ اذا طرقت مساجد بور و مطرف بور و تقوی و درنگ و علم و حدیث درم عالم دامت و در عین تقوی و عبادت
عجب بود و مجاهد و معاهد بنایه و کلامی در کلام مؤثر و عالی و مذهبی بلا مقیاس در دنیا بود از وی نشر شد و در
طریق مجتهد و صاحب مذهب است و جمع از همه که گفته توی بدو کنند و انسا نه را وقتاً را که گویند --
تذکره الاولیاء - فرید الدین عطار

2 nci sahifeden

[1] 4 nci sahifededir 4

Bütün bunlardan anlıyoruz ki melâmetîlik, Hamdundan evvel de mevcutmuş; fakat her halde bu gün de bütün erbabı turukun kabul ettiği gibi bir haleti sülûk ve bir neş'ei irfandan ibaretmiş. Melâmeti ayrı bir meslek ve tarikat halinde neşreden salifülârz (Hamdûni kassâr) dır.

Hamdûni kassâr, zamanının çok büyük ve nâfiz meşâyihinden olduğu gibi şöhreti de her tarafa yayılmış ve hatta (Cüneyd) gibi (Seyyidüttaife) (*سید عالم*) addedilen ve umumî bir hürmete mazhar olan bir zat bile kendisini en yüksek kelimatı tevkîriye ile metheylemiştir.

Hamdûnun, zamanında iktisabettiği bu şöhret uzun müddet devam etmiştir. Hatta (Mevlâna Camî) bile nefehâtında Şeyhin melâmet hakkında ve mevize tarzında söylediği sözleri yazıyor.

(1) اول مسئله که از وی باصحاب عامه برود و احوال ایشان بکشفند ؛ سهل قدری بود و چند گفت ؛
اگر رو بودی که پس از احمد رسول خدا علیه و آله و سلم بیامری بودی ، محدود بودی . : عالم و فقیه
و مذهب نضیاء بودی راست و طریقه او ؛ اخبار عبد الله منازله است و هیچ کس از جا کرده و
طریقه مذمت وی نکردند چه در این منازله - - - - -
نجات

ve *عبد الرحمن* lakabı İmadettin : *عبد الرحمن* Abdürrahmanı Camî Nurettin , ismi Abdürrahman, babasının ismi Nizamettin Ahmettir

den (*فروغ عالم سمرقندی*) (Hoca Aliyyi Semerkandî (Herat) da doğmuş, 817 de ders almış, bilahara Semerkanda gidip (Hoca Sadettini Kâşgiri *فروغ سعد الدین*)

ye intisabetmiş ve daha bir çok meşayihle de görüşmüştür.

Nihayet (Hoca *فروغ ناصر الدین*) Abdullah *عبد الله* Nâsırüttini

Hoca Bağdada, Kerbelâ, Necef, Medine, Şam, Halep ve Horasana müteaddit ziyaretleri vardır. 898 de vefât etmiştir. Nefehat *نجات* tan mada daha bir çok âsarı ve üç büyük farisî divanı vardır.

II

Hamdûnun silsilei tarikatı ve kendisinden sonraki melâmet mümes-
silleri

Hamdûni kassârın şeyhi Ebu Tûrabî nahşebinin isminin (Ebu Tûrabî aske-
ribni Hüseyin *ابو تراب عكرمة هسين*) olduğun ve 245 tarihinde vefât ettiğini ri-
salei kuşeyriyeden ve daha muahhar menbalardan öğrenmekteyiz.

Keşfülmahcup, bu zatı (*امام سید طاهر و گزینة آل زمانه ابو تراب عكرمة الحسين النسفي رحمه الله؛ از اهل سابقه فرماید بود*)
diye kaydediyor. 925 de maverâünnehirli hafız Muhammed *حافظ محمد*

isminde biri tarafından yazılan tezkirei evliya (1) da Ebu Tûrabî nah-
şebinin ismini (Askeribni Muhammedibnilhuseyn) (*عكرمة الحسين*)

olarak kaydediyor.

(Tibyanı vesailülhakayik *تبیانہ وسائل الحقایق*) a nazaran Hamdûni kassârın
silsilei tarikatı şudur: (2)

(1) Fatih kütüphanesi; tasavvuf No. 2570

(2) Tibyanı vesailülhakayik fi beyanı selâsilüttaraik *تبیانہ وسائل الحقایق فی بیانہ سلسلہ الطوائف*

Melâmiyyei uhra piri (Seyyit Muhammed *سید محمد* narül'arabiyyülmelâmi
سید محمد النور العوی) hulefasından (Harirî zade Seyyid Muham-
med *سید محمد طاهر* Kemalettin *سید محمد طاهر*) efendinin eseridir.

Kendi hattı desti ile muharrer yegâne nüshası Fatih kütüpha-
nesindedir. Harirî zadenin tercümeihali ileride yazılacaktır.

- Ebu Sâlih Hamdûnikassâr (ابراهيم حمدون القصار)
- Ebülhuseyn SâlimibnilHuseynilbârûsîn (ابراهيم سالم بن الحسين البارودي)
- Fethibni Aliyyûlmusâî (فتح بن علي الموسوي)
- Ebu Ali Fuzeylibni Ayazilkûfî (ابو علي بن فضال بن عبيد الله الكوفي)
- Ebu Ayazibni Mansûribnilmuammerüssüleyyûlkûfî (ابو علي بن منصور بن محمد بن عيسى الكوفي)
- Ebu Bekrîbni müslimibni Abdullahüzzeherî (ابو بكر بن مسلم بن عبد الله الزهري)
- Muhammedibni Cübeyrinnevfelî (محمد بن جبير النوفلي)
- Cübeyribni Mut'imibni Nevfelülkâureşî (جبير بن مطعم بن نوفل الكوراني)
- Ebu Bekrüssiddîk (ابو بكر الصديق)
- Muhammed (محمد)

Hamdûnun Ebu Türabı nahşebînin müridi olmakla beraber salimülbârûsî ile de sohpet ettiğini risalei kuşeyriye ve nefehattan naklettiğimiz ibareler göstermektedir. Ebu Türabın 245 ve Hamdûnun 271 tarihlerinde ölümleri ve tezkerelerin umumiyetle Ebu Turapla da görüştüğünü zikretmeleri nazarı dikkate alınırrsa bununla da münasebeti bulunduğu tahakkuk eder. Yalnız Hamdûnun neş'ei melâmeti bu iki şeyhin (Sâlim ve Ebu Turap hangisinden aldığı meçhuldür. Risalei kuşeyriyeden Ebu turabın silsilesini çıkarmağa çalıştım. Şu neticeye vaşıl oldum:

- Ebu turaaskeribnilhuseyninnahşebî (ابوران عكر بن الحسين النخعي)
- Hâtemibni yusufül asam (هاتم بن يوسف الاسم)
- Ebu Ali Şakikibni İbrahîmülbelhî (ابو علي شقيق بن ابراهيم البلخي) (1)

Bu zat da şeyh Attârın tezkeresi evliyasına göre (İbrâhîmi Ethem ابراهيم اثم) den müstahleftir. (2) Yine risalei kuşeyriye Fuzeylibni ayazın İbrahim ethemle sohbet ettiğini söylüyor. (3)

ومنهم ابوران عكر بن الحسين النخعي صاحب هاتم الاسم واباهاتم العبد الذي كان سنة خمس واربعمائة ومائة
 ومنهم ابو عبد الله هاتم بن علاوة وقيل هاتم بن يوسف الاسم من طبرستان في زمانه وكان له نصيبه وامانته الحمد بن علاوة (1)
 ومنهم ابو علي شقيق بن ابراهيم البلخي من طبرستان في زمانه وكان له امتان هاتم الاسم
 راجع في خبره
 ابو علي شقيق بن ابراهيم بن يوسف الاسم بودوقه في زمانه ابراهيم اثم (2)
 ذكره اوليا : شيخ في خبره
 وصحب بالافضل الكوراني والفاضل بن عبيد الله
 راجع في خبره (3)

~~Ethemle sohbet ettiğini söyler (3)~~ Şu halde Hamdûnun silsilesi, Ebu turap tarafından da Ebu Ali Fuzeyli küfiye çıkıyor; fakat her iki silsilede, hele Fuzeylden evvel gelenler, bütün tarikatların peygambere kadar götürülen silsileleri gibi çok şüpheli ve ihtimal de cebren sürüklenmiştir. Hamdûndan sonraki melâmetî silsilesine ve melâmet mümessillerine gelince:

Tibyânî vesâilülhakâyika göre melâmetîlik, Hamdûni kassârdan sonra 328 tarihinde vefâteden (Şeyh Ebul Ali Muhammedibni Abdülvehâbüssakafî

(1) *عبد الله بن مازيل* (Abdullâhibnimenâzil) ve ondan sonra

(2) tarafından neşredilmiştir. Abdullâhibni Menâzil, risâlei kuşeyriğede

(*ابو محمد بن مازيل رحمه الله، شيخ الولاية واهل وقت، كتب في تصحيح العقائد والاصناف، كتاب الحديث الكثير، ما في نيسابور سنة ثمان مائة وثلثمائة*) yani

(Ebu Muhammed Abdullâhibni Menâzil, melâmetiyenin şeyhi ve zamânının vâhîdi idi, Hamdûni kassâr ile sohbet etmiştir. Âlim bir zat olup bir çok hadîs yazmıştır. Nişaburda 329 yahut 339 tarihinde ölmüştür.) diye zikredilmektedir. Hâzînetül asfiyâ ve ihtimal ondan muktebes olarak tibyân, Abdullâhi menâzilin vefâtını 33I olarak kaydediyor. (3)

(1) *ابو محمد بن عبد الوهاب الثقفي رحمه الله، امام الوقت، صاحب ابا حفص ومحمد بن عمار وغيره الصوف نيسابور، ما في سنة ثمان مائة وعشرون وخمسة*

رسالة قيسية

(2) *عبد الله بن محمد الكناز رحمه الله عليه، از طبقه اربعه است، کتبه وی ابو محمد است، از نزر طایفه نیشابور بود. ویرا اربعه است که بانه نفوس است و حکمت دانسته با حدود و قلم و لایق از وی گرفته و علم بود معلوم ظاهر --- تذکره اولیا - حوضه*

(3) Hazinetül asfiya *خزينة الاصفيا* 1280 tarihinde yazılmış olup (Gulâmî

Muhammedibni müftî rahîmullâhı kureyşiyî esediyyülhâşimiyüllâhûrî

(*عند محمد بن قتيبي رحمه الله قيسية ابيه الكاشي الكوفي*) nın eseridir. Hindistanda

tab'edilmiştir.

Ebu Muhammedibni Abdülvehhâbi sakafînın târihi vefâtı olan 328 senesile Hamdûnun târihi vefâtı olan 371 senesi arasında yarım asır vardır. Binâ-enaleyh Muhammedibni Abdülvehhâbın Hamdûna yirmi yaşında mülâkî olduğu ve beş, on sene hizmet ve sohpettânde bulunduğu farzedilirse vefatında seksen yaşında olması lâzım gelir. Aynı mütalâa Abdullâhibni Menâzil hakkında da varittir. Çünkü vefatı 329 olarak kabul edilirse Hamdûnla arasında elli sekiz senelik bir fâsıla vardır. Hamdûna nihâyet on beş, yirmi yaşlarında mülâkî olduğu ve beş on sene hizmetinde bulunduğu farzedilirse vefatında 85-90 yaşlarında bulunması icâbeder. Esâsen bir mürit on beş, yirmi yaşında mülâkî olduğu bir şeyhe hiç olmazsa beş on sene devâm etmedikçe o şeyhin neş'e ve irfânını neşrecek derecede benimseyemez. Şu hâlde Abdullâhibni Menâzilin târihi vefâtını 329 olarak kabul etmek lâzımdır. Hulâsa; risâlei kuşeyriye ve nefehattan anlaşıldığına göre 328 târihinde Nişaburda ölen ve mahalli mezkûrda tasavvuf neşrü izhârdan ve İmâmülvakt (امام الوقت) lakabıyla uluvvü kadir ve şöhreti gösterilen (Ebu Ali Muhammedibni Abdülvehhâbi sakafî (ابو علی محمد بن عبد الوهاب تقي) ile zemanının vahidi addedilen ve hadîs ilmine vâkıf bir âlim olan aynı zâmanda şeyh Attâra göre sahibü vecdühâl bulunan (1) Abdullâhibni menâzil (عبد الله بن مناذل) Hamdûni kassârın hulefâsından ve kendisinden sonra melâmetî mümessillerinden iki şeyhtir.

Tibyânı vesâilül hakâyık, bu iki zâttan sonra melâmetiyyenin mümessili olarak 340 da vefât eden (Hüseynibni Muhammedibni musessüllemiyyünnişaburî (حسين بن محمد بن موسى التيمي النيسابوري) yi, bundan sonra 412 de vefât eden oğlu (Ebu Abdurrahmân Muhammedibni Huseynünnişaburî (ابو عبد الله محمد بن حسين النيسابوري) yi, ondan sonrada sırasıyle nişbulu (Ebu Bekir Muhammedibni Ahmedibni Hamdûnülferra (عبد الباقى بن محمد بن احمد بن حمدون النيسابوري) yi 370, (Şeyh Amu (شيخ عمور) lakabıyla maruf (Ebu İsmâil Ahmedibni Muhammedibni Hamza (ابو اسماعيل احمد بن محمد بن حمزة) yi 441 ve nihâyet 396 da tevellüt ve 381 de vefâteden şeyhülislâm Ebu İsmâil Abdullâhibni Ebu Mansûr Muhammedül Ensariyyülherevî (عبد الله بن اسماعيل بن محمد بن منصور الهروي) yi göstermektedir.

بطانة روزگار و تہج ملاقیانہ بود و متوکل و مقصد ہم از دنیا و ہم از خلدہ (1) مرید محدودہ تھا۔ بود و عالم بعلوم کلام و فہم و بسیار عریض توجہ بود و کما حقہ کردہ، در وقت او بحر تراشید و پاکیزہ تر از کسی نبودہ امت ...
تذکرہ اولیا - فریدالدین عطار

Bu silsiledeki meşâyihten Hüseynibni Muhammedin Ebu Aliyyi sakafî ve Abdulahibni Menazil ile sohpet ettiği nefehattan anlıyoruz. (1) Oğlu Ebu (Abdurrahman Muhammedibnil Huseynissüllemiyyünnisaburî) ye gelince: risâleci kuşeyriyede meşâyih sözlerindeki senetlerden pek çoğunda dâhil olması bize mumâileyhin çok maruf ve ihâtalı bir şeyh olduğunu anlatıyor. Bundan başka (Muhiddini Arabî *محي الدين عربى*), (Fütûhât)ın 161 inci bâbında bu şeyhten bahsediyor ve kendisine ruhaniyetiyle mütecellî olduğunu söyler ki Camî, nefehatta aynı bahsi farisiye terceme ile zikretmektedir. Ebu Abdurrahmanüssülleminin melâmete ait birde risâlesi vardır. (2)

(1) دى (عبد محمد بن موسى الكنى الكنى) يدري شيخ ابو عبد الله الكنى است. از كبار مشايخ امته و با الوعد له منازل و ابو على تقى صاحب دامته است. --- نفحات

(2) شيخ ابو عبد الله الكنى الكنى البورى: صاحب تفسیر عقاید و طبقات مشايخ امته و غیره مصنفان بسیار دارد و مرید شيخ ابو القاسم نر آبادى است و جزوه از دست وی دارد و نقل آبادى مرید شيخ است و شيخ ابو سعید ابوالخیر... و من تاریخ الکلیه مؤرخ الکلیه بحمد الله بنیة استی عشرة واربعه
الحقا یوسف التفسیر: للشيخ ابو عبد الله محمد بن موسى الكنى البورى مؤلف سنة 1042 هـ
Keshkuz gunun 1. 442 alt

Bursalı Tahir B. merhum, gayri matbu (Menakibi şeyh hacc Muhammed nurül arabî beyânı melâmet ve ahvâli melâmiyye ismindeki kitabının sonlarında 1008 tarihinde (Cidde) de irtihâleden Gelibolulu Âli efendinin (Hilyetürriçâl fil aktâki vennucebâi velabdâl ismindeki eserinden naklen şu satırları yazıyor:

(Amma şeyhi âlimü ârif ebu Abdurrahman Muhammedibni Huseynibni Muhammedibni Musa süllemiyyâ nişaburî rahmetullâhialeyh, risâlesinde tarîki melâmetive bunların ahvâlâ ve ahlâku kerâmetini bu veçhile beyân buyurmuştur ki: taiki melâmiyye, şol mertebeli sâmiye sâhipleridir ki hak suphanehu ve teâlâ, bunların bevâtınını kurbü zülfâ, ve ünsü ittisâlden envâi keramatta tezyin edip menzileti âlilerini halktan saklamıştır. Ancak manayı iftirakta olan zevâhirlerini mahsa nâsa izhâr eylemiştir.....)
~~mezkur risâlelerin ismi resmine döür~~
Hilyetürriçâl, Fatih kütüphanesindeki tasavvuf kitaplarında 398 numarada ~~mezkur risâlelerin ismi resmine döür bir şey yazmamış.~~ mukayyettir. Aynı satırları ben de gördüm. Ali E. (Rihart Hartman) isminde bir müstegrik kil darülfünununun ~~ahilindeki~~ 1000-1600 senelerine ait Berlin yazma koleksiyonlarında (Ebu Abdurrahman Süllemî) nin (Risâletül melâmetiyyeye *رسالة الملتمنة*) isminde bir eserini bulmuş ve buna ait

Sisiledeki Ebu Bekir Muhammedibni Ahmedibni Hamdunülferrânın da nişaburun ecillei meşâyihinden olduğunu; Ebu Aliyyi sakafî, Abdullâhibni menâzil, Ebu Bekir şablî ve sâir bir çok meşâyihle sohpet ettiğini nefehat kaydediyor. Aynı zamanda şeyh Amunun (ben Ebu Bekriferrâyâ görmeseydim sofî olmazdım.) dediğini de ilâve ediyor ki bu sözden Şeyhülislâm Abdullâhi en-sarinin şeyhi olan ve şeyh Amu lakabile mülakkap bulunan Ebu İsmâîl Ahmedibni Muhammedibni Hamzanın Ebu Bekriferrâyaya ne derece ihlâs ve irâdeti olduğunu anlıyoruz. Nefehat, şeyhülislâmın şeyh Amudan başka mâlâmetî şeyhleriyle de sohpet ve müvaneseti olduğunu söylüyor. Meselâ küçükken gördüğü (Ebulkasrî büstî ^[1] ابو القاسم) yi anlatırken (وی در ملاقات بود) dediğini ve yine küçükken gördüğünü melâmetî meşâyihinden (Ebu Aliyyi key-yâl ^[2] ابو علی کبیلاک) yi gördüğünü, hatta bunun hakkında ^[3] (عبدالله بن عباس بن علی بن ابی طالب) demiş olduğunu nefehatta okumaktayız.

Şeyhülislâm, bunlardan başka melâmetî (Ahmedî ceştî ^[4] احمدی) yi ve biraderi (Ahmet abdal ^[5] احمد ابوال) yi da görmüştür. Bu iki şeyhi de pek çok meth ediyor ve ikisinin de kendisine çok hürmet ettiklerini söylüyor. Bilhassa Ahmedî ceştî hakkında (tarikî melâmette ondan daha tamam ve kavî hiç bir kimseyi görmedim onunmensupları da böyle idiler. Halktan bihâk olup bâtında cihanın seyyitleri idi) diyor. (2)

yazdığı mâkale Köprülüzade Cemal B. tarafından türkçeye nakil ve edebiyat fakültesi mecmuasında neşredilmiştir. (6 Mayıs/1340, 277 inci sahifeden itibaren) her halde Âlî Ef.nin bahsettiği eser budur. M. Hartman müellifin künyesini aynen (Ebu Abdurrahman Muhammedibnil Huseynissüllemiyünnişaburî) olarak kayd ve 412 de vefat ettiğini, sofiyyûn hakkında tetkikatta bulunan müverrihlerden olduğunu, hatta tefsiri de bulunduğunu ilâve eyleyor. Böyle olduğu halde (Süllemî ^[6] سولمى) yi Sülâmî okumuş halbuki bu zat (Ebu Abdurrahman Muhammedibnil Huseynissüllemiyünnişaburî ^[7] ابو عبد الله محمد بن حسين بن سليمان النشابوري) dir. Fakat Cemal bey de Süllemiyi Hartmanın okuduğu gibi (Sülâmî) olarak kaydetmiştir. İlerde bu mühim eserin muhteviyatından bahsedeceğiz.

[1] Büst : Kabilistanda bir şehirdir (Terkenname)

[2] - 2 - من ههنگون ندیده ام قوی تر در طریقه ملاقات و نماز از احمدی و جلیلا هم جدا بودند و از علمای باک درین

سازان و صحافت ... (تفصیلات) (1) Hartman mekalesinin tercümesinden:

Şeyhulislâm, her halü kalile erbâbı takvâ ve azîmetten olduğunu ve hatta (vahdeti vucut *وحدت وجود*) felsefesinde (*حماوت*) dan ziyade (*حماوت*) u kaıl bulunduğunu izhâr etmiştir. Buna nazaran melâmetî olması pek muhtemel değil, esâsen kendisinde melâmetî meşâyihinden bahsederken bu mesleğe dâima hariçten bakdığını görüyoruz. Mamafî, melâmetiyeden değilse bile hiç olmazsa melâmetiyye muhibbi idi. (şeyh Amunun melâmetiliği ^{de} şüpheli dir)

(Ebu Abdurrahman Muhammedibnil Huseynussüllemî)nin (risâletülmelâmetiyye *رسالة الملامية*) sında (7) Tibyanda zikredilen ve nefehatta melâmetî oldukları vuzuhla bildirilen zevattan mada (Ebu Hafsulhaddâd *ابو حفص الحداد*) (260 kûsur) (Ahmedibni Hamdân *احمد بن حمدان*) (311), (Ebdullâhibni Muhammed-^(ابوعلمه الحنزي)ünnişaburî *عبدالله بن محمد الشيبوري*) (328), Ebu Osmanülhayrî (298) gibi daha başka simaları da görmekteyiz. Bunlardan Ebu Hafs'ın vefâtı Hamdûnun vefâtından evvel bulunduğundan melâmetin Hamdundan evvel de mevcut olduğu, fakat melâmetin bir meslek hâlinde Hamdunun neşreylediği hakkındaki fikrimiz teyyüt etmiş oluyor. Risâlede bu zatın (öyle insanlar vardır ki bâtınan hak ile münasebetlerinde esrârı ilâhîyeyi muhafazaya son derece itina ederler. Kurbeti ilâhîye ait hallerini ifşa ederler bundan dolayı kendilerini levmederler. İnsanlara yalnız fena cihetlerini gösterip iyiliklerini gizlerler. Bu halde o derece ileri giderlerki onları, gördükleri hallerinden dolayı nâs levmettiği gibi kendileri de bizzât bâtınlarından insanları haberdâr etmedikleri için şahıslarına karşı ^{ظن} taında bulunurlar.....) deyip sonunda (işte ehlül melâme *اهل الملامية* nin tarîkı budur) diyerek melâmeti ve bu mesleğin hususiyetlerini tasrih etmiş olduğunu görmekteyiz (2) risâlede Ebu Hafs'ın bir kaç sözü daha var. Anlaşılyorki Hamdundan evvel melâmetiliğin mümessili bu zattır.

Bundan başka M. Hartman, (Bâyezîdî bestamî *بازيدى*) (261), (Ebu Hafzulhaddâd *ابو حفص الحداد*) (260 dan sonra), (Hamdun *حمدان*) (271), risalede

[1] Sa : 280 (telhisen naklettim.) M. Hartmanın mekalesinin tercemesinden - (Edebiyat fakültesi mecmuası 6 Mayıs 1340)
[2] Sa : 280 (telhisen naklettim).

On defadan ziyade tekrar edildiği için melâmetiliğin hakikî tipleri oldu-
ğu, münakaşası câizolmayan bir keyfiyettir.) diyor. (1)

Bütün bu mülâhazattan anlayabiliriz ki daha üçüncü asırda oldukça intişar
etmiş bulunan melâmet, Hamdûni kassâr zamanında bir tarik ve meslek hali-
ne girmiş ve günden güne tevsi^{su} ederek nihâyet beşinci asırda Horasan diyar-
larında ve bütün türkistanda müteaddit mümessillere, şeyhlere malik olmuştur.
Hatta melâmetîlik neş'esini (Necmettini kübra ^{سبح الله كبرى}) da ve müritlem
rindebile görüyoruz. (2)

Necmettinin tarikatiyle babası (Sultanülulemâ Bahaettin velet ^{سیدنا علی بابا علیه السلام ولد})
vasıtasıyla alâkadar olan (Mevlânâ Celalettini rûmî ^{سیدنا صدر الدین رومی}) ve onun
sohpet mürşidi (Şemsettini Tâbrizî ^{شمس الدین تبریزی}) de de bu neş'e mütezâhirdir.
Meselâ; tezkerei eflâkide ve ondan naklen nefehatta zikredildiğine göre
Mevlânâ, kendisini mütesavvaf addetmiyordu. Bir gün kendisine imâmet tek-
lif edildiği vakit (şeyh Sadrettini konevî ^{سیدنا صدر الدین قنوی}) (vefatı 673) yı
muradederek (^{صلى الله عليه وسلم} خلف امام نبي فقالما صلى الله عليه وسلم) deyip (biz abdallarız. nerde olsa
oturur, kalkarız. (kuyudile mukayyet değiliz demek olacak) imamet, ehli
tasavvuf ve temkine lâyıktır) diyerek Sadrettine iktida etmişti. (3)

Hatta bunun için meşâyihî mevleviye, diğer tarikatların şeyhleri gibi ima-
met etmezler; dergâh ve zaviyelerin ayrıca imamları vardır.

(1) Aynı makale (mecmua: sa: 295)

(2) Necmettini kübra; Ebülcenab Ahmedibni Ömer ^{سبح الله كبرى} : ^{ابو الحجاب احمد بن عمر}
Gençliğinde bir mübahasede gâlip gelmekle (Tammetülkübra ^{طامة الكبرى})
lakabını almış ve **bilahara** kendisine yalnız (Kübra ^{كبر}) lafzı lakap ol-
muştur. Sâhip vecdü hâl bir zattı. Ekseri evkâtı cezbe hâlinde geçeri-
di. Galebei cezbe ile sima' ederdi. Diğer tarikat ricali gibi adap ve rûsûm
ile mukayyet olmadığını tezakiri evliyadan anlamaktayız. Mürit ve halife-
leri de kendisi gibi cezbedardı. Bir çok halifesi varsada meşhurları Sul-
tanelulema Bahaettin Muhammet veled ^{سیدنا علی بابا علیه السلام ولد} Mecdettihi bağda-
dî ^{محمد الدین بغدادی} Sadettini hamavî, ^{سیدنا صدر الدین حموی} Baba kemalettini hücen-
dî ^{بابا کمال الدین حمیدی} dir. 618 de cengiz istilâsında 60 yaşını mütecaviz ol-
duğu halde şehiden vefat etmiştir.

3 - ^{صاحبنا} نه از صنادید امکان منقول است که از خواب پر وانه بزرگی را عزای عظیمه بود و کافراً اهل و بیولو و کبار و
امرای کتبا انجایطه قافز آمده بودند. تا وقت نماز شام در معانی و در قایم کرامت بود. با تقاضای تمام القاصین نمودند که
خداوند را - امامی کند ، فرمود که : ما روح ابد الیم ، بهر جانی که با منم شیخ و من خودیم ، امامی را ارباب قلوب و تکلیف
لا یبه اند . خودم شیخ صدر الدین را « رحمه الله علیه » امارت کرد ، تا امام جماعه شود و بعد از آنکه از فرمود : صدیق
خلف امام نبي فقالما صلى الله عليه وسلم . شیخ تواضع می نمود و تسکون بر تمام بخود می نمود .
مذکره افندگی (مناقبه الکافین)

Melâmetîlik, neş'esini muhtelif tarikatlara verdikten mada Abdallık, kalenderlik gibi bir çok bâtinî mezhep ve meslekleri erbabı da b~~ir~~ çok meşhur ve münteşir tarikatın kisvesine bürünmüşlerdi. Hatta Hazinetülasfiya, 724 tarihinde vefâteden meşhur (Lâl Şebâz Kalender *لال شهباز قلندر*) in tercümei hâlini yazarken (gayet mest ve cezbedar olduğundan ahkâmı şeriatle mukayyet değildi ve melâmetiyye tarikini kendisine meslek ittihaz etmişti. Halk nezdinde aşikâr bir surette mükirât ve mükeyyefâtı şurbü eklederdi..... Melâmetiyye tarikına sâlik olması sebebiyle halk arasında Şebâz kalender namile şöhret buldu. (1) diyor. ve bu suretle de melâmetîlerin sekizinci asrı hicrî iptidasında dahi mevcut ve münteşir olduğunu, fakat halk nazarında kalenderilerle karıştırıldığını ve kalenderîlerin ahkâmı şeriata riayet etmemekle meşhur bulduklarını bildirmiş oluyoruz. Dokuzuncu asrın nisfî ahirinde yazılmış bulunan nefehatta da bu itibâsın ref'i için kalenderîlerle kalenderîlerle melâmetîler arasındaki farkı anlatarak o zamandaki kalenderlerin ahvâlini şöylece bildiriyor:

(Onların (melâmetîlerle kalenderlerin) farkı budur ki melâmetî, bütün nevafil ve fazaile tariki temessük arar, fakat onları nazarı haktan halktan gizler, Kalenderiyye ise haddi ferâizi aşmaz (yalnız ferâizle iktifa eder) ve amelî ihfa ve ıyhârına mukayyet olmaz. Fakat bu zamanda kalenderî namile mevsüm olan taife, ribkai islâmî boyunlarından atmışlar ve evsâfı madûdeden hâli bir hale gelmişlerdir. Bu isim, onlara ariyettir. Hatta onlara (Haşviye *حاشویه*) adı verilse daha lâyıktır) (2)

Esasen, Nefehatül üns, Hamduni kassarın tercümei hâlini yazdıktan ve bazı ahvâl ve akvalini anlattıktan sonra bu hükmü tasrihan

(*بیشتر از مردم گفتند که شیعیان و طایفه ای که بر پیغمبر بود. آنگونه که ایضا و نهاده و شروع و زندقه و دلورستی*
بینه گرفته اند که ملامت است و ملامت، نه ان بود که در طایفه از حدیجه و بقایان ندارد و اگر نه ملامت
انه بود که کسی که پیغمبر شیعیان را کند و او را ملامت کند - -)

diyerek şeriâtı evamirini tehvin eden ibahî güruhunun melâmetî iddiasında bulduklarını anlıyoruz. Bu mesrudat, maruzatımızı teyit edecek bir vesika mahiyetindedir. Çünki yukarıda şeyhülislamın bir çok melâmetî şeyhleriyle sohbet ettiğini ve bir çoğunun kelimatı tevkiriye ve tazimiye ile metheylediğini söylemiştik. Hatta buna binaen Tibyanı vesailül hakayıkın muailleyhi melâmeti silsilesine ithal ettiğini arzemiştik.

1 - - - - - جوید عهد به وصی لغات دامت ؛ باید اعلم شروع بود و طریقه ملامته بینه نظر داشته و در نظر مردم
 بشرب و اکل مکران و کیفیات طریقه ملامتی - - - - - بسبب طریقه ملامته و بی بکلون و شهباز قلندر است
 1 - - - - - و فرقه میانه ایسا نه اینست که ملامت ؛ - - - - - "خزیه الاصفیاء"
 "نقیح"

böyle bir zâtin melâmetîlik hakkında salifüzzikir sözleri câlibi dikkattir. demek ki daha beşinci asırda melâmetîlerin içine bir çok ibahî ve batınî meredesi girmiş bulunduğu ve melâmetîliğin safveti asliyesini kaybetmeğe başladığı, bir hakikatı tarikiyedir.

Melâmetîlik, beşinci asırdan sonra büsbütün batınîleşmiş^{ve} sekizinci asra kadar bu hâl günden güne mütezatî bir surette devam etmiştir ki şebaz kalender, tezkerelere melâmeti olarak geçirilmiş ve (Camî) kalenderîlikle melâmetîliğin farkları hususunda bilhassa israr etmiştir. 7 inci asır evailinde vefat eden (638) (Muhi^{dd}ini Arabî ^{محمد بن عربي}) nın (fütuhât ^{فتوحات}) ında ve 9 uncu asır ricalinden olan (Seyyidi Şerifi cürcanî ^{سيد شريف جرجاني}) (824) nın (tarifat ^{تعريفات}) ında melâmetten ve melâmiyyeden uzun uzadıya bahsetmeleri de bize melâmiyyei ulânın hemen hemen ikinci devre melâmileri olan Melâmiyyei Bayramiyyenin zuhuruna kadar sürüklene bildiğini ve bu suretle melâmetin unutulmayarak Bayramî melâmilerinin az zaman içinde çok mühim bir mevki kazanmalarına sebep olduğunu göstermektedir. Fakat son zamanlarda, yani altıncı asırdaki^{miptidâ} ilk devrede olduğu gibi mühim bir mevki kazanan ve hürmeti ammeye mazhar olan bir tek melâmetî şeyhine tesadüf etmıyoruz. (İmamulvakt ^{امام وقت}) Aliyyi sakafilerin, âlim ve muhaddis (İbni Menazil ^{ابن منازيل}) lerin, sadâti cihan addedilen (Ceştî ^{چشتي}) lerin yerlerini alenen şürbü hamreden kalenderler tutuyor ve kitaplarda zemana melâmetîleri zemmedilmeğe başlanıyor. Nihayet, 9 uncu asrın nisfı ahirinde (Melâmiyyei Bayramiyye ^{ملاييمية بايرامية}) ilk devre melâmetîlerinin melâmilerinin yerini tutmuş ve Osmanla türklerinin diyarında zuhûr eden bu türk tarikatı, pek az bir müddet zarfında bütün (Anadolu) ve (Rumeli) ye intişar etmiştir.

III

Sôfiyenin Melâmet ve Melâmîler hakkında iki zıt telâkkileri

Eski zamanlardan beri Melâmet ve melâmîyye, ricâli sôfiyye arasında iki muhtelif telâkkiye mazhar olmuştur. Yalnız müttehît olan cihet şudur ki: melâmîler ve melâmîliği, gerek sôfiyye, gerek bizzat melâmîler erbabı ta-savvuf addelememişlerdir.

Meselâ; keşfülmahcup sahibi, kitabının babını melâmete hapsedip (Meşyihî ^{6ncı} tarikatın bir kısmı da melâmet ihtiyâr ettiler. Melâmetin ihlâsı muhabbet hususunda tesiri azimi vardır ve insanı hulûs ve muhabbbete götürecektir tam bir meşreptir. Ehli hâk, bütün âlem içinde halkın melâmetine mahsus ol-muşlardır. Bilhassa bu ümmetin uluları ve rasul ^{صلى الله عليه وآله وسلم} ki ehli hak-kın mukteda ve imâmı ve muhibbanın pâşrevi idi. kendisine burhanı hak peyda değilken ve henüz vahyi ilâhîye nâil olmamışken her kesin nezdinde namı iyi, kadri yuca idi. Fakat dostluk hilâfı iksa edilince halk ona me-lâmet dilini açtılar. Kimisi kâhin, kimisi sâkin, bazısı mecnun, bir kısmı da kâzipdedi.) (1) sözleri ile başlayıp melâmeti bir az daha medhüsena ederek üç kisma ayırıyor.

(Doğru gitmek kasdetmek, terketmek..

Doğru gitmek melâmîliği bu dur ki birisi kendi halile meşgul ve dinperver olup muamelâta da mürâat eder. Böyle olduğu halde halk, onu levmeder. Bu, halkın ona karşı adetidir. Halbuki o, bunların cümlesinden fariğdir) diyor Kasdî olan melâmîliği de şöyle anlatıyor:

(Birisi hakkında halkın azîm bir teveccühü zuhur eder ve onların arasında müşârünbilbinân olur; gönlü mansabu caha meyleder; tab'ı onların arasında mükayyet kalır. Gönlünü fariğ edip hak ile meşgul etmeği arzu eder. Tekel-lüfle halkın lûvmine mazhariyyet yolunu tutar ve şer'an ziyan vermeyen ba-zı şeyhler şeyleri irtikâp eder ; bu suretle halk ondan müteneffir olur. Halk arasında bu hal onun tariki sülûkî olup halk da ondan feragat eyler) Evamiri şeriyeyi terketmek suretile melâmîlik izhâr edenleri de üçüncü kısımda kısaca zemmederek

(terketmek melâmeti de şudur ki; küfrü ^{میلاد} dolâleti tabiî, birisinin yakasına yapışır. Seriatı ve şeriata mütâbaatı terkedip de derki: bu benim ef'âlim,

1 - باہر ہستم فر ہمدانیہ : گروہی از صحیح طریقہ میلادہ بردہ اند و مردانہ را اندر خلوہ محبت تا بیکدیگر
عظیم امت و فریب تمام
« کشف المحجوب »

melâmeti tarikinin halâtındandır) sözlerini söylüyor. (1) Keşfülmahcup sa-
hibinin bu taksimi şüphesiz indidir. Fakat zamanındaki melâmilerin halâtı,
kendisini bu taksime mecbur etmiştir. Görülyorki beşinci asrın nisfî ahî-
rinde melâmetiler eulemayı rûsumdan mada mutasavvıfa da şüpheli nazarlarla
bakmağa başlamışlardır.

Keşfülmahcup sahibi; bundan sonra melâmet hakkındaki fikir ve telâkkisini
şu sözlerle bildiriyor.

(Amma benim nezdimde talebi melâmet, aynı riya'dır. ve riya, aynı nifaktır.

Zira ki müraî, tekellüfle halkın kendisini makbul görmeleri yoluna sülûk
eder; melâmeti ^{de} ~~te~~ bunun aksine halkın onu reddetmesi tarikina salıktır.

Her iki güruh ta halkta kalmışlar ve ondan geçmemişlerdir. Biri bu muâmele,

diğeri o muâmele ile zahirdir. Halbuki dervişin, gönlünden hadisi halkı

geçirmemesi lâzımdır. Gönlünü halktan ayırınca bu iki manadan da fariğ olur

ve artık hiç bir şey onun ayağını bağlayamazlar) (2)

Bu beyanattan anlaşılıyor ki keşfülmahcup sahibi mutasavvıfları melâmeti-

lerden evlâ biliyor ve hatta melâmetileri devriş bile addetmiyor. Onlar

henüz vahdete ermemiş olan ve halkla meşgul bulunan bir fırka addediyor.

Nefehatülünste de (القول في معرفة الصوفى والكشوف والحلافة والفقر والغنى) serlevhasile ayrılan

bapta melâmetilik hakkında şu sözleri okumaktayız:

(Melâmetiyyeye gelince; onlar bir cemaattir ki manayı ihlâsa riâyette ve

kâidei sıtkı muhafazada ziyade ceht ibzâl ederler ve halkın nazarından tâ-

atı ihfâ ve hayrâtı ketm hususunda mübalagâyı vacib bilirler.

1 - اما ملامت بر سه وجه باشد: یکی راهبانه و دیگر وقت کرده و دیگر ترک کرده - و صورت ملامت راهبانه آنست که هر که یکی کار خود میکند و دیگر هر چه برود و معاملات را مراعات نمیکند و خلقه او را اندازد ملامت میکند و ایضا او خلقها را اندر روی و درگاه از جمله قانع - و صورت ملامت قلند کرده آنست که یکی راهبانه بیاید از خلقه بگریزد و اندر میان آنها نه نشانه کند و در سر بجایه میل کند و طبعه اندر میان آنها آویز و خواهد تامل خود را از ایشان قانع کند و کعبه مقبول کرد و بتعلق راه ملامت خلقه در پیشه گیرد اندر هر آنکه سرع را زیاده ندارد و خلقه از روی فقر آرد و ایضا راه او بود اندر خلقه و خلقه از آن فارغ - - - - -
و صورت ملامت ترک کرده آنست که یکی را کفر و ضلالت طبعی گریبان گیرد تا بترک هر عیب و عقاب آنست که بگوید که ای طریقه مدعیان است که منم میکنم -
2 - اما نیز دیکه سه طبعه ملامت عیب را در با عیب رقاصه - از آنچه مرانی بتکلف راهی رود که خلقه را در آن قبول کند و ملامت بتکلف راهی رود که خلقه او را رکنند و هر دو گروه اندر خلقه مانده اند و از این سه گذر ندارند. تا یکی بدیهه معامله بدید آنست که یکی بدیهه معامله مدعیان را چوین خلقه بر دل نگذرد و چون دل از خلقه بکسسته بود از این هر دو معنی قانع باشد و هر چه عیبی بای بندوی نباید - - -

کشف المحجوب : شریع الحق

Bu tâife, her ne kadar azîzül vücud ve şerîfül hâl isede hönüz halkın hicâ-
bı vücudu, onların nazarından bilkülliyeye münkeşif olmamıştır. Bu sebepten
cemâli tevhidin müşahedesinden ve aynı tefrîdin muâyenesinden mahcup kal-
mışlardır. Zîrâ bir kimsenin âmâli ihfaya ve kendi ahvâlini nazarı halktan
setre çalışması vücudî halkı ve kendi neflîlerini gördüklerini müş'irdir
ki bu hâl, mânâyı tevhidin tahakkukuna manîdir. Ne ~~hâli~~ ^{şerîfi} ağıyar cümlesinden-
dir. Hönüz kendi hallerine nazar etmektedirler. Âmâl ve ahvalinden ağıyarı
ihraç edememişlerdir. Onlarla - yani melâmetîlerle - sôfîlerin farkı şudur
ki cezbe-i inayeti kendine, sofiyyeyi bilkülliyeye neğ etmiştir. Ve halk ve
eneiyet ^{تأت} hicâbı, şühut nazarlarından kalkmıştır, taât ve hayrâtın su-
durunda arada kendilerini ve halkı görmezler ve halkın enzârının ittilâin-
dan emin olup ihfayı âmâl ve setri ahvâle mukayyet olmazlar. Eğer vaktin
maslahatı tââti izhârı mucip ise izhâr, ihfâsını muktazi ise ihfâ ederler.
Şu halde melâmetiyye kesri lâm ile muhlislerdir. Sôfiyye, fethi lâm ile muh-
leslerdir. ^{تأت} bunların vasfı hâlidir) (1)

- 1

2 - (Muhiddini arabî ^{محمد الكبريتي}) bütün ricali sofiyye tarafından (Şeyhül-
ekber ve miskülegfer) lakaplarile tevkir edilen bu zat (Ebu medyeni magribî
^{ابو مدني مغربي}) devrişlerinden olup 560 târihinde Endelüste Mersiye şehrinde te-
vellüt ve 637 yahut 38 târihinde şamda vefât etmiştir. Âsarı pek çoktur.
En mühim eserleri yedi cilt futûhatı mekkiyesi ve iki cilt Fusûsül hikemidir.
^{Fusûsül Hikem (Ebb)} de bu hitabın peygamberin emriyle yazdığını ve kendisinin
(Hatemüllevliya ^{عتم الاوليا}) olduğunu beyan etmektedir. Fusus, pek çok kimseler
tarafından şerhedilmiştir. Şarihlerin meşhurları şeyhi ekperin erbâbı ve
(Şeyhülkebir ^{شيخ الكبير}) lakabile maruf (Sadreddini konevî ^{سدر الدين كوني}) (673) ,
İznik medresesi müderrisi (Şerefettin Davudibni Mahmudi kayserî
^{شرف الدين داود ديبني}) (751), Melâmiyyei Bayramiyyeden Hasanı Kubaduzun halifesi o-
lup haçtan avdet ederken konyada vefat ve vasiyyeti mucibince Sadreddinin
yanına defnedilen Bosnalı Abdullah efendi (1057), yine melâmiyyei Bayrâmi-
yyeden meşhur (İdrîsi muhtefî) nin halifesi (Sarı Abdullah Ef.) (1162),
(Sofyalı Balî efendi) (960) dır. İstanbul posta işleri müdür muavini mevlevî
Avni B. Ef. ve İstanbul Erkek muallim mektebi türkçe muallimi Salâhattin Bf.
tarafından da şerhedilmiştir ki Avni Bf. nin şerhinden bazı parçaları gördüm
Salâhattin B.in tasavvuftaki rûsuhu ve arapçaya bihakkin vukufu dolayisiyle
hönüz görmediğim şerhi her halde daha kıymetlidir zannedirim.

Bir kısım mutasavvifinin tercümanı reyü telâkkisi olan keşfülmahcup sâhibi ve Camî gibi zevâtın melâmetiliği sofiyyenin dununda görmelerine mukabil bir kısmı diğeri de melâmetiliği tariki irfanın en yüksek noktasında görüyor.

(Şeyhi ekber Muhiddini arabî *شیخ اکبری المدنی*) ve

(Seyyidi Şerifi cürcanî *سید شریف جرجانی*) ve bunlara nazaran daha müteah-

hir olan (İmamı Şaranî *امام شریف*) ve daha müteahhir mutasavvifadan Bur-

salı İsmail Hakkı, meşayihî celvetiyyeden Üsküdarlı seyyidi Haşim baba ve

Eşrefi Rumî bu zümredendir. Şeyhülekber Muhiddini Arabî (2) fütûhatın 27inci

babında melâmiyyenin vilâyetin en yüksek derecesinde olduklarını ve o dere-

cenin fevkinde derece-i nübüvvetten başka bir derece bulunmadığını ve bu me-

kama, vilâyette (makamı kurbet *مقام قربت*) denildiğini söyleyor. (1)

İnine Fütûhatın 309 uncu babında (*رحمہ اللہ تعالیٰ علیہ اصحابہ و اولادہم: علیٰ رضویۃ و ملائکہ و جمیع الملک الوہاب*)

deyip sonra her sınıf hakkında şöylece malûmat veriyor:

(Ubbat, öyle kimselerdirki onlara *zühdedü* nevâfil ve ef'ali zahirei mahmûde

gâlip olmuştur. Kendi mekamlarından yüksek bir mertebe ve makam göremezler.

Ahvâli mekamâta marifetleri olmadığı gibi ulûmî vehbiyyei ilâhiyye ve ma-

arifü küşûfâtta da rayihadâr olmamışlardır. Ancak amellerine itmat ettik-

lerinden amellerini mahfedecek şeylerden korkarlar. Sofiyyeye gelince:

Bunlar, Ubbadın fevkinde olan ricâldir. ve çünkü ciddü içtihat ve verü züh-

te ve tevekkül ve sair ef'al erbâbindan olmakla beraber bu ef'ali ancak al-

lah ile görürler. (Allaha nispet ederler. Tevhîdi ef'al) ve kendi mekam-

larının fevkindeki mekamâtı da müşahede ederler. Yalnız hüsnü ahlak ve fû-

tüvvetlerine rağmen tabakai salifeye nazaran ehli rûnet ve nefisdirler.

Bunlarda dâva rayihası mevcuttur)

Görülyorki bu izah, keşfülmahcup ve nefehatın izahının tamamile zıddıdır.

Sonra Şeyhi ekber, sınıfı sâlisi, yani melâmiyyeyi (Melâmiyye ricâli ise

ebu Bekrissıddıkın kıdemi üzere olup bunlar beş vakit namaz üzerine sünenü

revâtipten başka bir şey tezyîit etmezler ve nastan zâit bir hâl ile temey-

yüz ederek onunla bilinmezler.

[2] 1 - اعلم انك الله و الله هذا الباب ينظمه ذكر عبد الله الحسين بالملايكة وجم الرجال الذرية من اولاد امير المؤمنين
اقول در بابها و ما قولهم الا درية النبوة وهذا يسمى مقام القربة من الكربة ..
« من سورة الاحزاب الكورثين واسرارنا زلصونم » 28 : ففوت : 28

Sokaklarda, çarşılarda gezerler ve nâs ile âmiyâne bir surette konuşurlar; yalnız kalplerile nâstan infirat edip Allahla beraber bulunurlar.

Kalplerine rübubiyet istilâ etmiş bulunduğundan ubudiyetlerinden kat'iyen mütezelzil olmazlar ve riyâsete tama' etmezler. Bunlar ricâlin en yüksekleridir. (رضي الله عنهم أجمعين) (1) sözleriyle anlatıyor.

Yine fütühatta melâmiyye hakkında (Melâmiyye, tariki ilâhî ehlinin sey-yit ve imamlarıdır. Ve Seyyidi âlem yani Muhammet ﷺ de onla-rın içindedir. Ve onlardandır. Onlar, umuru mevazûne vaz'eden hakimlerdir. (2) tarifini görüyoruz.

Fütühâtın 352 inci babında da ((الملازمة على القرائن لا يتم من حال العادة في عين العادة)) deniliyor.

Seyyidi Şerifi cürcanî, (3) tarafında (Melâmiyye, batınlarında olan ahvâ-li izhâr etmezler. Kemâli ihlasın tahkikine çalışırlar. Umuru arazi gay-rında, -ilmi ilâhîde - tekarrür eden mevzilerine vaz'ederler. İrâde ve ilimleri hakteâlânın irâde ve ilmîne muhâlif olmaz. Esbabı nefyi muktazi olan mahaldenmada bir yerde nefyetmedikleri gibi isbatı iktiza eden mahal-den mada bir mahalde de isbat etmezler. Zîrâ, sebebi vâziinin neyyettiği mahalden ref'eden sefih ve o sebebin kadrini câhil olur. Yine vazunun nef-yettiği mahalde isbata kalkışan şirk ve ilhâda düşer. Melâmiyye, hakların-da; benim velilerim, kubbelerimin altındadır. Onları bende başka kimse bilmez; Hadîsi kutsisi varit olan kimselerdir) (4) diyor.

1 - مضابط الملازمة الذرية هم علمهم ابي بكر الاسدي...
2 - الملازمة هم ما دات من طريد الله وانتمهم وسيد العالم فيهم ومنهم هو محمد ﷺ عليه وسلم علمنا الذرية...
«فتوات عليه»

3 - Seyyidi şerifi cürcanî: şerhi mevâkif, risâlei vahdeti vucût, tari-fat, haşiyeyi mutavvel..... gibi bir çok mühim âsârın müellifi olan Seyyidi şerifi cürcanî, 740 senesinde Nakşibendiyyeden (Hâce Alaettini attar (خواجة علاء الدين عطار) müritlerinden idi. 814 yahut 16 tarihinde vefat etmiştir.

الملازمة هم الذرية لم ينظر ما في بطونهم على طراهم وهم بحمد ودهن تحفته لكي ارضوا ورضوا به الامور واضحا فما تفرقت
عرضه الفيت فلا تخالف ارادتهم وعلمهم ارادة الحق عليه تعالى ولا ينفعونه الاسباب الا من كل تصانقها ولا يشترط
الا من كل تصانقها شيئا فابا به في السبب من موضوع اشبه واضحه فقد بقوه في كل قدره ومنه احمد عليه في توضيح تصانقها فقد
امر ك ذلك وهو الذرية حاصره حقهم اوليا من تحت قبلي لا يفرغهم غيري ..
تقريفات سيد

(İmamı Şarani ^{minenü} (2) de kitabül hüsnü velletâif ^{کتاب الحسنى والاعراف})
ında Muhiddîni arabinin balâda zikredilen üç sınıf hakkındaki tarifâtını
aynen zikredip (Bu noktada düşün, üç makamı da iste; fakat sanki üçüncü
mekandan (Melâmetten) gayrısında kanaat edip kalma:) tebihini de ilâve ediyor.
Müteahhirinden Bursalı İsmâil Hakkı efendi (3) merhumun (Kitabül hitap
^{کتاب الحسنى}) ve (vâridâtı suğra ^{واردات صغرى}) sında melâmiyye hakkında ser-
dettiği beyanât; Üsküdarlı Hâşim babanın (3) divânındaki mensur tafsilât,
Eşrefi rumî (4) vesâir şuarayı sofiyyenin melâmet hakkındaki şiirleri hemen
hemen Muhiddînin ve Seyyidi Şerîfin, bilhassa Muhiddînin sözlerinin tafsil
ve ya tekrârından ibaret olduğu gibi melâmiyyei ulâ ile de daha az alâkadâr
olduğundan zikredilmedi.

413

Elyvakit

(1) Elyvakit, Elmîzan, letaif, Tenbihül mugterin gibi bir çok mühim âsârın
sahibi olan (İmam Abdül Vehhabîni Ahmedüşşaranî ^{امام عبد الوهاب بن احمد القراني})
Ebu medyeni ensarî ^{ابو مديني} müritlerindedir. 973 de Mısırdâ vefât et-
miştir.

(2) İsmâil Hakkı efendi Aydosludur. Celvetiyyedendir. II37 de vatani sanîsi
ittihaz ettiği Bursada irtihâl etmiş kesîrül müellefât bir zattır.

(3) Seyyid Hâşim Mustafa baba:

Celevetî şeyhlerindedir. Üsküdarâ babası ve şeyhi Yusuf Nizamettin efendi
nin yaptırdığı Bandırmalı zade tekkesinde metfundur. II97 de vefât etmiştir.

Divânı ve mensur (Ankayı maşrıkı) meshurdur. Bu zott Celveti melâmîliğinin
yani diğer bir su be melâmetin muellisidir..

(4) Abdullah Eşrefi rumî

Kadirîdir. Hoca Bayramı Velînin damadı olup sülûkî kayâtasından sonra Husey-
ni Hamavî den ikmâl etmiştir. 874 de maskatı resî olan (İznikte) vefât et-
miştir. Divânı ve (Müzekkiyün nüfus ^{مزرکی التقدیر}) ismindeki mesur kitabı meşh-
hurdur.

I- M رسالة قسري Ar: Beyazit .K. tasavvuf No: 3363,3362,37II)

(2) Fa: كنف المحبوب (B.K. 3826) على يد عثمان بن ابراهيم القزويني

(3) Fa: تذكرة اوليا (B.K. 3296) زيد الدين عظم

(4) m Fa: نفاة الناس (B.K. 3529) عبد الرحمن جامي

(5) m Fa: خزينة الاصفا (B.K. 3590) غلام محمد بن مفتي صميم الله لاهوري

(6) Fa: تذكرة اوليا (Fatik K. 2570) محمد حافظ

(7) Ar: بيان سيرة اولي القلوب (Fatik .K. 430,31,32) صبري زاده سيد محمد علي الدين نقوي

(8) Fa: تذكرة اندك (B.K. Siyer . 5265) انذكي احمد زاده

(9) m Ar: صحاح ملكيه (B.K. T.344I-3443-3808-3804) يحيى الدين عريبي

(10) m Ar: توقيعات سيد (bende) سيد شريف جرجاني

(11) Ar: كتاب لطيف الالهي (B.K.) امام شيرازي

(12) m T : كتاب الخطاب (Millet .K.768) اسماعيل مفتي

(13) m T : واردان سنوي

(14) T : حكمة الرجل (Fatih .K. 398) عالي آفند

(15) T : (bende) منتخب من خواص محمد بن نور الدين محمد بن زور الوري وبهانه مذلة واصوال سنوية

(16) m T : ترجمه حقايقه (B.K. tarih 4998) محمد مجدي آفند

(17) m Ar: حقايقه لغزيبه (B.K. tarih 5502) محمد كوريل زاده

(18) m Ar : كنف الفنون (Millet .K. arabi asar 252,253) طيب طيب

(19) Müştâşrik M.Rihat Hartman ın (ابراهيم عريبي) nin (رسالة الملوك) sine ait mekalesi tercimesi :Köprülü zade Camal .B.E.(Edebiyat Fakültesi mecmuası 6 Mayıs 1340)

Matbu' kitaplarca bir "m", Gayri matbu'lara bir * işareti konmuştur

Melâmetiyyenin kisvei mahsusaları yoktur . Şeyhlari de vaiz ve zikretmek sûretile kendilerini izhâr etmezler . bu gibi halâttan temami- le içtinâp ederlerdi . (Ebu hafs) ,âdi bir işçi elbisesile gezer, avâmı nastan farkedilmezdi .

Melâmetin en ziyâde hasumet ettiği sıfat, riyâ ve ücûptü . Bu iki sıfatı mahvedebilmek için temâyüzden ihtirâs , sumdei esâsiyye idi . Müellifi risâle, Hamdûnun arkadaşlarından (Abdülhaccâm (عبدالحق)) isminde birine (adının , Abdülhaccâm olması, Abdullahülârif , yahut abdüzzâhit olmasından daha iyidir) , dediğini kaydediyor .

âdeta deyebilirizki melâmet , fukahâ ve müçtehidînin temâyüz ve kibrinin müteşerriînin riyâsının bir aksülameli idi .

Abu abdurrahmân , risalesinde melâmetin 45 umdesinden bahsediyor .

(I) bunların hulâsası şudurki : melâmetînin zâhiren ibâdetle tefâhürü şirk, bâtınan hâl ile tefahürü irtidatdır . Melâmetî , hakikat mada, ne zâhiri , nede bâtını keşfü kerâmâta rağbet etmez .

Dil ile zikreden bir şey çıkmaz . Kalp, zikri ihmâl ederse dil zikre bağlar . Halbuki matlup kalp, ruh ve sırrın zikridir . (9) binâen-âleyh melâmetî, zikrile de mukayyet değildir . Melâmetî, görünmesi gayrı kabili içtinap şeylerden mada (cemaatla namaz gibi) şer'a muvâfakatını gizli tutar, insanlara karşı dâima iylikte bulunmağa gayret eder . (I7) Âmâli salihadan dolayı bir zevk duyarsa bu zevk ile mücâdelede bulunur . (IO) Melâmetîye nazaran ubûdiyyetin iki umdesi vardır: Allaha karşı iftikar , Peygamberi taklit (I8) melâmetî, yalnız kendi nefsile meşguldür . (25), setir maksadıyla bile olsa ihvânının noksanına dikkat, doğru bir hareket değildir . (22) hatta muztar olanlardan madası için dua etmek bile hoş görülmez . (29) Melâmetî hubbu gayrı timsalidir . Fanî filgayırdır . İhvânının her müşkiline muâvenet eder . Hamdûn (Mü'min, ihvani için gece kandil

(I) makaledeki umdelerden hulâsa edilen sözlerin nihayetlerine numaralarını koyduk .

Gündüz asâ olmalıdır.) demiştir .(34) İhvani için dâima muin ve zahîr olan melâmetî ,hiç bir vakit başkasından yardım istemez . ve kim-
senin muâvenetine arzı ihtiyaç eylemez . çünkü,kula arzı iht^acet ,muhtâ-
çtan yardım istemektir . Belki yardım istenilen kimse daha ziyâde
muztar ve muhtâca muâvenetdir . (42) (I)

(I) Melâmetiyeyi zillet ve meskenetle terdif ve halkın levn^{ine} ve maz-
har olmayı arzu edeh bir tâife diye tarif edenler .Melâmetî temâmile
yanılırlar . 42 nci umde ,bir melâmetînin kimseye arzı iftikar ve hâ-
cet etmediğini gösteriyor . Filvaki yine (Süllemî) Ebu Hafsın,
birisine (ticâret et q kazancını tasadduk eyle,sende muhtaç olduğunu
sadaka ile tedarik et . Bilâhara ticâretide tesseülde terk eyle)
dediğini yazıyor . ve nefahat ,Hamdundan sonra yegâne melâmetî nağiri
sayılan (ibni Menâzilⁱⁿ ^{وذلك في حقه}) sözünü kaydediyorsada yine
(Ebu abdurrahman Süllemî) risâlesinde Hamdûnun Abdullahı Haccama
(kazanca istinat eyle) (sa:295) ve ebu Hafsında talebelerinden biri-
ne(ticarete ve kip hayatına sarıl) dediğini görüyoruz .

Bu mütenâkis ifâdelerden şunu anlayabiliriz :kibrü riyâ ve ucbü gururu
kırmâğa çalışan melâmetîler ihtimâl bazı sâliklerini bu gâyeye eriş-
tirmek için tesseüle sevk ediyorlardı . Fakat bu ,hiç bir vakit umumî
ve esâsî bir umde değildir . eğer böyle olmuş olsaydı melâmî şeyhla-
rının ve melâmetîlerin camibi dikkat ahval ve hususiyetlerini kayde-
den kuşeyrî ve keşkül mahcup nefehat gibi kitablarda bu halinde mez-
kûr olması iktiza ederdi . Hatta bunun melâmetiyenin bir şî'anı adde-
derek kesri nefsi için tesse'ülü ihtiyâr ettiklerini muhakkak kaydet-
meleri ve bilhassa (Süllemî) nin risâlesinde umdeler arasında bunun-
da bulunması icâp ederdi . Halbuki görüyoruzki 42 nci umde ,bilakis
bu telakkiye ziddir . Esâsen Hamdûn ve ibni Menâzil gibi Âlim ve muha-
ddislerin Abdülvehhabı Sakaffî gibi İmamulvakit olan zevâtın keşkülbe-
dest olarak tesse'ül etmeleri de aklen muhâlât dandır .

Kuşeyri risalesinde keşfülmahcup ve nefahattaki melâmeti eziminin sözleride (Süllemi) nin ifadatını teyit ediyor . Meselâ ,Hamdun(ben, nefsimi Fir'avnın nefsine ta'dîl ^{تدليل} etmem çünkü ikiside nefistir .ve bedenin müdebbiridir . Fakat gönlümü Fir'avnın gönlüne ta'dil ederim).

(1) diyor . anlaşılıyor ki melâmetiler bir çok mütekkiler gibi günahkârları tezyit etmiyorlar . Bilakis kendileriyle meşgul bulunuyorlar . Ebu Turabî Nahşebî (ibadat içinde havatirâ kalbiyeyi islahtan daha nafii yoktur .) (2) söziyle melâmetiyenin kesreti ibadatdan ziyade teskiyei nefse dikkat ettiklerini anlatıyor .

Ebu Hüseyni Barusî de (her yerdeki nuraniyet olmadığı halde zahirî bir içtihadı gayret görürsün bilki o bid'ati hafiyedir .) (3) diyerek aynı fikri teyit etmektedir .

Hulâsa Melâmetiye (Ebu Abdurrahmanı Süllemî)nin dediği gibi yalnız ahvalde sıtkı ,muamelâtta edebî gözeten (4) ve bu suretle tasavvufu hüsnü ahlâktan ibaret bilen erbabı fikir olmakla beraber cezbei vahdete malik eshabı irfandı .(5)

Melâmetiyenin zuhuru :heiretin üçüncü asrının nisfı ahirindedir .

Melâmetilerin mütekâsif bir halde toplandığı yerler Horasan ve maveraünnehir civarındadır . O asırlarda maveraünnehirde (Samaniler) hüküm sürüyor Ve şimalden gelen Türk Hucumuna karşı durmağa çalışıyorlardı . Samanilerden(Ahmedinbi İsmail) din kölesi ,emiri leşker ve bilâhere Horasan Valisi olan (Alp Tekin) gaznede istiklâlini ilân etmiş (352) ve hafitleri Horasanî zabt etmişler ve bilhassa (Mahmudu Gaznevî) zamanında hudutlarını Ceyhana ve Harzeme kadar götürerek bütün bu havaliyi ellerine almışlardı .

- (1) نفس عزيزه رابقه فرعونه قال نهم بحيتي كه لودلفه امته ودر بيه . اما دل خويسه را بر دل فرعون فضل
(2) نيت عيزه از عبادات بايقه تراد اصلا خواهر دلها .
(3) وكل موضع ترمي فيه اجها راطع هو آ بلانزه فاعلم انه ثمة بدعة خفية .
(4) الذي لا يد للعرفه منه شياءه : القدره في الاصول والادب في المعاد
« انصاف »
(5) السكود حرام على قلبه اوليائه .
« عبد الله به فانه - كفت المحجوب »

"389"da Sâmanîleri temamiyle mahvetmişler ve bütün Maverâünnehri zapt etmişlerdi . Dördüncü asrın nihayetlerinde artık bütün Horasan ve maverâünnehir temamiyle Türkleşmiştir . buralardaki devlet hanedanları da halkta türktür . Beşinci asrın nisfı evvelinde zuhur eden Selçukilerse az bir müddet zarfında mütekasif merkezi burası olmak üzere kuvvetli bir türk hey'eti içtimâiyesi vucude getirmişler ve şarkî Türki-standan Akdeniz kıyılarına ,Kafkas dağlarından Hint denizine kadar imtidat edeb geniş sahaya hâkim olmuşlardı .

Melâmetîlik ^{asvîdan} Üçüncü itibaren Horasanda inkişâf ^{Tişar} etmeğe başlamıştı . Tasavvufun ruha sukûn bahşeden telkînâtı bu siyasî muhitte inkişafa müsait bir zemin bulmuştu . "Abu Alî Muhammed ibni Abdülvehhap" dan itibaren bütün melâmetî mümessilleri Nişabur ,Herat ve Kâbillidir . Dördüncü ve beşinci asırda Horasanda yaşayan bu şeyhler her halde Türk ırkına mensup olduğu gibi Melâmetîlik ^{de} çok şâyânı diktirdi ki bu türk diyârında intişâr ve buradan inkişâf etmiştir . Türkler; Ze-vâhirden ziyâde batına mürakip olan bu tarikatı arabin velvelesi ta-rikatlarına tercih etmişler,hatta bu riyâyaya gayri müsait meslek tür-kün saf ruhuna temamiyle muvâfık gelmiştir .

Bu suretle âdeta türk ruhunu temsil eden melâmetîlik az bir zamanda bütün Horasan ve maverâünnehirde intişâr edip harzeme kadar gelmiş ve müteaddit mümessillere ,şeuhlere malik büyük bir karskaxxix tarikat olmuştu .

Kadirî,Rufâî,sadî gibi arap tarikatlerinin Türk iklimlerinden ziyâde Arap memleketlerinde tevessü' etmesi ^{ve} mukabil melâmetîlik de Türk diyârına hâkim olmuş ve hatta geniş ve mufrî vahdet taraftarı olan bir çok meşâyih bile bu tarikaya intisap etmişler,yahut da neş'esi-ni benimsemişlerdi .

Bu suretle "Necmettini Kmbra ^{نجم الدركي}" halifesi "Bahaettini velet ^{بهاء الدين}" vasitâ ile "Mevlânâ ^{مولانا}"yı yetiştirmiş ve mevlevîliği mey-dana getirmiştir . Mevlevîler ile Melâmîlerin ta evâilden beri çok sıkı münâsebetleri vardı . Diğer tarikatlar,Melâmîleri umûmiyetle tezyîf ettikleri hâlde mevlevîler melâmîlerle bağdaşmışlardır .

Mevlânada ve bilhassa "Şems ^{شمس}" de melâmet neş'esini görmek gayri kabildir . "Sulâtî Divânî" nin hâlâtî bu neş'enin cebenâk bir tezâhüründen başka bir şey değildir . (Serînei mevleviyeye müracaat)

Bilâhere "neş'atı Ahmetdede, ^{hi}cevrfî dede Nafî) gibi Âlim ve şairler, hatta son zamanlarda (peçevî Ahmetdede ve Ebu Bekirdede) gibi zevât Bayramî melâmîlerinden ⁱⁿ hâlisülakide birer ihvânı olduğu gibi "Nuriye melâmîliği" dabir çok mevlevîliği kendisine celp ve ~~cezbetmiştir~~ ~~cezbetmiştir~~ cezbetmiştir .

Mogol istîlası ve Anadolu Selçukîlerinin irfan ve felsefeye müsahhakâr ve hatta müştak bulunmaları seffleri Anadoluya sevk edince melâmetîlerde garba doğru yürümeğe başlamışlardı . Yedinci asırda anadoluda bir taraftan mevlevîlik teşekkül ederken diğer taraftan da Bektâşîliğin teşekkülünü görmekteyiz . Bilhassa Bâbâilik ^{ve} kalenderlikten meydana gelen bu tarikatın ve kalenderlerle bâbâîlerin zuhurunda da da melâmetîliğin müessir olduğu kanaatındayız .

Melâmetîlerin kuyuda zâhire ile mukayyet olmadıklarını ve vahdet taraftarı bulduklarını biliyoruz . İşte bu hâl bir çok batınî mezhebi sâliklerinin melâmetîlik kisvesile örtünmelerine kâfi bir vesile idi . Melâmet lafzıda bu hususta müessir olmuştur . Sekizinci asır ibtidalarında ölen Şehbâz lâl kalenderin melâmetle meşhur olduğunu görmüş ve caminin kalenderlikle melâmetîliğin farklarında israr ve zamanındaki kalenderleri zemmettiğini okumuştuk . Şeyhülislâm Abdullâhi herevinin zamanındaki melâmetîler hakkındaki mütalâatı da kaydedilmişti . Bütün bunlar, noktaî nazarımızı isbata kâfidir . zannıdayız .

Hulâsa- Batını olsun, şeriata mütemessik bulunsun --- Türk tarikatlarının zuhur ve inkişâfında melâmetîlik mühim ve asıl bir âmil olmuş ve hatta zannederimki bunun için şimdiye kadar hemen bütün Anadolu halkı bilhassa Kızılbaşlar ve Bektâşîler her tük velîsini Horasandan gelmiş olarak kabul ve Horasan erenlerinden olarak ilân etmişlerdir .

Batını zümrelerinin tedahulu ile ^{ve} saîyeti asliyesini kaybeden melâmetîliğin yerini dokuzuncu asrın nisfî ahîrinde "melâmîyei vustâ" ^{ve} yani bayramî melâmîliği tutmuş ve türk ruhundan doğan bu yeni meslek ilk melâmîlerin neş'e ve irfanını temamile ^{ve} hamil

olarak zuhur etmişti .

Melâmetîlerin şöhreti şayiası ve Hacı Bayrâmın nüfuzu neticesi olarak Bayrâmî melâmîliği de bastu beyân edeceğimiz veçhile bütün Anadolu ve Rumelide pek az bir müddetde intişar edebilmiştir

Bu hususun me' hazları :

Kuseyri risâlesi

Keşfü'l mahcup

Neşhâtül üns

Türkiye tarihi : Köprülü zâde M. Fuat. B. E.

Türk Edebiyatı tarihi : " " " " " "

Türk edebiyatında ilk müteharripler : " " "

Orta Asyada Türk tarihi hakkında dersler : P. M. Bartolt

Elu Abdürrahman Süllemînin Risâletül melâmetiyyesine âit mahale : M. Hartman : Mütterimi Köprülü zâde Cemâl. B. E.

[Edebiyat mecmuası 6 Mayıs 1340]

Sefînei mevleviyye : Sâhîr dede

2

#

MELAMİYEİ VUSTA (Bayramî Melâmileri)

METHAL

((مَثَل))

Bayramî Melâmiliği; 753 tarihinde Ankaranın Çubuksuyu kenarında "Sol-Fasil" köyünde doğan ve Koyunluca Ahmet isminde birinin oğlu bulunan (1) Hacı Bayramî Velinin tesis ettiği Bayramîlikten ayrılmış bir tarikattır.

Hacı B . V ., Alâüddini ERdebîlî müridanından olup mumaileyhin emir ve işaretiyle Hoydan Anadoluya hicret eden meşhur Kayserili Hamîdüddini-İbni-musanın dervişidir. Hamîdüddin, Bursaya yerleşerek ekmeği pişirip karşısında "Somunlar, Müminler;" diye satmaya ve bu suretle geçinmeye başlamıştı (2). Bu cihetle halk arasında "Somuncu Baba" ve "Ekmeği Koca" namlarıyla şöhret bulmuştu.

Yıldırım Bayezid Bursada camii kebirini yaptırdıktan sonra, ilk cuma namazının Emir Sultan (3) tarafından kıldırılmasını tensip etmişti.

1- Silsile namei Celveti: Bursalı İsmail Hakkı Ef. Bursalı Tahir bey Merhum da "Hacı B . V ." ismindeki eserinde (Ankarada Esseyit Abdülkâdir ibni Yusüf İsfahânîye âit vakfiyede 832 tarihinde şahit olmak üzere münderic olan şu (Kutbülevliya Esseyh Elhac Bayram İbni Ahmet İbni Mahmudülankaravi) İbareten de pederi âlîlerinin isminin Ahmet olduğu tazahur ediyor" diyor. Hacı B . V .nin kendisinden küçük olmak üzere Safiyüddin ve Murad isminde iki de kardeşi vardır.

2- Semerâtülfuad : Sarı Abdullah Ef.; Sergüzeşt: La'lîzâde Abdülhakî Ef.; Şakâyıkı Nomanîye.

3- MEVLÂNÂ ŞEYH ŞEMSÜDDİN MUHAMMED İBİN ALİYYELHUSEYİNİYYÜLBUHARÎ; 770 de doğmuş ve maskatı re'si olan Buhâradan Bursaya hicretle orada tavattun etmişti. Şakâyıkı nazaran silsilesi bir kaç vasıta ile Necmüddini kübraya müntehidir. Yıldırım Bayezidin hürmet ve sihriyetine mazhar olmuş ve İstanbul muhasarasında teberrükten istirâk eylemişti. Timur'un istilasında esir edilmişse de Timurun müsaddeşiyle tekrar Bursaya gelmiş ve 833 de matunen vefât edip Bursadaki hânîkâhına defnedilmiştir. Cenazesi vasiyeti mucebince Hacı B . V . tarafından kıldırılmıştır.

Halbuki emir sultan, ekmekci kocanın kemaline müncezip bulunduğu cihetle padişaha " gavsî azam bu şehirde iken bu hizmet bize münasip değildir " diyerek imamet ve hitabeti *ابو حامد كرماني* ihale etti. Hamidüddin namazı kıldıktan sonra fâtihayı da tefsîr ederek o sıralarda fâtihayı tefsîr emelinde bulunan molla fenârînin (1) bir çok müşkilleri hal ve mumaileyhi cezbeyletti .

Bu vakâdan sonra Hamôdüddin , halk arasında şöhet bulmakla bu şöhetten ihtiraz ve bursadan tegayyüp etti .

Bu sıralarda Hacı Bayramı velî , ankarada melûke hâtunun binakerdesi olan kara medresnin müderrisi idi . Hacı Bayram da bir çok emsali gibi Hamidüddinin neş'e ve kemaline âşık olup tarikate intisap ve müderrisliği terketmişti . Hamidüddinin bursadan tegayyübünden sonra Bayram, şeyhi bırakmamış ve onunla beraber şama ve ~~de~~ mekkeye gidip edayi haçtan sonra aksaraya gelmişti .

815 tarihinde vefat ettikten sonra hacı Bayramı Velî ankaraya avdet ve halvetiyye ile nakşibendiyyenin mezcinden tahassul eden bayramî tarikatini neşre mubaşeret etmiştir (2) .

Hacı bayramın neşri tarikate başladığı sıralarda anadoluda tasavvuf neş'esi bir çok kimseleri dairei incizabına almıştı . *محمد بن العربي رومى ، ابو حامد كرماني ، صدر الدين قنوي ، صدر الدين عيني* gibi sofiye ricâlinin nüfuzu halk üzerinde kuvvetli bir surette mevcuttu . Bilhassa ebu Hamit Hamidüddinin şöhreti de tamamıyla yaşıyordu . Bütün bu avamile hacı Bayramın evvelve ulemadan olması ve mühim bir medresede müderrislikte bulunması ~~da~~ da inzımam edince bayramîlik az bir müddette intigara

(1) *محمد بن العربي رومى* : 751 de doğmuş tahsilini mısırda ikmal edip Bursaya gelerek kadı olmuştu - Hüdavendigâr tarafından uhdesine bütün osmanlı ülkesinin kadılığı ^{ve} teffiz edilim ^{ve} ilk defa olarak şeyhül islam ünvanını almıştı . Hamidüddine mürit olmakla beraber *zeynüyye* ve ekberiye tarikatlerinede intisabı vardı . Sadreddini Konevinin miftahülgayp ve fususunun mantıktan isaguciyi şerhetmiştir . Kâşani- nin istilahatı sofiyesine ta'likatı vardır . Fâtiha tefsiri meşhurdur . Bunlardan mada daha bir çok âsârı vardır . 834 de bursada vefat etmiştir .

(2) Hacı bayramı Velinin terbiyelerine *عبد العزيز بن محمد* Bayezit ve *عبد الله* Cüneyt ruhaniyetleriyle - celli himmet buyurmakla istidadı zâtlerinde envai kemâlâtı bâhire olup camii nakşibendiye olmuşlardır . *ve Halvetiyye*

bağladı .Hacı bayram o derecede büyük bir şöhret kazandı ki ikinci Müteat bazı hasutlerinⁿîğmaziyle mukayyet ve mağlul olarak edirneye getirtmiş ve kendisiyle görüşünce hakkında işittiği sözlerin mahzı iftira olduğunu anlayıp avdetine müsaade eylemişti . Hacı Bayram eski camide bir kaç kere va'zetmiş (1) ve yolda gelibolulu ~~z~~ yazıcı zâde Mehmet^{li}Bican (2) efendiyi de irşat ve tarikine ithal ederek ankaraya avdet etmiştir . Hacı Bayrâmı Velînin nüfuzu o kadar kuvvetlenmişti ki semeratül fûatta mezkur olduğu üzere tarafı padişahiden emre müntesiplerinin hükümet tekliflerinden muaf addedilmesi ~~teklifi~~ edilmişti . Fakat bu emir bir çok mukallidinin de Bayramî tarikine duhuli neticesini vermekte padişah şeyhten müritlerinin mikdarını sormuş ve hacı Bayram da garip bir imtihandan sonra " bir buçuk dervişim vardır " diye mektupla sutan Mürada cevap vermiştir (3) .

Hacı Bayrâmı Velî ankarada ziraatle teayyüş eder ve üç aylarda halktan zekât topluyup fakarasına tevzi ederdi . 833 de ankarada vefat ve mahalli mezkurda defnedilmiştir .

Hacı Bayrâmı Velînin silsilei tarikati :

La'li zâde Abdülbakî efendinin " sergüzeşt " ine nazaran

سِرْجُوْزِشْتِ : سِرْجُوْزِشْتِ فِي دُرَّةِ السَّيِّدَةِ : Şarihi mesnevî Sarı Abdullah efendi ve hacı Bayramı . V . nin terbiyelerine min haysül bürüz velcemiyye Bayezit ve Cüneyt ruhaniyetleriyle celli himmet buyurmakla istidadı zatîlerinde bahire ve zâhire olup camii nakşibendiye ve halvetiye olmuşlardır . Sergüzeşt : La'li zâde Abdübakî efendi .

(1) Vazettiği kürsünün üstünde celi hatıyla (makamı hacı bayrâmı velî) yazılı bulunduğu bursalı tâhir bey merhum " hacı bayrâmı velî " de söyliyor .

(2) Yazıcı zâde Mehmet Bican efendi : Maalkara muzâfâtından kadıköylüdür . İlmali tahsil için iran ve mâveraünnehre kadar giden hakiki bir talibi ilimdir . Hacı Bayrâmı .V. nin hulefasındandır . Kardeşi Ahmet Bicanın yazdığı (مناقب الأئمة لفرسان الدنيا في الوفا والعبادة) i (envarül - âşikîn) ismiyle türkçeye tercüme etmiş ve meşhur Muhammediyesini de Hacı bayra intisaptan sonra yazmıştır . 855 tarihinde geliboluda vefat etmiştir .

(3) Bir mürtefi mahalde hayme kurup dervişan gelüp ol havali mâlâmâl oldukça hacı Bayrâmı .V. teşiri sâideyn edüp ve desti mubârekine bir tığı tiz alup dervişler;bana irâdet getürenleri bu gün fi sebilillah kurban eylesen gerektir deyu sala ettikte herkes mütereddit olup bila harâ ricâlden biri ve nisâdan dahi birisini (در راه حق) deyu cüret edüp teslim olduklarında ikisin dahi hayme içine getirüp mukaddemâ bir erkek koyun ihzar etmekle anı kurban edüp haymeden taşra fıravana revân oldukça (از راه حق) azize sevdâ galebe etmiştir deyu dervişan perâkende ve perişan olmakla Semeratül fûat .

hacı Bayramı Velinin silsilei tarikati şudur :

صاحب بايرام ولی — حميد الدینه آقراي — شيخ صادق الرومي — ابراهيم الباري — سليمان الكندي
 — احمد استرآبادي — محمود باري — عثمان رومي — محمود كرمي — محمد الدینه بغدادي — احمد
 خوارزمي — سليمان بخاري — سليمان اصفهاني — احمد فراساني — ابو محمد جريهاني
 شيخ صفي اسطخمي — ابراهيم كندستاني — بايزيد بطلمي

Bâyezîdi Bastamî ehli turuk indinde imâmî Caferî sâdîkîn ruhâniyetin-
 den müstefiz olmuştur . Bir çok tomar ve icâzetnâmelerde Bâyezûdin
 nisbeti (*عنه روحانية جعفر الصادق*) diye gösterilmektedir (1) .

İmâmî Caferden sonraki silsileyi de tarikatler berveçhi âti
 Siddikî ve Alevî olarak iki sûretle gösteriyorlar ;
 امام جعفر الصادق — قاسم بن محمد بن ابوبكر — سلمان فارسي — ابوبكر — محمد (صالح)
 امام جعفر الصادق — امام محمد باقر — امام زبير الكعابريه علي بن الحسين — امام حسين بن علي
 — امام علي بن ابوطالب — محمد (صالح) ..

Fakat asıl bayramî silsilesi erdebil sofileri vasıtasıyla . Çünkü
 hacı Bayramı Velî Ebu Hamit Hamîdüddîni aksarayiden ahzi feyzet-
 mişti . Hamîdüddîn ise evvelce yazdığımız vâçhile şakayıkı nemaniyede
 ve la'li zâdenin sergüzeştinde beyan edildiği gibi *قوام جلال الدینه علی ارباب*
 erdebiliden , yahut ismâil hakkı/efendi merhumun silsilenâmesindeki
 tahkikine göre alaaddînin oğlu şeyh Şah namıyla maruf şeyh İbrâhîm-
 den müstahlefti .

Alaaddîni erdebilî, babası Sadreddîni Musâyâ , oda babası ebu
 İshak Safiyyüdü (735) ^{dine} oda İbrâhîm Zâhîdî geylâniye müntesiptir (2)

İbrâhîm Zâhîdî Geylanîden itibaren bayramîye silsilesi ,
 ananeye nazaran şu suretle teselsül etmektedir :

(1) Bazılar Ebüyezîdi İshak ^{icin şüari} ~~şüari~~ ^{şüari} halinde imâmî Caferî erişmiştir der-
 ler amma bairtir . Zira Bâyezîdi Bastâmînin tarihi vefatlarında ^â
 ihtilâf olup bazıları ikiyüz otuz dört tarihinde vefat edüp bü takdirce
 vefatı Bâyezitte kavli evvel üzre vefatları tarihinin beynânde 86 sene
 mürur edüp caferî Sadîka erişmek caiz olur . Amma kavli sanî üzre
 113 sene mürur etmeklemlâkatı ⁱ ¹ istib'at olup perverdei ruhaniyetleri
 olur . *قوة البديهة* Cevheretül bidâye ...

(2) Silsile nâme : İsmâil Hakki .

ve bazıları 261 tarihinde vefat etti demişler . İmâmî Caferî ise 148 tarihinde

ابراهيم زاهد گیلانی — جمال الدین تبریزی — شیخ الدین محمد تبریزی — رکن الدین محمد کاشانی — قطب الدین
 ابهری — ابوالنجیب شهروردی — وصی الدین القاضی — محمد بکری — محمد دینوری —
 محمد اردبیلی — امین بغدادی — سیدی رقی — معروف کرخی — داود —
 علی — صاحب العجمی — امیر باری — علی کرمانی — محمد (صلعم) —

Hacı bayramı Velînin halîfeleri :

Hacı Bayramı Velî vefatından sonra şu halîfeleri bırakmıştı:

- 1 - Göynüklü Salahüddîni Tavil .
- 2 - İnce Bedrettin .
- 3 - Hamidüddinle beraber anadoluya gelip hacı bayramdan takmili tarikat eden Kızılca Bedreddin .
- 4 - Meczup akbiyık Abdullah (bu ak biyıktan mihalıçlı bir çoban olan Hızır dede , Ondan da meşhur üftade efendi (vefatı 988) , üftade efendiden de bursada ~~ferhat~~ ferhat paşa merdresesi müderrisi ve küçük mahkeme nâibi koçhisarlı Mahmut efendi ahzi feyzetmiştir (1038). Meşhur Celvetî Piri Eskiödarlı Aziz Mahmut Hüdai efendi , buzattir(1)7.
- 5- Meşhur Ak Şemseddin
- 6 - Muhammediyye sâhibi Mehmet bican efendi .
- 7 - Kardeşi Ahmet Bican efendi .
- 8 - Bursalı Emir ~~Sıkkînî~~ Sıkkînî (seyyit ömer dede) .

Tahir bey merhum , bunlardan başka Şeyhî kirmanî , baba Yusüf aksarayî , Salahaddin , İzzeddin , vemolla zeyregi de hacı bayramın halîfesi olarak göstermektedir . Baba mehhasî ve Salahaddin , şakayıkta da meşkur ve yine aynı kitapta molla Zeyreğin küçüklüğünde hacı bayramdan tahsil ettiği masturdur .

(I) Halvetiye meşâyihinden Yakubu afevînin " hediye-tüssalikin "i

ile İsmail Hakkı efendi merhuma nazaran ~~mak~~ mak Hızır dede , Ak Biyıkla beraber bizzat hacı Bayramın dervişidir . Ak biyıkta cezbe, ~~mak~~ mak Hızır Dede de ifaza kudreti zuhur edüp üftade efendi ve Aziz Mahmut efendi vasıtasıyla tarikati hamvetiye Hızır dede den zâhir olmuştur .

Bayramî melâmîleri .

_____ Melâmî piri ömer dede _____

Hacı bayramî velinin vefatında yerine hulefâsından göynüklü Ak Şemseddin geçti (I) . Ak Şemseddin ile bıçakçı olduğundan dolayı Sikkînî lakabıyla mülakkap bulunan bursalı ömer dedenin meşrepleröi tamamıyla birbirinin muhâlifî e idi . Ak Şemseddin, âdâp ve rusûmü şeriat ve tarikat ile mukayyet bir şeyhi zâhitti . ömer de dedenin meşrebinde ise melâmet ve cezbe gâlipti . Bundan dolayı hacı Bayramın zamanındanneri aralarında "bir mikdar bürudet vaki' olmakla hacı Bayram sultan emir Sikkînî ile Ak Şemseddininin mabeynlerini ateşten gayrı bir şey temyiz etmez " dermiş [2].

Mahmudu Kefevî " ketâip " ismindeki kitabında menkûbevî bir hadiseden bahsetmektedir ; Hacı Bayramın ihtizârı yaklaşınca Kend kendisine kimi halef bırakacağı ve makamı irşada kimi tayin edeceği endişesiyle dervişler , nezdinde içtima ediyorlar . Ak Şemseddin şeyhin yanında oturuyor ; emir Sikkînî de odanın kapısının yanında ayakta duruyor . Hacı Bayram gözlerini açıp " emir su getir, diyor . Müritletler hep sâdâtdan olduğundan lâalettayin biri kalkıp bir mağrapa su getiriyor . Şeyh, mağrapaya alıp suyu içmiyerek önündeki meyva tabağına döküyor . Sonra su istiyor . Müritletlerden diger biri su getiriyorsa da hacı Bayram yine içmeyüp tabağına döküyor . üçüncü defa olarak su isteyince Ak Şemseddin Emir Sikkînîye su getirmesini söylüyor . Emir suyu getirince hacı Bayram içerek bakıyyesini mumaileyhe

(I) Ak Şemseddin Mehmedî binî hamza : 392 de gamda doğmuştur . Şakayiki numaniyenin tahkikine nazaran şeyh Şehabeddini Şehreverdinin neslinden dir . Babası şamdan hicret edüp samson-havza yolu üzerinde bulunan kavak nahiyesine yerleşmiş ve Ak Şemseddin orada büyümüştür . İkmâlî tahsilden sonra osmancık medresesine müderris olmuştur . Hacı bayrama intisap etmiş ve pirdağı Ak Biyikla beraber istanbul fet-hinde bulun- bulunmuştur . İlmî tıpta da mâhirdi . Hacı bayramın vefatından sonra köynüğe kidip orada tavattun ve vefat eylemiştir . Tasavvufa âit risâlei nuriyesi meşhurdur . Metainî söfiyeyi ret hususunda ve ilmî tıbbâ dâir de birer risalesi mevcuttur . Makamatı evliya ismindeki risalesi ni de şakayik sâhibi mutalaa ettiğini söylüyor . Mezkur eserin yazma bir nushası millet kutuphanesinde 939 numaradadır , Tasavvufî ..

(2) Semeratülfuat ...

verip " iç, emniyeti kübraya nâil olasıdır/4" diyor .

Emir Sikkini artık suyu içiyor . Bu , teslimi sirra işaret ededilm
miştir (I) . Şarihi mesnevi abdullah efendi , bu vakaya semeratül-
fuadında " emir Sikkini bursada mütemekkin iken hacı Bayramı veli-
nin intikallerine müteallik bazı işaret vaki olmakla ankaraya
azimet eyleyup hikmeti huda hacı Bayram hazretlerini muhtazar bulup
mabeynlerinde nice işaret geçdikden sonra darı fenadan darı bakaya
... " diye işaret ediyor . La'li zâde Abdülbaki efendi ise
sergüzeşte vakayı zikrederken iki defa su getirenin Ak Şemseddin
olduğunu ve hacı Bayramın her iki defada da suyu içmeyip önündeki
kiraz tabağına dökdüğünü , üçüncü defasında emir Sikkinin getirdiği
sudan içüp bakiiyesini de emire verdiğini yazıyor .

Hacı Bayramın vefatından sonra Ak Şemseddin beypazarına
gidip orada tavattuna niyyet ediyorsa da sergüzeşte göre şhalisi-
sinin taassubundan dolayı göynüğe geliyor . Emir Sikkini de esasen
şeyhinin vefatından sonra gönükte tavattuh etmişti .

Meşrepleri muhalif bulunan bu iki şeyhin bir belde de irşat
makamında bulunmaları tekrar bâdii kilûkal oluyor . Ketaip sahibi
balada naklettiğimiz hikâyeden sonra asıl menkıbevi hadideye şu
suretle devam ediyor :

" Hacı Bayramın vefatından sonra bütün müritler , şeyh Ak
Şemseddine tabi' ve meclisine mülâzım olup ona biat ettiler .
her kuşluk ve akşam vakitlerinde mescitte oturup ihvaniyle zikreder-
di . Hitamı zikirde birbirleriyle musafaha ederler ve müritler
elini öperlerdi . Yalnız Emir Sikkini mescidin bir köşesinde oturup
halekai zikre girmezdi . Ak Şemseddin bundan münfeil olup bir gün

(I) Semeratül fuat

الشيخ العارف بالله الامير السني اخذ الكروان السني عن الشيخ العارف بالله الحايي في بيام الانقراض وبلغ عنده [2]
القامات العلية وظهر منه الكرامة السنية من ان ما قرب منه الا من كان له في الحايي بيام واول ما عنده من
الى اية الشيخ من خلف بقايد ومه تسمية للاستاذ وكان له انما من الكرمه بحسب بين الشيخ ولا يتقدم عليه احد وكان الشيخ الامير
السني قائما في آخرة الكروان في الشيخ الحايي بيام عنده وقال الامير السني في صان 10 فان لم يرد به امان

Mahmudikefevi : kırım muzafatından kefelidir . 940 da istanbula
gelmiş ve 954 de anadolu sadrından mülazemete nâil ve bilahare
molla gürani medresesine müderris olmuştur . 991 de vefat etmiş-
tir .

Şakayik zeyli : Meîzâde atayi .

Emir Sikkiniye " halkai zikrimize mülazemetin lâzîdır , yoksa senden seyhin tacını alırız " dedi . Emir " mademki böyledir ; yarınki cuma günü namazda sonra bizim eve gelin . Size hırka ve tacı teslim ederiz " dedi . Ertesi günü Emir , evinin avlusuna büyük bir ateş yakırdı . Namazdan sonra Ak Şemseddin ihvaniyle eve geldiler . Kendisi sırtında hırka , başında tac olduğu halde ateşe girdi . Bir müddet sonra ateşte çıkınca hırka ve tacın yandığı , fakat kendisine bir şey olmadığı görüldü . Bu zamandan itibaren kendisinin ve müritlerinin tac ve hırkası yoktur . Bu tarika intisap edenler , oldukları kisve ve hey'eti tebdil etmezler . Bu vaka göynük ahalişi beyinde meşhurdur . bizde ahalişden işittik ve hikâye ettiğimiz hadisenin mahalli vukuunu ve emirin kabrini ziyaret ettik ... "

Sarı Abdullah efendi semeratülfuadında bu vakayı bir teferrüc mahallinde olmuş gösteriyor . La'li zâde merhum da vakayı semeratül fuatta olduğu gibi nakledüp " tacı ^{/ve/hır} ve ^{/aşk} ve hırkayı narı aşk ve cezbede ihrak edüp libâsı avâm ihtiyâr etmekle badelvakia oltarik müritleri aslında b ne günâ libasta ise ol tarzı tağyir etmezler . Fukarâi melâmiye için libâsı maksus yoktur" diyor . Gerek sarı Abdullah efendi, gerek La'li zâde bu vakadan sonra tarikin ikiye ayrıldığını ve badema Ak Şemseddin ile ömer dedenin arasında bürudet kalmadığını ilâve ediyorlar .

Bu ateşe girmek mes'elesi , menkâbelerde birbirine ziddolan şeyhlerin , büyük zevatın hayatlarında hemen hemen ketaibin hikâyesindeki ayniyeti haiz olarak mevcuttur . Hatta beктаşı ananesinde sarı saltık menkâbesinde vardır . Yalnız bumenkâbenin , ömer dedenin vefatından yarım asrı mütecaviz bir zamandan sonra ağızdan ağza mütedâvil bir hâle gelmesi , dedenin oradlardaki marufiyetiyle beraber zamanındaki nüfuzunun kuvvetini ve Ak Şemseddine muarız bulunduğunun doğruluğunu isbat etmektedir .

Bursalı ömer dede 880 tarihinde vefat edüp göynükte umumî kabristana defnolunmuştur .

Ayazlı Binyyâmîn:

Ketaip sahibi , ömer dede hakkında balâdaki hikâyeyi nakilden

وله خليفة واحدة وهو الشيخ الكافي بالله ابيه وامه تملأ بقصة اياته - sonra "
 بقرب بلدة القرة ومات فيه في اول رولة السلطان سليم بن السلطان بايزيد شاه عليه السلام وكنيته
 " ٩١٨ "

diye yaşlı binyamini de zikretmiştir . Müstakim zade Sadeddin efendi (1) " *مدية سكرية* " ismindeki kitabına bu ibareyi aynen aldığı hald bir az ilerde yine aynı zâtin târihi vefâtını 916 olarak göstermektedir . Atâinin şakayik zeylinde ise târihi vefatı 926 dır .

Semeratül fûada nazaran yaşlı binyamin , bazı isnat cihtiyle kütahya kalasında hapsedilmişti . Bu sıralarda Süleymanı Kanunî redosu muhakkara ettirmişti . Kâle , bir türlü zaptedilemiyordu . Süleymanın gühadari binyaminin muhiblerindendi . Padîşahi " hacı Bayramı velînin tarikinden yaşlı binyaminin , bu kadar zamandır kütahya kalasında mahpustur . Zannedrim ki redosun fethedilmesine sebep budur diye ikaz idiyor . Süleyman, binyaminin itlak edilmesini emrediyor . Binyaminin itlak edildiği gün redos da feth ediliyor .

Halbuki Redos 929 senesinde feth edilmişti (2) . Şu halde semeratül fûadin rivayeti sahih ise binyaminin 929 da sağ olup mezkur tarihten sonra vefat ettiği tahakkuk ediliyor .

Melâmilere nazaran Binyâmîni yaşlıdan sonra makamı kutbiyete meşhur ismâil maşukinin babası aksaraylı Pir Ali efendi geçmiştir . Binyâmîni yaşının Ali efendiden başka Şeyh Süleyman isiminde bir v halifesi daha varmış ; fakat Müstakim Zade merhum bunun yalnız ismini zikredüp " halleri malum olmadığından tercümeleri tahririne cesâret olunamadı " diyor . Yalnız Atâinin şakayik zeylinde Bayramî silsilesi zikredilirken bu zâtin bolulu olduğu ve kendisinden sonra yerine oğlu İbrahim'in geçtiği meşturdur .

(1) Müstakim zade Sadeddin efendi : istanbuludur . Tokadî emîn efendiden tariketi nakşibendiyeye intisap etmekle beraber melâmî olduğu da muhakkaktır . İsmâil Maşûkî , Basir ağa , La'li zâde Abdülbâki efendi gibi eazımı melamiyeye vefat tarihleri söylemiştir . Daha çocukken pederiyle beraber la'li zâdeye gittiğini müftekirâne söyler, ilmi hattâ da vukufu vardır . 1202 istanbulda vefat edüp zeyrek civarında soğuk kuyu medresi kurbinde tokadî Emin efendinin yanına defnedilmiştir . Bir çok asarı vardır . Meşhurları şerhi divanı âli , *Derhatül meşayih şerhi misli setten*, ukudül-lü'lüyye şittarikatilmevleviyeye , Tercümei fıkhi ekber , tercümei mektubatı imâmı rabbani , tuhfetül hattatindir . Şiirleri vardır .

(2) Redosun tarihi fethi :

Redos tarihi : *Redos tarihi*
 Millet . K . № 288

Redos tarihi
 Redos tarihi

AKSARAYLI PİR ALİ EFENDİ :

Melâmîlik, buzâtin zamanında bütün şaşasıyle intişar etmiş ve mumâileyhzen müteaddit zevât ahzi inâbe eylemişlerdir . Müstakim zâdeyere nazaran " eger ibrahim Etem hazretleri , fakirin zamanında olaydı terki saltanata rıza vermezdik . Kemâle erişüp dünya ve ahiret sultanı olurdu . Müridi sadika terki saltanatı dünyâ lâzım değildir (I) " dermiş . Kendisiyle bazıları tarafından mehdilik iddiası isnat edilmişti . İhtimal Pir Ali , böyle bir iddiada bulunmuştu ; fakat her halde hükumete karşı bir niyeti yoktu . Böyle olmakla beraber istanbuldan ahvâlinin teftişi emredilmişti . Müstakim zâde ; mahkemede aleyhine şahâdet edenlerin birini bir nazarla öldürdüğünü , diğeri de kayederek ağzından levs geldiğini , bunun üzerine takibinden vaz geçildiğini yazmaktadır .

Kanunî Süleyman , acem seferine giderken aksaraya uğriyarak aziz ile görüşmüştü . Hatta padişah " ben mehdîyim ve cennetin dört ırmağı bendedir dermişsiniz " deyince cevaben " padişahım , şimdi zahiren mehdîsiniz . Cennetin ırmakları cennete mahsus ise de insan , âlemi ekberin nümunesi olduğundan ilim , marifet , aşk ve hakikat bu dört ırmak mesâbesindedir . Yalnız bizim müradımız kapımızın önünden geçen tatlı su ve mevcudumuz olan süt ve baldır " demiş ve padişahasu su , süt ve bal takdim etmişti . Padişah " hamir ırmağı mesîli olarak her halde bağınızda vardır " diye tariz edali bir sualde bulununca pir Ali, çukadar Pertev , paşaya nazar etmiş , paşa , cezbenâk olup pir Alinin mürâidi hassı olmuştu . Süleyman da azize meftun olup hatta seferden avdetinde tekrar aksaraya uğriyarak istabnula gelmesini

نیت یا نقره و زینت
چیت و نیا ؟ از خدا غافل بود

rica etmişse de pir Ali kabul etmemiş ve Süleyman , hiç olmazsa oğlunun gönderilmesinde ısrar edince " oğlumun isimi İsmâildir. Hak yoluna ^{an} ^{an} künâb olmaktan dönmez "diye buna râzî olmuştu .

Pir Ali efendi 934 evâhirinde aksarayda vefat etmiştir (1). Binaemaleyh 940 da İrân seferine azîmet ve 924 de avdet edeh Süleyman ile görüşmesi ihtimâli yoktur . Müstakim zâde merhum , melâmîyei şetâriyesinde Ahmet Sarbânın Süleymanın ordusunda sarban bulunup 940 da İrakseferine giderken pir Ali efendi ile görüşerek tarikate girdiğini yazıyorsa da , oğlan şeyh İbrahim efendi dili dânasında , gaybî bîatnâmesinde Ahmet Sarbânı İsmâil Maşukiye müntesip gösteriyorlar .

Tarihlerde pir Ali ^{şeyhi} aksarayî , hatta İsmâil Maşuki ve Hamza beye âit bir şey yok .. Yalnız peçevî tarihi , Süleyman devri meşâ-yihini zikrederken aksarayda şeyh Alaâddin isminde birini kaydediyor. Alaâddin , Muhyiddinin ankayı ^u mağribını şerh ve sultan Süleymanla görüşeceğini kablelvuku keşfetmiş . Filhakika Süleyman da İrak seferine giderken bu zatla görüşmüş ve Alaâddin keşfini Süleymana beyan eylemiştir (2) . Bu zatin şeyh Aliyyi semerkandî halifesi hayreddin efendiden müstahlef olup karamanlı bulunduğu , ankayı ^u mağribi şerhettiğini , Süleymanın Bağdat seferine giderken bu zatla görüştüğünü , muahharen bursaya hicretle orada vefat ederek başcı İbrahim bey camiinin kible tarafına defnedildiğini tahir beyin " Osmanlı müelliflerinden " öğrenmekdeyiz .

La'li zâde sergüzeştinde pir ^{şeyhi} Ali aksarayînin ismini " alaâddin pir Ali aksarayî " olarak kaydetmiştir . İsimlerdeki aynıyet ve tarihlerdeki yakınlık aksaraylı pir Ali efendinin Süleymanla görüştüğü hakkındaki yanlış kanaati meydana ^{getirmiş} çıkarmış ve yukarda yazdığımız ^{Rikâyetinin} icadına sebep olmuştur . Yoksa Süleymanla görüşen pir Ali efendi değil , şeyh Alaâddini aksarayîdir .

Pir Ali efendiden müstahlef zevat :

Şeyh Yakup : (helvayî baba namiyle maruftur) Müstakim un zâde risalesinde bunzâ hakkında " gayet kaviyyülhâl kimse idi " diyor . İstanbulda şehzâde başında vefat ^{ya} giden yolda bozdağan

(1) Şakayik zeyli ; Atâi Sa. 70

(2) Peçevî tarihi Cilt I Sa. 462

kemerinin methalinde soldaki bayramî tekkesinde metfundur (Vefatı 997) .

Pir Âlinin kerime zâdesi Şeyh Hasan : Pir aliye müntesip olup Yakubu hayidân tekmiî süluk etmiş ve Hâlvayî babanın kızını almıştı . Şeyh yakubun yerine p̄stnişin olmuştur . Bunun yerine de oğlu şeyh Ahmet geçmiştir .

Kalınca Mehmet dede

Pir Ahmedî Edirneli : Sarı abduallah efendi buzatı çocukken gördüğü nü çelebi şeyh namiyle maruf oğlu İsmâîlî Maşûkiyêi İstanbula bununla beraber gönderdiğini ve çelebi şeyhin âkibetini ihvanına evvelce keşfen ve ali efendiden naklen haber verdiğini Semeratül fûat ve cevâheretül bidâye de hikâye etmiştir . Atâî 1000 tarihinde vefat ettiğini yazıyor . Eyyupta Zâl paşa camiinin deniz cihetinde bir türbede metfundur .

Edirneli Pir ahmedin elimizde natemam bir ilâhisi vardır . Tekkeler kapanıncaya kadar bilhassa rum âlide bütün tekkelerde mahsus bestesiyle söylenirdi . Aynen yazıyoruz :

<i>Haktra giden yol, bu yoldur</i>	<i>Levhid eden gör ne kuldur</i>
<i>Cümlelerin mohtsudu odur</i>	<i>Böyle bir Allahımız var !</i>
<i>Bilir cümlelerin hâlini</i>	<i>Zevâl ermez kemâline ;</i>
<i>Âşıklara verir cemâlini</i>	<i>Böyle - - - - -</i>
<i>Bir âşık ile dostoldum ;</i>	<i>Bu yolda gayet mestoldum .</i>
<i>Gitti aklum ben mestoldum</i>	<i>Böyle - - - - -</i>
<i>Ahmedi uyan gir meydana ;</i>	<i>Levhid coşu yone, yone !</i>
<i>Afreder bakmaz isyâine</i>	<i>Böyle - - - - -</i>

Gerek bu nefese ve gerek müstakim zâdenin melâmiyêi şerâriyede suretini dercettiği mektupta (1) Şeyh Ahmet , vahdetin hudutuz telâkkilerini ifşadan ziyâde takva ve azîmet yolunu tavsiye etmektedir . Bu ihtiraz ve ketmana çelebi şeyhin âkibeti sebep olmuştur .

.. ..

..

علی بن ابی طالب (ع) (شیخ)
 Çelebi Şeyh İsmâîlî Ma'sûkî (Oğlan şeyh)

Melâmîlere nazaran Pir Âli efendiden sonra kutbiyet , oğlu İsmâîlî Mağûkiye geçmiştir . Şakayiki nûmaniyeye göre 914 tarihinde tevellüt etmiştir . Babasının vefatından sonra istanbula kelmış ; istanbuldan edirneye giderek bir müddet oturup tekrar avdet eylemiştir . Beyazıt ve ayasofya camilerinde vaaz eder ve vahdeti vücudu izar ve ilan eylerdi (I) . Atâî , bazı şathiyatla meşhur olduğumu da kaydediyor . Babası Çelebi şeyhin binyaminî ayâşî tarafından İsmâîl tevsîm edilmiş olmasından dolayı şehit ~~edilmiş~~ olacağını tasarrîh eder , Fakat " biz hayatımızda *gözediriz* . arslan eniğin yedirmez " dermiş .

İsmâîlî Mağûkî istanbula , edirne de bir çok mürit peyda etmiş iştî . Bu cemiyet günden güne artıyor ve hatta şakayık zeylinde Atâî'nin tasrîh ettiği vehile iradet ve ihlası asker ve balhassa sipahiler arasında da intişar ediyordu . Çelebi Şeyh , istanbulda bir seneyi mütecaviz bir müddet zarfında havâs va avam arasında şöhret bulmuş ve pek kenc ve güzel ^ubulduğundan " oğlan şeyh " lakabıyla mügarün bilbenan olmuştu .

Melâmîler arasında bu güne kadar deveran eden ve babadâb oğula , şeyhten müride intikal eden rivâyata göre Çelebi Şeyh , müritlerine bazan zikrettirir ve zikirde (allah allah) yerine (allahım , allahım) dedirirmiş . Bu kelimedeki cinas ve iltibas da akîbetini tacil etmiştir . Sarı Abdullah efendi ve La'lî zâdeye nazaran padişah mumaileyhe haber gönderüp memleketine azîmet etmesini ihtar ve bu lüzum ihvanı tarafından da tekrar edilmigse de Çelebi şeyh " ben , akîbetimi biliyorum " diyerek gitmemiş ve nihayet kemâl paşa zâde fetvasıyla 935 senesinde 12 müridiyle at meydanında çukur çeşmenin üstünde idam edilmiştir (2) .

(1) La'lî zâde, süleymaniye-de de vazettiğini yazıyor . Fakat süleymaniye-in inşasına 961 de başlanıp 964 itmam edilmiştir . İsmail Mağuki 935 de idam edildiğinden bu camide vaztmemiştir , ve bu rivayet büyük bir yanlışlık esridir . 940 da vefat eden ibni kemâlin fetvasıyla idam edilmesi bu yanlışlığı isbat etmektedir .

(2) Şakayiki nûmaniyeye zeyli , semeratül fûat zeyli , sergüzeş , melâmî miyei şatariye, takvimüttevarih ..

İsmâ'îlî Ma'şukînin meşhedi

medfeni

Müritlerinden İrakî zâde Hasan efendi meşhedine bir mescit yaptırmıştır . Hasan efendinin iki biraderi olup " üçler " namıyla maruf imişler . Bunun ^{icin} yaptırtığı mescit ^{de} de "üçler mescidi" denilmiştir . Mescidin tarihi binası 959'dur . Oğlan şeyhin meşhedini de bir parmaklıkla çevirmiştir . İki biraderi ile beraber kendisinde camiin haviresinde ^{metfunmuş} (1) Mescit yanmış ve irakî Hasan efendi ile biraderlerinin merkat ve senği mezarları kaybolmuştur . 1297 de " Hasene binti Ali " isminde bir kadın İsmail Maşukinin meşhedini tecdit ve baş tarafına bir taş dikdirip aynen kabir gibi yaptırmış ve kenarına demir parmaklık çektirmiştir . Taşın başında beктаşı tacı bulunmasına nazaran Hasene hanımın beктаşı muhibbesi olduğu ahlaşılıyor ; kitabesi şudur :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 کشف احوال لندی بوجمل عهد و قریق
 قیلدی می امایه اشور قوری
 منه بت علی خاص طریق
 مستقیم زاره رکسه تا خریف
 اولدی اسماعیل قریبانه طریق
 ۹۲۵

tarihi gösteren mısra', müstakim zâde tarafından söylenmiştir . Millet kütüphanesinin pertev paşa kitapları arasında bulunan 6 ve bizzat müstakim zâde tarafından yazılan La'li zâdeni âsarını hâvi 636 numaralı mecmuanın kenarında da bu mısra' muharreredir .

Bu meşhet , elhaletü hazihi sülтан ahmatte ticaret mektebine nazır dikili taşın kargısında ve meydanın solunda bulunan bahçenin müntehasındadır .

Oğlan şeyhin cesedi ve başı rumeli hisar sahile gelmiş ve bir mürîdi tarafından kayalar mescidine yakın bir mahalle defnedilmiştir (2) . La'li zâde merhum , kayalar mezarlığını aradığı ⁱⁿ ~~Waz~~

habe

Atai

Mes'le : Sabikan katlolunan oğlan şeyh dedikleri şahsa zulmen katlolundu diyen Zeyde ne lazım gelür ?

Elcevap , Anin mezhebinde ise katlolunur .

U. K. İlmi Ser'ize 1980 Sa. 268 , E B S S U T .

(1) Hadikatül cevami " matbaai amire tabi " . cilt I Sa. 34, 35.

(2) " " Cilt 2 Sa. 124 , 125 .

aradığı halde metfenini bulamadığını yazıyor , müstakim zâde de bunu aynen naklediyor . Adamızın bulamadığına sebep , mezarlığı a¹ aramasıdır . Halbuki oğlan Şeyh vamiin Havlusunda metfundur .
K¹ sengi mezarının kitabesi de aynen budur :

طريقاً على قبر اميه ووالده
اقرا ابى بيرعلى افنديك قدومي
قطر عارفين و خوش و اميه
شهد اسماعيل معنوي
مزارتريك روح معاردينه
الله الفاتحه
٩٤٥

Bilahare camiin üstürafına bir kadiri tekkesi yapmış ve bu tekke üp 1295 de vefat eden İsmail Maşukinin yanına defnedilen Şeyh Mehmet Niyazi efendi tarafından imar edilmiştir . Tekkenin imarında oğlan şeyhin taşının üstürafına da bir kadiri taci oyulmuştur . Tacın , Taşın oyularak yapılması sonradan yapıldığına bir delil olduğu gibi tekke-de oturan hanım da ifadesiyle bizi teyit etti .

İsmail Maşuki, vefatından sonrada nüfuzunu kaybetmemiş ve şhadetiyle asırlarca kendisini takdis ettirmiştir . La'li zâde merhum mumailayhin galebei cezbe ile (maarifi hakkanî ve ve esrarı rabbaniyi mutazammın türki eş'ar ve ledümmî güftar) (I) sahibi olduğunu da kaydediyor . Fakat *conkilerde* hiç bir ilâhisi bulunmadığı gibi melâmilerde de mevcut değildi . Süleymaniye kütüphanesinde hâlet efendi kitapları arasında 800 numaralı bir mecmuada yalnız ^{beş} *BAZ* gazeldyle bir mesnevîsi muharrerdir (I) *BA* . Bu gazellere nazaran Oğlan şeyhin lisani selis ve pürüzsüz , teşbihleri yerinde ve latiftir . Vezin ve kafiyyeye hâkimdir . Şiirlerinde cezbe vahdet müşâhede edilmektedir . Hiç birinde mahlas zikretmemiştir . Her halde şeyhin bir çok şiirleri vardı . Fakat maalesef bulunamadı . Mecmuadaki şiirleri kaydediyoruz :

(1) Bu mecmua Hasan bin Mehmet tarafından 1044 tarihinde yazılmıştır . Mağribi divanını , Attârın bir sernâmesini , Lâmekânînin Hüseyin efendinin divanını ve mektuplarını , İsmail Maşukinin yazdığı şiirlerini ve bunlardan maada daha bîr çok mektûbat melâmî ricalinin mektubat ~~inşanı kâmil risalesiniyle diğer bîr risalesini~~ ve eş'arını havi kinettar bir hazinedir . Hasan bin Mehmet her halde melâmî ve lâ mekânî dervişlerindendi ..

مه طلام جایی ملاحظه قدس سره

ای گوئل بر درده دوسه کم این درمانه گیز لیدر .
گل اریسه بر قطره یکم انده غمنا گیز لیدر . . .
زک ایروب نام و نسا گئی ملاصت فرقه سه ،
بو ملاصت فرقه منده نیجه ملاحظه گیز لیدر .
دوت (طوبه) ، حق بیلمک دیرسه کله امار الله ؛
نیجه کور بیلمه دیرکم بولله اربانه گیز لیدر !
دلم بر خورد حقیره هر دیر قلمنا نظر ؛
قلینش بر کوشه منده خرمنه رحمانه گیز لیدر .
بو جهان در دوسه نام اولدی حجاب اندر حجاب ،
سه حجاب آلسده قالدک جهانما ملاحظه گیز لیدر !

*
لا محال مستوی به ریخ بری قرای تکراره

گل ای صوفی بزنی منو ایلیمه عشقه و تولدانه !
محبته راز لده قسمت اولاده بزه مولدانه !
شیران عشقه یارک ازلده اولشم بهارونه ،
آید ایلیمازم انده ؛ گوئل گجز بو جورانه .
گل ای عشقه اورینه یانسه ؛ گوئل اینه سه بالینه ؛
جهانده گورمتره بهانه که تا اولد مجلدانه !
موردل کم آتسه عشقه یا نوب کولی کول اولمايه
نه بیسونه زوقی عشقه ؛ نه دیرسونه حال چندانه !
گوئل مرغی اوهار هر دم اورلدانک کواچیندانه ؛
اندک عشقی قاناریم گجر عروسه معلا دانه !
گوئل منزل جانانه ؛ گوئلدر وصل رحمان ؛
گوئلدر شاکه صابره ؛ دگل غالی سنا دانه . . .
فراقده نارینه یاندم ، بیسه ای بویف ماری ؛
حجاب هر وکی قالدیر که بو بیفدوب اعمارده !
چندک چنددر یارب که بو سفده ایدر بهارونه ؛
چندک عشقده یارب ظهور ایدر بهارونه . . .
بو گونه ای دل تماماً قبل جمال وهم جانانی !
جوکم گورزانی بو گونه یارسه اولور او اعمارده !

قمو اکتا اگر کم خبر ورر حمالا کدنت ؛
 ورا انسانه اولده اکتا ، نشانه ویریمتاده ..
 دوشوبه در بد رعاشه ، طلبه ایله در لای ؛
 دلدادر گوشل ایچره خبر ایستر دلدادنت ..
 قتی فرهاد ایله بکریه ، قانی واسه ایله نوزرا ؛
 قتی مجزده سرگردانه ، خبر ویریاکه لیلادنت ؟
 بو حسنه عاکمه و عشوه ، بو حسنه کلب و طلب ؛
 خبر ویریل ندریم ، مراد اولده بو غوغا دره ؟ ..

*

وله

بحر وحدت - اوزک ، دل گوهر بند انی ؛ [1]
 سمع اعطانه نطق ، جهنم اندک بیرونک -
 نوز حسنه بر توبه عالم اولدی جمله گاه ؛
 نزه اولوب راندک ایله مسجد و سخانه ای ..
 صورتک بزرگه عقده صورتک گوردک عیانه ،
 منع ایله فزیزی عقده زاهدک افانه ای !
 اهل عقده کوزینه یکسانه گوردور دانما
 معین عابد ایله هم راهبک سخانه ای ..
 کور اعل لیلک نوزسه ایتمه به هزاره گر
 آب بیوانه ایچره رخی کلن اندک قانه ای ..
 سر اکبر صا حیدر سر سخانه منم ؛
 هر طرفه جذب ایدر عاقلری سخانه ای ..
 واندک در دینه چرخ ؛ ایسترایک گرعلا .
 قانی نافدر کتک سائزک بیانه ای !
 صد هزاره جهنم اولسه جمله ای عطا فدا ؛
 سه تیرکجه جانه بقا ای جانکجه بیانه ای ! ..

*

وله

سنک مندر ای دلبر ، بو عشوه جمله ایله حیرانه ،
 سنک عتقه حرا ایدر هر کله ایله بر یانه !

[1] Kesimimin

صبا اناسکال ، مینا مینا ایچره ؛
آدکجه مینا مینا ، نیشته در دانه ای !

matla'li gazeline nazire olsa gerektir ..

منه هر دو قوی بوزنه جمالند حاصله بر تو ،
 اولور عاقبت قوی اسیما آنچونه سنکد همراه
 سنکد زانکدر موجود ، اقا جمله ایدر سجده ،
 مابدره اگر عابد ، طیاره اگر رهبان
 سنکد عققدر بر آنچه بوعالم ایدر جمله ،
 گهی عاقبت ، گهی معنوی ، گهی آینه ، گهی مکران !
 نه صورتی ظهور یافته کسنی عارف سلور شکر ،
 ملائک صورتی اولسود و گرتی و گرانان .
 ولی انسا نه گهی فطرت اولیماز ذالک کورن
 که انی صورتی اوزره تمیز خلدی سنکد ایدر رهبان .
 ورا انسا گرتک طامک اوله ساک آینه ؛
 دگر صورتی انسا ، اولم سیرتی حیوان !
 حقیقتی اوله وجهی عیان اندر عیان اولدی ؛
 جمالیته حتم منکرده نغم ایستک ایله نینان !
 سوزل کم دویمایه عقده ، سوزل کم گورمه و جهنم
 بری سنکد بری آسمی ، بوکنا صقدر قرآد ...
 طوبی سیرتی گرتی بر سر ناله عتانه ،
 پیغمبری رقله فرجه فغان و ناله مستان ! ...
 سنکد در دگر در زمانه بوسته اهلک بلاهت
 عدل و ایمن اقا کورن طیب اوله اگر لقمان !
 اخلدیم عقیده کورن کز و وارنده ؛
 کیم ایچره بو سرتده انکد ایسی اولور آمان ...

*

وله

قلندک الله اولدیغیجه صورتی مجانبه ؛
 کم مکتوبه احمک آس تم خالده اکواندر .
 صورتی نسبت مضایر گورور اسیما قوی ،
 لکنه اول معنی بوزنده جمله ای بر جاندر ..
 عین همه اولدی وجودم ، قاجما آس هر دورتی ؛
 همه ایله همه اوله کور ، گل و چمن ، سینه ندر .
 نوزده قیلدی بو کور روح سوزل شران عققلی
 مست اولدی ، بیخوردی کندیه ، باغی اول برده ندر .
 کم که وجودیه بیلدی و بولدی بو کورن
 کز و کز و زیمه بیخوردی ؛ اولور برده ندر ..

*

(Sârbân Ahmet)

Ahmetli Sârbân , şakayik zeyline ve semeratül fûat , sergüzeşt ve melâmiyei şatariyeye nazaran pir Ali aksarayî halifesidir . Şâ Süleymani Kamunî irak seferine giderken orduda baş deveci imiş . Atâî , pir Alinin vefatını , silisilei bayramiyeyi kaydederken 934 halali olarak kaydettiği halde (I) dört beş sayfa ilersinde Ahmetli Sârbânın 940 senesinde irak seferine giderken aksayî pir Ali efendi nin hizmetinde kalarak alaiki dünyeviyeden haşas olduğunu yazıyor .

Oğlan Şeyh İbrahim efendinin dili dânasında ve kaşidei mîmiyyesinde İsmâilî Maşukî halifesi olark gösterilmektedir . Gaybî de şöhbetname ve biatnâmesinde bunu teyit eder . İbrahim efendi ve gaybî , kendi silsilelerini yazarken tabiatıyla daha ziyade dikkat ve ihtimam gösterecekleri bedihi bulunduğundan bu ikinci rivâyet daha doğru olsa kerektir . Sârbân Ahmedin tekir dağ muzafatından " Hirebolu " lu olduğu ve İsmâilî Maşukînin istanbuldan edirneye gitmesi ve bu havalide bir çok müride malik olması da bu rivâyeti tekit etmektedir . Bahusus yukarda Süleymanın pir Ali efendi ile görüşmediğini de söylemiş ve bu baptaki noktai nazarımızı izâh eylemiştik . Mamafi intisabı pir Ali efendiden , tekmili süluk ve irşada mezumîyeti oğlan şeyhden de olabilir , ve bu suretle iki rivâyet te'lif edilebilir .

Hirebolulu şeyh Ahmet , 952 tarihinde maskat re'sinde vefat etmiştir . Şakayik zeyline nazaran " cezbewî azîme ile meşhur , meşrebi tevhidî gubarı zândika ile mütekeddir " idi . Kaygısız , Ahmet ve Ahmedî mahlaslarıyla şiirleri vardır .

Sârbân Ahmedin edebî şahsiyeti :

Sârbân Ahmet , bayramî melâmîleri içinde yetişen şâirlerin en kudretlisidir . İsküdar da haşim paşa kütüphanesinde 74 numarada divanı vardır (2) Divan edebiyatının kasîde , gazel , mesnevî ,

- (1) Zeyli şakayik : Atâî .. Matbaai amire tab'ı . cilt I SA; 65- 70
 (2) Mezkur divan , 70 sayfa olup geyhulislam Ahmet Muhtar beyin mahdum ve selim ağanın valde cihetinden akrabası olmakla mezkur kütüphanenin mütevellisi maarif nazırı Haşim paşanın biraderi Ali Haydar beyin el

mühammes , müseddes , terci , müstezat şekillerinde bihakkin muvaffak olmuştur . Yalnız Kıta , beyt ve rubaileri yok . Herhalde bu tarzlar- da da şiir yazmış , fakat bu şiirler zayi olmuştur . Şiirlerini basit vezinlerle yazdığı gibi mürekkep vezinleri hatta (mefulün faila tün mefailün failün , mefulün mefailün mefailün feulün) gibi kivrak vezinleri bile kudretle kullanmıştır .

Lisani gayet selistir . Zarurî imâleleri pek azdır . Zamanın- daki şairlerin yaptığı ^g gibi manasız sözlerle vezin doldumeğa çalış- maz . Her şirinde , akidesini , vahdeti vücut felsefesini telkin eden şair , bu telkinini fevkalade şairâne bir surette icra eder . O kadar ki bir çok talimî şiirleri bediî ve garamî bir eser haline getirir .
Meselâ şu gezeli müddeamıza ^{delil} birdelil olacak mahiyettedir :

آه درونی دل دلک عاشقانه در ؛
نقد روکونی اوینامه عاشقه ندر ؟
طبعه ایتمه زاهدانه کم ، مانع صد 2 ،
نقل و شراب و شاه رو چنگ و چغانه در ..
سیرغ روح عاشقه غریبه کردی هم
از قاف تا بقاف جهان آسینانه در .
صوتی بر باوزر قد سینه صبا بین !
عقلک و اراده آره اول دام و داندر ..
سول کم روکونی صبا تدی و بر خرجه ایلدی ،
میدانسته انگدر ، او مرد یغانه در ..
دنیایه و برمه گورقانی کم عقده الیقور ؛
ادراک ایریمز اقا عجیب کارخانه در ..
ترک ایلدی صبا تدی « احمد » عجیب در ؟
قرب باطه آره اول بر بهانه در ..

Sarban Ahmedin pek ender olarak tamamıyla garamî - lâdinî denebi- lecek şiirleri de vardır :

جان دلدنه بیله بیله باد شهت بندہ ای بوز ؛
بو سیمز قیامه بگم ، کا کلاک انکده ای بوز ..

yazısıyledir . Başka bir kütüphanede diger bir nusha bulamadım . yalnız şynı kütüphanede 82 numarada kursun kalemle istinsah edilmiş bir nusha vermiş ki bu nusha tebyiz edilerek 74 numaradaki eser meydana kelmışyir . Haydar bey de nereden ve hangi tarihte istinsah ettiğini yazmamış ...

سب زلفکده زه هزار خطه که بر اولوب
 چشمه لعلونکی خودستری ، اندک زنده ای یوز --
 گوره له گونه یوزک عقیق دانغیلوب جمع اولماز ،
 ذره ذره اولهده ^{توقتی} بر اکنده ای یوز --
 یوز زورمه گلشنده اولهرو آیاغنه
 پاک ایروب قلمیزی هرگی بپرینده ای یوز !
 سینه باسه توکوبه یا نماره پروانه صفت
 روتم عشق اولدینگ بزدهی روانه ای یوز --
 قدیمی مینک ایوبه داندی یا ششم اول کرشمه [1]
 همه ایلام غمک بزدهی سازنده ای یوز !

Mamafi ; herhalde tamamıyla lâdenebilecek olan bu gazelde de bir
 gok tasavvufî söz vardır . Zannediyorum ki meselâ :

^{rumuz} سب زلفکده زه هزار خطه که بر اولوب
 چشمه لعلونکی خودستری ، اندک زنده ای یوز --

Derken Sarban Ahmedin , zülüften, zatin tecelliyatı ve şuumu olan
 sıfatı mürad ediyor ve geçmei lâilden de vahdet ve vuslat gara-
 bını kasteyleyordu .

گوره له گونه یوزک عقیق دانغیلوب جمع اولماز

mısraiyle mazherı sırrı zatoldüğünü ifham ve

ذره ذره اولهده ^{توقتی} بر اکنده ای یوز --

mısraiyle de bu kesret âleminin ârif nazarında bir vahdet mecmu-
 ası olduğunu ve her zerrenin, her cüzünunun zuhurundan ibâret olup
 onun mezahiri bulunduğunu bildiriyordu .

Bu iki gazel de divan edebiyatının muvaffak olmuş eserle-
 rinden âdeta sırf garamî gazellerdir :

جانا لبك حبيبتن ايند و كجه دل روايت
 شکر دوله دهانم ، شکريند اول مطايت
 غمده حبه خنجر ، صباره قيله دلبر
 عاشقه دگر عارف کم ايله مطايت !
 ديسم بولگده جانان ، جانده بولمک ايند ادره
 ديدی بوراه عشقه کيمده بولانه لایته ؟ !
 زلفکده سینه قيلم آب حبيبتک ايندک ؛
 دل تشنه سینه ايرگور شمع غمک هدايت !

(I)

Mana anlayılıyorsa lâfız bir az rekiktir . Diger bir nusha buma-
 dığım için bizzarure mukabele edemedim .

همونه بر عقده احمد « جاننده غلامی اولدی »
کشف کرات ایروی گوهری همونه ولایت ..

x

سینل باغ ارم ، سینله سوی دوست ؛
برده بیت ارم ، سینله سوی دوست ..
گوزده ، گوزله گوزور ، صم احمه بورور ؛
بو نیمه طاقدی بورور سینله سوی دوست !
اولیت همین ذمه ، ضر و ضروریه دهه ،
منبع مکر وقتن سینله سوی دوست ! ..
عاصه خلد بریه ، خلد و غمطی عجز لیلای عین ،
شهر روح الامین سینله سوی دوست !
قا نقری گنج را ایسه ، عجز سارا ایسه ؛
لیلای امرا ایسه سینله سوی دوست ! ..
اولیت نو بین روانه « احمد ای گوزله عیان
داره مکر موکتان سینله سوی دوست ..

Sarban Ahmedin bütün şiirlerinde derin bir vukufu ilmî göze çarpıyor. Divan edebiyatının bütün inceliklerini e vakıf .. Meselâ yukardaki gazellerdeki olduğu gibi o da «gebi zulf , Fezmai la'le , sem'i rük , sünbülü kakül ... ila ..» gibi mazmunları gayet güzel bir tarzda kullanmıştır . Bütün bunlar, bize anlatıyor ki , Sarban Ahmet , kendinden evvelki şairleri tamamiyle tetkik etmiş âlim bir zattir . Hatta Mevlâna Celâleddini rûniyi bile okumuş ve onun divanı kebirindeki meşhur :

شیر روی خدای شاه و غلام علیک ؛
معدن بود روخا ، شاه و غلام علیک !

Matla'lı eimmeyi isnâ aşeri methi mutazammın kasidesine 18 beyitten mürekkep :

نظر بر خدای شاه و غلام علیک ؛
کاف قتل انما ، شاه و غلام علیک !

Beytiyle başlayan

bir nazire

ve Mevlâna gibi eimmeyi metheden kasîde/yazmıştır . Bu nazirenin 18 beyt olması da şâyânî dikkattir . Demek ki Sarban Ahmet , mevlevî ananesine tamamiyle vakıf .. Bir devecinin bu derece âlim bulunması hemen hemen gayri mümkündür . Eğer bu Sarban lâkabında rehberlik ve saireyi ifade eden remzî bir mana yoksa her hâlde onun deveciliği ihtimâl k gençliğinde zarûret gibi her hangi bir sebeple

ihthiyar edilmiş cüzî ve muvakkat bir hizmetten ibarettir . Sarban Ahmedin tamamıyla talimî , fakat bir tarzda yazılan şu gazelini de kaydedip efkârına nakli kalam edeceğiz :

ای طالع اولاده عاجزه میرا تنگه مانانی
دقتله نما ساقیل ؛ هر گوز دینک انسانی !
آینه انسانی بیل صورتی هماندر ،
بر آینه به گل باوه ؛ گوز انزه اور بلطانی !
صورتده گوزونقز جهانه گر دریمه منافقده ؛
سه جهانه نظر قیاسوده گوزونک دیلدیه آخی !
حجبده تما کاسه منغ ایلدیمسه منک
گوز گوز لرینک بوقدر نوزی ، گوزره نرانی !
سه نوز در دانه گوز بوسه نوله زاهد ؟
حقاً سه گوزی گوزونقز خورمید در خانی ! --
بره خاتم لعللده بر ذره غیر بولسم
بر حبه به آمازدم صد ملک سلیمانخی --
آسرا رهوزده « احمد » کف ایلیم نادرانه یا
هیوانه محل گوزره بر شمه هیوانخی ! --

Sarban Ahmette şîliğe temayül :

Sarban Ahmet ve on iki imam hakkında fevkalade bir mahabbet ve ihlas izhar etmektedir . Divanında Ali hakkında On iki beytlik bir methiyesi vardır . Bu methiyeye

علیه صلوات الله علیہ
علیه صلوات الله علیہ
علیه صلوات الله علیہ
علیه صلوات الله علیہ

beytleriyle başlıyor . Bir de

ای حور احمد که امم سر نفاذ در عای
اوراد ایریندی آکشی هر مؤمنه وولی
کوتر سر ایه ما قیسید رحمتک اخی
سلمانه ویردی آکدوغنی دم دینه کالی
یا نظیر العجائب عوناً لنا عالم
ارغول صلوات الله علیهم وعلیهم

diye başlayan bir müseddesi var ki bu müseddesde 12 imamı methediye or . Bu nazımda şîllerin meşhur nâdi Ali (I) sinden iktibas olduğu

gibi

(I) Peugamber , uhut gazvesinde yaralanıp eshabı dağıldığı zaman cebrâil gelerek Aliyi çağırmasını ihtar etmiş . demiş ki " نارعلیا نظیر العجائب عوناً لنا عالم یا علی یا علی یا علی " یا علی یا علی یا علی " ارغول صلوات الله علیهم وعلیهم وعلیهم " بولمید . peygamberde bu cümlelerle Aliyi çağırmış . Ali yetişüp küffârı münhezim eylemiştir . . Nâdi Ali şîllerde meşhur ve maruf ve meşhu bir duadır . (Rifat beyin " miratül mekasit fi defil mefâsit " ine müracaat)

gibi alinin Selmana sünbül ve gül destesini vermesi de (2) şia ve bektâşîler indinde pek meşhûr ve maruf bir şeydir .

Mehdi hakkındaki bendinde : *چون وقت ایرانی بود گوی بر کوه عیان اولور
تا طائر وجودی زنده چه کوفت نماند اولور
یعنی امام مهدی صاحب زمانه اولور
یا نظر المجاہد*

sözleri talibi dikkattir . Görülüyor ki Sarban Ahmet , 12 inci Mehdi bin Hasenül Askerinin mehdiiyi muntazar olduğuna kaildir . Halbuki bu , şianın bir vası ^{f1} mümeyyizi, bîr şiarıdır . Sarı Abdullah efendi de 12 imanı tasdik ediyor . Fakat mehdinin imamiye akidesince muntazar olduğuna kabul etmiyor (2) . Sarban Ahmet ise bir tercii bendinde :

*دلره قویاز زره به زکری ظلم
قائربینش موردی نوده ولقلم
طفی رده زدی اولویدر الم
اولسوره اندخ منزله راه ظلم
ذکرک ایردر ایم وکمر رسیم ..*

*اولدی امام مهدی صاحب علم
صاحبی و اللیل ، یوزی و لظمی
قامت ایله زلف و دهانک گورون
وارلفه کیم که مقر او طاری
زفره می « احمد » ک ای زفره*

diyerek 12 inci imam mehdinin hayatta bulunduğunu tasdik ve imamiye akidesine muvafakat eyliyor . Fakat bu muvafakat kutup ⁶ telakkisiyle güç te'lif edilebilir . Çünki imamiyeye nazaran kutupluk ancak imama mahsustur . İmamdan başka kimse bu makama tesahüp edemez . Kümmelin , nihayet naibi imam olabılırlar .

Ali

(1) Şii ve bektâşi anânesine nazaran bir gün Ali burma yerken çekirdeklerini selmana atıyormuş . Selman " benim sinnime nisbeten sen daha çocuksun . Benim gibi yağlı bir adama şu muamelen yakışır mı ? " demiş . Ali " ey Selman senmi çocuksun benim ? Sen henüz mecusi iken hak dini aramağa çıkmıştın . O vakit genctin . Yolda uyuyup ihtilam oldun . Uyandığın vakit yol üstündeki nehre yıkanmağa girdin . Bir arslan gelip elbisenin üstüne oturdu . Cenabi haktan istîğase ettiğin . Yüzü nikaplı bir yiğit gelip seni kurtardı ; arslanı kuvdu sen de ona dere kenarından topladığın bir deste sünbülü hediye ettin . O desteyi görsen tanırmısın ? " demiş . Selman "tanırım " deyince Ali , yeninden çiçek destesini çıkarıp vermiş . Selman Alinin büyüklüğünü anlayup söylediği söze nadim olmuş ...

Bu hikâye ağribozlu Yemininin faziletnamesinde de vardır . (Sa . 148- 149) Faziletname 925 de yazılmıştır .

(2) Abdullah efendi cevheresinde , semeratül fuadında , telhisünnesâ-yihinde umumiyetle 12 imanın sırasıyla tercümei hallerini yazar ve mahdinin gaybetini söyler . Yalnız Sultan Ahmet için yazılan telhisünnee sayıhte tasrihan mehdi hakkında " Sâlihi mes'âlihi fennâ ve târihi bigame vü âsında olup lakim ne hayriyet ile medhusi serâlu meykeleli hofâ ve âftâbi ce-bi kemtâsi ne hayriyet ile rû pûsi sehâbi ihtifa olduğuna na mâ'lumi dâna vü lînâ ve hakikote mâcerâları hayret efsâne fûhumi ubahâ olmağla tâifei imâmizze Hâtem ve mehdi ve muntazar ve Sâhibü'z-zamân ile mûlahhâp olup diyor . Efendinin ankayî mecrip şerhinde de bu hususta tasrihat vardır .

amna es-hâbe hâşşî nicdan zebân ihânla ref'i perdei şehkâ gümân edüp bu neşile tahhuku beyân etmişlerdir hâ Mehdi'âhar zaman Ali Muhammetten olup vakte gelikte sulli pederden rahmi mâder güzer ne dün-yârjo refer

§ Sofiyenin ekserisi ise mehdîyi hidâyeti muhammediye olarak bakî ve dâim ; fakat her zaman bir müzhârî digerden zâhir olarak kabul (1) ; hatta " akli kôlâm ve ilhâmı rabbanînin fenâyi tâm ile zuhurudur " deyerek te'vil de etmişlerdir (2) .

Acaba Sârban Ahmedin de mehdîden müradı bumudur ? Bu ihtimâl 12 imamı metheden tercii bendindeki mehdî bendinin ve bilhassa

وارفتنکم که مقر اولماری اولسوه اندک منزلی راه ظلم

beytinin tahlili neticesinde çok zaifliyor .

Her hâlde Sârban Ahmet de Şarânî gibi Mehdi ^{nasibi} bânî Hasenül /s Askerîyi " mehdîi muntazar ve hücetülkâim " olarak kabul ediyordu (3) .

Divanında zikrettiklerimizle beraber 7 dane *devazgole* imam var. 7 Bu na mukabil hulefayi râşidin hakkında ayrıca bir methiye yok . . . Yalnız baladaki tercii bendin mükerrer olan beytinde :

ایکی چھا نڈ گونشی مصطفیٰ ؛
لھم صیدرہ جلا ریاء باصفا . .

sözü var . Bir *devazgole* imamında da :

ابوبکر و عمر و عثمان ذر آی جان ؛
شریعت تحتی آورده اولدی لرخان .

(1) پس ہر دوری ولی قائمت ؛
سیر امام حق و قائم اولیت ؛
معدی و ہادی و یتے ای راه عرب ؛
تاقامت آزما یسہ دامت -
خواہ از نسل عمر ، خواہ از علیت !
لھم خواہ و ہم نشینہ سیرد !
Mesnervi : Mevlânâ Celâledolînî Rûmî

(2) و فردج المهدی عبارة عن ظهور عقل الكل والروح الاعظم بالافعال التام وفي عاره ائمة المذاهب
وفي هذا المقام قال الشيخ الاكبر وملك الالفر :
عقد الخلافة في الامة عقائد
وانا اعقدت جميع ما اعتقدواہ
ولا يرد جدتي زمانه على الادمه كما فرأ اصلاً فأتة يقد جميع الناس مولى لا لهم على ما وقناه الله
بجرون افعالهم . . .
دری نیازم :
Musrûi Karyâzi :
Devrei Arsiyyei Musriyye

(3) Şarânî ebyerâkhitü velcevâhirinin 65 inci babında mehdînin " Muhammetlibîni Hasenül Askerî " olduğunu , hicretin 255 inci senesi şabanın 15 inci gecesi doğduğunu ve hâlâ bakî ve berhayat bulunduğunu ve " وهو باصفا الى الابد يجمع بعيسى بن مريم عليه السلام " وهو باصفا الى الابد يجمع بعيسى بن مريم عليه السلام " ibaresiyle tavzih ve hatta mısırda metfun olan şeyh hasnî irâkînin mehdîye mülâki olduğunu ihbar ve şeyhi Aliyyül Havassın da bu sözün söze muvafakat eylediğini tasrih edip fütuhâtın 385 inci babında

resulullah sallallahü aleyhi veselleme mahrem düstüğü gibi .. " diyor. Mamafi müridânından bazısına gönderdiği bir mektubunda " velhâsil sizir ile bizim aramızda olan mahabbet , şöl mahabbettir ki hazreti resulullah sallallahü aleyhi vesellem ile eshabı güzün arasında idi . Oı mahabbetullahtir . Buna şek ketüren mutlak kâfirdir . Yalancının yüzü kara olsun iki cihanda ; hem karadır . Bu mahabbetin husulünden sonra hate-mülenbiyâ ile ser çeşmei evliyâ nice yıl birlik ettiler . Bu hadisdeñn fehmsun :

« قد علمت اني انا وجماعتي اهل البيت ، واهل بيوتنا ، واهل بيوتنا »

diyerek mahabbti resullahın hassatan Aliye âidiyyetini de söyliyor . Esâsen Sarban Ahmet gibi bütün mükevvenâtı zuhur ilahi bilen ve bu negvei vahdete bihakkin sâhip olan bir kimse değil hulefay hiç kimseye teberra edemez . Şu hâlde gâirimiz tam bir şii değil ; fakat imamet hususunda şia akidesini benimsemiş , şiiğe meyyal büyük bir sofidir .

Kendi hakkındaki erkârı :

Kendisini zamanında irşada memue biliyor ve her şey'in hakika keti kendisinde olduğunu söyleyip âlemi, biatine davet ediyor . Bir ter kibi bendinde bu akidesini

علم غيبه سابقا مني اوسه ؟
ظن قد شتم ، وادب مني .
كل ايله مني ؟ كل ايله مني ؟
بي زيانه وادبه مني اوسه ؟
رفي غنا اوكوره قاف اولم ؟
كل ايله مني اوسه .
نخر مني ، معدنه ايله طانه مني اوسه .
بايله وادبه وقتا مني اوسه .
نا طقم ، نظره ايله زيانه مني اوسه .
لا بايه كنجنه طانه مني اوسه .

درد ریاضی گرا به منی اوسه ؟
رگزم ، قطره ده نمانه منی اوسه !

اولم ادم ، صفاته ذاتی من ؟
نور من مني ، وادبه طوبی
روح بی زنده وگوشوی کللم ؟
دائم الله و عمری با یانه
عبد اکبره کونم کویون
زهد و عبادت قالمده منجمن
عقل و تفصیل و عیبه منی
ذات پاک و کی صفاتی من .
چهار عیار له مننه صفاتی من .
نور در الخ مني ، سبانی مني .
زلف من ، صانم آشور صفاتی من .
قدرة ابره من و براتی من .
ذکر من ، ذکر ايله صدق من .
بنده ؛ کل گوره با سانی من .

در دریای بی گناه منم اوجده ؛
در گزم ؛ قطره ده نهاله منم اوجده !

betleriyle kemâli itminan ve iman ile bildiriyor .

Sârbân Ahmet halk şâiri ;

Sârbân Ahmet , divan edebîyatında üstat bir şâir olmakla beraber aynı zamanda hece veznini de çok güzel , çok samimî bir tarzda kullanmış ve bu vesilele söfiyeye akâidinin en ince nükâtını şerh ve ifade etmiş bir halk şâiridir . Meselâ ; şu nefesinde nekadâr metânet ve selâset vardır :

یولمز و صلت یولیدر .	عده یولنه کید نه صلوه ؛
بو یول هدیته یولیدر .	عده کرم واردر بوزن ؛
بو طایاندر محروم قالدنه .	بو یولی خور بولدی بولایت ؛
بو یول هدیته یولیدر .	صراط مستقیم اولایت
صلوبه بیانه قیلدی نغمی .	بو یولده هزار صلدیگی ؛
بو یول هدیته یولیدر .	عالم آله میوانه بولدی نغمی
بجمله یولده خیمار اولادنه ،	بو یولده احمده صلنه ،
بو یول ، اول دولت یولیدر .	گرچه کورده باقی قالدنه
عالمه قنده بیله	بودر « قانیغوز » دیگی
بو یول اول رحمت یولیدر .	ve میوانه قور نغمی

ilmî ledün denilen maarifi ilâhiyyenin satır vekitabet talim ve taallümden yüksek olduğunu ve kalpten kalbe bir mevhibe ve bir inkişaftan ibaret bulunduğunu da şu ilâhisiyle anlatmaktadır :

لهو در مع و علم او قونور .	حمد کرم ایدیله قوله
قوله بر علم او قونور .	صفت و بیانه ایله
نه او قونور انعامی وار ؛	نه حرف وارده ، نه یازی وار ؛
قوله بر علم او قونور .	نه بر آفکله تور سوزی وار ؛
همانده او قونور قاده وار .	نه عجز وار ، نه غم وار ؛
قوله بر علم او قونور .	نه او قونور ، نه او قونور وار ؛
معنی او قونور اوزن ؛	گرچه کله بلبل سوزن ؛
قوله بر علم او قونور .	گرچه اولیا یوزن
لهو در گو مستر بر دیاری ؛	عده قوله ایدیله یاری
قوله بر علم او قونور .	« احمد » ایچره ایچری

sâfiyyeye göre allahı n tadarrufatı insanı kâmilde zahir olur .Bu
felsefeyi de Sarban Ahmedin şu ilâhîsinde görmekteyiz :

کونہ و مطاہ الذہور	أولیاہ آکرمی ماتما ؛
ایکے جہانہ الذہور	ملکہ مہتمی دیوہ اولدر ؛
سختین بر آردر ؛	مہ انی توکم صانورہ ؛
گیزلے ، عیانہ الذہور	أولیاہک سترى واردر ؛
قولہنی ارشاد اکون ؛	مہ انی بونہ گوئردی
قہر و احسانہ الذہور	کیم دیرا بحانہ ویرر ؛
تحتای ایلہ دی آطا ؛	مہ ز ایلہ صفا تیلہ
أمر سبحانہ الذہور	وار لغی مہ وار لغیدر ؛
اقتودم ، اظلام ، بلیلم ؛	« قیفوس » آیدال بوسری
ط من انساہ الذہور	بوتہ عاملکہ حاتم

Sarban Ahmet hece vezniyle yazdığı manzumelerinin hepsini "4+4" taktili olmak üzere 8 heceli yazmıştır . Yanız bir tanesi 7 , bór tanesi de "4+5" taktili ve 11 hecelidir . Divanında kaydettiklerimizle beraber türkçe vezinle yazılmış 14 manzumesi var . Bu manzuleler ; taannudan ari , fakat gayet samimi ve metindir .

Sarban Ahmedin mektupları :

Sarban Ahmedin nesri de tekellüfatı münşiyânenen âzâde , cümleleri kısa , kelimeleri halis türkçe , manası vâzih ve samimidir . Müstekim zâdenin melâmiyei şatâriyesinde iki mektûbunun sureti var . Halifeşi ankaralı Hüsâmeddine yazdığı mektuptan naklettiğimiz şu satırlar fikrimizi teyit eder : " Ben , salâsluk bilmezem ; aşka riyâ katmazam . Aşka riyâ katan kâfirdir . Azizim , şöyle buyurmuştur :
lokması kusağımıza düşen yaradılmış yabanda kalmaya ; gönlü yaradan ölüluğuna erişe deyu buyurdular . Biz dahi deriz . Sizlerinde bu mahabbetiniz üzerinde hakkınız çoktur . Amma Sabıkta nice oyun düğüptür . , Allahın inayeti ve habibullahın şefaati ve nübüvveti ve evliyanın yuca himmeti niceler erişüp mubarek yüzünüzden kerem yurdunu müjde verdiler .

Mevlâna ; şöyle bilersiz ; erenler mabeyninde size molla hüdavendigâr halî verilüptür denildi . Bilirmisizki oğul ; bu hal

sizlerde hasıl ola ; siz dahi zek ve ge' gevke hasıl edesiz . Feyzi rabbanî ; nuru Muhammedî hasıl ola . Yuca himmeti evliya iznimiz budur-ki tenizda göklük oturmayaşis ve kaba dervişler ile şöhbet edesiz . Zî Zîrâ tarîk böyledir kiğ birbîrniz yüzünden marîfet söyley söyley hâl hasıl olur . Zîra hakikatte sizlere ata düştük ; sizler dahi hakikatte oğul düşdünüz ; elveledü sırrı ebîh ; ata dâima yerine oğul kaldığın istemezmi ? Erde buhul yok , buhulde er yok . Meger allah , onarmamış ola ... Vay ana kim allahu ~~varmış~~ / ~~ola~~ / azîmüştân onamamaç ya

Hulasa Sarban Ahmet , gerek zamanındaki nüfuzu ve ismâil Maşu-kinin katlinden sonra melâmîliği öyle nâzîk bir devirde bütün şaşaaşiy-
le idame ettirmesi ve gerek divan ve halk edebiyatındaki âdeta üstat denebilecek mevkiî noktâî nazarından hiç de ihmal edilecek bir şahsiyet değildir .

..... = ... =

Ahmedî Sarbandan ahzi feyz edenler ;

Vizeli Alâeddin efendi . - Evvelce debbağ iken terki sanatle dahili tarikat olan şeyh gadanfer efendinin mürgididir . 970 de vefat etmiştir . Kabri vizededir .

Gadanfer efendi . - Atâiye göre gadanfer efendi cezbedâr bir şeyhti . Melâmîyei şatariyede ümmîliği mukayyettir . Ahval ve şuftarı şayiğ olup vizeden istâmbula getirtilmiş ve hâli teftiş edilip şeyhül-islam Ebüssüt efendiden de işfîsâr edilmişti . Atâinin şakayik zeyl-
inde Ebüssüt efendinin cevabı şynen muharrerdir . Hulasatan " zekât halâl ve haram hakkında isnat edilen sözler sabit olursa cidden katli lazımdır . Fakat sabit olmadıysa tevekkuf icab eder . Aynı zamanda hakkında sûî zanda bulunan şeylerden ve hüsnü zanda bulunan ulemadan sorulması da münâsiptir . Maarifi , şeriatle mutâbık ve ve meşayihî islâmîye sülukine muvafıksa hakkında riayet bile icab eder . Fakat şera mugayirse zandika ve ilhâdî sabit olur . Esâsen tarikat ve hakikat , şeriatin zübdesidir . Mamfi oğlan şeyh silsilei tarikatine mensuptur / deniliyor . Eger bu doğru ise hayır yotur . Fakat her ne de olsa bu kilû kâl ile katline hükmedilemez . Yalnız mademki biraya kadar getirtilmiş , kendisine irşât davasından fâriğ olması ve nefsinî islâha

meşgul olup neçberlikle tehvini maişetâi lüzumu tenbih ve ihtar edilmelidir ! (I) diyor .

Gadanfer efendi 974 de vizede vefat edüp geyhinin yanına defne edilmiştir . Balî efendi ve Sağlı Emir namiyâ meşhur olan ve o zamanın acem seyyitlerine nazaran tebaan saqlarını uzatan seyyit Osmanlı Haşimî , Gadanfer efendiye müntesiptir .

Haşimî seyyit osman efendi -- İstanbuldan vizeye gidip evvelâ Alâeddin efendiye intisap etmiş ve Alâeddinin vefatından sonra Gadanfer efendiden tekâmîlî sülûk eyleyerek istanbula avdet ve kasım paşada bir zâviye yapıp emirî ve irşâda mubaşeret eylemişti .

Kendisi , *Lemezâtı Halevîde* ve oradan naklen Müstekim zâde merhumun risâlesinde mastur olduğu üzere intisabını böyle anlatırmış :

Bir gece rüyada hazreti Aliyi gördüm / . Altında düldül ve elinde zülfekar vardı . Bana " oğlum ; eger sohbetimizi istersen vizeye gel ; bizi orada bulursun " dedi . Vizeye giderken yolda Gadanfer efendiye rast geldim . Bana selam verüp dediki : " Ali benim ; bu at da düldül bedelidir . " benim aklımdan " yazülfekar nerede ? " diye geçince hemen tesbihini gösterüp iste bu da zülfekar dedi . Tesbih gözüme zülfekar suretinde göründü . Binuğ oldum . . .

Bu hikâyeye nazaran intisabı doğrudan doğruya gadanfer efendidir . Bu zat *de* cezbedâr olup vahdet sırrını izmar etmediğinden oğlan Şeyh ve Hamza bey tarikindedir diye aleyhine dedi kodu başlandı *halveti meşâyihinden* ve ancak Nureddin zâdeye (981) mülâğemet tarikini ihtiyâr ederek bağışta kurtarabilmıştır . 1003 tarihinde vefat etmiş ve kasım paşadaki zâviyesine defnedilmiştir .

Yerüne oğlu İbrâhîm efendi (1099) , ondan sonra da torunu Gadanferi sâni (1112) geçmiştir . Son şeyh bulunan M ; Süreyyâ bey aynı zamanda bektâşî tarikine de müntesipti . Müstekim zâde merhum , Osman efendîden müntesip olanlar arasında paşmakçı Ali dede ve Hamdî efendi isminde iki zat daha kaydediyorsa da tercümei hâlleri mastur değildir .

Sarı Abdullah efendi , Seyyit Osman efendi ve Bâli efendiye çocukluğumda mülâkâtleri olmuştu . Emiri efendi " vasatülkame , sabihülvecih , melî hulkıyame bir azizizülkerâme ve Bâli efendi bâhâkat ve Ken ^{piri} düm gün bir rehnümun idiler " diyor .(1)

Hâşimî Osman efendî " hâşimî " mahlasıyla şiir de söylemiştir . Şeyh Süreyya bey 1329 da divançesini neşretmişse de bu divançede mevcut şiirler maalesef tamamıyla hâşimî Osman efendiye âit değildir . İsküdarlı Celvetî Hâşim babanın şiirleri karıştığı gibi her nasılsa Sârbân Ahmedin şiirleri de maktalarındaki " kaygısız , Ahmet " mahlasları hâşimiye inkılap ederek bu deftercığize girmiştir . Meselâ , melâmiyei şatariyede , sergüzeşte ve çok eski cönklerde , pertev paşa kütüphanesindeki sâlifülârz mecmuada Sârbân Ahmedin olarak görülen ve mumaileyhin divanında da bulunan

مرد ایرک میانه عقده جانم و هم ایمانی گور
عاجه ایسه که عهده ایچنه آرا بول منطانی گور

matlâlî gazelin son beytinî

« قیفوس » (لفق فخری خود بوددی اول رسول ؛
فقره فخری ایدوبه گل ؛ کفری تو ، ایمانی گور !

şeklinden

hâşimî , elfakrû fakrî

.....

şekline girerek divançeye ithâl edilmiştir . Kezâ Sârbân Ahmedin ^{اولیایه اگرى باقا} ^{کورد و طمانه الله در}

matlâlî ilâhîsi de aynı âkibete uğramıştır . Sârbân Ahmedin olarak böyle tesbit ettiğim bir kaç meşhur bir nefes daha var . Binaen aleyh mezkur divançeye itimat edilemez . Maalesef bu hâle Hıfzı Tefvik , Hamamî zâde İhsan ve Hasan Âli beylerin türk edebiyatı nümunelerinde de tesâdüf etmekdeyiz . (2) Bu eserde Sârbân Ahmede âit olan meşhur

مرد ایرک میانه عقده جانم و هم ایمانی گور
عاجه ایسه که عهده ایچنه آرا بول منطانی گور

ilâhîsi bektâşî kaygısızın (3) olarak kaydedilmiştir .

Hâşimî Osman efendinin eski bir cönkate gördüğüm bir şirini kaydediyorum :

(1) Cevheretül bidâye fi dürretünnihâye .
(2) " Türk edebiyatı nümuneleri " Cilt I Sa. 165 .
(3) Kaygısız abtal , abtallardan ve abdal Mîsânın dervişlerindedir.

بسم غنفر صلواته نذر .
 بسم غنفر صلواته نذر .
 ميدانچه بولانه چو کلاک
 بسم غنفر صلواته نذر .
 با همه و با همه و با همه بولانه
 بسم غنفر صلواته نذر .
 گنج گونوز ايله کوفان !
 بسم غنفر صلواته نذر .

جمله اوليا سروری
 اکلر ديه سروری
 عرسه الله سرار قیدانه
 صقه جانه قربانه قیدانه
 اولجه بیلر اولر
 محمد صدی دینده
 « هاشمی » در آی طیبانه !
 در درگزه در نامه اولانه

Ankaralı Husâmeddin :

Melâmilere nazaran Ahmetli sârbânın mevkii irşâdına Halîfesi Husâmeddînî Ankaralı ^{tanı} keçmiştir . Bu da cezbenak bir zat olmakla aleyhinde bir çok dedi kodular olmuştu . Maskat re'si bulunan ankara köylerinden "kutlu han " da bir cami yaptırmış ve hatta la'li zâdeye nazaran cami yapılırken bütün egraf ameleye yardım etmiştir . Bu camide cuma namazlarından sonra zikir ve sohbet edilirdi . Hüsâmeddînînin müritleri ; gittikçe çoğalmakla nihâyet , istanbuldan gelen bir emir mucebince ahvâli teftiş edilmek üzere ankara kalasına hapsedilmiş ve 964 senesinde mahbesinde vefat etmiştir . Kutlu handa yaptırtığı caminin yanına defnedilmişti .

Müsteakim zâde risâlesine bu zatin bir manzumesiyle bir mektubunu dercetmiştir . Manzume :

ای طیب خدایند کرم زود خطا
 صادر بقول و عملو الرمة و عبد رضا !

beytiyle başlıyor . 12 beyttir . Fakat calibi dikkat bir şey değildir . Hele Ahmetli Sârbânla hiç kıyas edilemez . Mektup Ahmetli Sârbânın mektubu gibi münakkah , vecîz ve hâlis türkçe cümlelerle yazılmıştır . Bu cihetle şâyânî dikattir . işte bir kaç ^{cümlesi} ~~nâmnesi~~ :

" hâmilî varaka sizlere vusul buldukta gönül yüzün yere koyup her birinize bihat ve bikiyas dualar olunduktan sonra cümlenizden mercûdur

Kahirede metfundur . "Buddollomâne" ismindemensur makalatı be büyükçe bir divanı vardır . Divanını topkapıda merhum Abdullah babanın tekkesinde görmüştüm . Erenköy kız lisesi edebiyat muallimi Sadeddin Nüzhet bey hacı beктаş kütüphanesi ^{tekkesinde} de bulunduğunu söyledi . tag basmasıyle matbudur .

Budalâmânesi

Hüsameddinî Ankaravîden müstefîz olanlar :

Bosnalı şeyh Hamza Bâlî

Daha Hüsameddinî ankaravînin zamanında bile cezbese gâlip bir zattı .
 (Sergüzeşt) ve (Melâmiyyei ~~Ş~~ Şattâriyye) de zikredildiğine göre
 tezlilî nefsiğin köpekler ve tavukların yemesi için sokaklardaki yalak-
 lara dökülen artık yemekleri yer ve ahbâbına (Riyâzattan vaz geçtim);
 Her gün tavuk çorbası yiyorum) diyerek sûreti tefâhur gösterir ve izhârı
 neşvei melâmet eylerdi . Bu gibi ahvâlınden nâşi şeyhi Hüsameddin tara-
 fından Hamza tesmiye edilmiş ve (Bu hâl ; senin şehâdetine sebep olur).
 denmişti . Hüsameddinin vefâtından sonra maskatı re'si olan Bosnaya gidip
 irşâda kıyâm etmişti ; Meyhânelere giderek müste 'it gördüklerini (Ey öğ-
 ul; bevli şeytân olan hamrin neş'esi olacak ? Tâ'ib ol ; Bana gel ;
 sana bâdei hubbi Rahman vereyim ; nûşeyle ki kıyâmete kadar sekrân olasın)
 diye kendisine cezbeylermiş . (I) . Az zaman zarfında müridanî tekessür
 etmiş ve Lâ'îlî zâde merhumun tahkikine nazaran bir kaç bine baliğ olmuştu.
 Hulâsa : Melâmîlere göre bu gibi halâtı istidracâ hamledilmiş , zeli şe-
 kayka nazaran (2). ((Şer'i şerife nâ mülâyim ahvalî)) zuhur etmiş ve
 anlaşılan Hamza Balî de İsmâîli Ma'sukî gibi sırrı nihân olan vahdeti bü-
 tün vuzûhiyle izhâr eylemişti . Nihâyet Bosna ülemâ ve meşâyihiniñ (Ümmî
 bir adamdır . irşâda kadîr değildir) diye vuku' bulan şikâyetlerini Bosna
 kadısı İstanbula yazmış ; Bunun üzerine şeyh Hamza da merkeze getirilmişti.
 Ebüssuut E. İstanbul şeyhlerinin bazılarında Hamza Bâlinin hâlini is-
 tifsarla binnetice (Üstadım Fazılî Rûm İbni Kemâl merhûm fetvâsiyle kat-
 loğlanan İsmâîlin katli zındıka ve ilhâda bina olunmuştu . Şeyh Hamza dahi
 oltarihtâ zındîk ise katli meş'rudur) . diye fetvâ verdi ve Hamza , Deve
 oğlu çeşmesi önünde katlolundu .

(I) Sergüzeşt , Melâmiyyei şattariyye .

(2) Atâî : sa 70 .

Hamza Bâlinin katlinde hazır bulunan batacılardan bir mürîdi de şeyhinin düştüğünü görünce kendi hançeriyle kendi buğazını keserek intihâr etmiştir . (969)

Kâtip çelebi , Takvîmüttevarîhte (969) senesi vukuatında *ك* (- - - - - مصولى حمزة برامى واتباعه با سيف ابرصت) dediğine nazaran Hamza Bâlî ile berâber bir kaç mürîdi de katledilmiştir . Süleymaniye'nin arkasında bulunan Deve oğlu yokuşundan aşğı inilirken Deve oğlu çeşmesine yakın bir yerde sağ taraftaki duvara mülâsık tarihsiz ve eski bir mezar taşı var ; Bu taşta talik yazı ile (شهيد روحجو نامة) cümlesi mevcuttur :.. zannederim ki bu taş şeyh Hamza ile şehit edilenlere âit ..

Çeşmeye mülâsık mescidin haziresinde de Hamza Bâlîye âit bir mezar var ; Mezar taşında (Merkat) kelimesi varsada avlu duvarındaki niyaz penceresinin üstündeki kitâbe mes'eleyi hallediyor . Talik yazı ile yazılmış olan bu kitâbeyi aynen naklediyoruz :

طريقه براميه بهالذمه علم الدينه انقوى حمزة تريك خليفه ابي اهل الله كرامه
بوسه وى الشيخ فزاد حمزه قدس سره حمزة تريك مرقد تنوره لرير كندلرى
مستقره جديبه الرى ومقاره صحبتي اولند وحنى بي اقتباسه منجذب
اولولر ايرى بعهه مالاون عجبه اسي استدرام حمل اولند ففندت
بومقامده ربه شهادته نال ونظر اولند

Anlaşıyor ki burası Hamza Bâlinin meşhedidir . (Merkat) kelimesi kitâbeyi yazdıranların eseri cehli olsa gerek ...

Şehâdetinden sonra Mürîtelerinden bazıları cellatlara bahşiş vererek na'şini alıp Mevlevihâne kapısından Silivri kapıya giden yolun sağ tarafında caddeye nâzır bir mahalle defn etmişlerdir .

Merkadın yalnız baş tarafında perişân destarlığı ince , uzun , dört köşe küçük bir taş vardır : Taşın dört tarafında dâiren mâdar girift ve harekeli sülüs yazı ile şu yazılar var :

قد استقل السيد الشهيد المعظم الفقير حمزة بالى ممد الفضا الى دار البقا

Merkadın etrafına kalın altı taş sütun ve demir parmaklıkla mûhkem bir şebeke yapılmıştır ; Bu suretle mezar , bir türbe hâline ifrağ edilmiştir ; Türbenin yola nâzır olan ayak tarafında üstte beyzî bir taşta şu beyti okumaktayız :

رأه عالية حمزة بالى شهيد
ان خير محمد على باشاى وحميد
١٢٨١

Bu Mehmet Ali .P. Sultan Aziz devri ri-
câlinde ve Adile Sultanın zevci kapudani deryâ Mehmet Âli .P. dir .
Mumaileyh mevlevî muhiplerinden olup o vakitler ; Yenikapu Mevlevîhânesi
post nişâni olan Osman Salâhattin dede .E.nin (Vefatı 1303) ihlâs ben-
delerinden imiş . Dede .E. ekseriya akşam üstleri dergâhtan çıkıp Hamza
Bâlînin Merkadin e gelir ve bura da bir müddet otururmuş . Yine böyle bir
ziyâret esnasında Mehmet Ali .P. Salâhattin dedeye bura da mülâki olmakla
dede E. Merkadin bir türbe hâline ifrağını paşaya emretmiş ; Bu emir ne-
ticesinde de şimdiki türbe meydana gelmiştir . Beyitte Osman Salâhattin
dedenindir : (I)

x x
x

Hamza Balînin , melâmîler üzerinde nüfûzu fevkalâde olduğu gibi hâdisesi
katli de lehdâr ve aleyhdâr olmak üzere hemen bütün Osmanlı Hey'eti iç-
timaiyesini iki fırkaya ayırmıştı : Lâ'li zâde merhumun ifâdâtına nazaran
avâmı nas bile bilir bilmez bu dedi kodaya iştirâk ediyor ve mahalle kah-
velerine kadar her yerde her tekke de Hamza Bâlî ve Hamzavîler mevzuubahs
oluyordu . Şeyh Hamzadan sonra (Melâmî) lâfzı (Hamzavî) suretine in-
kilâp etmiştir . Bu lakap , Melâmîlere yalnız ehâf tarafından verilme-
yordu . Melâmîler de Hamzavî kendilerine pîr ittihâz etmişler ve Hamzavî-
liği maal iftihar kabul etmişlerdi .

(I) Yenikapı mevlevîhânesi. sâbık post nişâni ve Salâhattin dedenin
torunu Darülfünun muallimlerinden Mehmet Abdülbakî beyden nakle-
en .. Salâhattin dedenin bu türbeyi yaptırtması şâyânî nazardır.
Çok muhtemeldir ki Seyyid Muhammed nur ile muâsır olan dede E.
de Melâmî olarak ecdadının isrine iktifa etmiştir .
Zâten Harirî zâde ile de münasebeti var . (Tibyana müracaat ")

Oğlanlar şeyhî İbrâhîm .E. nin tâfîki vefatı (Levha halinde sandukasına dayalıdır) .

شیخ ابراهيم انصاف منقذ رطل
مؤيد سروري برسير على قولهم

Beytiyle başladığı gibi idrîsî muhtefînin cânîşini olan ve 1037 de vefât eden Hacı Kubâyî .E. nin mezar taşında da

عزوبه قلبك بو قبر جنت فايحه
روى الحيد او قوا اول اخلاص ايد برفاكه

Beytini okumaktayız .

Melâmîler , Hamza Bâlinin hâtırasını unutmadıkları gibi halk da yıllarca Hamza ve Hamzavîlerle meşgûl olmuştur .

983 senesinde ismi meçhul kalan birisi

گير لوتنج لولو لادى سم ؛
ساره عقم ججهه خالاسى سم ..
كز لوتنج رزنج موداسى سم .
زان جتك عقم اداسى سم ..
سجقق اما اولشم ؛
دريقق هم جيلبا ياكى سم !
به زور سم ، همه انى انده هانه ؛
سول بنگر ، به انك اغاسى سم !

Beyitlerini hâvi bir şiir yazmış ; Bu şiir şüya' buluyor . İstanbul günlerce çalkaniyor ; Şairinaleyhdarlarının başında Sümbülî şeyhi koca Mustafa P. Yusuf Sinan E. (I). bulunduğu cihetle biçare şair , işin sarpa sardığını anlıyarak (Cemîi etvârı ve evzâi şer'a tamamiyle nutabîk olan Zeyt bir sâlike cevap olarak ben , irâdemî neye sarfedersem Allah anı hâik eder Ben anın Abdi hâsıyım me'alinde :

به زور سم ، همه انى انده هانه ؛
سول بنگر ، به انك اغاسى سم !

diye akideyi ehli sünnet velcemaattaki irâdei cü'ü'yyeyi söylese , yahut

(I) Şeyh Yakubî kermiyânî zâde Yusuf Sinan .E. : Yanyada tevellüt ve badehu İstanbula hicret etmiş bir müddet sonra Medineye azimetele 989 da orada vefat etmiştir .
Asârı : رسالة الحقيقة لعلب الاصفهانه ، مناجاة كج ، تذكرة الحقوق ، تنبيه الغنى عن رؤية النبي

Osmanlı Mü'ellifleri ; Cilt I. S: 200 .

İlmin malûma tabî' bulunduğuna telmih etse , yahut insani kâmilî vasfey-
 leyüp (^{خلیفہ} انی صالونی الاثر) ^{ayetlerine} ~~hadisi kutsisine~~ ve (^{وماربت اذیت} -----) ^{لایزال لعبدیتقریب} -----)
^{hadisi kutsisine} ~~ayetlerine~~ işaret etse , halâsa mecâl olurmu ?

Elcevap : (^{الله علم} olu) .

Meâlinde bir fetvâ olarak , yahut Sinan .E. nin dediği gibi uydurarak
 (1) bir mektupla şeyh .efendiye göndermiştir . Fakat şeyh E. sâkin olmak
 şöyle dursun bu cür'ete , hele mektupta allah ve peygamberi zikirden son-
 ra (^{صلی الله علیه وسلم ، من بعد له}) cümleleri yazılmamasına büsbütün köpürerek
 (2) kaleme sarılıp şâirin te'vilâtını red zımında lânetler , bed'duâla-
 rla memlu (Tadlîlât te'vil ^{تدليلات تعويل}) altı risalesini yazmıştır . (3)
 İsmi meçhul kalan bu şâir de her hâlde Hamzavilerdendir . Fakat acabâ
 kim ?

983 de melâmîlerin riyâsetinde (Hasanı kubâdûz) bulunuyordu . Fakağ bu
 zat Bursada oturuyor . Halbuki Sinan .E. şâirin İstanbulda olduğunu söy-
 liyor . Aynı zamanda Hasanı kubâdûz , temkîn sâhibi bir zat , şiirleri de
 yok . Mezkûr tarihte İstanbulda yaşayan Hamzavî şâirlerinden Gazanfer E.
 ye müntesip Emîr Osmânî hâşimî var . Bu zâtın aleyhinde tercümei halinde
 yazdığımız veçhile bir çok dedi kodular olmuş ve Hâşimî , nihâyet zâhiren
 Nâreddin zâdeye intisap suretiyle başını kurtara bilmıştır .
 Bu nâzımın kâilinin de Emîr Osmânın Hâşimî olması çok muhtemeldir .
 Hamzavîler alyhine yazılmış risâlelerden bir tanesi de Süleymaniye kü-
 tüphanesine mülhak Hâlet E. merhumun kitapları arasında (764) numarada
 mukayyet mecmuada bulduk .

(13) اول نادانہ عدم الوعدانہ کتو البید یوزی کبی فکاره لایوب کوندر دلی همون فتو ایدر کم بدو قلمور نقل اولوندی شیخ الاسلام افتر ایدر
 وقد له بوصوله کتبه اجتر ایتند .
 (14) وقال فاسد القائل ابراه الله لی ملتون واجب ذوالجدل ذکر الله کتقلم والجدل دال اولوند القاطی یازمقن اجمال وحبیب الله
 صلی الله علیه وسلم وحبیبه صلوات الله علیهما انما الکتان وسته ساهله وسانحی منه ساکدر .
 da : 6 : ^{تتمیل الکتان}
 da = 15

(3) Mezkûr risâle 1300 senei hicriyesinde Sinan efendinin
^{تتمیل العنق فی روتة البی} ve çerkeşi Hacı Mustafa E. nin ulemâyı şeriatla meşâ-
 yıka beynindeki kilü kâle âit Sultan Mahmudun sualine ceva-
 bı ile bir arada olmak üzere tibbiyeye matbaasında tab' ed-
 ilmiştir .

Mehmet Amîkî isminde meşâhitzen bir zât (Velet) isminde bir sipahî zâdenin kendisine intisap etmişken bilahara kendi tabîrince :

" küfî mülâhade ve firkai zınnokhadem bazı kimesneler ile müsahabet eyle - meğin ki Hamzavî derme ile meşhurdurlar; sureti hakta ümmî taclipleri idlâl üni edip akîdelekin fescâda veriler; tarih hakka inkâr eylemiş "

olmasından münfailen Sipahî zâdeye hitâben kitabe ve her bendi (*بند*) diye başlaması dolayısıyla (Gazalî *غزالی*) nin meşhur risâlesini tanzîre özenerek bir risâle yazmış :

Bu risâleye nazaran şeyh Hamza , sâliklerine amel ve mücâhede lâzım değildir dermiş . ve rüyayı inkâr edermiş . Velet , (Şeyhin , bana on sekiz bin âlemi koltuğu altında seyran ettirdi) diyormuş . Bundan mada sâhibi risâle , şeyh Hamzadan bazı havârik rivayet edildiğini de söylüyor . Fakat bunları istihraca hamlediyor .

Velet , (*وَنَفْحَةٍ فِيهِ صُرُوفٌ*) âyetini delil getirerek vadeti vücut iddia edermiş . Mehmet Amîkî E. vahdeti vücudu da ehli sünnet mezhebine muhâlif olduğunun söylüyor . (Eyyûk helvelet dideği insâf ile nazar eyleki aşk , ne makamda müyesserdir . yoksa Hamzavîlerin ancak âhî serdi bî dertleriyle aşk olmaz) diyor .

Risâle : IO23 muharreminde yazılmış . Hamzanın şehâdeti ile tarihi tarîr arasında 53 sene var ; Buna nazaran Velet , bizzât Hamzaya değil , Hamzavîlerden birine ve ihtimâl o vakit makâmı irşatta bulunan İdrîsi muhtefîye ve yahut İdrîsi muhtefînin halîfelerinden bir şahsa - belkide ismi Hamza olan birine - intisap etmişti .

Biri 983 , biri IO23 de Hamzavîler alyhine yazılan bu iki risâle , bize Hamzavîlerin Hamza Bâlinin , şehadetinden sonra da ihtifaya tenezzül etmediklerini göstermektedir . Hamzavîlerin gulâtı toplu bir hâlde bilhassa Basna taraflarında bulunuyor . Bosna kadısı Bâlî E. (vefatı 990) bunları teftîşe memur olup on iki Hamzavî şeyhi hakkında fetvâyı idamını infâz ettirmekle cemiyetlerini perişan edemediğini IO44 de vefât eden Atânin (El'an o semtlerde akîdesi fâsîf , boyu uzun , akli kısa mülhit eksik değildir .) demesinden anlıyoruz .

Hamza Bâlinin "Demirhan " ismindeki oğlundan mütevellit "İbrâhîm " atlı bir hafîdinin Ömer dede hulefâsından Seyyid Caferden müstahlef Muhammedi Rumiye müntesip olduğunu ve "Muhrikatül kulub fişşevki liallâmi'l guyub "
 مروة القلوب في السوء لعلام الفيرب isimli bir eseri olduğunu "Kâtip çe-
 bi " (Keşfuz zunûn كشف الظنون) da haber veriyor . (I).

İbrâhîm ibni demir ibni Hamza , seyyahmış ve nihâyet Mısırda vefât etmiş. Seyyâhatının sebebi Hamzavîlerin âkibetine oğramaktan ihtirâzı olsa ge-
 rek ..

Hulasa : Hamzavîler diğerk tarikat erbabı gibi Vahdeti Vücudu korkakça kabul etmemişler ; Vahdeti bütün vuzuhîyle kabul ve hatta ilân eden Vah-
 det fedâileri olmuşlardır . Mamafi Hamza beyden sonraki Hamzavî yani ^{isimle ve bu}
 Sadatı Melâmîyye , bu gibi (Kutüp) taşları kınlıklardan uzak kal-
 mışlar ve bilhassa Hasan kubâdûz , İdrîsi muhtefî , Lâmekânî Hüseyin E.
 oğlan şeyh İbrâhîm E. , şârihi mesnevi Sarı Abdullah efendi gibi zâhir ve
 bâtinî mamûr kimselerin te'lifkâr şahsiyetleriyle imhadan kurtulmuşlar
 ve triklerini günden güne neşri tevsi' eylemişlerdir .

مروة القلوب في السوء لعلام الفيرب : لعلام الفيرب به مخضاه به حمزه (اليسوى نزيل دارالمتوفى سنة ١٠٢٦ هـ)
 كان طوّافاً بالبلاد واقام بالحرمية ثم توسطه بماردة وله عدة رسائل في التصوف وله احوال عجيبة ذكر
 ابي الحياه في درالجب

كشف الظنون

Osmanlı mü'ellifleri , İbrâhîmin târihi vefâtını 1026 olarak göstermektedir . İbrâhîmin , Hamzanın torunu olması itibari-
 yle bu târih daha doğru olsa gerektir . Fakat Tâhir B. bu târihi nereden aldığını bildirmiyor .

Bursalı Hasnı Kubâdüz

Bu zatta şeyh Hüsamettini Ankavîden ahzı feyz edenlerdendir .

Hamza Bâlîden sonra Hamzavîlerin Riyâseti bu zata intikâl etmişdir .

Terzi bulunmakla (Kubâdüz) lâkabiyle iştihâr etmişdir . Bu zatın man-

zûmeleri yoktur . Revişi ahvâli de tamamıyla mazbut ve mukayyet değildir .

Hâlet E. deki sekiz yüz numaralı mecmuada iki mektubu var , bunlara ve

şârihi fusûs Abdullah E. ve Hüseyini Lâmekânî gibi zahîri ve bâtinî mamur

Alemi ülemâdan iki zâtı yetiştirdiğine ve bu ikisininde Bursalı Terziye

biyat eylediklerine bakılırsa şeyhin , kâmil ve mükemmel , fakat Hamza

Bâlî gibi coşkun olmayıp temkîn sâhibi bir zât olduğu anlaşılır .

Atâf ³ zeyli şakayikte ve kâtip çelebi fezlikesinde mumâileyhin (hem

kârfermayı kârgâhı san'at , hem mütasaddî irşâdî erbabı tarikat) .

olduğunu yazıp hakkında "^{mürşidâne} ~~Söhûdârı~~ Sırrı mektûm mürşidi sâmi , mutakadi

erbabı tariki bayrâmî idi) diyorlar . (I). IOIO senesi evâhîrında vefât

etmiştir . Mektuplarından birinin evâhîrini yazıyoruz ;

(".... ^{nu} canızı kendunuzun bilmen; hakkındır , hakkın varlığın-

dandır ; belki varlığından değil , kendudur . Vucudunuza nazar idesüs .

Kendü vucudunuzdan gönlünüzü ayırmayasız . Muhkem bekâsını istedigünüz

kimesşe kendü gönlünüzdedir . Ksrette ve vahdette kendü vucuduna bakup

hiç münfek olmayasız .; hep karındaşlar böylece idesüz !

Böyle olup gönle bakmağı ele götürükten sonra biri birinizün yanına

geldikte muhkem zevkiniz olur . Erenler fethedivire ; varlığınız kalırup

yokluğunuz müyesser idivire ; Haktan gayrı varlığa lânet edüp hak varlı-

(I) Fezlikei Kâtip çelebi : I Silt . SA I78

Atâf zeyli SA : 469 .

ğın kendü vücudumuzda isbat idesüz ; Âlem, Nuh tûfânıdır ; vücudun ruhun gemisidir . o gemide bulunmayan tûfana gark olur ; biri birinize muhabbet edüp muhkem gönlümüze bakasız ; ayrılmayasuz kesrette ve vahdette ...

Şiir :

Vücûdun şehrîne sal kendözünü ;
Giceden rûşen eyle gündüzünü "
Gönül nice oluptur âyinê bak,
Ne ayinedir ânın ayinê bak .
Sanâ çok türlü diller öğretir ol,
Hemen tâtî gibi rûşen zeban ol;
Bu cismü cândır ol cânana sûret
Kim ondan öğreniyör can ilmi Hikmet ;

Senün bilişçüğün kendi canındır . Kendü canınla bibişi gör ; 1. Ondan irak düştünüz Canınız sizin değildir . Ol belki bizindir ; Hak size talim ettiğü vaktin kendü canınız ile ider ; Taşradan itmez İbrete nazar idecek oldur , ma'nâ bilecek oldur . dahi biri birinizün canı kendü canınızdır . Kendü canınızı nice seversenüz biri birinizün öyle sevin .

Hikmet nedir ? Gayet sevdiğün nesneye canım dursüz ? gelici değildir ; Gerçek canındır . bâkî vesselâm aleddevâm ...

الحق
لرؤسود

Şeyh Hasandan ahzı feys edenler .

Fusûs şârihi Abdillâh efendiye :

Bosnalıdır mukaddemâtı ulûmu Bosnada tahsil ve İstanbula gelüp tahsilini tekmil eyledikten sonra Bursaya giderek Hasanı kubâdüza intisap eylemiştir . 1046 tarihinde Mısır tarikiyle Edayı haccetmiş ve melâmîliği Arabistandada neşre muvaffak olmuştur .

Hicazdan sonra Şama gelüp bir müddet Muhiddîni arabanın türbesi civarında ihtiyârî inzivâ eylemiş , nihâyet Konyaya gelerek 1054 de vefât et-

Lämehänü Hüseyin .C. nin
merkadı

miştir .
Vasiyeti mucibince Sadrettini konevi kabri civarina defn edilmiş ve mezar taşına : *هذا قبر عزيب الله في ارضه وصلى الله عليه وسلم* yazılmıştır . Bosnalı Abdullah E. nin Halveti meşâyihinden ve Şemsettini sivâsi hülefasından şeyh Abdülmecitten (1049) de ahzı feyzelediğini ve manen şeyh Muhiddini arabî tarafından terbiye edildiğini sarı Abdullah E. Cevheresinde kaydedilmektedir .

(Tecelliyatı arâisün nusûs fi manassatı hikemil fûsûs *ترجمه شرحی*) (Fusus şehri) (tercümei terşihât *ترجمه شرحی*) arabî fusus şerhi ve daha bir çok kitap ve risâleleri vardır . Osmanlı müelliflerinden Tahir B. merhum , âsârıncisimleriyle yazmıştır ki 60 kinedir .

Lâmekânî Hüseyin E.:

Bursalı şeyh Hasandan ahzı tarikat edenlerin biri de (Lâmekânî) mahlesiyle meşhur şeyh Hüseyin E. dir .

Hüseyini lâmekânî , Peştelidir . Ayvansarayî (Vefeyât)ında Horpeşteli olarak mukayyet isede bu kavil , haberi âhât kabilindendir . Davut .P. camii civarında Sultan şah mescidinde irşat ile (Dervîşi ehli fenâ haneberbûş ve hevâyi tecerrütte hem süruş merdi kâmil , Ârifi ehli dil)

(1) . Bir zattı hürmeti ammeyi kazanmıştı .

(Evliyâ Çelebi de) bu şeyhi ziyâret edip sönbetiyle müşerref olduğunu müftehirane söylemektedir . (2) . 1035 tarihinde vefât edüp mezkûr caminin aylusuna defedilmiştir . Merkadinin baş ve ayak uçlarında mustatîlî büyük ve kalın yazısız iki taş vardır : Dervîşlerinden (Hûsamî) vefâtına şu tabihi söyhemmiştir :

*درود بخ و منم ، اول قطره خون علم
اولدی هوام اعظم گویند نه یازمدهم
عقایی لایم نه قویید بو آستانه
تا قافه گیتدی جان اولدی حیمه هم*

(1) Fezlekei tarihi kâtip çelebi (ceridei havadis matbaası tab'ı 1287) cilt 2 : SA 70 .

(2) Evliya çelebi seyyahatnamesi cilt I Sa 380 .

دوستو غزاوتیتم لکړده لکړا - عام ؛
چې وری آدم گر کوه د دوست وگرم ...
قانی او صورتی من ، عا نه حقه استند ؟
اول سر زان مطلمه اصله اولدی منام -
ماه ریبی اول بیست ویکه عمل
ایندی تر ایه منزل بیام اهدده منام !
اعضای بار توینجی صولوروی ، صولوروی هرینج
آه ای «مهای» تاریخ «عنا نه حله عام» -
7035

Devrişlerinden (Hâdî) de şu tarihi söylemiştir :

رحلتک هادی مکینه دیری تاریختی :
« سد مکانی عام بالادیه رحلت ایلدی »
1035

Kâtip çelebi, fezlekesinde , müstakim zâde risâlesinde 1034 senesi evâ-
hirinde vefât ettiğini yazıyorlar . Osmanlı müellifleri de tarihi ve-
fatını 1034 gösteriyor . Fakat yukardaki iki tarih lâmekânî Hüseyin
efendinin mektuplarını , iki risalesinin , mürettep divânını ve (insânî
kâmil)ini havî olan ve bunlardan başka bir çok melâmî ricâlinin mektup
ve şiirlerini ihtiva eden 1044 tarihinde (Hasan ibni Mehmet) isminde
biri tarafından çok güzel bir tabîk ile yazılmış mecmuada (Halet .E.
numara 800) dir . Bunlarda mada muharrir , mecmuanın bir kenarına ay-
rica Hüseyinî lâmekânînin 1035 senesi rebîyü'l evvelinin 21 inci gecesi
vefât ettiğininide kaydetmiştir . Şu halde lâmekânî , 1034 senesi evâhi-
rinde değil 1035 senesinin 3 üncü ayında ve binaenalyh nisbeten evâilini-
de vefat etmiştir .

x x x

Lâmekânî Hüseyin efendi ne Sârban Ahmet gibi ince ve san'atkâr bir şair
nede oğlan şeyh İbrâhîm efendi gibi coşkun bir sofûdür .
Böyle olmakla beraber ilmüfazlı ve bilhassa şeriata tamamiyle mütemes-
sik bulunması ve selâmeti fikrî muhâkemesi dolayısıyla zamanının zînü-
fuz bir şeyhi olmuş ; hatta 1003 de idâm edilen İran serdari ve üçüncü
Mehmedin zamanında iki kerre sedâret mevkiini işgal eden Ferhat paşa
bile müridi olmuştu .

Mezkûr mecmuada paşa ^{ya} gönderdiği bir mektup sureti var . Lamekânî , mektu-
bunda diyor ki : (..... İmdi cânım ; kendü vâkıdîninizle hakkın menzilin
ve mertebesinin bilmek bîdurki hakkı sevüp istemedüğü efalla ve akvâbi
ve sıfâtı ve zâtı terk eylemektir . İmdi fikrâyleyen , Hazreti hakkın
kuluyuz ve severiz dersiz . Hakkın sevmedüğü efallinizden ve sıfâtınızdan
ve zâtınızdan hak aşkına ve allâh muhabbetine neyi terk ettinüz ve neden
vazgeldinüz ? Ol terk edüp vazgeldiğünüz miktarı allah katında menzileti-
niz ve mertebeniz bilesiz . Amma buyurursanız efallimizden ve sıfâtımızdan
ve zâtımızdan hakkın sevmedüğü nedir ? Hak Suphanehu ve taâlâ kendü akvâ-
linden gayri kavli ve kendü efallinden gayri fi'li ve kendü sıfâtından gay-
ri sıfâtı ve kendü zâtından gayri zâtı sevmez . Bu ecelden Hazreti Habîbu-
llah buyururlar (لا يَكِبُّ اللَّهُ غَيْرَ اللَّهِ) ve dahi Hadisi kutside buyururki
(إِنْ أَمَّيْتُمْ عِبَادَ اللَّهِ مَا كُنْتُمْ مِنْهُمْ) (لَوْ رَدُّوا رُءُوسَهُمْ لَرَدَدْتُمْ أَعْقَابَهُمْ لِيَتَلَذَّطُوا مِنَ الْعَالَمِ)
İmdi cânım ; hakkın yoluna ve aşkına kendüliğim ~~kendüliğin~~ ile fi'li terk
ettin ise hak fi'li olup ve kendüliğin ile sıfâtı terk ettin ise (كَلْبًا
بِأَعْيُنِهِ) hâsıl olup hak sıfâtıyla sıfâtlanırsun ; ve dahi hak muhabbetine
ve aşkına varlığınız terk ederseniz bu mekân , ol deryâyı vahdettirki kim-
se nişan vermeyüp akıllar yolda kalup (Cebrâil Aleyhisselâm) buyurdu :

« دَوْلَتِ نَبِيِّكُمْ كَمَا نَبِيُّكُمْ يَكْفُرُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ الْكَافِرِينَ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ أَعْدَاءُ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ »

Bu mektup Lamekânî ; ~~Lamekânînin~~ selâmeti muhakeme ve kuvvei inâiyesine
bir delîli tamdır . Müptedî bir sâlike (merâtibi tevhit) di ne güzel
ve zâhiri şer'a ne kadar mutabık bir surette telkin diyor .

Lamekânînin (Melâmiyyei Şattâriyye) de ve Halet efendi dahi mecmuada (De-
vran ve sima') muterizlerinden Belgıratlı Münür E. diye (I) yazdığı mek-
tup sureti var . Bu mektupta şeyhin mülâyimane telkin ve inâına bir nu-
munedir . Lamekânî , mektubunda meâlen (tarikamızda sima'yoksada si'ma'
ve devran eden tarikat erbabını da ülamâ men etmiyorlar . Hatta bundan
mütelezziz oluyorlar ; Bizde onların sünnetine teb'an men'etmiyoruz .
Müritlerin tevâüt ve vecitlerinin izdiyadına bâis olan umürde müsâmeha
lâzımdır . Ba husus peygamberin Habeşe kalınının rakıasını men'etmediği
ve Aşenin seyr ettiği , kezâ bazı sahâbeye nişat verecek söz

(I) Belgıratlı Münür E. 1029 da Belgıratıta vefât etmiştir .
Osmanlı müellifleri ; Cilt : 2 , SA : 26 .

söyleyince onların kalkıp sima' eyledikleri hâlde men' etmediği de mütevatiren sabit tir . esâsen bizim men'imizle âdetlerini terk etmiyecekleri âşikâr olduğu gibi kendi nefsimizi islahâ oğraşmamaz da evladır . Filvaki sofuların hepsi vecit tarikile sima' etmiyor. ama diğerleri de erbabi vecde müşabehet hasbîle sima' ediyorlar .
 * (مدرسته بقوم هزار نسیم) hadisi de bu bapta bir senet olabilir)

Lâmekâninin ehli-sünnet mezhebine tamamiyle mütemessik bulunduğunu şu gazelinden anlıyabiliriz .

که این آیه ما به ودلده زده در غریب اولاد
 تا آن دنیا و عقباً ، قلب دیدار اولاد !
 بکلمه قلبی ، عقده غیری کی فکر ایتمه به
 سزای احمد ، مزیمه وارین ایثار اولاد !

 هر عینتی منزه هم هستی و دیندار اولاد !
 هر کسب آل و عقب ایستخار اولاد ! ..
 کیم طوبی ارس « لامکان » کف بند و ناصحه ما به ایله
 راه عقده لامع اول سرور و مالدار اولاد !

İşte Hüseyîni lâmekânî , bu gibi esbaptan dolayı âmmenin muhabbeti ve ^{cell} gazetmiş ve kendisine ülemâ , şuarâ , hatta vüzerâdan bir çok müritler edinmiştir .

Hüseyin E . min divanında da muhammesler , müsessedesler , terkipler , gazeller , hatta rubai , kat'a ve beyitler var . Fakat şiir noktai nazarından Sarban Ahmetten çok sönüktür . Bâzi vezin düşüklükleri zarurî imaleler tekerrürler de yok değil :

Böyle olmakla beraber samimîdir , derunîdir . Bu gazelinde melâ-
mete sülukini ve Hâsanî kubâduza biatını söylüyor .

هوى ماخ حخته گوردم ، هوزيه گورسه ايلدم ،
آنلر ندرم محبت بهانى نوسه ايلدم .
قلبه ناسلام بودورده هوى تليلد بولوب
مورق زويل گره جاني سره هوسه ايلدم .
هوى معنای مه اهیستی اهیسته
نه رأی سرستی بو جانه نگرسه ايلدم .
ایک عام دوگوسه قلبدنه افراخ ایلد
مورق کالده آیرغنه زاموسه ايلدم .
سرمدم ، بیرم سه قبا روز قطب زمانه ،
در عقیده بو جانی مت ویر هوسه ايلدم .
هونمک ارشاد ، هون آندی ، هقیقت مه اله
جا نه قولدغه به ای در نگرسه ايلدم .
« لامکانی » نا زورانه عفه او دینه اولدور گورده ،
اول سید ندرم دریا گسی هوسه ايلدم .

Lâmekânînin bu ilahîsi de çok samimî ve derunî , aynı zamanda
çok meşhur ve maruftur . Hangi tarikatta olursa olsun hemen hemen
bütün erbabı tarikat bunu bilirler . Tekkelerde zikir esnasında
makamı mahsusile okunurdu

ماله ايله گوئل مسمه منی تارور لوجنه ؛
دیک طره گوزنی گوئلنه ؛ گوئلده گوز اورجنه ؛
افطاری قو ، دل دهنیسه اول صمیه هون دور ؛
اول آب صفا حخته ايله بودری طور لوجنه --
هون مه سی دریا نه در خانه سی آندی ؛
دور قابودره ؛ غیری قوا تا آنی بولونجه ؛
سیدری قوا کم صور اهیقار مای گور اولور
میله نه عیسی نهانه قلبه قولونجه !

ویرسانه به ویر صاحبانه همه آراده همه
 بی شک طور ایستی نه وینه همه صاودلویجه
 بکدم بوجله ایگه هزارمخت وزعت
 اول بیریندا ، مرشد کالی بولویجه !
 اسی « لای معانم » بی نه هور ارم هور
 بهمانده بیقیم اولدومونک تا رو بولویجه !...

Vahdeti vücut felsefesini söyleyen şu güzel rubaisile herkese kendi mertebesine göre söz söylemenin güçlüğünü anlatan beytini de kaydedip mülâhazâtımıza nihâyet vereceğiz .

رباعی
 بولور وچوردیجی اؤنجه نولم سیدار ؛
 دریا ای بولور اوجا مخالف صافا
 دودنه تقارایت ، صورتی نقشه آرادر -
 کموالی بیای نینه بود میرادر --

قیاسیه ایستد ، هم قیلده ایستد
 سوز اظارنه قورمقلده دیایه !

Lâmekânînin diğer âsârı :
 Lâmekânî Hüseyin efendinin divânından başka mesnevî tarzında yazdığı (insanı kâmil) ismli manzum bir eseri de vardır ki 537 beyit olup

Şu fasıllardan mürekkeptir :

Tevhit ve Na't, Ebu Bekir, Ömer ve Osmana âit üçer beyitlik, Aliye âit beş beyitlik bir medih, (I) «*صاحبات*» (I) «*صاحبات*» (I) «*صاحبات*» serlavhalı parçalar .

Eser, şu beyitlerle başlıyor :

کف دور ریختی علم آید ، زهی صفا که خاک می آید ،
آنک از یاد در بنیاد عالم ؛ آنک زاننده آری آرم عالم ؛
هم آندردندت بالاد ، زمانه است ؛ آنک موجودند که آری می دوست ؛

Bunlardan mâdâ (کلیدی برحیو الحال) hadîsini teşrih ve tavzîh eden nisfından fazlası arapça iki sahifelik bir risalesi, (vahdetname) isminde vahdeti vücudu şerhü beyan eyleyen yedi sahifelik diger bir risalesi vardır .

Risaleleri bende vardı . Zikrettiğimiz mecmuada da aynen mevcuttur . Ayvansarayî , (vefeyât) ında dört risalesi olduğu muharrer isede diger iki risalesine şimdiye kadar tesadüf edemedim . İhtimal insânı kâmil ve dîvânîle beraber zikredilmiştir .

Lâmekâninin (hece) veznile yazılmış hiç bir manzumesine tesadüf etmedik . Melâmî şairleri arasında bu hususta bir istisna teşkil ediyor .

(I) Görülüyorki Lâmekânî de Aliye , diger Halifelerden ziyâde merbut her melâmîde bu rabita mevcuttur . âdeta bütün melâmîler (mufaddıla *alîe*) dandır .

Hüsâmî ^{سلا} :

Lâmekânînin , zamanında kendisine iyi bir muhit yaptığını , ulemâ, şuarâ ve hatta Vüzerâdan bir çok müridi bulunduğunu söylemiştik . İşte Hüseynî .E. nin müridi olan Şâirlerden biri (Hüsâmî) dir . Hüsâmînin hâlet .E. Kütüphanesindeki mecmuada bir kaç şi'ri var . Hatta gazellerinden biri Oğlan Şeyh İbrâhîm .E. ve sarı Abdullah .E. tarafından tahmis edilmiştir . Hüsâmî Şeyhinin vefâtına da yukarda yazdığımız târihî söylemiştir . Fakat bu şâirin kim olduğu hakkında mecmuada bir kayıt yok . Râmiz tezkeresinde (Hüsameddinî Uşşakî ^{سلا}) sülalesinden ve Kasım paşadaki Uşşakî tekkesi Şeuhi bulunan bir Hüsâmî Ahmet .E. var fakat bu zat 1168 de vefât ettiğine nazaran lâmekânî ile arasında tam 133 sene var . Binaanâleyh her halde bizim Hüsâmî bu değildir . Rıza tezkeresinde de Hüsâmî mahlaslı bir Derviş Hasan var . Bu şâir, Edirneli bir gülşenî Dervîşi imiş . Takkecilikle geçinirmiş . (I) Bağdat fethine şu tarihî söylemiş .:

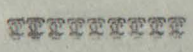
گو مردم که باران خندان کردند ؛
بغداد آتشی بدید کردند کرده -
1048

لبنان و صومالیه تاریخی
تاریخ و جغرافیای اسلامی

(I) Tezkerei Rıza, İkdâm tab'ı , sa:31

Mezkûr mecmuanın IO44 de yazılması ve Şâirin IO48 de berhayat bulunması, Hüseyinî lâmekânî ile muâsır olması gibi karinelerle mecmuadaki Hüsamînin bu Derviş Hasan olduğuna hükmedebiliriz . Gülşenîliğine gelince ihtimâl evvelce gülşenî iken bilâhere melâmî olmuştur .Gülşenîlerinde o zamanlar melâmîler gibi mülhit addedilmesinin de ihtimâl bu tevcihte dahli vardır . Ve Rıza efendi melâmî yerine Gülşenî demiştir . İbrâhîm ve Abdullah efendilerin tahmis ettikleri gazel budur:.

عذرتي ببيتك عذرتي ببيتك
 يا ربي ويا ربي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا ربي ايتها الملكة يا ربي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !
 يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي ايتها الملكة يا قاضي تو !

I- (Ebussuud *ابوسعبد*) fetâvâsının son babında İbrahimî Gülşenî ve Müritle-
 ri ve mânevî hakkındaki fetvalara bakınız! Fetâvâyı Ebussuud: Millet
 .K.(ulûmu şer'îye numara 80 , sahife :267)

Vadî: وعدى

Buda lâmekânî Dervişlerinden bir şâirdir . Mezkûr mecmuada gazel , muhammes ve museddâsleri var . Fakat kim olduğu hakkında bir kayıt yok . Şeyhinin şakayık zeylinde ve Osmanlı müelliflerinde Bursalı bir Va'dî varki 1059 da vefât etmiştir .

Tâhir bey merhumun, Va'dînin dîvanının yıldız Kütphanesinde bulunduğunu da ilâve ediyor . Filhakika Yıldız Kütüphanesinde 140 numarada Va'dîye âit bir dîvançe var . Fakat mecmuadaki eş'ar, bu dîvanda bulunmadığı gibi şâirde tasavvuf neş'esi de görünmüyor . Hatta Dîvançenin iptidasındaki üç na'itte bile mutasavvifâne sözler yok Şeyhî 1094 de vefât eden diger bir Üsküdarlı Va'dî bildiriyor . Şakayık

zeylinde bu Va'dîye ait olan.

داغ دلده دلمه آتک ایلدورمگور ؛
نیز کلزاره ناله نوبلا اولورده گور !

صوتی ؛ ایلدورمگور ایلدورمگور ؛
کیمی ایلدورمگور ایلدورمگور ؛

matla'lı gazelleri Darülfünun Kütüphanesinde eki mezkûr dîvanda bulduk . Şu halde Tâhir beyin 1094 de ölen Va'dîyi 1059 da vefât eden Va'dî zannetdiği ,halbuki kütüphanede Dîvani olan Va'dînin 1094 de vefât eylediği tahakuk etmiştir . Binaanâleyh lâmekânînin dervîşi olan Va'dîyi 1059 da vefât eden Bursalı Va'dî olarak kabul etmemiz lâzım geliyor . Bu ikinci va'dînin dîvanı bulunursa mes'ele daha iyi tavazzuh eder . Mecmuadaki bir museddâsini yazıyoruz :

صاحبه الوعدیه ناله نوبلا -
ماقصیه کیمت اعلالی بدرالدی ؛
موم غلورمگور ، ایلدورمگور ؛
دیرت علم لیمه ، مجله ایلدورمگور ؛
ایلدورمگور حسین لاکان باصفا
ماکیان به وعدى

اولمدر اول اوليه بولسه حيان باورانه
 جلد جولونقا هيد چوخ بيره آسمانه
 آب گلدهم ووردور بر تو قلمه عيانه
 ذات ياك علم غيب كهوتنه نهات
 عزت معطره حسيه بسطه با صفا
 فناكاي بنه صدي به ناسه مطمن ..

اوليا بير چي هيدر هيدى اولماك گزيه
 رنك ايدر قدي بلنديه انك خلدريه
 همينه ايتوار اولمدر دره بين
 هابه بارامى زمانك يعنى آرخ المعارفين
 عزت معطره

Ahmedi Rumî احمد رومی :

Bununda kim olduğunu aradım . Fakat hiç bir tezkerede bulamadım .
 Yalnız Osmanlı Müelliflerinde IO4I de vefât eden Halvetî Şeyhlerinde
 Akhisarlı bir Ahmedi Rumî var . Bilmem o mudur ? Berveçhi âti bir
 muhammesini yazıyorum :

بيتيم بگره ناهيه اهل معانيد
 معارف كوشينه باد ماه كارانيد
 قناعت غرضه منزه قهرى صاحب قرانيد
 فنا دارنده اولمشل مكانه لامقائيد
 بقايا الله ايرمشل ، مولده كارل فائيد
 فنا بزمنه گل دوخه غلاب ايردى خياطده .
 واروبله انده كوشمق بولارى حيه وصلده
 لياست فقر قزى برله مستور اولسه عاكده ؛
 رطلد بوزلش عالنه واقف بوچمايد
 صفاده قهرى ذوقده وختده اكره عاقبت
 بربورده مودن كرم كوروزده ذوقده ؛
 بولدرده طرر باغ برشته غرضه آسمانيد
 نوز بيلسه بولدره آفرينيسر بلجا قزاقوي ؟
 عناية آيدسه لطف وكرمه ذات بيره جانا ؛
 گوز ايرماز مقامنه ياريمه اهل جهانيد
 قايتمشله ، يانلرله شوم اكره غلام ايله
 سته آس زاهد ، ايره زمينه بولدره تاج و تاج ايله
 اول عارف كورود ، بيلور جمال نور شوم ايله -
 بولويدر « احمد رومى » بولدارى اشوخكمه ايله
 كرمكافى ، اجتماعت ايمده صاحب بيانيد !

Bu muhammes, Şeyh Gâlibin mevlevîleri medih zımında yazdığı meşhur
 bir muhammesin tağah-âhıdır ;

beyitlê başlayan müseddeseine ne kadar benzer . Gâlipdedenin Ahmedi
 Rumînin bu muhammesini okuyup onun tesiri altında kalmış olması bait
 değildir . Zannıdayız .

Hadîf: هادف

Lâmekânî dervişleri arasında en kudretli şair budur . Fakat maalesef

tezkerelerde o zamanlarda yaşamış Hadî isminde bir şâirin mufassalca tercemei haline tesadüf edemediğim gibi mecmuada da kim olduğuna dâir bir kayıt yoktur . Ramiz ,II40 da vefat eden Bursa'lı bir Hadîyi bildiriyorsada bunun bizim Hadî ~~si~~ olmadığı muhakkaktır . Lâmekânînin vefâtına tarih söyleyen bir zât mumaileyhten sonra IO5 sene daha yaşayamaz .

Şeyhînin şakayık zeylinde ve (riyazî ریحی) ile Hasan Çelebinin tezkerelerinde Edirneli ve Hadî mahlaslı diğer bir Şair var . Fakat burada IOI8 de vefat etmiş ;binaanaleyh lâmekânîye tarih söyleyemeyeceği tabii bulunduğundan buda bizim aradığımız şâir değildir .

Hulâsa,Lâmekânîlerden Hâdî ,temamile meçhulumuz kalmıştır . Lisanındaki metanet ,hayalindeki vus'at,vezin ve kafiye hakimiyetteki kudret ^{derc} ~~derc~~ ettiğimiz gazelinden anlaşılabilir :

تا فرخ نصاب ایلدی اول روی دلا را ،
 طایفه وجود ایتمک عزم ایلدی اوسیا ..
 رهنما بر انوار جهان باش اول ماه
 مرآت صفایه گورده قیلدی تمامیا ..
 گورده ، گورده ، گورده اول کله نفا کوره
 غیرله همام غیری یی کور ایلدی جهانیا !
 بیلیم ایلکله صفا ایتمه و صحت بولون ؛
 بهر آن مقامه واراض ایلیم افسا ..
 اسی بیر فدا ، فدا ها ، لطف کرم قیل ؛
 « هادی ، قولک بر نظرات ؛ رفیع اولم غوغا !

Oğlan Şeyh İbrâhîm efendi : *اشيخ ابراهيم افندي :*

İbrâhîm Efendi halvetî ve melâmî :

Lâmekânî Hüseyin efendiden ahzı feyzedenlerin arasında en mühim ve en nâfiz şahsiyet oğlan Şeyh İbrahim Efendidir .

İbrahim efendi Egridereli Tüccardan sahibi servet bir zâtın oğludur . Sinnî temyize vâsıl olunca İstanbula gelip Seyit Nizamettin Efendi hülefâsındanve halvetî meşayihinden hakikîzade Şeyh Osman Efendiye (vefâtı 1088) intisap etmiş ve meşhur (Dili dâna *دانا*)

kasidesinde :

*طريقه خاتمه برزخ واديد
او واديد ركن تحفة ابيهم
صديق زاده شيخ علي بن ابيله
يدى بل بر مزار اخيره حكوم ذكرا*

diye söylediği veçhile müşarünileyhten yedi sene sulûk görmüş ve bilâhère hakikîzâde tarafından Aksaraydaki tekkeye Halife nasbolunmuştur . Zamanında tekkesinin (gavsî tekkesi namile meşhur olduğunu mustakîm zâde yazıyor)

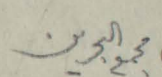
Osmanlı Müellifleri, İbrâhîm efendinin Aziz Mahmut Hüdâî (1038) *حيدر* ve halvetî meşayihinden Sivaslı Abdülahat Nurfî *نورفي* (1061) ve Hüseyinî lâmekânîden de ahzı feyzettiğini kaydediyor . Müstakim zâde merhum , Şeyhi doğrudan doğruya lâmekânî müntesipbâkânâk müntesiplerinden göstermektedir . Filhakika , İbrâhîm efendi bu meşayihin hepsinden ahzı feyzetmiştir . Fakat Mülâki olduğu meşayihden bilhassa Hüseyinî Lâmekânî ve dedesi , Sârbân Ahmet dervişlerinden tap tap şah Alî *علي* kendisine müessir olmuştur .

Halifesi (Sun'ullah Gaybî *صنع الغيبى*) nin (sehbetname *مشابه*) si , İbrahim efendinin hayatını , irfan ve telakkiyatını anlamak için çok

mühim ve esaslı bir me'hazdır . O-rada İbrâhîm efendinin (silsilei sūriyemiz, halvetîyede osmanı hakikî zâdeye ve silsilei mâneviyemiz, ceddîm şah Aliye müntehidir .) Sözü mevcuttur . Esâsen (Dilî dâna) sında halvetîyeye sülûkünü adeta bir istitrat kabilinden anlatma-
dan silsilei tarikatını şu suretle bildiriyor :

فوضان الله نظامه شاه عليشده
اوراجى ساربان احمدده اطمند طوي ..
اوراجى سري اوغندله بخنده اطمند ناذبه الله
كه پير عليشده اوغورده اوچى اول و اول و اول ..
بابا سري عليشده اقمند اول لوبده اول
جهانه قبله اولدى اول سال كعبه عليا ..
اوراجى ابره با مينده اقمندى ذات رحمانه ؛
سري و صله و صله ابدى سبحانه الله سري !
اوراجى سري سركنى ده اطمند حقيقه ؛
اوراجى سري با اقمند اول لوبده سري اقمند ..

gaybîde (bîatname بيهاتنه) de hacı Bayramdan sonra (anlar Ömeri sikkîne, anlar İbni Yâmîne , anlar pir Aliyê Aksarâyîye , anlar İsmâîlî Şehide , anlar Sârbân Ahmede, anlar) diye bu hususla teyit ediyor . Şu halde İbrâhîm Efendinin silsilei tarikatı şudur .
İbrahim Efendi ----- Tap, tap Şah Ali ----- Ahmedî Sârbân ----- İsmâ-
îlî ma'sukî ----- Pir Aliyi Aksarâyî ----- Ayaşlı Bünyâmin -----
sikkînî Ömerdede -----Hacı Bayrâmî Velî .

Mamafî dilî dâna da tasrih edildiği veçhile Tap, tap Şah Ali (1), Ahmedî Sârbâna mülâkî olmakla beraber (2) Ahmedî Sârbân halîfelerinden Vizeli Alâettin efendinin halîfesi gazanfer Efendiye de hizmet ettiği (söhbetname) deki (Gazanfer Sulatn, Ceddîm pîridir . Valde-
ne, ben senden bürüz edip (3) mecmaulbahreyn de yedi yıl kavuştuğu

[1] 87 meci sahifededir

[2] " " "

[3] " " "

(1) veçhi tesmiye bu idiki gâh, gâh derûnundan zikri kalbisi (allah, allah) sedâsile tap, tap ederdi . Cümle yanında olan eşhâs istima' ederdi . (Söhbetname محبت)

(2)

دوره بر دوقه جاربانه احمد خطه ب ایل ؛
دردم جمع قریه ایل کلانی ایل - اصفا :
حقیقه مشرق شمس کویت بیلم اتمیل
که اوغلا نه تیخ نیکه نام اولمدر قیانه آرا ؛
به اول اهر عیلم ، بیدانه قیانه اولمغه کلام ؛
بوصورت خلقه ضلع ایلیم ، جسم کلور افنا ..
بینه بدایه کلکده او قوراکم ابراهیم ،
عجانه سینه اوغلا نه تیخ کلید اولورم امد ..

(Dîlî dâná)

(3) Bürûz hakkında gaybînin tercemei hâlinde tafsilat vardır

Vahdetnameyi 1020 tarihinde yazdığını kendisi bildirdiğine ve şuhbetnamede 1000 tarihinde doğduğu mukayyet bulunduğuna nazaran Hüseyini lâmekânîye pek genç iken intisap etmiş ve ihtinâlî lâmekânînin vefâtına kadar sohbetlerine mülazım ve müdavim olmuştur .

İbrâhîm . E . ve hamzevî ernleri :

İbrâhîm E . sırasile bütün hamzevî sâdatına tevkir etmiş ve hatta hamzevilerce gavsîyyeti kabul edilen zevâtı o da kabul ve methetmiştir . Mesela ,

(İdrîsî muhtefî) den sonra makamına geçen (Hacı Keyvan Kubâî) yi (1) o da (Gavs غوث) ve (vahîdî zaman واحد زمان) bilmektedir . . .

dîvânındaki (Kasidei tâiyye) de diyor ki :

(1) Tercemei hâli aşağıda gelecektir .

تجدد لیل و نهاره و ما نه شکر و احمد و شکر
 فزانه خلقه آینه ابرو و سر فوضیات --
 چهار خط و ابروین بایدار او طاز ؛
 آیدار اول عرک و امیدیه غم و غمیات --
 گوشه نوری گی ظا و در عرک و احمدی حال ؛
 گویند گویند اول گوشه غیب غمیات --
 یوزی و شکر گویند ، یوزی آیات حکمت ؛
 لیدر کلامی ؛ و یوزی از اجبار غمیات --
 گویند قول و گویند قول و گویند خلقه نور و طاز ؛
 « قبایلی » گویند ؛ یوزی خلقه و طمیات --

Hacı Kubâînin vefâtı 1037 olduğuna göre İbrâhîm . E . (Kasidei tâiyye) sini bu târihten evvel yazmıştır . Bu târihten sonra yazıldığı anlaşılan kasidei Mimiyyede Hacı Bayramdan itibaren Melâmî münessillerini yazıp İdrîsî muhtefiden sonra keyvanı , yani Hacı kubâîyi zikredip

کیوانه کیمی دعای سیدت ایلدری ؛
 آم منتم حکم ایلدر ؛ بوزره فناه اولم --
 ذاتمه آیات ایلدر ، سر کلام ایلدر
 ابراهیم سر نه سر نه ایلدر اولم --

(1) Tercemei hâli aşağıda gelecektir .

diyor . Bu sözlere nazaran İbrâhîm . E . ~~nin~~ Hacı Kubâiden sonra kendinin gavs olduğunu iddia eder gibi görünüyor . Fakat böyle değildir . Kubâiden sonra içlerinde sarı Abdullah . E . de dâhil olduğu halde umum Melâmîler tarafından (sahibî zaman صاحب زمان) ve (Gavs غوص) olarak kabul edilen sütçü Beşir ağayı (şehadet 1073) İbrâhîm . E . de kemâli ihlâs ile kabul etmiştir . Bir mesnevîsinde bu akide ve imânını Melâmî aktâbını keyvana kadar birer birer sayıp nihayet

بزغ کیدان طلوع ایندکه اول سخن قدیم ؛
گورده دیر نیجه لر اول نوری اولدی روم .
دیر باکنده نمایانه اولدی هر سکنه فطانت ؛
بمانه باکنده نمایانه اولدی زان مستقانه .
با و زمان و احوال ده برده طورتی نورذات ؛
دیر ابراهیم گورورتی عمل اولورتی مشغولات .

diye izhâr etmektedir . Son beyitte Beşir ağa tarafından irşada mezun ve memur olduğuna da işaret vardır . (Dili dana) da İdrîsi zikrettikten sonra

بولدورده هر اها صیقله ایله زلزله دیر اولدم ؛
او توردم بزغ «کیوان» ده مقام ایلدوم بھونا ؛
وعید و وعده ایله خالقہ بید اولدم ، نذیر اولدم ؛
بشیرم ؛ خالقہ بیلدردم ؛ نذیرم ، طرد مسؤلده .

sözleriyle bu akideyi teyit ve tekit etmektedir . Sütçü Beşir ağanın 1073 senesinde şehit olduğuna ve İbrâhîm . E . nin 1065 de vefat eylediğine nazaran (Gavsıyyet) iddia etmediği bilakis bütün ihva - nı tarafından (Gavs) olarak kabul edilen kimseleri onun da kabul ettiği tahakkuk ve tavazzuh eder . Aynı zamanda yukarıdaki naklet - tiğimiz parçalar , bize İbrâhîm . E . nin Hüseyini lâmekânîden baş - ka (Hacı Kubâi) ve (Beşir ağa) ya da mülakî olduğunu bildirir . Hatta dili danada

بیگ اوده بسده درر ادیس ایله ابراهیم جمعی ؛
مخالفه برهوزک مسرتنه ایرته دیر قاطعا .

beytile 1015 tarihinde , 15 yaşında iken İdrîsi muhtefî ile de görüşüğünü ifade ediyor . İdrîsi muhtefî ile görüşükten sonra

Lâmekânîye intisabı , lâmekânînin (Kubâdûz) dan sonra İdrîsi Muhtefiden de irşada mezun ve memur olduğunu anlatmaktadır . (Şehbetnâme) de de (İdrîs . E . , resmî âlemden geçmiyen muhabbet lezzetin iştişman eyliyemez deyu buyurdular) cümlesile İdrîsin bir sözü nakledilmektedir .

İbrahim . E . nin şârihi fusus Abdullah ve şârihi mesnevî sarı Abdullah . E . lerle de husûsiyeti olduğunu yine şehbetnâmeden anlamaktayız . (1) . hulasa İbrahim . E . , (Ne halvetileriz , ne celveti ! ne kadirîyiz , ne mevlevî ! belki erbabı muhabbetten olan vahtetîyiz .) (2) diyen tam bir hamzevî - melamî'dir .

(1) diyarı bekirde râmîye şeyhi veziri azam kara Mustafa . P . meclisinde şârihi fusus abdi . E . ye mukârin oldukça Abdî . E . nin rusumu zâhireye itiyatları mutat olmamağın kıyamda bulunmamağla şeyhi mezkûr , şeyhi ekferin kitaplarına tercümeye mukayyet olan kâfir ve mülhit sizmisiz ? diye ta'nu sitemlerini bize nakleyedikte (ya size bir gazap âriz olmadımı ?) deyu sual eylediğimizde (cemî mezâhirde zuhur hakkın idüğün ilimden sonra kime gazap olunur ?) buyurdular .

(Şehbetnâme)

Şârihi mesnevî Abdullah . E . Talâti . E . ye (Hûda , ne itikattadır ?) deyu sual eyledikte Hazreti Pir (İbrahim . E .) (cevabını biz vereyim: cemî mezâhirde olan mutakadâtı muhtelifedir , itikadâtı hûdâdî) buyurdular

Şehbetname

(2) Şehbetnâme ..

oğlan şeyh , yahut olanlar şeyhi :

İbrâhîm . E . ye ehli tarikin çoğu (oğlan şeyh) demeyip (olan)
ve daha ziyâde (olanlar şeyhi) derler . Fakat bu lâzım (oğlan
şeyh) olduğunu (şeyhi) nin şekayik zeylinden anlıyoruz (1) bun -
dam mâda şeyh , (Dili dâna) sında

دفعه بر وقت ما بر بانه اسم به ایله
ردم جمع قبول ایله کلایه ایله اصفا :

ینه بردانی کله کده اوقور اسم ابراهیم
جیرانده ینه اوغلانده شیکلیله اوقور امله ..

dediği gibi (sühbetnâme) de de (sinnimiz altı ve sekiz iken
ceddimiz , piri Hazretlerinin ilahiyatından hizzettirirdi .

Hatta , bir gün

داری اول مقصدیوم ؛ منقلم ما لالی .

mısraın hizvederken , dedeciğim , bu dahi pîrin ilâhisimidir ?
dedim . ceddîme dahi , Belî oğulcuğum dedikte , acaba kendinin
varı varmı idi ki hakka vire ! deyu söylediğimde ceddîm merhum
dahi , bu oğlancık şeyhtir , deyu okşar idi . Oğlan şeyh tes -
miyesine bais ve bâdi budur) sözleriyle mes'eleyi tavzih etmek -
tedir .

Şeyhte (tenâsuh) fikri :

(Dili dâna) da Sarban Ahmedin (İsmâil maşukî) den naklettiği
bir sözü nazmederken

ینه بردانی کله کده اوقور اسم ابراهیم

gibi bir mısra' , hele kasîdei tâiyesindeki

(1) zaviyei mezkûrede seccâde nişini hilâfet olup icrâyî âyini -
tarikata âgaz edip yevmen feyevmen sayti iptihârî âlemgîr ve oğlan
şeyhi demekle zeban zedi sagîrî kebîr olmuştur .

نیچہ یوزکرہ یوزین بی عوالمہ کز قندک ،
فلکدرہ ، ملکدرہ کیردک نیچہ شیخان ..
صبا یح عالمہ کوردک ، لطافت مملکت ایردک ،
کہ کھرزرتک بر علمہ ایردی ذکر کجیدان ..

لغز مزلک نیچہ یوز بہک زرتہ ، کھرزرتک علیک
گزردی مغزبان اکرہ ترک او طرادہ ذرات ..
عنا مملکت دوددی یولک ترکیہ کلدک حورہ ؛
بوزکیت اکرہ مہل اولدی مکتا علم وارد اکات ..
مہر مہر اعلمہ مہل اسدک مہر مہرانی ؛
مجان اولدی ترکیہ ؛ عالم غیب اولدی مغزبان ..

مہر جان صورت انسانی اما نہ ایلدی عالمہ ؛
طفہ اولدک ، بیگیب اولدک ، قوالدک ، ایردی کویبان ..
اویا نون کندیہ کلدک ، اوزنک کندی بی بطورہ
سیتر او طارہ ، افریکہ رملک مہر انان ..
نہ مہر انہ ایساک عالمہ ایسہ وجم و قدرک
او مہر انہ مہر مہر اولورندک روز مخدوران ..

gibi beyanati , kasidei raiyyesindeki

بواجم خوبی کز زده اول قتی طو بندورک ؟
بو طوندق قتی ، مکتا کور زرتک مکتا مکتا ..

بواجم مہر مہر جانک بو رفیقہ نہ لہ کلدک ؛
یہ دورہ دورہ کور کور مزلک اسقلدہ ظلمتہ ..

sözleri şeyhin (tenâsuh) a kail olduğu hakkında bir zan tevlit
eder bilecek mahiyettedir . Bu efkâr , şeyhin hemen hemen her
kasidesinde vardır . Fakat şeyh , bu sözlerle (tenâsuh) u kail
olmıyor .

Umum (Sofiyye) , (ahadiyyeti mutlaka , zâti baht , ella taayyün
اهدیت ، اهدیت مملکت ، زان نیجت ، اللاتعیت) ve sair isimlerle yat edilen
allahın zuhurunda , yani hilkatte bir kavis tahayyül ederler ki
buna (Kavsi nüzül) geadır . Bu kavsin meratibi :
ahadiyet اهدیت ، vahidiyyet واحدیت (taayyüni evvel , haki -
kati muhammediyye اهدیت اول ، اهدیت محمدیه) , Eflâki tis'a اهدیت تسع
anâsırı erbaa اهدیت اربعه ، mevalid موالید ، insani kâmil
... dir .

İnsan me

yani zat , ekmeli zuhuru olan insana kadar bütün bu merâtipte müte-
 celli olur . İnsanı kâmil-elup mertebesine (suucl ^{سود}) kavsinî
 de ikmal edebilirse matlup elde edilmiş demektir; bu da ancak sülûk
 ile hasıl olur . Sülûkte (tevhit ^{توحيد} ve fenâ ^{فناء}) makamlarını -
 nı -- tevhiidi ef'âl ^{توحيد افعال} , tevhiidi sıfât ^{توحيد صفات} , tevhiidi zât ^{توحيد ذات} ---
 ve sonraki (bekâ ^{بقاء} makamlarını kat' , ve yani zevkan ve şühûden
 bu makamlarda tahakkuk etmek suretile halk ve hak mertebelerini câmi'
 olanlar (Dâiretül vücud ^{دائرة الوجود}) denilen bu dâireyi ikmâl
 etmişlerdir . (1)

(1) tafsilat için (misrî) nin (devrei arşîyye ^{دوره عرشية})
 sine müracaat 1 misrî niyâzî : malatyalıdır . Tahsil için Diyarı-
 bekire , Misra kadar gitmiş , Kadiri olmuş , nihâyet Elmalıda Halveti
 sinanı ümmiye intisap etmiş ve mumaileyhten irşada mezun olmuştur .
 Şeyhinin vefâtından sonra Bursa , Edirne ve İstanbula gelmiş , tek-
 rar edirneye gidip Sultan Selim camisinde cifre âit bâzı şeyler
 söylemesi üzerine (Rados) a nefyedilmiş , menfâdan avdetinde Bur-
 sada aynı hâl yine tekerrür etmekle Limniye sürülmüştü . Limniden
 avdetinde Edirne'de Sultan Selim camiinde (memuruz) diyerek icra-
 tı hükûmete müdahale etmekle tekrar Limniye nefyedilmiş ve 1105ta -
 rihinde menfasında vefat etmiştir . Çok koyu ve coşkun bir ~~mutasavvu~~ -
 ftur . *sofîdir .*

Binaanâleyh artık İbrâhîm Efendi gibi

بسم اللّٰه العزيم ، عبيدتم ايله اولور قاتم ..

Dîlîf Dâna

diyebilirler . Ve hakikatları badelvefat diger bir kâmilde bürüz eder. Eger sulûkini ikmâl etmedise vefâtında tabiri tasavvufisile bu neş'eyi unsuriyeden melekût âlemine intikalinde bulunduğu mekânın melekûtî suretiyle haşrolur . Bu surette hemen bütün sofiyye , Muhittinden sonra sonra berzah ve ahiret âlemini (cesedi misali) olarak kabul etmişlerdir . (I)

İşte İbrâhîm efendi de bunu anlatıyor . Ve anlattığını da (söhbetname) de tenâsuhu reddetmekle beyân eyliyor . Söhbetnamede bu mes'ele hakkında diyorki : (dâna , kendi hakikatına agâhî tahsil eyleyip berâzihten bir berzahta alâka komayıp kevnîle kevnolmak mertebesine nâil olup mazhari aherde bürüz edip dâna gider, dâna gelir .)
Manası kati zahirdir . Pes lisânı vahdet, neş'ei ulâya ve dünyadan baidelmüfaraka her hangi mazharda bulunursa (ahiret) tabir ederler . Nitekim bir kimesne ruyada bir esp veya bir har görse anda hulûl ve tenâsuh bulunurmu? Ol mer'î olanlar , kendisinin sıfatı galibesine mü-nâsip suretlerdir . Râfinin aynıdır .)

Bu hususta sadatı sofiyeden hepsi söz söylemişler . ve hatta Niyazinin devrei arşiyesine karşı Üsküdarlı Haşim baba da manzum bir (devrei ferşiye) yazmıştır .

Fakat bu mes'eleyi en iyi tavzih eden (Seyyid Muhammed'in arabıyyül melâmî) dir .

(I) --- --- --- --- ---
وهو في هذا المركب ...
فصل الحكيم : محمّد بن عرب
فمن حكمة نفسه فرأته اربابا

İbrâhîm efendinin huruflere nazarı:

İbrâhîm Efendi kasîdei mîmiyesinde

بِسْمِ رَبِّكَ وَتَقِيْفِ اَكْبَرِ
اَدِيمِ نَسِي اَبَدِيْمِ ، هَمَّ قَانِ يَزَادُهْ اَوْطَمِ ..

beytini yazarak fazlullahi huruffiyide zikrediyor . Aynı kasîde de Ebu hanîfe ve Ebu Yusufu âdeta zemmeden ve hayyâmin tenâsuhu kail bulunduğunu söyliyen şeyh , Fazlı yezdâna görölüyor ki hiç bir suretle tarizde bulunmıyor . İbrâhîm . E . gibi bir sofî , şüphe yok ki huruflerin bihude hisabat ve tevîlâtına kapılmamıştır . Âsarında hurufiliğine âit hiç bir serrette yok . Rıza Tefvik . B . N onu huruffi addetmeğe kalkışması fâhiş bir hatadır .

Mamafî Fazlı yezdânî da vahdet erenleri arasında görüyor ve huruflere ulemayı rûsum ve ekseri ehli turuk gibi düşman değildir . Hatta gaybî , sohbetnamede (hakikati âdem , indettahkik neden ibaret idüğün tahkikinde fazlı yezdânın bu beyti rânalarını okurlardı :

ما خذ اى علم ادم را با فسيم
بخين ادم را با فسيم

diyerek şeyhin fazlı hurufiden istidlâldâ bile bulunduğunu haber veriyor . Hamzevî şeyhlerinden birinin müritlerine (Cavidân) okuttuğu için tarizâ öğradığını da yine sohbetnameden öğrenmekteyiz .

Hamzevî ----- melâmîler , hiç bir vakit huruffi olmamışlar , fakat fazlı yezdânî da hor görmemişlerdir .

İbrâhîm . E . de şiir :

İbrâhîm . E . yi sârbân Ahmetle kat'iyen kiyas etmeyiz . Sârbân Ahmedin lisanındaki selâset ve yazılarındaki zevki bedî , İbrâhîm . E . de yoktur . Yazıları umumiyetle sanâyî edebiyeden mahrum , yalnız mevzunve ve mukaffadır . Alelekser kafiye bile ehemmiyet vermez . Mesela ; (dedi) ile (buyurdu) Yu ; (olacaktır) la (gelecektir) i ; (surî) ile (Ferî) yi kafiye yapmaktan çekinmez . vezne de çok defa hakim değildir esâsen kendisi de bunu (vahdetname) sinde itiraf ederek diyor ki :

سوال ایدید ریدی ای جهانده عزیز!
رعایت قاضیه ایتمه نظمه ،
اولور مقنا ما الله مؤید! ..
سناخ سوبله روگی سول محله
اوپوزی گویجه اندر اولورست .

هدل الدینه برکوره برکتوره
ز سرور اولیا الله نظمه ،
کجهه رعایت اولور مقید
هدل الدینه بوپوزی اول محله!
جمله یاری گوزال حقیقت ،

دکدر لر ، اولور لر مؤید .
بیایر لر جمله عالمی او جاندر .
مراد ایدر لر اول امیانه ،
اولور لر ییل حقیقت احره روکم!

انجوره قاضیه ایله مقید
نه اند که قاضیه بیلمیه اندر ،
دخی بر قصدری اول عارفانه
که ذریا سوز لرینه قلبی ام

جمله عالمی کتبه

anlaşıyor ki İbrâhîm . E . Ne mevlânâ gibi si'ri efkârını neşr -
 için bir vasıta olarak kullanıyor (1) .

İbrâhîm . E . nin nazımlarının ehemmiyeti . şi'riyeti noktai naza -
 rından değil ; tasavvufun bütün esâsatını , akâyidini en muğlak
 nazariyelerini neşrü telkin etmesindedir .

شعر چه چیز است بسن تا که ز نسیم لاف از او ؟
 هست مرافق دگر غیر فنون شعرا ! ..
« مولانا جناب مولانا دین روی »

(1)

ve tecelliyatı ilâhiyenin her sureti ahza müsteit bir heyulâya benzediğini şu beyitlerle anlatıyor:

مقام عینده بود ایدی علمو یان و مقلبات ؛
عینده عینه کلور چهار عینده ، مجرور بربر --
و مرد و معلقه ، کانی مینوزده ، تحلیله
که برهان کانی بی نسانه بوز طوبار بربر --

بهانده مقله کوز بر بر بیله و دوری لوله ؛
ممانده سرابه ، ماضا توی کوشنده کر بربر --

چرا نه صدوم ، آمد بود -- خانه فقور و کوه سکورد ؛
قدم باران نظره قطره ظلمه آوزره یا غار بربر --

لیریلده نینه دور اهل صرف اولسه منظر نغمه ؛
نقص ویردگی نینه ظاهر اولور نغمه کر بربر --

غنی و طمانه ایدی ، غیب ایدی نینه زده چو نغمه ؛
گوروندی نی وجودن آهیلدی برده کر بربر --

نقص نینه گوروندی ؛ آهیلدی ایدی مقاماتی ؛
نوا ، عقابنه ، عجم ، انگیز ، برنج اولور بربر --

تعامات نینته
علم عین اولسی ؛
نظرونده
اولی نینه کرده کر بربر --
ساله بر نغمه

Kasidei mimiyesinde de vücudu muttakim tecelliyatına sereyan ve i-hatasını hakikaten cazip ve vecdaver bir surette ifade eder:

صورتوه و صفاده به به ، ارضاده و اعلا ده به ؛
دیناره و عقیاده به به ؛ نمکین ویرک دانه اولم --

مادر دین ، ذنونه دین ، ط ذب دین ، صادره دین ؛
تقاید دین ، تحقینه دین ، دیلارده دینانه اولم --

بیزده دکلده طاهتم ؛ قدرت بختدر ، قادرم ؛
عقرا ایلیم مجروری ، فضیله غفرانه اولم --

گوروندی طاهر اولم ، کورجه ناظر اولم ؛
کوردله عالم اولم ، نور چراغانه اولم --

زرتان عالم کهنه وار ؛ ذاتله اولور آشط ؛
هر ملک و کورجه و دیار ، صلحانه و عاقابانه اولم --

عیسی رضنه بومعه میری ایلدیم دمنه دمه ؛
اولم نیایان ، اولم کشیه ، عزله ده جانانه اولم --

کاهی برکت ، مفردات ، گورونه و طکی نبات ،
گاه مینا و کاهی حیات ، گونار و نیرانه اولم --

sözlerindeki ihata ve şümül kuvvetlidir. İsmail maşukîlerin, Hamza Balilerin katledildiği, Husamettin ve İdris muhtefilerin ukubete uğradığı devirlerde aynı silsileden bulunan ve bu derecede açık sözler söyleyen İbrahim E.nin hürmeti âmmeye mazhar olması hakikaten calibi nazardır. Bu hâl de şeyhin kudreti nüfuzunu ve siyasetini; zavahire güftâriyle olmasa bile ef'âl ve etvarile tamamen riayetkâr bulunduğunu bildirir. Şeyhin en açık sözlerinde bile medarı tevîl mevcuttur. Meselâ; yukarıda bir kaç beytini yazdığımız kasideye

عند ربك انزلت خصومنا ، عاهدنا بها ان لا نرغم
ذاتهم نزلهم ولا اسمعله انسا ان لا نرغم ..

beytiyle başlar. Binaenaleyh artık istediği gibi söyleyebilir. Çünkü; kail, haktır. Kendisi yalnız nakildir. Şeyh, müritlerinde (Vahdete müteallik söz söylemek lâzım geldikte (alâ tarikin nakil ^{على طريق النقل}) söyleyin; nakil, küfrolmaz mes'elesine binaen.. Taki selâmet olasız! (1) diye tehbih ediyordu. (Cem'i mahz semtini tutanın tevhidine çingâne tevhidi derler) (2) sözleriyle de zavahire riayet lüzumunu tefhim eylerdi.

Divanı:

Divanındaki kasideler şunlardır:

نمودار که در آی ابراهیم علی سهروردان
طبیقت دارد ایام که در بیان کلمات

Beytiyle başlayan kasidei taiyye;

قدم بریند امورای کلید برید ، گیسو برید
بروزت کرد سینه دور ایروم نام و کرم برید ..

Matlalı kasidei raiyye;

تکرم در مقام هر وقت که حقیقت بر اسما کتور
دل آرزو زخم زخم چنانکه طبل سکاوتور

Beytile iptidar eden keza kasidei raiyye, meşurkasidei mimiyyesi ve dili dana kasidesi;

دورم چشم هر زمانه ذاتی ذاتی نهانه ایور برید
بروزت کرد سینه دور ایروم نام و کرم برید ..

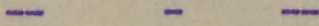
Matla'llı diğer bir kasidesi;

باید که درین با هر وقت ، بی جهانه اوطافه دور
نهانه . هر کس که در مقام هر وقت که حقیقت بر اسما کتور

(1) Sohbetname
(2) "

O, hakikaten yalnız kendi efkârına neşrü tekkinе çalışmış vecitli bir sofî ve kendisinin manen bu işe memur olduğuna bihakkin iman etmiş bir (Velî)dir.

Coşkun sözleri zamanımıza kadar unutulmamış ve bilhassa (Dili dâna da varidatı ilâhiyyeden hezar fusus ve fütuhât ve sad reşehat ve nefahat vardır)(1) diye methettiği (Dili dâna) kasidesi, zamanımıza kadar -bilhassa Melâmilerde-mürşit ve rehperler tarafından müstait taliplere okutulmuş, mukaddes bir evrat mecmuası gibi elden ele takbil ve takdislerle dolaşmıştır. (1)

İbrahim E. de millî vezin:

Hece veznini kullanırken Yonusun tesiri altında kalmıştır. Esasen (Sohbetname) de zimnen bunu itiraf ederek diyor ki:

(Lisani kadim üzere mana icra eylemiş (Er Yonus) hazretleridir kim bu siykta bizim suâlimize ki

anların	کیم ایوگنه یلور سیدک ؟ کیم ایوگنه یلور سیدک ؟	درو سیه دیکده دورلیر یا قولدغنده دیکلیر
	کندی سیدرو الله کندی سیدرو الله	بودیلرده دورلیر قولدغنده دیکلیر
	بری یه دورلیر کندی سیدرو الله	بودیلرده دورلیر قولدغنده دیکلیر

Kelâmı muvafık düşmüştür. (2)

(1) Sohbetname Millet

(2) Üsküdar kütüphanesinde, Süleymaniye ve Darülfünun kütüphanelerinde bulunan divan nushaları natamamdır. Ben-de bulunan eski yazı bir nüsha ile diğer iki yazma nüshaya tevhit ve bu suretle diğerlerine nisbetle oldukça tamam bir nüsha elde ettim. Fakat bunun da noksan olduğu muhakkaktır. Balâdaki kaside ve gazel sayıları, bendeki bu nüshaya göredir.

(2) Sohbetname

İbrahim E. de Yonus gibi lisana, millî vezne ve ahenge hakim olarak yazdığı o küçücük manzumelerde tasavvufun en mühim bahislerini kemali muvaffakiyetle söylemiş, en ince nükteleri şerhetmiş; en müphem nazariyyeleri izah eylemiştir. Bu manzumelerde Yonustan bir cihette ayrılıyor. O da millî vezin dahilinde oldukça mebzul terkip kullanmasıdır. Fakat bu da pek tabii idi. Çünkü o vaktin cereyanı düşünülünce yine Melâmilerin Ankara, Bursa, İstanbul, Edirne gibi Divan edebiyatının tamamen tehakkümünde bulunan mühim merkezlerde millî vezinle ve oldukça halis bir türkçe ile bütün halka hitap etmeleri ve bu hitapların büyük bir kitleye - ki içlerinde ulâmadan, meşayihden, vüzeradan da pek mühim şahsiyetler bulunuyordu. - Hürmetle dinletmeleri pek mühim bir iştir.

Anadolunun, Rumelinin Divan edebiyatı girmeyen ıssız köylerinde, su başlarında, henüz aşiret halini tamamiyle terkedemeyen türkmen boyları arasında lâ dinî - Garamî; yahut dinî - tasavvufî (1) halk edebiyatını terennüm etmek çok kolay ve tabii idi. Fakat divan edebiyatının tehakkümü altındaki merkezlerde halis türkçeyi ve millî vezni, hatta divan edebiyatının yaşadığı saraylardan, dairelerden yetişen bir kitleye hürmetkârane dinletmek büyük bir muvaffakiyettir. İşte bu muvaffakiyeti bihakkin elde eden ve divan edebiyatı ile çarpışan, onun sanat kayıtlarıyla mukayyet, süslü ve acemane edasına karşı ruhtan doğan halis ve berrak türkçeyi türk vezniyle yaşatan ancak Melâmî - Hamzavî erenleridir. Bunun içindir ki melâmî şairlerini millî edebiyatımızın tekâmül safhalarında ihmal etmemek muktazidir kanaatindeyiz.

İbrahim E.nin millî vezinle yazılmış bir kaç ilâhisini kaydediyoruz.

(1) Dinî - tasavvufî ve mezhebî halk şiirleri, bilhassa Bektaşî ve kızılbaş nefesleridir.

یا باطنی بوده که گزیندگی ؛ گل آدم ، ایر برده ؛	مهیوانی که ز بیلرک ؛ گل آدم ، ایر برده ؛
نسخه و صدق آرد ، آنچه قدرت آرد ؛	آرد نه غیری عدس ؛ گل آدم ، ایر برده ؛
آینه همه آرد ؛ گوشتی یزده بود ؛	گوشش اسم اعظم ؛ گل آدم ، ایر برده ؛
آرد در رفته زمانه ، آرد تو هر کانت ؛	عالم جمده آدم جهان ؛ گل آدم ، ایر برده ؛
آرد در همه گیسو بول ؛ حق است بر آن اول ؛	آرد جمله ایسا قول ؛ گل آدم ، ایر برده ؛

« ابراهیم » همه آدم ؛ قوت صفت اول ؛

آن معنای آل اول ؛ گل آدم ، ایر برده ؛

جمله زکار رفته رفته گدای آرد بویانندی ؛	گهر یزده بیرون گدای بوده دیانندی .
بود هر چه در آنجا ؛ مراد استقیم بول ؛	سراج صیدانه بونقدنه حقیقه خیره او هاندی .
اول صفت بود عیان ؛ گهر ز صفت صلیب بود ؛	چو آرد زنگه گیسو ؛ اولکی رنگنه اولندی .
جمله صفت ؛ سیران آرد ؛ چو ه او زین با آرد ؛	فرزنده ده هم گورنه گمانه حق ایساندی .

چرا همه آرد « ابراهیم » ه ه ه ؛ بیلرک او تیز بود ؛

بوقلمون ز گزیندگی ؛ دالیر کجه صوبه براد قانندی ؛	بوقلمون گزیندگی ؛ دالیر کجه صوبه براد قانندی ؛
عالم که ایستاد ؛ آدم معنایست ؛	تاف راغی عتقا سیست ؛ نا انگنه خبری ؛
یوزلک رحمت زمانه ؛ روزان اول به زمانه ؛	کجه دهم انسان وجد انگنه خبری ؛
گهر زمانه بگر حقیقه ؛ حکمته بگرم اوله .	حکمتی زمانه بنگنه ؛ زمانه خبری ؛

« ابراهیم » در ایستاد گزیندگی ؛

عالم که ایستاد ؛ آدم معنایست ؛

بر عالمی بیانی ز کمال انسانه صوره ؛	چشم جهان خبر نما جان ایمنه جاننده صوره ؛
یا برین اول صفت بگورنه بیله استوار ؛	اول تقویه وار زنگنه گورنیته بیانه صوره ؛
بارک زلف ایمنه بگر او بیارینت ؛	آرزوی سانه صفا الله بوقانه صوره ؛
گینه گیدی گیسو ؛ خلد هر بیلرک ؛	هفتک نشسته همه برده ؛ بوانه صوره ؛

« ابراهیم » که گزیندگی گسنگنه بیله

جان الله کمال ایستادگی بگورنه بیانه صوره ؛

جاننده در صفا مجلس گزیندگی ؛ گزیندگی بجهت عقل و جانده نشانه گور .	تجلیسند و بجهت عقل و جانده نشانه گور .
عارفانه گاه بولونینیا ؛ که گوکلده بولونینیا	گورنه انظار الله بولونه بگورنه گانه گور .
انظاری گوکلده بگورنه ؛ بود صفت نه بگورنه	قایم اندر بویانته و ایمنه بیانه گور .

« ابراهیم » بولونینیا بگورنه بیانه صوره ؛

فیلسوف ؛ جاننده بولونینیا بگورنه بیانه گور .

Oğlan şeyh İbrahim . C .

Gaylânin Türbesi

Asarı:

Divanı

Dili dana kasidesi

Tasavvufname ve Vahdetname: (*مفاعيلہ مفاعيلہ فحولہ*) veznile ve bazı yerleri müstesna olarak tamamen mesnevî tarzında yazılmış ta'limî bir eserdir.

يا زليخه بيك بكنهها حجة درودلى حياطة ، كادخه

beytinden anlaşıldığı veçhile 1020 de ve henüz 20 yaşında iken Lâmekânî Hüseyin efendinin emrile yazmıştır.

(*بدایہ ، حقیقہ ، عارف ، ترتیب و عدد کونہ جہاز انسانی ، احوال قبلہ ، آداب صحبت ، سرود و سرود ، قدرت و قوت اولیاء اللہ ، احوال سیر و سیرت ، تہذیب و معنوی ، اسرار و حکمت ، تربیت الرشیدہ*)

bahislerini ayrı baplarda zikrederek 12 bap üzerine yazılmıştır. Tertibi de Hüseyinî Lâmekânî tarafından emredildiği eserde mezkûrdur. Mukaddemede Sultan Ahmet camiinden, vezir Mehmet P. dan bahs ve bunları sena eder.

Bunlardan başka Tahir B. merhum (Osmanlı müellifleri)nde (Müfidü muhtasar *مفيد مختصر*) isimli bir eserinden de bahs ve şu üç beyti mezkûr eserden naklediyor:

*زان باطله نکل هو اللہ احد ؛ اے صفائے ، وصیة اللہ اللہ !
جملہ عام ، نور زانہ راز ؛ جملہ عامہ صفائے اولو ..
آدمی نہ اللہ مرآة اولہ راز ؛ نور کی آدو آبان اولہ راز ..*

Divanî ve bütün asarı gayri matbudur.

Divanı müretteptir . Divanından müstakil olarak 99 beytlik bir de (keşfül gıta) isimli kasidesi vardır ki melâmóiler arasında " dili dana " kadar meşhur ve muteberdir .

Ğagybî , şeyhini bihakkin temsil etmiş bir şahsiyettir . o da şeyhi gibi aruz ve hece vezinleriyle yazı yazmıştır . Aruza pek hakim değildir . İmaleleri pek bol . . . Fakat kafiyeve şeyhinden ziyade é ehemmiyet vermiştir . Nazmi ancak efkâr ve aka^{neşir ve}idini telkin é için yazıyor . Bediî ve garamî hisleri görünmemektedir .

Aruza yazdığı şu iki gazelini dercediyoruz . :

صبر بودم و کم واجب با اذانت اولدی بمرکبات ،
 صورت مکنده افکار ایسه کندیه عین ذات --
 مکنده لهری ایسه اولدی کندویه ،
 روی کزرته خیاله کورتره دره صحنه صحنات !
 کورته بمرکباته عین وحدت دره صحنه صحنات !
 بو ذاته عیند فرخ ایله اموال صحنات --
 عینک باری باعسا اولدی ذاته اموال صحنه ؛
 دور انیم کا تجلی آرزو اوله طریقات --
 لهرت ایسه انده ذوقه صبر ایله عینک ؛
 کورتره لهر آنده بره بانه دانما اول محمدات --
 بوی تجلیه غایت ، اوی زور دوردره ؛
 بوی دوری ذوقه ایسه کشف اوله لک شکلات --

بوی بوردو کزرته اول ایله غلطه --
 کسب روح ایته نطانه " غیبی " ده احوال بهیات !

* *

مقد از عینک بوردو عینک ایوندک امام ؛
 انده احوال اولدی لهر بوردو صلات بوردو !
 عینک بوردو علم ناطق بوردو صالح عمل ؛
 عینک بوردو ذکر اوله حقایق بوردو صبح و شام --

عینک انظر ایله بوردو انظر اولدی ؛
 انبار اوله عینک ایله بوردو انبار --

ای لهر بوردو قیوم ایله قیوم بوردو ؛
 صورت عینک بوردو بوردو " غیبی " ایله بوردو

بوی بوردو کزرته اول ایله غلطه --
 کسب روح ایته نطانه " غیبی " ده احوال بهیات !
 بوی بوردو کزرته اول ایله غلطه --
 کسب روح ایته نطانه " غیبی " ده احوال بهیات !

* *

Keşfül gıta : 99 beyttir .

بر وجوده جمله اوستا ؛ جان اوستا در خدا ؛
لقب لکرت در گور و نه ؛ بر وجه خدا دره ما خدا .

matlaiyle başlar . Evvel veâhırın itibarî olduğunu , hâdisatın tecelli
yatı ilâhiyyeden ibaret bulunduğunu anlatıp hilkat , yani hüviyyetin
zuhurunu şu suretle izah eyler :

عالمی است که در این دنیا دو مرتبه زار عشقنه
اکمل صورت کند A- تنی سیر ایدر تا --

در حرم دو مرتبه سفر بر آتقنا اوله تمام ؛
کنز مخفی فتح اوله ما کشف اوله سر عما .

علم اعدادکم عوشر لا منزل ایلدرک ؛
بوطاری انده مرادیه ایلدیه نوره وصفنا .

گفتی عوشر نه حقیقی کرمی ایه منزل دیو
اتره دایما بوطاری کندی آرادای جا بجا !

گلدی صفته افلاک ، حقیقی انی در حرم ایدر
ایره ده بوطاری کندی نیجه اوله نوره دلکشا ؟

عنا بیاة بوگز گلدی یوزنی طوئدی اول ؛
ایره نی یوزنی گوئدی اول دلربا !

قودی آنا دنیا گوی ، منزلته ایستی بنات ؛
بوطاری کندی تا کم اوله اول جهانة خدا --

بوطاری اندره آدینه ، گلدی حیوانه لکنه ،
بونه بولسیدی آوزینه ، بس جهانة ایلدی خدا !

عاقبت بوچه منازک گئی کندی بوطاری ؛
گلدی انسانه گوئدی اول جمال جانقرا

نسته آدینه ، آنچه نقشه به قابل وجود

و معنی و روح آدم ؛ در کتب "رضاء"

bundan âdemin cemiyeti esmâiyyesini , mazhariyeti kührasını , berza-
hiyyetini uzun uzadıye şerhder ve nihayet meyva ve gecer temsiline gelir

بوچه فرسه ایدر لم بائنده بائنه بوعالی ،
فهم ایدر لم تا طردن مراد آوزره دلد ؛

گوه بوئدی ایعد گوئدی و نور ایدر ؛
جهان ایلدیه قول ایلدولکنه آقربا --

بودر صفه عالمه اولدی منازک ایلدی عوشر ؛
نخستین کرمی و حقایق اولدی ایلدی حتما .

نار و باد و آب و خاک اولدی منازک ایلدی ؛
فهم موالید کندی برک و کلا ، سوره کلا --

داعیه دو روزه بنامه کندی ذاته گورمکه ؛

با طرزه قویدی ناهار قوروشورنما .

گلدی خاکه ، آنه داغی گورنیدی کندوزینی ؛

گستدی مساته تاگم اوله دردینه ازهم دروا .

عاقبت بونلری ده قوت ایدی گلری سوره به ؛

گوریدی کندوزینی تماما ذاته ایدی کنا .

بیاری ، بولدی ، گوردیگم کندوزینی کندوره تام ؛

علم علم عین ، عین حقه ایردی تم الا قضا .

چره کماله ایره سوره فتم اولور انده اشی ؛

سوره آفر تقاضا سنه دروش اوستا .

بولور حال مرگ ، عاقبت فانی اولور ؛

مغیر اماناسی اولیسر عین بقا .

صورت منلیه سنده جمله ایلر اولینه ؛

دور دایم برجه اوزره لکدر رونما .

tenasühü kail olamadığınınida şu beytlerle ayanen ve vazihan bildiriyor

صاننا انی کم تجلیسن تکرار ایلله ؛

زینو هر نشئه ده ایلر تجلی رانما .

زان واحد در تجلی ایلین هر نشئه ده

زان ما برور ایزجه بی نهایتر انا .

هر ناندی رنگه گوره اولور اول ناصغ ؛

قائید رنگی طوتار فی الحقیقه لون قنا .

مفردان اولور مرگ هم مرگ مفردان ؛

بو کولده گورونور گاه بقا وگه فنا :
Daha ilerde :

خام اولده نخت اولارده یره دورسره ناکهانه ؛

نخت اولو نجه نجه بیله سیر ایده اول فام ده .

نخت لای اکی بو قوزر دورسیره اول رمانی ؛

ینه کندی منلند عینه دورسورور قنا .

beytleriyle bu alede olmayanların tekrar devre düşeceğini söylüyor .

Fakat bu devir , misalî suretlerde , yani berzeh aleminde olur . Çünkü eger devrile tazip unsuriyyata aleminde olsaydı tecelliyatında aynıyet

ve tekrar olurdu .

beytiyle ğaybî bunu reddediyor . Seyyit Muhammedünnu-ül arabiyyül ül melâmî de fatiha tefsirinde tenasühü reddederken (bu mezhepçe tebdili meratib ve taayyünat lâzım gelir) demektedir .(1) Hulasa sofiyye sadatı bu âlemde , aslına vasıl olmayanların berzah âleminde evsafı galibelerinin aynı olan misalî cesetlerde muazzep olup , nihayet (asıl âlemi) olan hüviyyete vasıl olacaklarını anlatırlarken daima tenasüh il iltibası hasıl olmuştur . Fakat hiç biri tesühü mutekit değildir (2) Nitekim Gaybî de ham , yani â eşkiya hakkındaki izahından sonra puhte olanların bu alemden mufarekatlerinde

بیت منور علیه علیه

diyerek hakikatlerinin diğer bir mızhârde bürüz edeceğini söylüyor (3) Bürüz tenasüh değildir . Tahakkuk ettiği hakakikdan biriyle zâhir olmak aktır . binaenaleyh arif de badelvefat keadisi melekutaleminde olduğu halde diğer bir ariften bariz ~~ad~~ ve o ârif öbürünün aynıyetiyle zâhir olur .

Hulasa Gaybî , keşfül gıta siyle bütün tevhit meratibini tamamiyle izah ve gerheylemektedir .

+ +
+

Gaybî de millî vezin :

Gaybî de asıl şahsiyetini millî vezinle yazdığı ilâhilerinde göstermiştir . Yalnız ğaybî , millî vezinle yazdığı şiirlerinde mümkün olduğu kadar arapca ve acemce kelimeler kullanmamış , hele terkibe hemen hiç yanaşmamıştır . Muhtelif sofi telâkkilerini o selis lisa

(1) amma basarlarında ~~didéd~~ didei guhut ve kalplerinde nuru hikmet olmayın ~~anuttar~~ gafil ve anutlar zan ve güman ile tahayyülatı batıl edüp erbabi vicdanın bir zatte olan tahkikatın ademi iz'an ile tenasüh zan ve vehmedüp devri teselsüle getürmüşlerdir .

Mebde ve mead ; fasla der bürüzatı ruhaniyye .

La'li zade Abdülbaki efendi .

و اما البرزخ بالحقائق الكلمة كبرياء الله على السلام وهو من آراء أهل الحنابلة (2)
فإن الحقيقة الدورية التي هي في الحقيقة لا تكون إلا حقيقة بها وكذا قال النبي صلى الله عليه وسلم إن الله ليس
هو الذي هو وإنما هو الذي هو بما ارادة الله تعالى من الحقائق التي تحققت في الدنيا والآخرة ...

Kitaların resat il mebdai vel mead

Seyyit M. N. arabi

Gayli, bu manzumede de gönli izah ediyor:

گوşلده ایسه وارحقی دیدیر.	حقیقه بزه غیروردی ایزد؛
گوşلده ایسه وارحقی دیدیر.	حقیقه جمالی بکار عین گویش؛
آنزه باندا ایسه زانده پروائی.	گوşل ایسه جوینکه حقیقه دورائی؛
گوşلده ایسه وارحقی دیدیر.	ایده عشقی تم حقیقه یلداغی؛
انسانه دیدگری گوşلده جانده؛	مقاود اولانه بو عالمده انسانده؛
گوşلده ایسه وارحقی دیدیر.	جانده رگله، حقیقت جانانده؛
صفتنه اول، زانیده جهان آدم.	برنقله در برده رگم بر عالم؛
گوşلده ایسه وارحقی دیدیر.	نفسه دیدگری بزه صله تم؛

گوşل ایلی، حقیقه گیزله ایلید؛
 اننده خبر بیله گریک ولید.
 «حسی» حقیقه یوله گوşل بولید؛
 گوşلده ایسه وارحقی دیدیر.

ve pürüzsüz ahenkle o kadar güzel izah ederki ... Meselâ şu manzumede vahdet , insan ve söz telekkilerini anlatmaktadır . Bir tek terkip yoktur . E^{ne} nebi olarak bir tarac kelimesi var . Fakat bu kelimelerde kütahyada malumdu . " rübübiyyet, miraç " kelimeleri istilâh olduğundan kullanılması ihtimali pek tabii ve zaruridir .

صانماعتیری تا 2 اول !	تا 2 معرفت تا جسد
مقیقده آره اول !	تکلی ایل طوره اول
دورنده آلدانده قاطا	دورنده روح آلدانما
تغیره محتاج اول !	مقدوره غیری نه واردر
مقیقده اله	مظا عالم گوردنه
صفا که برقا 2 اول !	الله بر در الله
سیره اولسه آدم	بر آغا جید تو علم
صانما که آغا 2 اول !	نیوه در مقهور اول
یکدر ده گی حوز کدر	تو آدم سیره بند
بر آره تاراج اول !	خود من بر آدم عالم

صانماعتیری تا 2 اول
مقیقده آره اول
دورنده آلدانده قاطا
تغیره محتاج اول
مقیقده اله
صفا که برقا 2 اول
سیره اولسه آدم
صانما که آغا 2 اول
یکدر ده گی حوز کدر
بر آره تاراج اول

bu ilâhîsinde de âdemîñ hutsiriyetini izah ediyor:
Gaybî bu manzume de de gönülü izah ediyor :

آدمه گل ، آدمه !	عالمه اول کور کور
آدمه گل ، آدمه !	حق عیانه گور کور
سینه مظا گنه اول	حقه گنه در غول اول
آدمه گل ، آدمه !	روحی آتیه ، بنی سنده اول
آدمه عرسه رطمان	آدمه بر آره
آدمه گل ، آدمه !	آدمه دن ان ایمان
آدمه گوردنی مازن ،	آدمه اولوتدی حیات
آدمه گل ، آدمه !	آدم اولدی آخرت
«غیبی» آدمه ایمان	اولدی نشانه نشانه
آدمه گل ، آدمه !	آدمه ایمان ایمان

Gaybî hakkındaki sözlerimize şu güzel ilâhiyi de dercetmeden

hitam vermedik :

آله گیره می رطل !	گور کور کور کور
آدمه اوله می رطل !	عالمه اوله بر اولدی
عجابه عالمه روزانه	اوله بر ایله بر اولدی
قولعه قیلدی رطل !	بویله بر ایله بر اولدی
وحدته کور کور	ایریم بر وحدته
لذت بر روی رطل !	گیره بر ده حشیه
عنه داری بر طمانانه	جهان ایله گیره بر
صورتا گوله می رطل !	بوسه بر کور کور

صانماعتیری تا 2 اول
مقیقده آره اول
دورنده آلدانده قاطا
تغیره محتاج اول
مقیقده اله
صفا که برقا 2 اول
سیره اولسه آدم
صانما که آغا 2 اول
یکدر ده گی حوز کدر
بر آره تاراج اول

^ ^
Asarı :

Divanı ve keşfül gita kasidesi ...

aslı Biatname : Melâmi mutakadâtını ve İbrahim efendînin silsile-i tarikatini ihtiva etmesi itibariyle çok ehemmiyetli olan bu risale 14 sayfa kadardır .

melâmi Tarîkühak fiteveccühül mutlak : dokuz on sayfalık bir risaledir . 1071 de yazmıştır . Teveccühün vücudü mutlaka mahabbetten ibaret olup bunun da insanı kâmilî sevmekten başka yolu olmadığını izah ve teveccüh hususunda tarikat ehlinin re'yelerini beyandan sonra vahdet mülâhazası olmadan zikrin beyhude ve zikirden mürad ancak bu teveccüh ' yani mahabbet ve fâna olduğunu bildirmektedir .

aslı Ruhül hakika : Dört sayfalık bir risale ise de tariki melâmetin mebnasıgın sohbet ve mahabbet olup zikir , riyazat ve mücadele ; deveran gibi rûsum ve kuyuttan âri bulunduğunu göstermesi itibariyle mühim bir risaledir .

Divanı ve bütün asarı gayrı matbudur .

.....

Hüsamî Kübraclıg

(İdrîsi Muhtefî - . *aslı*) dan sonra melâmîlerin riyasetine " İdrîsi Muhtefî " namıyla meşhur olan hacı Ali bey geçmiştir . Tırhalalıdır . Amcası , Süleyman devri sadri azamlarından Rüstem paşanın terzisi imiş . 995 de *İlhav* seferine giderken Ankara köylerinden Kutlu Hana uğrayıp Hüsameddini ankaravî ile görüşmüşler . Hüsameddin Ali beyi yanında alikuyup terbiye eylemiş ve terziliğine telmihan kendisine (İdris) ismini vermiştir .

İdrîsi Muhtefî İstanbula geldikten sonra irşada başlamıştı . Aynı zamanda Filibe , Sofya ve Belgırada gidip gelerek ticaret ve bu suretle kesbi servet eylerdi . Bilahare kendisi Sultan Selim civarında bir konak alıp imtiyazı uzlet eylemişti . Kendi namına

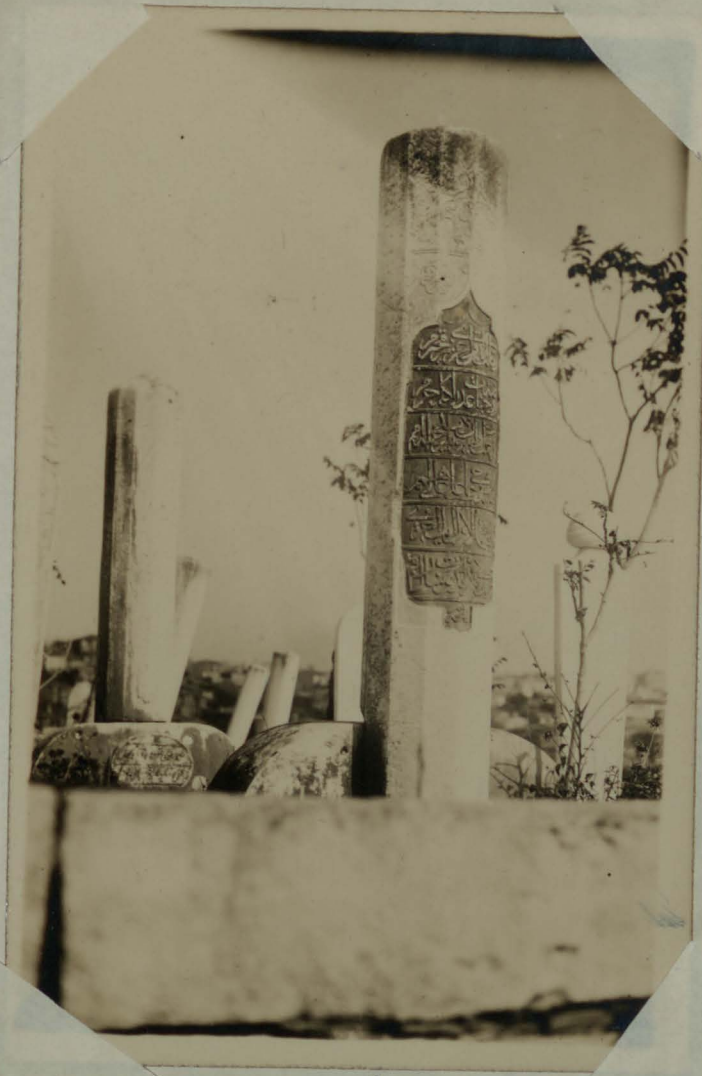
eder
hizmetkârları ticeret ~~ş~~ylardı . Kâtip gelebdnin fezlekei tarihte tavsifine göre cezbei azime ile meghur olduğu gibi (I) asrın bir çok rical ve kibarı , meşayih ve ulemanın çoğu kendisine intisap etmişlerdi . Bu hal bazı meşayihin hasedini celbettiği gibi duyulan gathiyatı da badii kilü kal olup ahali , hakkında türlü şey söylemeğe vaizlerde kürsülerde alehine atup tutmağa başlamışlardı . Yalnız bütün kin ve gadap İdrîsi Muhtefîye teveccüh ediyor ; fakat kimse İdrîsi Muhtefîyi bilemiyordu . Atainin tavsifi veçhile

جویدہ تبار کندیسہ بیلز ، بیلز جویدہ تبار
جویدہ تبار جویدہ تبار جویدہ تبار جویدہ تبار

fehvasınca bendeleri de İdrîsin kim olduğunu ketmederlerdi .

edayi
İdrîsi Muhtefî mükerreren haccetmiş olduğundan ~~Na~~ mahallesinde " hacı Ali bey " namiyle maruf , zühû vesalahı müberhen ve hürmete mazhar bir zattı . Hatta mahallesi sükkânından şeyh ömer efendi bir gün hacı Ali beye (İdrîsi Muhtefî isminde bir zâtin âlemi idlâl etmekte olduğunu ve tarafı hükumetten derdestine emir ve ferman verildiği halde bir türlü elde edilemediğini) yana yakıla anlatmış , Hacı Ali bey de (mezkûr şahsın dalâleti hakkıgda bir ilmi şerî husule geldimi ? yahut şahsı mezkûr dalâleti huzurunuzda itiraf ettimi ?) diye sorup " hayır " cevabını alınca " niçin bir müslümanın aleyhinde bu kadar şiddet gösteriyorsunuz ; beni nasıl bilirsiniz ? İdrîsi Muhtefî benim ; isimim Ali , lâkanım İdrîsir . " deyince ömer efendi istiğfar ve hacı Ali beyden istihlâl öile ikrar bendesi olmuştur . Sadrı azam Halil paşa da İdrîsi Muhtefîye müntesip imiş . Hatta sıvaslı şeyhi İdrîsin şikâyeti üzerine bursaya nefyettirmişti . Sarı Abdullah efendi cevheretül bidaye-de Fazıl iznikî Ali efendi ile şeyhül islam Mustafa efendinin de havi Ali beyin müridi olduklarına söyliyör . İdrîsi Muhtefînin mezuniyetle o zaman müteaddit kalbe bakıcılar varmış ; Müsteit talipleri birer birer çeküp irşat ederlermiş . Melâmilik bu zamanda fevkal adâe intişar etmişti . 46 sene irşat

(I) Sarı Abdullah efendi , semeratül fuatta İdrîsi Muhtefîyi anlatırken hakkında şu tavsifatı kullanıyor .
Sütüdei rical , noktâi kemal , hücceti velâyeti , vela yafane levmete-lain , ruşenî çesmi hidayeti , kalbe leyse binain , afitabi nihani , sakii cezbei rahmani hece Aliyyirrumi

Idrisi Muktefi .. yanendaku sarukli
mezar Serjjet M. Karun kulefa -
Sundan Vehbi .C. ye attir ...

ile meşgul olmuş , bu 46 senenin on dört senesinde hamzaviyye
 -- melâmiyyenin riyasetinde bulunmuş olduğu halde kendisine müs-
 tesip olmayanlardan hiç bir kimse İdrisi Muhtefinin Ali bey olduğunu
 anlayamamıştı . 1024 senesi rebiül evvelinin nihayetinde vefat etmiş-
 tir . Kabri , kasım paşada tersane arkasında kulaksıza çıkan yoku-
 şun ibtidalarında sağ tarafta müstakil sofa üzerindedir . Müstemim
 zadenin yanında taşlarında kalenderini hacı Ali , İsmail ibni hacı Ali
 Süleyman ibni hacı Ali yazılı üç oğlunun metfun bulunduğunu yazı-
 yorsa da bunlardan yalnız ismailin sengi mezarı kalmıştır . Kendi
 mezarı , resimde görüldüğü veçhile gayet sağlam yapıldığından dün
 yapılmış gibidir ? . O civarda (evliya) olarak maruf (I) Atâî
 zamanında sahan müderrislerinden bulunan şeyh sinan zade Mustafa efendî
 , ataiye (ben, İdris efendinin vefatında kassam kâtibi idim . m
 Muhallefatını tesbite memur olmuşum . Evinin içi bir mahalle kadar vâ
 vasi olup içerde hadden ziyade adam vaedi // . Cariye vehizmetçileri
 bir mahalle halkından fazla idi . Yalnız elli altmış tane azat kaadı
 yazdım . Muhallefatını tahrir bir haftadan ziyade uğraştım . Nihaye
 başa çıkamayacağımı anladım da cins cins ayırıp alettahmin yazmağa baş-
 laşladım . " demiş , atâî de " elhak bu mertebe zuhur ile bu ^{güne} ~~merkez~~
 ihtifa , kerameti azime idüğü cayi hafa değildir " diyor .

* * *

İdrisi Muhtefinin (remzi tasavvufî) namiyle bir şiirini
 buldum ; bu şiir Yunusün

ایضاً از روی :
 درین برهه قوی ؟

میستقیم اریک داله
 بوستادی قاسوب

tarzında hatta aynı heve adediyle yazılmış bir şeydir . Aynen derc-
 ediyorum :

(I) Kabrini ararken yanlış yola gitmişim . Bir türlü bulamadığıyordum
 kimsenin bileceğine kanaat getirmediğim halde rast geldiğim orta
 yaşlı bir zatten hacı Ali bey diye sordum . Bilmedi İdrisi Muhtef
 dedim . "Ha ş sen zat arıyorsun " diyüp mezarının mevkiini tarif
 etti . Bunun üzerine muhtelif mahallerde bir ihtiyar kadına , hi
 de çocuğa sordum . Onlarda tanıdılar ve tarif ettiler ? . Hüseyin / Lâm
 Hüseyin lâmekânî de o civarda (tez veren hüseyin dede) namiyle tanı-
 yor . Hamza balinin , İsmail maşukinin meşhetlerine , hacı Kubayi
 efendinin merkadine yakın zamanlara kadar -- ve haтта el'an -- mum
 ve kandil yakıldığı da düşünülürse hamzavi melâmî erenlerinin
 nüfuz ve maneviyetlerinin derecesi anlaşılır .

Remzi tasavvufi

اودع گز روغدم آنه رت ؛
 نجه آسمانه رنه !
 مهمل اولدم بايادنه .
 اطلاقا افسانه رنه ! --
 ايكی بوزلو برجه چوره ؛
 گوردم کاهانه رنه . .
 کولندم ائمه عجب !
 قانمارم عثمانه رت !
 حقیق ائنه اوسته ؛
 رولوردم افسانه رنه --
 دیکلوردم سیر اکتوت ؛
 دوشدم اول کاهانه رنه ! --
 برانگای ائدم ؛
 دوشتم هاهامانه رنه .
 گوردم که حاکم اولسه .
 بیلنم امانه رنه ؟
 دوشدی نتم سیمه ؛
 لولوردم دانه رنه --
 دودول ائدم هارچنده
 گیدی آسمانه رنه --
 گلدی دوشدی مغربه .
 اطلاقا افسانه رنه !
 قوسه دینی اوتورک ؛
 ضحای پروانه رنه
 اولطایده صهار قیسم ؛
 صهاردم دریا نه رنه --

ایسه برده ایرنجه
 نجه یاوردا وچوردم ،
 رت درخوردم آنای
 بايام دقوز آياقلی
 اوده طایه اوزردم
 قارالباس گیدردم ؛
 قان رخی آقامه
 بحر محیط ائدم ؛
 آئمه آسین سناره
 هماغیره به جلاخ
 یوز طنابی برهاردر
 آطا طوردم یوزم
 فرعونله گورورجون
 دیدی بوزلق طوتخازم
 دیدی باکی بریدان
 صورتی هیوانه دگل
 آنه صفالی رگورت
 نیت ائمه کندینه
 بیتمه ایلی دیایمه
 هالدم ، آغیر صداسه
 برطوب ائدم سرقدنه
 بو ، به نگیل موزدر ،
 برمکنه اوغزادم
 بیورنی سینه تحلیفه
 عدلتم حمای
 بیگ سیتای بربالعه

گوردم ائنه اکتنه
 قورخارم طوتخانه رنه --
 بوزلور آن حوزالک
 بیلکه دی صهارانه رنه
 گوردم نوزده گیسنه
 بولم ائنه نجایه
 بیلکه " ادریس " اقیقه
 حیلده ائنه سارولوت

Osmanlı müellifleri sâhibi " işbu deme erice üç gez doğdum aneden beytiyle başliyan şiiri meşhurdur ; diyüp bir çok meşayih tarafından şerhedildiğini de ilave ediyor . Fakat hangi şeyhler şerhetmişler

ve bu şerhler nerededir ? Bunlar yazmamış . Yalnız hacı Vassaf bey sefinei evliyasında meşayihî nakıyyeden La'li Şermi nin (?) şerhettiğini kaydetmiş ve üsküdar kütüphanesi müdürü (müga üsküdar mevlevi-hanesi şeyhi) Ahmet Remzi beyin yaptığı şerhi de aynen yazmıştır .

(Cilt 2 sayfa 309) başka bir şerhe teşadüf edemedim . . 51% (I)

İdrisi Muhtefinin bu şiri emsali arasında hakikaten şümüllü ve güzeldir . He halde başka şiiirleri de olacak . Fakat maalesef elde edilemedi .

İdrisi Muhtefiden ahzi feyzedenler :

Bezci zade Mehmet Muhyiddin efendi .

Konyalıdır . Evvelâ halveti iken bilahare istanbula gelecek İdrisi Muhtefiye intisap etmiş ve tekrar memleketine azimet eylemişti . Süttan Ahmet zamanında tekrar istanbula gelip O zamanlar darü-süade ağası olan Mehmet ağanın fatihte çarşanbada yaptırtığı zaviyenin şeyhi olmuştu . İdrisi Muhtefi tarafından kalbe bakıcılık , yani adeta

- (I) benim anladığıma nazaran (işbu deme erince + üç kez doğdum ânedem) demekle ehadiyyetten ervah , erwahtan ecsam alemine nüzulünü ve sülü kini itmam edip bir çok kimseleri de irşatê ettiğini de anlatıyor , yahut dokuz ayaklı baba ve dört ayaklı ana , eflâki tisa ile anasıra remzoldüğünden meşhur devir nazariyyesini izah ve mevalide nüzulünü rezediyor . On taya , maruf zahiri havas ile hamse ile batını havassı hamse olsa gerek ... Bu suretle bir yüzü hak diğer yüzü halk alemine nazir olan insan , terbiye ediliyor . Kaf dağı , cemiyyeti esmaiyye denilen emaneti kübradır ki arif ve mübelliği insanı kamildir . Bahri muhitt/ de hakikat deryasıdır . Altmış arşın minareyi anlayamadım . Hurufiler (28 + 32 = 60) olduğundan Yasin ni bu suretle ademe tatbik ve İsanın şamdaki 60 arşın tulündeki ak minareye nüzülü nü de böylece te'vil ederler . Yüz tinaplı çadırda galiba böyle bir şey . Yine hurufiler (K) suresini " K " yüz olduğundan cemali adem olarak tefsir ederler . İhtimal İdrisi Muhtefi de bunları söylüyor . Esasen hurufilerin hamzaviler tarafından hoş görüldüğünü biliyoruz . (oğlan şeyh İbrahim efendinin tetkikinde kâfi malumat vardır .) Firavin hakikatte bütt ve gayriyyetin temsili olup madum bulunan mertebeli vehim = şeytan, nefis ; yedi başlı yılan da etvarı sebai süluk , meratibi nefis olsa gerek . Ak sakallı avret dünyadır . Peygambere de mirac gecesi kadın şeklinde temessül etmişti . yetmiş iki dilli düdüğü , yetmiş iki millete tefhim olunan sirdir . Şarktan garba top atmasıyla de zuhur ve butunu anlatıyor . Uğradığı mektep , mektebi irfan , halife sivri sinek , rehber , hoca pervane de aşk ve ifanayi vücut ile vasıl ilallah olan ehli tevhittir . Alâimî sema , hüviyeti mutlakının nasuti sur ile zuhuru , bin bıyıklı balık da layetenahi taayyünat ve suunu olacak ... Nuhun gemisi (/meseli/ ehli beyti/) (meseli ehli beyti) hadisi mucibince ehli beytine temessük , tevhidi zekan ve şüheden anlamaktır . Esasen bu gibi şeyler , samiin anlayışına göre te'vil edileceği için yazılıyor galiba ... ben de bu kadar anlayabildim . Maruf ve meşhur sofilerin çoğu böyle şahiyyat yazmıştır . mevlânanın :

matla'lı gazeli de bu kabilden-dir ki şemseiddini sivasî tarafından şerhedilmiştir . (İlk mütaşavvıflar : Sa; 333)

Son melâmilerden böyle şeyler yazan vardır .

ğavs vekâleti ve mürşitlik hizmetine tayin edilmişti . 1020 de vefat etmiş ve ş üsküdar'da ahbabından birinin bağçesine defnedilmişti (I) . Muhyi mahlasıyla söylenmiş çok güzel şiirleri vardır . Müstekim zade risalesinde aruzla yazılmış bir ~~ş~~ na'tini yazıyor . Fakat Muhyi bilhassa hrce vezninde çok muvaffak olmuş bir şairdir . Şu ilâhisi hemen bütün erbabı turuk tarafından bilinir ve söylenir :

حده احمه اوقور ريلمز --	ناهد ، بزى طعه ايله ؛
مهنه وارير ريلمز --	صبا قان (افسانه) نازانه حوالم ؛
جمله سینه ديدك بلي -	ادتركه بيورد ريلمز ؛
اوصلوردنه ياكسه ريلمز ! --	گورده بزى صبا تور دلي ؛
توكمه برتير صوه ايله ؛	صبا يلماز بارمايه ايله ؛
كيمه ييلمز اهرالمز -	طشده مزدده صوئسه ايله
هكلارين مغه گيدنز -	آيزيلوله گوده نده ؛
امام علي (ع) در اولوز --	غزاي آلبه ايرتده ؛
الله ديلان محروم قالمات -	توصيد ايدنه دلي اوطات ؛
بهاره آيرر كالمز --	صحر آهياور - صولمات ؛
عاشق ايله جانانه نيت !	« محيي » شفا اولدنه همت ؛
كوه خورده در رالمز ! --	الف (الله) صميم محمد ؛

Tifli Ali efendi :

Tabı metin, lisanı selis , üstat bir şairdir . Cezbenak bir şair olduğunu Müstekim zade süyliyor . 1070 de vefat edip Hamzabali civarına defnedilmiştir . Mezar taşında nazminin şu tarihi mahkuktur :
(8)

(I) Bezci zadenin oraya defninden sonra ş oraya bir zaviye bina edilmiştir . Bilahare bolulu Ahmet bayramı dervişlerinden Himmet efendi gelip bu dergâha şeyh olmuştur . Himmet efendi , bayramiyyeden himmetiye kolunun müessididir . Vefatı 1095 dedir . Tahminen 50 sene evve tophane muhasebecisi Hüsni efendi , bu dergâhı tecdit ve ihya eylemiştir . Himmet efendinin mürettep divanı vardır . Fakat maalesef son şeyh himmet zadelerden doktor Abdullah Nasih bey bu divanın (Z) harfinden sonrasını kaybetmiştir . şiirleri mutavassitanâe ; melâmilerdeki coşkunluk ve açıklık bunda görünmüyor . Daha ziyade müteşerri bir zat ... hece ile yazdığı ilahiler güzel . " badı sabaya sorsunlar ; canan elleri kandedir ? bilenler haber versünler ; can elleri kandedir " ve bütün tekkelerde makamı mahsus ile okunan

~~" vakti seherde açılır perde - düştüğüm yerde derman sendendir "~~
ilahileri meşhurdur . Bir de adabı sülukten bahis gayrı matbu mensur bir risalesi vardır . Muhyinin divanı da mezkur dergâhta imiş . Fakat el'an tekkede oturan doktor şeyh efendi , ademalumat beyan etti . Ceddinin hattı destîyle muharrer divanı kaybede kadar alakasız buluna Nasih bey , ihtimal bu güzel ve kimetli divanı da kaybetmiştir .

(+) İmaı

او امانت دیکانه شیخ فیه طفلیتک ای سولی ،
 دعایه زیور لوقه زبانه خاں و عام آیله !
 بوخا رحمانه رینارده گویون عزم ایندی عقابیه ؛
 میانه جنت عدنی اظاهای خرام آیله !
 رجا ایله جناب صفا « نظمی » فوننه تاریخ
 ریدم کهوره جنته طفلی به مقام آیله !
 1070

Şarihi mesnevî Abdullah efendinin gece gündüz hem sohbetiydi .

Müstekim zade risalesine silsilesini gösteren saki-namesini şöyle

başlıyor :

برخیز ایای سینه انگیز !	ای صافی طرفه طار ، برخیز !
گوشترینه معجزات احسانه !	ای صغیه ، جای آبله گردانه ؛
یا نسوده بودرضت آنخوانی !	اوسونه نینه نخل طوره تانی ،
انواجلیات باره !	سوزدی آیلونه زیاره

daha aşağıda ademin kemâlâtına ait şu beytleri okuyoruz :

آدمه اولاده جماله مرآت ،	آدمه اولاده مضیه آیات -
آدم ، مهر جهان جاندر ؛	مرآت زمین و آسماندر !
آدمه اوزان پاک کونین ،	دیده سر بر قاف کونین !

sonra peygamberi medih ve sirasiyle hacı bayramı veliye ve hacı bayramdan İdrise kadar melâmî silsilesini yazup İdrise gelince :

مستقره نور ذات ، ادریس ،	فرودین تجلیات ، ادریس !
کنده صفا ، کمال پیدا ،	جهان ، عاقله روی روح بیکتا - -
تا وصل اوله انبیا کرمه ای ،	تحقی حرکت عاقله الهی ! - -
سینه اوشه نشه ولایت ،	احبابیه ایلکنده صفت - -
کاهی کرایه زلفه دیوانه ،	اول روانه اولیاده ارطنه - -
اول مدرکرم که لطفی هوندر ،	بخا شنده صافی بوندر - -
ای « طفلی » سید ابرار اول ،	ای سید و پیشه عارف حاد اول !

(II inci sayfadan)

İmamı Aliyirrumî : İdrisi Muhtefi hacı ali beydir ki İmamı Ali lakabiyle de anılır dı .

(2) Nazmi efendi : helvetî şeyhi Abdül ehad nuri efendi dervişlerindedir . 1065 de yavaşca Mehmet ağa zaviyesine şeyh olup 1112 tarihinde vefat etmiştir . Halveti meşayihinin tercümei hallerine ait (miyarüt tarik) ismindeki aseri meşhur ve divanı müretteptir .
 Salim tezkeresi : Sa. 672 - 673 .

برگوشه سنی ده ایدر سالی --

122 اوله خاتمه کمال تحایی ،

دیدارگی حیده گاه ایدر سالی -

در طغای « قاپوشکی بیاه ایدر سالی ،

نالده اسم ده سه قبول ایت !

بریزگی ووردی قول ایت !

ilk ..

diyerek pirinin kadrini tebcilediyor .

Divanı millet kütüphanesinde manzum asar kısmında 308 numara-
radadır . Birde gazelini yazıyoruz :

دیره لی باغچه روتنه گل آل اوستنه گل ،
سهلوزنم طقسینور قیریزی حال اوستنه گل !
غای در واران ساطعده بارخ طاشه ؛
قاله نقدی آلور حال بسال اوستنه گل --
رامه افانه یقیسه ایللی کورک یقیسه ؛
هیندی کلشنده سرساخت نهال اوستنه گل !
راعد ، سینه ده ؛ دل ، نالده -- گونا قودر
قفسی بیل کورک مقال اوستنه گل ! --
سفر اسنادده کی گلاری میرایت « طغای »
دوکدی اوراقنی بر آب زلال اوستنه گل ! --

Şeyhül islam Mustafa efendi (ebülmeyamin) : 953 de tevellüt
etmiş , iki kere meşihat makamını işgal eylemiştir . İ^{nci} defasında
IOII de şeyhül islam olup IOI3 de azledilmiş ve o sene vefat etmiştir.
Kabrı fatih camii harimindedir .(I)

İznikli Fazıl Ali efendi :

Şeyh edebali ahfadındandır . Sütlücede ihtiyacı ikamet etmişti .
Sultan Ahmede bu zat kılıc kuşatmıştır . Alim ve fazıl bir zat olup
ye şerhi , kaza ve kadere ait risalesi ve sair asarı var
dır . IOI8 devefat etmiştir .

Sadı azam Halil paşa :

Birinvi Ahmet , birinci Mustafa , ikinci Osman , dördüncü
Mürat zamanlarında sadarette bulunmuştur . Son vüzeratta abazya
ve irana serdar olup erzurumda mağlup olmakla gadabı padigahiye uğra
mış ve istanbula gizlice gelüp mensup olduğu aziz mahmut hüdaî efendi
nin

(I) İlmiyye salnamesi sene I334 Sa. 43I- 432 .
Müstekim zâde merhum IOI5 tarihinde vefat ettiğini yazıyor .

Üsküdar'daki dergâhına sığınıp şeyh efendinin tavassutiyle affedilmiştir . 1040 tarihinde vefat edip hudayi dergâhı yanında yaptırdığı türbeye defnedilmiştir .

Bu zatin de İdrisi Muhtefiye insap etmiş bulunduğunu Abdullah efendiden hikâyeten La'li zede merhum , sergüzeştinde haber veriyor .

Hacı Hüseyin ağa :

Şarihi mesnevi sarı Abdullah efendinin babalığıdır . Abdullah efendinin tariki melamete dühulüne saik olmuştur . 1040 da vefat edip İdrisi muhtefinin merkadi civarına defnedilmiştir .

Sarı Abdullah efendi :

Mağrip şehzadelerinden seyyit Mehmet efendinin oğludur .

992 sene sinde doğmuştur . Valdesi tercümei hali sebmeden sadriaza m Halil paşanın biraderi Mehmet paşanın kerimesidir . rikâbı divânı hümayun riyaseti , cizye muhasipliği , reisülküttaplık gibi mühim mansıplarda müteaddit defalar bulunmuştur . Halil paşa vasıtasıyla Aziz Mahmut hüdâî efendiye , babalığı hacı hüseyin ağa vasıtasıyla de tariki melâmete intisap etmiştir .

La'li zede merhumun sergüzeştinde babasından , o da bizzat abdullah efendiden naklettiğine göre Hüseyin ağa , bir gün Abdullah efendiye alup kırk çeşmede pestemalcılar odasına götürmüştür . Orada on iki zat , efendiye nazar etmişler ; Abdullah efendi bihuş olup bir müddet sonra kendine gelince kalbinde bir nur parlamadığını görmüş . Kürkiyle setre çalınca pestemalçı tebessüm ederek ; (Özörtmeğe hacet yok onu her göz görmez . hemen ipkasına çalış .) demiş . Abdullah efendi bundan sonra yine Hüseyin ağa vasıtasıyla ayasofya camiından çıkarken İdrisi Muhtefiye de mülâki olmuştur .

Bilahare sarı Abdullah efendi de İdrisi Muhtefiden irşada mezun olup bir çok zevati aliyeyi yetiştirmiştir . Son zamanlarda uzlet nişin olup 1071 senesinde vefat etmiş topkapıda maltepeye giden yolda (harbi umumide istanbulda ölen müslüman Fransız askerleri mezarlığının bir az ilersinde) sağ tarafta müstakil sofa üzerindedir . Baş ve ayak taraflarında resimde görüldüğü veçhile birer melâmî (I)

(I) Resimde şu şekildedeki tarikate nazaren melâmâhustur . Başsız babı melâmetin

taşlar , bilimum melâmilere ve erbabı miyyei bayramiyye müntesiplerine kolsuz , ayaksız olağ butağlar , er-

Saru Abdullap Co.

olup baş taşında talik yazı ile (merdi manevî şarihi mesnevi sabıka reisülküttap hazreti Abdullah efendi ibnüsseyyit Mehmet ruhu şerifleri için) , ayak taşında (cemii ehli iman ervahı için rizayı allah için elifatiha fi 23 safer sene 1071) yazılıdır .

Mezkur sofada La'li zademerden seyyit abduallah efendi 1139 ricali melâmiyyeden ve seyyit Muhammedünmural arabî hulefasından mirefteli hoca Abdullah Hulusi efendi 1032, keza seyyit Muhammedünnur (1347) halifelerinden hacı maksut efendi , ayandan Arif efendi 1295 metfundur .

Abdullah efendi çiçekciliğede de merakı bir zat imiş . Hatta sultan İbrahim zamanında " şükufe perveran üzerine reis ve mümeyyiz " nasbolunmuşdur 7. Bu husuta aldığı berat melâmiyyei şetariyyede aynen muharrerdir . bu münasebetle Nisari^[17] vefatına şu güzel tarihi söylemiştir :

یا زکریا بر سینه بزم پارچینا نه عالمده
 بنه قالدردی برتریه قدح رند اهل ناگاهه !
 که یعنی باغبانه وحدت عبدالله افضل
 رماغ طبعینه اولدی بوی معرفت رفواء --
 بیکر اولون صباى صحابه اجمعی ناگاهه
 مقام روحنی بر فیضه تشکر آلبه الله ! --
 مقامی باغ جنتده سر الناظره ارسوله
 وارحه قرب حقه روضه ایمانه اوله همراه ! -- (2)
 «ناری» قوی احویه باغبانه دل دیردی کارخ :
 «گل نسیم» عدل اوله الله صاری عبدالله !!
 1071

Naili de :

tarihini söylemiştir .

* * * *

hakka teslim olduklarına , dünya ve ahireti terkeylediklerine işaret imiş ...

(1) Nisari ; dokuzuncu asrın nisfı ahirinde yaşamış serezli muktedir bir şairdir . Hafız dâivanına naziresi vardır .

(2) ravzanın hemrah olması , bir mana ifade etmediğinden (ravza) kelimesinin " ruhuna" olacağını zannediyorum ;

Osmanlı müellifleri .

Sarı Abdullah efendinin tabiatı şiriyesi de vardır . Halet efendi kütüphanesindeki kimettar mecmuadâ üç kasidesi , bir de Hüsami nin gazeline yazdığı tahmî mukayyettir . Kasidelerinin biri tasavvuf noktai nazarından çok kimetlidir . 105 beyt olun bu kaside seyh Ekner Muhyiddini arabî hakkında olup şöyle başlıyor :

نفس اوردی هویتہ نہ انفاس رحمانی ؛
معارف جو گویہ آندی کنارہ بحر سبحانی !
زہی دریایِ مطلقم اما بوند فقر لہ غایت ؛
زہی بحرِ کرم دلکش بوند حد و بانانی !

ولایتِ خدائی عقداک تفریب شیخ اکبرکم
حقیقتہ مشرقاں اولدرہ خون و حید رضائی ..
گور و سدر فاضل احقرہ کلام از راقی جمعا
کہ عین جمع آمدندہ اولدرک آلدی اعیان

buradan itibaren aşağıya doğru peygamberlerin fususta zikredilen sır ve neş'elerini izah ve adeta fususülhikemi icmâl etmektedir :

Meselâ :

بس اول آدم آتایہ جمع ایمانی بلایکده
ولی اوغل گئی همه وارث الوغل آئی آتاجانی ؛
بس اندرہ صوثر گرویشیک اولورده کف علمتہ صدر
قالوب مینہ گئی بیشک ایدرہ کف نفس روحانی .
اگر دریای تنزهات اولورده کف نوح سبحانی
ایده مز اهل تشبیهات هنر میل و خطا طوفانی ..

هو فریت مقارن وجودک ایده ملک اتنا
دوغه روح محمدونه خطا بستر منہانی ..
gibi ...

Diger kasidesi 48 beyttir matla'ı şudur :

بیت مسمومہ ایستار کف سه دل دانا ای گور ؛
مسجد اوس ای دایر کف در گور لای گور !

üçüncü kasidesi de

اولادنه ای گورصل آلمو در لرمه کف رند و بو
یوقلفیلہ ایلر و صل وارلفکرده اول برو !

beytiyle bağliyor 31 beyttir .

Hüsamiye yazdığı tahmisten ilk ve son beytini de berveği zir kayâ dediyoruz :

Beş bab bir hatemed"n mürekkeptir . Avvali sülukü , einmei isna aşeri, hulefayi raşidini , nakşiyeye , halvetiyye , mevleviyye , ve sair tarikatlerin silsilerimî , sofiye ricalinin teracümü avvalini ve nihayet hacı Bayram ve emir Sikkiden itibaren İdrisi Muhtefi de dahil olmak üzere gelip geçen melâmî kutuplarının tercümei hallerini havi bir eserdir .

Miratül esfiya fi sıfatı melâmiyyeti ahfiya : geyh ekberi menakibini ve fütuhâtı mekkiyyede melâmet hakkındaki akvalini cami arabi-yülibare , gayrı matbu bir kitaptır .

Telhisümsayih : Enbiya , hulefayi raşidin , avvali kiyamet , ve hağrı havi türkce bir kitaptır . (nasihatülmüluk terğiben lihüsniş-sülük) namıyla yazmış osman zade naib tarafından telhis edilerek Ahmet Sağlise takdim edilmiştir .

Ceyheretül bidaye ve dürrretünnihaye : zati ilahi , ruh , hakikati İn insaniyye , kader , ervah ve saireden , hulefayi raşidin b ve einmenin tercümei hallerinden nakşibendî ve halvetî silsilesinden ve nihayet aktabı melâmiyyeden muhtasaran bahsederek türkce , gayrı matbu bir kitaptır . Bağdat fethi münasebetiyle Sultan Muradı rabi namına yazılmıştır .

Risalei fi meratibiñ vücud : ismi mevzuuna daldır . (nuru psmaniye kütüphanesinde) .

. . . . + + +

Sarı Abdullah efendiden feyzalanlar ;

Negatî Ahmet ded/e :

Edirne mevlevihanesi geyhiydi . Evvelce Sarı Abdullah efendi reisül küttap iken kesedarlığı hizmetinde bulunmuştu . Nailii kadim Fehim , Nazim gibi bir çok gairü üstatlık etmiştir . Nabinin (negatî gitti devranın) masrainsın delâlet ettiği veyhile 1085 tarihinde edirne vefat etmiştir . ve edirne mevlevihanesine defnedilmiştir . Kavaidi dürriyeye ve hilyei enbiya isimli manzum eserleri ve mürettep döivani vardır ki hattı destiyle muharrer mus-hası millet kütüphanesinde müzesinde 519 numaradadır . Negatının bir

gazeliyle bair rubaisini yaziyor ki bunlar vüsati karika , kudreti beyan , ve tasarrufu lüisanına , hayalinin inceliğine hulasa hakikatên üstat bulunduğuna ~~bu~~ delidir :

خونز که دم بلبل شداده نهانتر
خونز که دل غنچه خمراده نهانتر
بر جسم ترا آوزره روکوب دانه اشکی
چونکه رسته جهان گوهر معناده نهانتر
اوله نه نوله بی نام و نشان سهره علم
بزرگی بر طرفه معناده نهانتر

محرمانه هر حاله با در صبار ،
راحم بلکه زلف دلداره نهانتر
هم طریقی رنگی معنی ایله ظاهر ،
هم نشانه گویی حالت صبرداره نهانتر
گر خنامه گویی شکوه طراز عم عشق ،
گر ناله گویی خنامه شکوادره نهانتر
ایندک اوقادار رفوع تعین که «نظمی»
آینه بر تاب مجلده نهانتر

*
محمود علی اوردی که با تمام ایوب دنیا به
افزونه اوله سوختی عالم معنایه !

صمدی و طاهر در سال ۱۳۰۰
در تبریز
تبریز
تبریز

Cevri İbrahim efendi ; Cevri de mevlevi olmakla beraber şarihi mesnevîde ahzi feyzedenlerdendir . İstakbülludur . Talik yazısı gayet güzel olup aynı zamanda şer' seriülkalem imiş . mevlevi adedi olmak üzere 18 mesnevi yazmıştır . Kitap yazmakala geçinirdi / Selimi Salis , galip dedeye cevri hattıyla bir mesnevi heddiye etmekle , şeyhin

بکماله علم کاسه طم جهان وردی
بو گونه دنیا کور برین خاصه رایطانه وردی

matlaiyle başliyan teşekkürü mutazammin kasidesinin cevri hattının makbul olduğunu isbat eder . Müstekim zade vefatına ait bir vak'a kaydediyor :

Cevri , rahatsızlığını sarı Abdullah efendiye haber veriyor . Vefatından sonra , mahallesi halkı kandisiyle ademi ülfetlerinden hakkında sui zan eshabından olmakla cenazesine gelmiyorlar . Ev halkı ıstırapta iken sarı Abdullah efendî , yirmi / otuz melâmî ihvaniyle gelip-----

cenazesini bizzat gasil ve namazını dahi kendisi kılıp eğri kapı hari-
cine defnediyor ve kabrini düzel^tiyor . Bilahare baş ve ayak taraf-
larına birer servi dikiliyor . Müstekim zade merhum , kabri mestur
olduğundan ancak ihvanın malumudur diyor .

Bu vak'a hele kabrin düzlenüp setredilmesi , halkın cevriye
şiddetle aleyhdar , binaenaleyh Cevri de akaidi sofiyeyi ketim hususun-
da mubalatsız olduğu kanaatini uyandıran kuvvetli delillerdir ; Vefatı
1065 dedir .

Asarı : halli tahkikat (mesneviden kirk beyt intihap edip
beher beyti beşeriyet ile şerhetmiştir .)

Aynül füyuz : (yusuf sinei çakin 935 cezirei mesnevi ter-
cümesi .

Hilyei cihar yari güzin :

tercümei hali hafız Şirazi

.(Asli yazıcı zade Salahaddinindir .)

Mürettep divanı :

Divanında 19 beytten mürekkep şarihi mesnevi S_{arı} Abdullah
efendinin tavsufⁱⁿⁱ mutazamın bir kit'a vrdır ; ilki beyitleri şun-
lardır :

ای که از پیش عرفانه و کمال کده فرد
ای که از روح صیحیح معنی محرم راز !
جوهر ذراتی بود از زره بیانه ای که
ناطقه ز زبانه حجاز ایله آیدر آغاز --
در ایله گوهره جوهره آینه جان
عقله ادر آینه گوهره که اگر روی سوز
جامه دانسته لایحه قدسی ذیل ،
راسته فطنه ساخته راز طرات --
-- -- -- --

*
محمد نوری کلم اولنده انقله رو علم
فروزانه اولدی قایمده بنم مه صیحت لایحه

beytiyle bagliyan na'ti çok meşhurdur . Cevri de üstat bir şairdir.

Bir gazelinı yazıyoruz :

naklediyor :

La'li şeyh Mehmet efendi :

İstanbuldur . İlimiye tarikine mensup olup mekke ve istanbul kasıllıklarında bulunmuş ; bilahare azil ve kibrisa nefyedilmiş, III9 da menfasında vefat eylemiştir . Şarihi mesnevi Sarı Abdullah efendinin kerime zadesidir . Şarihi mesneviden maada mekkede şeyh Mehmet Miyani Masum halifesi Ahmet Yekdest ve nakşibendî şeyhi mürad efendilerden de ahzi feyztmiştir . La'li zade merhum , Beşir ağa ve seyyit Haşim efendi ve seyyit Ali efendiye mülâki olduğunu sergüzeş-tinde bildiriyor /

La'li zade Abdalbaki efendi ;

La'li şeyh mehmet efendinin oğlu ve şarihi mesnevinin hafidinin mahdumudur . 1266 da vefat eden nakşibendi şeyh Mürad efendiye intisap etmişiyi . S^adrızam Şehit Ali paşaya muallim olmuş , mora hezimetinde paşanın şehadetinden sonra limniye nefyedilmişse de Mürad efendi , o saralarda bursada bulunmakla , Abdalbaki efendinin menfasının bursaya tebdilini rica vetarafı hükümetten ricası is'af edilmişti . Mürad efendî Abdalbaki efendi bursaya kelmeden istanbula avdet etmiş bir kaç sene sonra da la'li zade affedilmiştir . Bilahare istanbul kadısı , bir müddet sonra anadolu kazaskeri olmuş nihayet ^ueyyupta bir ev alup ziyaretine gelen ihvan ile suhbet ederek asude bir hayat geçirmeğe başlamıştır . 1159 da vefat ederek eyyup-ta yahya efendi tekkesi mukabilinde yaptırtığı mektebin önüne defne-dilmiştir /.

Kendisinin kendi vefatına evvelce şu tarihi söylediği

meşhurdur :

قامه ابي الرياصه الجده الهم ايدي حبه
عنه ذاتي دعوت ايدي روحى بزم وصله --
ديرلر ارباب محبت رحلتهم تا بحضرت
لعلى زاره سيد عبدالباقى كوردى حبه --

Fakat , mirai tarih 1153 senesini göstermektedir . M^oillet kütüphanesinde pertev paşa kitapları arasında 636 numarada mukayyet ve La'li zadenin asarını muhtevi bir mecmua vardır . Bu mecmuayı 1189-1190

tarihinde Müstekim zade merhum yazmış . Mecmu ada balâdaki tarih Abdülbaki efendinin eyyuba nakline ait olarak gösterilip " kabri üzre pencere balâsına resmolundu ; tarihi rihlet değildir " kaydında ilâve ediliyor ki doğrusu da budur . Aynı mecmuanın üstünde Müstekim zadenin şu hatırasını okuyoruz ;

" garaibdendir ki şavval on dokuzunda sebt günü salâtı z zuhurdan sonra cemaatle eyyupta cenazesi nemazını eda ve kıyam ve tek tekmirat esnasında bu fakirin kalbime senih olan misra tarihi rihletletleri olmuştur ki budur :

« بطنه من طين اوله لعل زاره »
1159

+ +
+

La'li zade merhum seyyit ali efendiye mülakî olmuş ve küçükken babası tarafından seyyit Haşim efendiye de götürülmüştür . (dokuz aylık süt emer bir çocukdum ; fakat suret ve şemali tamamiyle aklımda kalmadı . Bu , ancak seyyit Haşim efendinin bir kerâmetidir .) diyor (1) Esasen Abdülbaki efendiyi kablemilat tevsil eden âde seyyit Haşim efendi imiş (2) Müstekim zade risalesinde yedi , sekiz yaşında iken babasıyla beraber bir bayram günü ziyaretine gidip duasını aldıklarını yazıyorsa da bilaharede efendiye devam ettiği cenazesinde bulunması ve esnayı nemazda bilbedahe tarih söylemesiyle sabittir . Blâda söylediğimiz mecmuya efendinin sergüzeştini , zülfetüttemkin tercümesini , meslekül-uggak şerhini mebd ve maad , risaletül insiye ve risaletül müradiyesini yazmıştır . Bütün bunlar , La'li zadenin müstekim zade Sadeddin efendiye fev kalade müessir bir şahsiyet olduğunu ve ihtimalde mürşidi bulunduğunu gösteren kuvvetli delillerdir . La'li zade " yetim nâ mahlasıyla de şiiir söylerdi . Şiirleri mütevassitane fakat lisanı selistir . Meslekül uggak şerhinden bir na'tini yazıyoruz :

(1) Melâmiyyei getariyye "Millet kütüphanesi" yazma nusha : Sa. 110

(2) Aynı nusha . Sa. 109 .

و جودك بيد اكرمكوت يا رسول الله ؛
 ظهورك صورت مرآت وحدت يا رسول الله !
 جمالك صورته رحمانه زقانه محققه -
 كما لعله ما عله - رسالت يا رسول الله !
 همه اول غورميد انورميد كه زرسات عوالم هب
 سذك نورك بولدي همه صورت يا رسول الله !
 ايرون عوالم جهماني على العرصة استوي اولرك ،
 بيلندي سر ما او حاره حكمت يا رسول الله !
 ساندك قلم ، نوره دهانه لوح نطعه اوزره
 محرم اولدي قرانه آيت آيت يا رسول الله !
 ريدك (الفخرى ؛ فقر ، ذاتك محمد ؛
 دوقولدي نوليفك ، اسك اسات يا رسول الله !
 «بیتیم» هراه عقده كهدايت ايله سلطيم ؛
 دخی روز عزاده قيل بقاعه يا رسول الله ! --
 * * *

Asarı :

Sergüzeşt : Çok mühim bir eserdir . Cediti garihi mesnevi Sarı Abdullah efendiden sonra kendi zamanına kadar gelen melâmi râcalini ve ahvali tarikati ancak bu eserden anlayabiliyoruz . Matbudur .

Zeyli kasidei mesalikül ussak : Sarı Abdullah efendinin meslekül ussak hasidesine zeydir . 47 beyttir ? Bu kaside de malâmî silsilesini de yazar .

Şerhi kasidei meslekül ussak :

Mebde ve maad : nakşiyîye ve melâmiyye neş'esini cami bir kitaptır . Alemi emir , cebir ve ihtiyar , camiiyeti insan , meratibi e erbain zuhuru insanî , etvarı seba , hazar/ati hams , şurutu zikir ilaahirih gibi mebahisi havidir .

Bunlardan maada Gazalinin Kimyayi seadetini , Abdülkerim Elinsanül kâmil ve zübdetüt temkin isimli kitaplarını , hacc yakup gerhinin risaletül insiyyesini , risaletül müradiyyeyi tercüme etmiştir .

Hacı Kubaï heyvan 26.

Hacı Bayram Kubâî efendi .

Melâmilere nazaran İdrisi Muhtefiden sonra " gavsıyyet " ,
 hacı Bayram kivan efendiye geçmiştir . Mumaileyh an aslin gürcü olup
 tip kapıda takkeci cami banisi ricali melamiyyeden arakiyeci İbrahim
 çavuşun azatlı kölelerinden . Sandal bedesteninde elbisecilik ile meş-
 gul olduğundan (kubayî) lakabıyla şöret bolmuştur . La'li zade
 buzatin , meşrebinin takva ve azimet üzere bulunduğunu ve binaenaleyh
 ihtilattan müctenip olduğunu , taliplerin kalbe bakıcılık hizmetine
 tayin eylediği bezci zadeden istifaza eylediklerini yazıyor . Fakat
 bezci zade Muhtiddin (muhyi) efendi , 1020 de İdrisi Muhtefi 1024 de
 vefat etmekle bayram efendinin zamanında bezci zadenin bulunmaması
 lâzımdır . Binaenaleyh ya La'li zade merhum yanlış duymuştur ; yahutta
 başka bir bezci zade daha vardır .

Kubayi efendi 1037 tarihinde vefat edip tekkeci ^{caminin} ~~caminin~~ kargı
 tarafına , caddeye karışık bir mahalle defnedilmiştir . Baş taşında sülüs
 yazı ile aynen

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 المرعوم المغفور الحاجي براهيم
 ترك ايدي بوقايي حرمه ايدي غم بقا
 ابيوب ايدي عزاسمه قبل بلرغ اولوب
 ديدلر تارخي روحنه رحمت دائما
 ١٠٢٧

yazılıdır . Ayak taşında keza sülüs (^{كل حبيها لك الودحجه له الحكم واليه} -) yazılıdır . Merkadin etra finda
 parmaklık vardır . Ön tarafta parmağlığa mülâsık bir taşta talik
 yazı ile şu beyti okumaktayız :

حزوه قطبک بو قدر جنت فاکه
 روحی ایچون اوقواوتی اخلاص ایله برفاتی

Tarih olması iktiza eden (ruhuna rahmet daima) senei vefatini ifade
 etmiyor . " ehli diller " tamiyesiyle de mezkur tarihi tutmıyor .
 Bilahare K^u bayı efendinin merkadinin arka tarafında aynı kubayi efen-
 dinin merkadi gibi bir merkad buldum . Bu merkadin baş taşında :

کاتب مشهور دیوانه مشر عالی جناب
 ترک ایدي بوقايي

yazıklı bu zat 963 de vefat etmiş . Bundan anlaşılıyor ki Kubayi efendinin merkadini de b u tarzda yazup kitabesini de ilk mısraını hazif ve yerine gayrı mevzun (elmerhumül mağfur elhacı Bayram) cümlesini ilâve ederek aynen almışlar .

B e ğ i r A ğ a .

Kubayi efendiden sonra melâmî - hamzaî riyaseti beğir ağaya intikal etmiştir . Beğir ağa , sarayda bostancık ocığı hademesindenmiş . Genç yaşında kendisine bir şeyh aramağa başlamış , nihayet - İdrisi Muhtefinin rehberlerinden bir berberi bulmuş ve bu suretle İdrisi Muhtefi ve hacı Bayram Kubayi efendilere mülâki olmuştur . İdrisi Muhtefinin vefatından sonra tekaüt olup hacı İvan kubaşinin evine yakın bir ev almıştı . Her sabah hacı Kubayi evinden alıp bedestene götürür , , akşam üstleri bedesten kapısında bekleyüp yine evlerine beraber giderler , bu şf suretle pirinin suhbet vehimmetinden istifaza eylerdi . Hacı Kubayi bir gün bedestene giderken yolda (kara oğlan ; taifeyi sana sipariş edelim) demiş ; dönüşte evine girerlerken tekrar (taifeyi sana emanet ettik ; evinde bana teveccüh eyle) demiş .. bir müddet sonra beğir ağa cemii mahlukatın kendisine secde ettiğinigörüyor; kendine kelince şeyhinin evinden ağlamak sesleri duyuyórp intikal ettiğini ve kutupluğun kendisine geçtiğini anlıyor (1).

Beğir ağanın silivriye yakın bir yerde bir çiftliği varmış Yazın oraya gider kışın istanbulda oturmuş . ; çiftliğinden ge getirdiği é ineklerin sütünü sattırarmış . " sütcü beğir ağa"telkibine sebep budur . Kendisi fevkalade nafiz olduğu gibi koniçeli bulunduğundan yenigeri ocağının erkânı da hemşehrileri idi . Müstekim zadenin risalesindeki bir hikâyeden anlaşıldığına göre zuvvarı okadar fazla idi ki huzuruna ancak nöbetle girilebiliyordu . (2) Bundan maada İskenderiyyeden gelen bir çok beктаşı arnavutlarda hemşehrisi olmak münasebetiyle konağında misafir oluyorlardı . Bu gibi halat , hakkında sui zammı badi olduğu gibi bilhassa trikat

(1) Müstekim zade risalesi millet kütüphanesi yazma nusha 1051

(2) aynı nusha sa;131.

27 tarikat şeyhlerinin hasedini de çekbediyordu . Nihayet ümmiliği de şeyh efendilere vesilei taarruz olup hakkındaki dedi kodu büyüye büyüye ricali de vlete kadar aksetti . Dördüncü Mehmedin edirneye ve sadriazam körülü ne Fazıl paşanın avusturya seferine hareketleri esnasında halki tedhiş ve iskât için şeyhül İslam Sunî zadenin fetvasıyla fener bağgede 90 yağını mütecaviz bulunduğu halde ihnak edilmiş ve cesedi denize atılmıştır . Kendisiyle beraber kırk müridi de boğulmuştur . 1037 . Melâmiler bu kırk kişinin beşir ağanın ertesi günü babu fetvaya gidip (beşir itikadında bulduklarını ; binaenaleyh kendilerinin de pirleri gibi odam edilmelerini) talep/ettiklerini , bu talebe karşı , bunları koyuvermek ağanın katlinin gayrî geri ~~olacağını~~ bulunduğunu kabul etmek olacağından , ağa gibi fenerde boğduruldukları mütevatir bir rivayet olarak söylerler ve ~~İslâm~~ elan fenere çıkmazlar . Şayet giderlerse ancak methalden ziyaret ve ağanın ruhaniyyetine teveccütu edip dönerler .

La'li zade merhum , sergüzeğinde " sadefi gerifleri bahre ilka olundu . Sonra bulunmamakla kabri pürnurları deryayı rahmet olmuştur " diyor . Müstekim zade İsmail, magukiye tarihi söylediği gibi , Beşir ağanın idamına da (katlelbeşir) terkiğini tarih düğürmüştür (1)

Beşir ağanın katli melâmileri fevkalade incittiği gibi 1000 yağında bir ihtiyarın, ertesi günü 40 kişinin idamı ahaliye de fena bir tesir yapmıştı . Sadriazam kabahati Sunî zadeye yükleyüp mumaileyhi azil ve yerine minkari zade Yahya efendiyi şeyhül İslam tayin ettirerek kendisini tebri'eye galışmıştı .

Mamafi bu vak'a , melâmileri epice sasmış ve beşir ağadan sonra ihtifaya mecbur olmuşlardır .

Beşir ağa, zamanında melâmiliği fevkalade ilerletmiş ve Abdülbaki efendinin sergüzeğinde yazdığı gibi (zamana geriflerinde bir müsteit mahrum kalmamıştır .)

La'li ve müstekim zadeler , risalelerinde bir mektubunu dercediyorlar . Bu mektup beşir ağanın denildiği kadar ümmî olmayup bilakis irgâda maktadır ve icabeti zamana müdrük bir şeyh bulunduğunu isbat ettiği cihetle bie de aynen dercediyoruz :

(1) Bu tarihler , müstekim zade merhumun hattı destiyle muharrer olduğuna haber verdiğimis mecmuada sergüzeğtin kenarlarında hagiye tarzında yazılmıştır .

" Hüvel feyyaz ; biismihi sübhanehu ve t^âalâ .. vasilani n^ûrâ lika
aşikani sirri enbiyâ ve evliyâ ve talibani vasli hüdâ ...

Nedir hâliniz .? Her biriniz tenhânızda kendi vücudünüzden istiğ-
fâr edüp mahabbetullaha saiyüve g^ûşış eyleyüp n^ûrâ zâti paki lâyezâlî
ile mütecellî olurmusuz ? Ef'âl ve akvâlden şer'i şerif üzre hareket
eylemenizi isterim . Zinhar , zinhar ; hilâfı şer'i şerif kendi zamî-
niz ile söz söylemeyesiz . Şeriat , şeriat, yine şeriat ... Kavilde ve
fiilde zahirinizi şeriat ile araste ve batınınızı n^ûrâ mahabbet ile pi-
raste eyleyüp ruhanî ve nuranî olmak şereksiz . Bir birinize mülâki o
olduğunuzda tenezzül ve mahabbetinizden sonra ahkâmı şeriat ve âdabî
tarikât muktazasınca manaya delâlet eden kelimat tekellüm eyleyüp malâ-
yani söz söylemesiz . Yüz bin söz , bir pula değmez . Kelâm , mana
yⁱ bilinmek ve bulunmak içindir ..cana necat , mana ile dâr .. Söz
ile necat bulunmaz . Yolunuzu candan izleyüp manaya vusul için cenabü -
rabbülâlemin huzurunda teveccüh^â tam ile müteveccih olup bi hasıl keli-
mattan tevekki eyleyesiz .. Marifet zannedüp sattığınız kelimattan
zarar terettüp eylediğiniz için bilemezmişiz ? Haramdan perhiz eyleyüp devre
mütaallik kelimatı min badin lisanınıza getürmeyesiz . Herkim mütene-
bbih olmaz ise ve hilâfı şer'i şerif hareket ederse bizden değildir.
Lisanı kesilmek gerek .;

Ve tenezzülü dil ile edüp secde misali yer ve diz öpmeyesiz ;
rızam yoktur . Musafayı ehli şer' kabul eder . Tenezzül , gönülden
olur . Birlik içindir . Vesselamü alâ menittebeal hüdâ .. "

Hadimül fakir *uhovoc*

Beşir .

Bursalı Seyyit Haşim efendi .

La'li vemüste^âkim zadelerin tahkikine nazaran Beşir ağanın
makamına Seyyit Haşim efendi geçmiştir . Mumailay , ketmana ziyadesiy-
le alâkadar olup kimse ile tarikate ^{dair} suhbet etmediği gibi ihvanın cemi-
yet ve suhbetine de müsaade etmemiştir . La'li zade merhum , pederinden
naklen seydit Haşim efendinin fevkalade ibram ve isrardan sonra yalnız

Seyyit Hâsim C.

kedayı Ali efendiyi (1) kalbe bakıcı yapmış ; oda seyyit Ali efendiyi irşat eylemiş olduğunu söylüyor . Ve bu ihtifanın neticesinde tariki melâmette killet zuhurunu ve hatta bir çok ihvanın haşım efendin kütbiyyette yakın tahsilinden mahrum kaldıklarını heber veriyor . 1088 senesi edirne kapısı haribinde emir buhari camii karşısındaki yolun kenarına defnedilmiştir . Baş taşında talik yazı ile

سید عالی نسب ہاشم افشاری محمد کان فضل
 قدرہ ایروب لازم فردوس اولدی آکر لایم
 روح قدسیلم اودم پرواز علیین ایروب
 خالطیم ایکی تاریخ اولدی فیضی سائیم
 سوحدی چون ہاشم افندی الی رب العالمین
 مہجوار ایروب حسب آکرہ الفاتحہ
 ۱۰۸۸

beytleri mahkuktur . Son beytin her iki mısraı da ayrı ayrı tam olarak senei vefati ifade ediyor (2) .

Şeyhül islam paşmakçı zade seyyit Ali efendi :

Seyyit Haşım efendinin yegâne müridi olduğundan melâmilere nazaran Haşım efendiden sonra kubiyete bu zat geçmiştir . Ali efendi Haşım efendiden ziyade ketmane riayetkâr olmuş , hatta eskiden görüşüğü aşık ve sadık ihvaniye dahi tarikate ait bir şey konuşmamağ başlamıştır . La'li zade " peder merhum ile görüşür döet beş pir aşık vardı . Encamı neye varacaktır ? Müsteit talipler görürüz . efendimiz cümlesini zahiren reddederler . Fakirler mahrum kalıyorlar diye teessüf ederlerdi ; diyor .

Ali efendi , hiç kimseyi irşada ^{mezun} ~~mezun~~ etmemiştir . Kendisini bu derece gizlemesi adeta insana şüphe veriyor . Aceba yıllarca medresede ulumu zahireyi tahsil eden , saray ve ekâbir konaklarında ömür süren ve nihayet kendisini ulumu zahire ikna ve itma edemediğinden

(1) Gedâyî Ali efendi , müderrisin ve şuaradandır . 1094 de vefat etmiştir . pertev paşa kütüphanesi : mecmua 636

(2) Bu tarihi şakayik zeyli müellifinin Şeyhinin pederi ve emir buhari post nişini olup 1102 de vefat eden simkeş zade şeyh Feyzi efendinin olduğunu müstekim zadenin mecmuasının kenarındaki (güftei simkeş zade şeyh feyzi efendi) haşimesinden anlıyoruz . feyzi efendinin Beşir ağaya müntesip olduğu hediyeetül ihvanda mezkûrdur . (hediyeetül ihvan abdül chat Nuri efendi hulefasından olup 1112 de vefat eden N zmi Mehmet efendinin eseridir)

Şeyhülislâm Pasmakçı zâde Seyyit Ali. E.
yanında ki mezar Besir ağa nindamade
Osman ağaya aittir

melâmiliğe giren bu hoca efendi , hakikaten melâmiliğe inanmışmiydi ?
ve Haşim efendâ aceba sarban Ahmetler , İdrisi muhtefiler gibi bu şey-
hülislâmı teshir edebilmişmiydi ?

Ahmet İsalis devrinde 1124 muharreminin dördüncü günü vefat eden s
seyyit Ali efendi , vasiyyeti mucibince edirne kapı haricinde şehit
beşir ağanın damadı osman ağanın yanına defnedilmekle zihinlere teba-
dürü pek tabii olan bu şüpheyi izale etmiştir .

Malâmi şeyhülislam , hali hayatında hem mevkiini sıyanet , hem
de artık melâmilerin kan dökmelerini tecviz etmediğinden ihvanını hima-
ye için takiiyyeye fevkalâde riayet ettiği halde vefatında bu ketmana
lüzum görmemiş ve pirinin damadı Osman ağanın yanına defnini vasiyyet
eyleyerek ihlas akidesini izhar eylemiştir .

Metfeni , edirne kapısı mezarlığında emir buhari camiine giden
yolun sağ tarafında bir az ilerde kalın demir parmaklıklarla çevril-
miş , üstü açık bit türbe halindedir . Osman ağanın solunda metfundur.

Ağanın senji mezarında ^ص هذا قبر وطيب العارفين
" Hüvel hallakül baki Külli geyin halikün illa veçhe haza kabri
kutbül arifin ve zübdetülvasilin ilallahî taala merhum ve mebrur
eddaric ila a'la medaricî rabbihil gafur Esgeyh elhac Osman ruhiçün
fatiha "

kitabesi mahkuktür . La'li zade , hacı Osman ağayı " meczubu
ilahi " lakabıiyle tavsif ediyorsada zannederâizki bu cezbe , İsmail
Maşuki ve Hamza Balinin œzbesi gibi olacak .. yalnız cezbe kelime-
sinin manasındaki iltibas , ağayı kayın pederinin akibet inden kurtu-
racağı için adeta bililtizam kullanılmış kelime ??? başka surette
olsaydı koca ~~bu~~ bir şeyhülislam , bu zate bu derecede merbut ola-
mazdı .

Seyyiy Ali efendinin baş taşında şair rahimi tarafından inşad
edilen yedi beytlik güzel bir tarih vardır . Senei vefatı ifade de
eden mısraı havi beyt şudur (I) :

کتابه زانی کتدکه رسالدى نوبته تاریخ
بجایه گویدى السيد على اول مفتى آفاق
ماى ۱۱۲۴هـ

türbe dahilinde Osman ağadan ve Ali efendiden başka Ali efendinin

(I) tarihin rahimiye aidiyyetini müstekim zadenin mecmuasından öğren-
mekteyiz . Rahiminin tercümei hali aşağıda zikredilecektir .

yeni zevcesi ve mahdumiyle paşmakçı zadelerden seyyiy Mehmet ve seyyit Ahmet İsminde ikizat metfundur . Bir de yıkık mezar vardır . Şeyhi merhum, efendi için " mecmaül bahreyni geriat ve hakikat ve mevridün nehreyni ilmü marifet, " dediği gibi - zahiren - şeyh müradü nakşibendiye mürid olduğunda söylüyor .

La'li zade de Osman ağanın yanına defnini vasiyyet ~~ta~~ ve vasiyyeti mucibince hareket , halkın dedi kodusund mucip olup her kesin , söylediği lâflarla istidadını izhar eylediğini haber veriyor .

^h
Sadriazam Şehit Ali paşa :

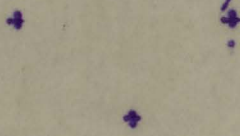
La'li zade seyyit Ali efendiden sonra sadriazam şehit Ali paşanın gavsolguğunu söylüyor . Paşada ; seyyit Ali efendi gibi ketmana ~~ta~~ riayetkâr/^{te} ~~ta~~ mubalagakâr imiş . Ve la'li zadenin kavlince " talibanı butun üzre terbiye edermiş " Anadoludan çocukken istanbu-
la gelerek saraya intisap eden , ikinci Mustafa zamanında sırasıyle rikâbdar çukadar ve vezir olan paşa , üçüncü Ahmet ~~Y~~ ~~notâb/~~ ~~Y~~ ~~notâb-~~
~~âin/~~ ~~Y~~ ~~de/~~ ~~şabanın/~~ ~~17/~~ ~~inci/~~ ~~günü/~~ ~~münhezim/~~ ~~olan/~~ ~~orduyu~~ zamanında II25 tarihinde kapdan İbrahim paşanın yerine sadriazam olmuş ve II28 de morada " varadin de şabanın 17 öinci günü münhezim olan orduyu teşci maksadiyle kılıcını çeküp düşmana hücum eylemiş ve alnından isabet eden bir kurgunla şehit olmuştur . Belgidar kalası dahilinde süley-
niye camii hatiresine kanlı elbisesiule defnedilmiştir .

Rasit efendi , tarihinde paşayı tenkit ederken (bu kadar taklibi ~~katıbya~~ evrakı kütüp tasavvuf ederken yine her cemâin bir celâli ve her şevkin bir melâli olduğumu idrak etmeyüp) sözleriyle bağliyup gurumu ve daima avakıbı derpiş edüp henüz morada iken senei atiyede körfez üzerine sefer edilmesi için levazım ve mühimmat tedarikine başladığını söylüyor (I) İhtimal o vakitler harbe girmemiz yanlıg bir düşünce neticesiydi . Fakat zikredilen evsaf , nekayısmıdır ? Tarihi bir intikat , salâhiyetimiz haricinde isede askerin ordu ağırlıklarını yağma ederek kaçtığı ve bu firarda kuman-
ların müşterek bulunduğu ordularda paşanın hareketi , neticesiz olsa bile büyük bir fadakarlık ve mehtlik eseridir . Buda her halde

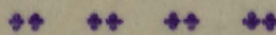
(I) Rasit tarihi : matbaai amire tab'ı I282 cilt 4 Sa. 266-67.

yeisden ziyade kelp kuvvetinden ve nefse itimattan ileri g lir . Fakat ne faydaki tefess h eden ictimai b nyeye , Ali pa aya g ibi  ehitlerin kanlarının d k lmesiyle salah kesbedecek dereceyi  oktan ge mişti . Bunun delili de Ra it efendinin salif larz mutal atıdır .

La'li zade merhum , Ali pa aya (hatem l en akitab d devlet l aliyye) lakabını veriyor .

La'li zade seyyit abd lbaki efendi sadriazam  ehit Ali pa anın muallimi idi ve pa anın tasavvufa merakı ve mel mili e intisabında her halde m him bir amil olmuştur . Pa anın  ehadetinden sonra bazı melamiler , kutbiyyetin , ihvan arasında , pa anın yeg ne hemdem ve mem sohbeti olan Abd lbaki efendiye intikal etti ine zahip olmuşlar . Mamafi efendi merhum , " bu abdi hakir , hizmeti  eriflerinde bulunmakla bazı nadanlar , bu fakire m teveccih olup itikadi batı a gir rif tar olmakla bu fakirin kalhinde bir mertebe sekalet ve e cehalet zahir eyledi ki neuz  billahi teala ilel an k duretin  eserinden halas olamadım " diye bu zan ve zehabı izale ve (vallahlı azim ve billahlilkerim , hal  sahibi vakti bilmem . Tevecc h m hakikatlerinedir) s ziyle kutbu bilmedi ini anlatıyor . Ondan sonra Kutup olan kimsenin kendi mazhariyetinde   phesi olmayaca ını , efrad mertebesine vasıl olacakların onu tasdik edeceklerini ve kutbun  l l ilim  rhadetiyle , yahut bir tecelli ile de anla ılaca ını uzun uzadıya izahed p kutup ve sahibi zaman hangi diyarda ise o diyarda halk arasında vifak ve mahabbet ve h sn  h lk olaca ı gibi padişahlarında da adalet bulunaca ı , istanbul ve diyarı rumda ise fisku f cur ve zulm  cehalet ve ademi mahabbet zahir olmakla kutbun bu diyarda olmadı ı zannını izhar ediyor ve nihayet , cenabıhakkı sahibi vaktin kendisine bildirilmesine ait bir bu uk sayfa kadar gayet suzişli bir dua ile s zlerine hitam veriyor .

Bayramî melâmiliğinin tarihcesi:

Devrei vusta melâmiliğinin nihayetine geldik . Bu bahsi bitirmeden evvel bayramî melâmiliğinin zuhur ve intişarındaki avamili kaydederek bu mesleki , mukibi olan nuriyye melâmiliğine raptedebilmek için son devirlerine kadar umumi bir surette telhis etmek isteriz ; bunun için de orta asyada ilk tasavvuf cereyanlarına umumî bir nazar atfetmek lazımdır kanaatındayız . Çünkü , anadoluda sofilik , menbalarını oradan almıştır .

İlk sôfilik cereyanı / :

İslam aleminde tasavvuf cereyanı ; bilhassa Gazalinin himmetiyle vahdet felsefesi , ehli sünnet akidesiyle te'lif edildikten sonra günden güne mütezayit bir surette inkişaf etmeğe başlamıştı . İlk zamanlarda sofiler , vahdeti vücudu müphem bir surette ifade ettikleri halde Muhyiddini arabî , bu felsefeyi bütün açıklığıyla meydana koymuş ve ondan sonra artık vahdetin mufrıt taraftarlarına sık sık tesadüf edilmeğe başlanılmıştır .

Abbasilerin son devirlerinde islam siyasi vahdetinin inhi-lâli , bir çok tavaifi mülükün meydana gelmesi , bilahare ekli salıp seferleri ve nihayet moğol istilâsı , ictimai bir anarşi tevhit etmişti . Bütün bu avamıl , ruhlara sükun ve teselli bahşeden tasavvufa umumî bir meyil uyandırmıştı . Bunlara zamimeten , ümeranın bazı maddî sebepler neticesinde halka nafiz olan şeyhlere ehemmiyet vermeleri de tasavvufun inkişafına mühim bir sebepti .

Anadoluda Sofiliğın inkişafı :

Anadolu selçukilerinin irfana olan istiyakları , hatta bizanslılarla sıhriyyet kesbedecek kadar sıkı temasları sebebiyle ulemayı rusumun hiç bir vakir hoş görmediği resme , musôkiye , bedii hayata karşı müsaadekâr davranmaları ve aynı zamanda konya ve sivas sürlerinin üzerine şehnameden beytler hakkettirecek kadar acem harcine temayülleri anadoluyu serbest bir mintaka haline getirmişti . Moğol istilâsı da anadoluya bir çok sofilerin hicretini mucip olmuştu . Bütün bu avamıl neticesinde anadoluda tasavvuf yerleşmeğe

ve mühim merkezlerde hanıkahlar tesis etmeğe başlamıştı .

Anadoluya gelen mutasavvıflar arasında Evhadeddini kir-
 manî (609) , Muhyiddini arabî (637) , Necmüddin daye (654) , Mevlâna
 Celâleddini rumî (672) , Fahreddini Irakî (688)gibi büyük
 sofilerle beraber iranin melâhîde - batıniyye güruhuna da tesadüf
 etmekteyiz . Esasen o devirlerde anadolu ile temasta bulunan suri-
 yede batınilik yerleşmişti . İslam akaidine karşı eski İsl iran ru-
 hunun , iran dininin bir aksülameli olan batınilığın teklkinatı ,
 cahil halk arasında cayi kabul bolabildiği gibi henüz eski türk hayat
 tının sazlı ve ahenkli bir temadisi olan aşiret hayatı yaşıyan türk-
 menler de islâmiyyetin mukayyet düsturlarına ittiba'dan ziyade ser-
 best batınî akidelerine mütemayil bulunuyorlardı . Babai isyanında
 tüklerin cansiparane harpleri ve bilahare bürak babalar ve mevlâ-
 nanın nüfuziyle oynayacak derecede kuvvet kesbedüp saraya kadar dühu
 edebilen bezağolar , işte bu ikinci kısımdandır . Babailiğin bir
 temadisi olan beктаşilik ve tamamıyla _ batınî alevî oldukları
 tercümanları (I) ayileri , beytaşilerle hemen hemen ^{aynı} bir olmasıyle
 ve fütüvvetnamelerdeki Ali bendeliğiyle sabit bulunan ahilik , batı-
 nilerin dinî vahdetini kâfil iki büyük ^{tari} ~~kâfil~~ katti . Anadoluya
 sofilığın en zöiyade iran , türkistan ve bilhassa horasandan geldiği
 mihakkaktır . Hatta horasan diyarından gelen erenlerin hatırası ,
 halk arasında " horasan erleri , erenleri " sözünü daima tekrar edi-
 len kutsi bir terkip yaptığı gibi hemen her veli de " horasandan
 gelmiştir " kaydöiyle tescil edilmiştir . Horasanın mütekâsif melâ-
 miyetler ülkesi bulunduğunu ve ehliâ melâmetin beşinci ve altıncı
 asırlarda batınıleşmiş bir kitle olduğunu da nazardan dur tutmamak
 icap eder . Hulasa artık mevlânayı sinesine alan anadoluda Salahad-
 dini Konevî , Sadreddini Konevî , hüsameddin çelebi Sultan velet
 gibi bir çok meşayih yetiştirmeye başlamış , acem harsini benimseyen
 bu sofilere mukabil adeta Ahmet yesevinin bir muakkibi olan , fakat

(*) tafsilatı için (türk edebiyatında ilk mutasavvıflar) da (Yunus emrey
 kadar anadoluda türk edebiyatı) bahsi ve bilhassa bu mebhasin "
 tasavvuf cereyanı " kısmına müracaat .

(I) Tercüman .

Bektaşî ve ahilerde mürettep ve ekseriyya müsecca , yahut manzum
 dualardır ki bunlar muayyen bir iş yapılacağı vakit okunur . Traş ter-
 cümanı , çerağ tercümanı , yüz yıkama tercümanı ... gibi nümune ola-
 rak ziyaret ve çerağ tercümanlarını yazıyoruz :

Ziyâret :

Çerağ :
 ... بحال کمال امامین ...
 ... و شانه حسین علی را صلوات ...

omun gibi takva , ve azimet yolunda gitmeyüp vahedti vücudün geniş telekkilerini saf ve türkce bir lisanla ve millî bir vezinle terennüm eden , nüfuzu , melâna derecesinde yüksek görülen Yunus İmre gibi (I) bir sofi halk şairi ve yünüsün tesiri altında yetişen bir çok " beктаşı - kızılbaş " şairleri yetişmiştir . Yünüsün tam bir mukallit ve mümessili olarak 874 de ölen Eşrefi rumu yi gösterebiliriz.

Hulasa anadolu altıncı ve yedinci asırlarda tamamiyle bir tasavvuf muhiti haline gelmişti . Yedinci asır selçukilerin izmihlâl devresidir . Bu asırda anadolu tamamiyle bir fetret devresi geçirmekte idi . Selçukilerin hakimiyeti , ~~mâ~~ mogol hücumuyla yıkılmıştı . İmera arasındaki veraset kavgaları da bu şurişe munzam oluyordu . Daimî mücadeleler , asayiş ve binnetiye refahı mahvetmişti . Yer yer kurulan hükümetciklerin arasında daimî bir cidal vardı . Nihayet osmanlı hükümeti anadolunun siyasî vahdetini temin edebilecek derecede bir nüfuz kazanmıştı ., Fakat bu vahdet , tamamiyle tahakkuk etmeden timur istilâsı ve bu istilayı şehzadeler kavgası takip etti.

Bayramiliğin zuhuru :

İşte bu fetret silsilesini müteakip ki hacı Bayramı veli bayramî tarikatini vaz ediyordu . Anadoluya iran ve harzemde ve maverâünnehirden , hatta bizanstan gelen " dinî - felsefî ve mezhebî " fikirler ulemayı şeriata kadar nüfuz etmiş ve artık oldukça serbest ve düşünceli alimlere merderesenin dar kanaatleri kâfi gelmemeğe başlamıştı . Bundan maada anadolunun vaziyeti , abbasilerin orta ve bilhassa son devirlerinde orta asyanın vaziyetine çok mügabihiti . Mücadelelerden bıkan , refahsızlıktan ezilen halkın bütün hadisatı allahın tecelliyatı olarak kabul , hayır ve şerri ve zulüm ve adli

Ziyaret / *

Çerâğ : Çerâğı rîşen , fahri dervişan , damî alişan , pipi piran , şahî horasan ber cemâli muhammet kemâli imâmî Hasen ve şahî Hüseyin alira salevat .

- (I) Halk rivayetlerine nazaran Yunus ; Mavlânaya (mesneviyi semi yasdın ?) diye sormuş . " evet " cevabını alınca " uzun yazmışsın . be nolsam kısaca
ete kemiğe büründüm
yunus diye göründüm .
derdim demiş . Yine halk rivayetlerine göre göya Mevlana , yünüsü

nisbî ve itibarî addeden hatta şer ve zulmün mertebeli vehimden doğduğu , binaenaleyh ademiyyülasî telekkisinde bulunan tasavvufa meyledeceği pek tabîî bir keyfiyetti . Herhes maddî hayatta bulamadığı seadeti , cezbe ve huzur aleminde arayordu .

Sofilerin halk üzerindeki nüfuzlarından istifade için hükümdarlar da sofilere mütemayil bulunuyorlar ve hatta samimî olarak onların maneviyetlerinden hîmet nekliyorlardı .

Osmanlı hükümeti , daha ilk kurulugunda medresenin yanı başında bir tekke te'sis etmiş ve dursun fakihle beraber bir şeyhin - edebali - nüfuzuna tabi olmuştu . Bayramî tarikatının pek az bir zamanda intişar etmiş olduğunu görmekteyiz . Buda arzettiğimiz gibi muhitin teşirleriyle beraber hacı Bayramın oldukça maruf bir alim olması ve medreseden tekke muhitine geçmiş bulunması da müessirdir .

Esasen hacı Bayramın merkezi faaliyeti olan ankarada yıllarca ahilere merkez vazifesini görmüş bir şehirdi . Hacı Bayram , ilim ve fazliyle Ak Şemseddin gibi alimleri müncezip ediyor y aynı zamanda Yunus gibi millî vezinle va saf türlice ilâhiler söyliyerek (2) halkı da teshir eyliyordü .

* * *

Bayramî melâmiliğinin zuhuru ve tarihge/si:

Hacı Bayramı velinin vefatını müteakip (833) de zuhur eden bayramî melâmiliği , ömer dedenin Ak Şemseddin gibi ulumu zahirede rasih bir şeyhe ademi inkiyadı ve halefi ayaglı binyaminin kütahya kalasında mahbusiyyeti bazı ahval dolayısıyla nazari dikkati celbetmiş ve herkes bu yeni tarikatle alakadar olmağa başlamıştı .

Melâmiler diger erbabı turuk gibi vahdeti vücudu ihtirazla kabul etmiyorlardı . Hele imamı Rabbanî ve Alaüddeve gibi vahdeti (vahdeti suhut) olabak tenezzül etmiyerek bu felsefede Muyiddini arabîye ittiba ve ilan ve izhar ediyorlardı. Diger tarikatlarda da uzun müddet esma ve riyazata devamdan sonra ihtirazla

kasderek (meratibi maneviyede nereye vardımca bu türkmen kocası önüme çıktı) demıştır . Bu rivayet doğru olmamakla beraber , halin nazarında Yunusün Mevlâna ile hemayar hatta Mevlânaya faik görülüğünü isbat etmektedir .

(2) Hacı Bayramı velinin elimizde hece ile yazılmış dört ilâhisi vardır Bunlardan üçünü bursalı Zahir bey merhum (hacı bayramı veli) ismi

ihtiyatla açılan bu sır , melâmî sülukinin iptidasıydı . Bunun için erbabı irfana ve hatta tarikat şeyhleri bile bu mesleke salık olmağa başlamıştı .

Melâmiliğin Pir Ali aksarayî devrinde orta anadolu , istanbul ve edirne havalisine yayılmış ve İsmail Maşuki zamanında asker ^{arasında} için de girerek bilhassa rumelide tamamiyle intişar etmiş olduğunu anlıyoruz .

Esasen edirne , deli orman serez havalisindeki halk , vahdeti vücut akidesini ve sofiliğin telâkkî/leribi Bedrüddini simav (823) denberi biliyorlardı . Bedrüddinin uyandırdığı bu fikir oralarda tamamiyle sönmemişti . Şehzadelerin cidalleri ve bunun neticesinde idarî ^{Bedrüddinin} muvazenesizlik , bu diyar akalisini mutedil iştirak fikrine ve mufrit vahdet telâkkisine tamamiyle bedetmişti . Binaenaleyh melâmiliği pek çabuk benimsediler ve rumeli mütekâsif bir melâmî diyarı oldu .

La'li zade , melâmiliğin sipahi askerleri arasında intişarını haber veriyor . Bunun sebebini de biz şöyle buluyoruz :

O devorlerde askerin kutsî bir merbutiyyeti olması mübrem bir zaruret olarak görülüyordu . Hatta üçüncü Selim bile nizami cedóidi te'sis ederken bu askeri , mevleviliğin nüfuzuna ithali düşünmüş ve beктаşilere karşı mevlevileri iltizam etmişti . Bu da bize bu fikrin muahhar devirlere kadar yaşadığını gösterir .

Yeniçeriler , kendilerini beктаşiliğe merbut add ediyorlardı . Sipahilerle aralarında daha o zamanlarda bile bir rakabet başlamıştı . İşte bu rekabettir ki sipahileri melâmiliğe sevketti .

Melâmiliğin o zamanda intişar ve inkişafı ve bilhassa asker arasına da girmesi , ulema ve erbabı tarikatı , hatta evliyayı umuru bu yeni meslekin şiddetle aleyhine döndürmüş ve nihayet oğlan on iki müridiyle idam edilmişti . Fakat Çelebi şeyhin ve bendelerinin idamı esaslı umdesi (vahdeti vücut) olan melâmiliğin intişarını menedeceği yerde bilakis teşdit etmiş ve akli ersin ermesin herkesin alakasını celbeylemişti . İsmail Maşukinin idamına kadar yürüyen melâmî aleyhdarlığı

ismindeki eserine dercetmiştir . Bu ilahilerde tamamiyle Yunus edası görünmektedir . Bilhassa

ما را در این برهان یا راهی از یک طرفه است
با قیوم دیار گویند اول مبارک کناره بند !

ilahisi çok meşhurdur . Bursalı Hakkı efendi Ve seyyit Muhammedünmur tarafından şerhedilmiştir .

ihtimâl melâmiliği söndürebilirdi % . Fakat halefi sarban Ahmedin o kadar te'lifkâr bir ruhu ve o kadar kuvvetli bir maneviyet ve nufuzu vardı ki ibni Kemâl fetvasıyla idam edilen ve bu suretle ilhadı gerek müteşerria ve gerek sofiyye nazarında sabit olan bir zatin kalifesi bulunduğu halde şeyhinden tevarüs ettiği vazifei irgâdı meharef ve kudretle ifa etmiş ve her tülü ihtimâle karşı istanbula gelmiyerek me¹na mileri memleketi olan hireboludan idare eylemişti . Viézeli Alaaddin vasitasiyle Gadanfer efendi gibi zinfuz bir zat yetiştirüp Osman Haşimiyyi ve bayramilerin " haşimiyye " kolunu - ki bu kol , son zamanlara kadar mevcuttu - meydana çıkaran Ahmet Sarban , bu güne kadar unutulmıyan ⁶ ve melâmiler arasında vecit ve zek ile okunan ^{saf} ~~güzél~~ türkce şiirleriyle halk arasında da melâmi hakimiyetini günden güne kuvvetlendirerek yerine ankaralı Hüsameddini bırakup vefat etti .

Hüsameddin zamanında melamilik rumeliye tamamıyla yayılmış ve Hamza Bali vasitasiyle bosna havalisi hemen hemen ikinci bir merkez olmuş , tarikat ; nufuzunu belgirat serhatlerine kadar tevsi eylemişti . Bu sıralarda Hamza bey vak'ası meydana gelmişti . Bu , artık hamzavî namını alan melâmilerin alehine ulema ve mutasavvifenin birinciden daha müthiş ikinci bir hareketleriydi .

Hamza Balinin şehadetinden o vakitki melâmi ^âmessili Hasan Kabadozun aynen Ahmet Sarban gibi istanbula gelmiyerek ahvali tarikati bursadan idare ettiğini ; bu suretle hem kendini hem de ihvanını sıyanet eylediğini görüyoruz .

Hasan Kabadoz , melamiliğe şarihi fusus Abdullah efendi ve lâmekânî Hüseyin efendi gibi iki zati kazandırarak birincisi vasitasiyle tarikati arabistana kaşar neşretmiş , ikincisi vasitasiyle şair ve hatta vezirlerden mürekkep bir irfan kitlesi meydana getirmişti .

Kabadozdan sonra melâmiliğin riyasetine geçen İdrisi Muhtefi zamanında melâmilik en parlak devresini idrak ediyor . İznikli Fazıl Ali bey , şarihi mesnevî sarı Abdullah efendi , şair tıflı gibi alim ve fazıl zevattan maada asrın şeyhülislam ve sadriazamı bile İmâi Alinin (hacı Ali bey)- İdrisi Muhtefi) müridi olmuş , bir

Şâir Rahîmî , (1) (Kutbiyyet) in Seyyit . Haşim . C . de olduğunu söylüyorlar . Bu zannederim ki Melâmîlerde umumî olmasa bile hafif bir fikir teşettütüne alamettir . Esasen La'lı zade , pederinden naklen bir çok ihvanın Haşim . C . nin (Kutbiyyetinde yakın tahsilinden mahrum) kaldıklarını söylüyor . Şeyhülislam Paşmakçı zadenin de vasiyeti mucibince Osman ağanın yanına defnedilmesi şayanı nazardır ; halbuki Seyyit Ali . C . Haşim . C . nin bendesi idi . Her halde bu teşettüte Haşim . C . nin fevkal hat ihtifası sebep olmuştur . Haşim . C . den sonra Melâmî mümessilliği bir birini takiben bir Şeyhülislama, bir sadrı azama intikal ediyor . Bunlar da tabiatile hem asrın icabatından , hem de mevkilerinin ehemmiyetinden dolayı kendilerini ketme mecbur olmuşlar ve umuru tarikatla ştigal edememişlerdir . Nihayet bütün bu avamilin tesirile La'lı zade Şehit Ali . P . den sonra bir (Kutup) göstermiyor . Yalnız bazı Melâmîlerin kendisini , bu payeye irtika ettirdiklerini anlatması , bâzılarının da başkalarını kutup tanıdıklarına bir delildir . Bu teşettütün neticesinde Melâmîlik , tamamen sönük ve metrûk bir hâle gelmiştir . Fakat bu sönüklük , Melâmîliği ~~artık~~ tarihî mal olmuş bir tarikat hâline getirdimi ? Kat'iyen i eskisi gibi bir kutup etrafında ve parlak bir halde intişar vaziyetinde değilse bile tarikat gene devam ediyor . Buna delilimiz de şunlardır :

La'lı zade Abdülbakî . C . kutbiyyeti kabul etmemekle beraber Melâmîliğin devamında mühim bir âmil olmuştur .

1153 tarihinde memuriyet hayatından çekilip Eyyuba naklinden sonra vefatına kadar 1159 tarihine kadar La'lı zadenin evi ihvanî tarikin kudsî bir malâfı olmuş ; asrının bir çok ulemâ ve meşayihî efendiye daima ziyaret etmişlerdir . Bundan mâdâ Abdülbakî . C . bu inziva hayatında bir çok eserler yazmış , bilhassa (Sergüzeşt) i ile (2) Melâmîliğin tarih ve mahiyetini tesbit ve ahlâfa yadgâr etmiştir .

1) (Meslekül işrâk) Kasidesi :

2) Abdülbakî . C . sergüzeşti 1156 da yazmıştır .

'li zadeden başka Seyyid Haşim . E . nin bendelerinden Habeşi zâde Ab-
 rrahim . E . (şair Rahimî) de Melâmiliğin devamını te'minden mühim bir
 hsiyyettir . Rahimî , şeyulislâm Seyyid Alf . E . nin zamanında Sarı Ab-
 Allah . E . nin (Meslekül uşşak *مسلك الششاق*) kasidesini 86 beyitle tanzir
 erek silsilei biat ve inabetini hazreti peygamberden Hacı Bayramı velî-
 e kadar isal ettikten sonra aynen La'li zade gibi şu suretle teselsül
 tiriyor :

[Ömeri sikkinî - Bünyaminî Ayaşî - Pir alyyi Aksarayî - İsmaili
 şukî - Sârbân Ahmet - Hüsameddini Ankaravî - İdrisi Muhtefî (İmamı Alfî-
 acı kubâyî . E . - Beşir ağa - Haşim . E .] Rahimî (Meslekül işrak *مسلك الشراق*)
 smini verdiği bu hadîdeye

*سرایای جهان بر فیه نور ربی عزتت
 که اسرار ایلله عالمده خورشید و ماهتت*

atlaile başlayıp silsilei melâmiyyeyi berveçhi balâ kayt ve Haşim . E .
 en sonra

*معادته فرامان اولدی قرب عازته اندر ،
 بوتاجی صاحبته وردیلر چوتکم امانتت -
 راز غنای قاف جمع جمع و غیب غیب اولدی
 طلبت نسائی او طایم عن عبادتت -
 عقیده اور ظل الهی ، آکر عقل ابراز ؛
 نیجه ادراک اولور اولکم متاره بوسه عالتت ؟*

ilh

Beyitleriyle sahip vakti methediyor . Fakat ismini zikretmiyor . Bundan
 anlaşılıyor ki kaside , La'li zade merhumun (Meslekül Uşşak zeyli) nden
 evvel ve Seyyid Ali . E . nin hayatında yazılmıştır . Rahimî , Melâmî
 olmakla beraber koca Mustafa . P . şeyhi Nureddin . E . ye de muhip imiş
 Esasen bu Nureddin . E . neşvei melâmeti Işık Hüseyin dededen ahzetmiş ve
 hatta ihvanınî da bu yolda yetiştirmiş muhlis bir melâmi bendesi , fakat
 zahiren sünbülî şeyhi idi

Rahimî . E . 1140 tarihinde vefat etmiştir . Seyyit Vehbî , vefa-

tına « *میسرائی تاریخ دؤشؤرمؤشؤر .* » *میسری زاده صی بیله بیت اوله جا* »

Mütakim zade merhum (Melâmiyyei şattariyye) sinde Rahimiden ahzı feyz eden bir kaç zat haber veriyor . Bunlardan biri (Reisül küt-
tap Dilâver ağa zade Ömar. E .) diğeri de ihvan arasında (Emir Halil
ağa) lakabıyla yadedilen Seyyid Halil ağadır .

Haliğ ağa serden geçti ağalığından mütekait olup (Yeni kapu)
Mevlevihanesine yakın bulunan evinde otururdu . Evine bir çok ihvan ve
meşayih gelirdi . Hatta haftada muayyen bir gün koca Mustafa P. şeyhi
Nureddin . E . (Vefatı 1160) (1) ihvaniye gelir , Habeşî zade Rahimî ve
Yeni kapu mevlevihanesi şeyhi Peçevî Ahmet dede . E . de (vefat 1137)
gelerek toplanırlar ; gizlice sohbet ederlermiş . Kesreti müridaniyle ve
ilmü fazlile meşhur olduğu gibi aynı zamanda üstad bir şair bulunan Peçe-
vî (Arifî) Ahmet dedenin bile bu meclislere devamı , Halil ağanın ehem-
miyetini anlatır . Ağa , 1134 tarihinde vefat etmiştir . Rahimiden ahzı
feyz edenlerden biri de mumailayhin havassı eshanından olduğundan (Habe-
şî zade) lakabıyla anılan (Zaim Ali ağa) dır . Bu zatın evi de ihvan ve
meşayihin bir ziyaretgâhı idi . Hatta yeni kapu Mevlevihanesi şeyhi Sey-
yid Ebu Bekir dede . E . de (vefatı 1189) defaat ile Ali ağanın Ziyare-
tine gittiğini Müstakim zadeye söylemiştir .

Müstakim zade merhum da ; bu sohbetleri ve müdavim bulunanları kat-
iyetle haber vermediğine nazaran her halde müdavimlerindendi . Zaim ağa
1178 tarihinde vefat etmiştir .

İşte bu suretle melâmiliğın hierfî on ikinci asrın nihayetlerine
kadar devam ettiğini görüyoruz . Asırlarının en meşhur şeyhlerini bile
ayaklarına getiredek derecede nafiz olan bu zevat kimseyi yetiştirmede -
ler mi ? Bu müstep'attır . Yalnız bu tarihlerden sonra Melâmiliğe ait
bir eser yazılmadığı cihetle Melâmî urefasının isimlerini öğrenemiyoruz .
Fakat ikinci Mahmuda , Yeni çeriliğe merbut ve meşayih tarafından makduh
olan Bektaşiliği kaldırmağa azmederken bazı kimseler ve ihtimal yine ulema
ve meşayih tarafından Melâmî bakiyyesinin de tenkili tavsiye edilmiş ola-
cak ki , Padişah asrının en meşhur şeyhi Mustafa . E . ye (vefatı 1239) bir
mektupla müracaat ediyor ve ulema ile meşayihin uyuşmamalarının sebebini
ve Melâmilerin ahvalini Soruyoruz .

(1)

گجری ترمید ایله نوزالدیه قیل واصلین

1160

" Neyli "

Anlaşıyor ki padişah , artık tamamen ihtifa etmiş olan bu tarikin te^mkiline ma'kul bir sebep ve belki de imkân görememiş .

Çerkeşi Mustafa . E . cevabında meratibi tevhide beyandan sonra (Sôfiyye-
den Melâmiyyun hazaratı avami nas indinde ve mahcubin kütında hasbezzahir
şeriata muhalif ahvalü ef'alü etvar ile görünür ise dahi lâkin tahkiku
tetkik olunsa kat'en ve katibeten seri mu şeriata ahmediyyeye muhalefetle-
ri yoktur . Ancak tabayii şerifelerinde sırrı ihfa muhabbeti merkez olma-
ğın mahcubin indinde zahiren şeriata muhalif , hakikatta muvafık akvalü
ef'alü etvar ile nefislerin mestur ve mahfî kılurlar . Zatında bu fıkrâi
mesturin kâmillerdir ; Mükemmler dğildir . Zira talibi tasfiye olanları
şekkü şüpheyeye ilka ederler . Mürşidiyyet , şekkü şüpheyeye ilka etmek de-
ğildir) deyip mektubun son tarafında zavahiri şer'i-
yyeye riayet etmeyenlerden (Tasavvuf dur ve ma'arifeti hak anlardan mrh -
cur) olduğunu söyleyerek ulema ile meşayihin arasındaki nian nizamı laf-
zî olduğunu , hakikatta ittihadı ma'nevi bulunduğunu beyan ediyor . (1)

Çerkeşli şeyh bu mektubunda Melâmiyye hakkında aynen Camî ve
(keşfül mahcub) sahibinin ifadelerini tekrar ediyor . Fakat acaba hakiki
itikadı böyle mi dir , yoksa mektubun padişaha gönderilmesini şeyhi bu
suretle ifadei mekale mecbur etmiştir ?

Burasını bilemeyiz . yalnız şeyh , Melâmileri hürmetkârane ve ta-
rafgirane bir surette , zimnen iltizam etmekle padişahı teskin ediyor .
Bu mektup bize on üçüncü asrın nisfı evvelinde de Melâmiliğin hamuşane
bir surette olsabile el'an yaşadığını irae eden bir vesikadır .

Seyyid muhammedün nurun da Melâmiliği on

(1) Mezkûr mektup bir risale tarzında yazılmış olup bir buçuk sahife
kadardır . Hamza balinin tercemei halinde zikri geçen Halveti Ya'kub
E . zade Yusuf . E . nin *Tenbihül galibü'l-âim* ve *tadlilüt te'vîlül-âim*
risaleleriyle bir arada olarak tabi' edilmiştir .

Üçüncü Asrın evasıtında naşr^e tamime başlandığını biliyo-
ruz . Şu halde ^{nuriyye} Melâmiliği intişar ederken velev sönük bir
sürette olsun Bayramî Melâmiliği, henüz mevcuttu ve Melâmiler, Seyyit
Âli E. den sonra teşettütü efkâra uğradıkları halde Seyyidin zuhuri-
yle bu zatı kütüp olarak kabul etmişlerdi . İşte bu suretle kuvvet
kazanan Seyyit Muhammedinin ^â nur, ^h tek az bir müddet zarfında Melâmeti
İdrisi muhtefî devrinde olduğu gibi bütün şaşaasiyle yeniden ihya
etmiş ve Melâmet neşvesi, bütün Rumelide olduğu gibi Anadolunun da
Mühim merkezlerinde bir çok Alim ve Arif sâliđe mâlik bir tarikat
haline gelip el'an devam etmekte bulunmuştur .

Melâmilik Hakkında Umumî

Malûmat :

Diğer Tarikatlar ve Melâmilik:

Bayramî Melâmiliği, Bayramiyye tarikatından ayrılmıştır.

Fakat Melâmet, ehli ^{turuk} türk nazarında ayrıca bir tarikat olmayıp bir neşve ve irfandır ki her tarikatta bu neşveye malik kimseler yetişmiştir . Meselâ, Mevlevilikten "Sultan ^{Devanî} Simâî Mehmet E. ^{سید درویش سیمائی}" (935) Mükemmel bir Melâmet mümessili olduğu gibi yine ~~bu~~ sebeptendir ki mevlevî meşayihından Yenişehirli Hacı Hasan Nazif dede E. (I) ve son zamanlarda

(I) Hacı Hasan Nazif dede E. :

Mera Yenişehirli muhaddis Hacı Halil E. nin oğludur . 1208 de doğmuş ve ve ikmâli tahsilden sonra 61 yaşına kadar Yenişehirde Horasani Aziz E. medresesinde müderrislikte bulunmuştur . Medresenin yanına bir mevlihaneye yapmış ve 1269 da hemdem Sait Çelebî tarafından hilafete nail olarak mezkûr tekkeye şeyh olmuş 1270 de İstanbul Beşiktaş Mevlevihanesine şeyh tayin edilmiş ve 1278 de vefat etmiştir . Maçkâda bulunan Mevlevihane , oraya askerî depo yapılmak üzere Çırağan sarayının mahalline , saray yapılırken oradanda Eyüpta Bahariyye nakledilmiş, dedenin bekayayı izamında bir yerden bir yere gezmiş , durmuştur .
son mevlevî meşayihî arasında Melâmet ve ^{a e d}ülviyetle meşhurdur. Sulûk^e ait matbu bir eseri ve gayri matbu dîvanı vardır . Şiirleri gayet metindir . Hakikaten melâmet neşvesi eş'arında zâkir-
dir . Meselâ bir gazelindeki :

زود ورم و نای و صفای جماع ایله
بیر نیازی عرشه آناه مولودیلر
دریای ذاتی موع صفاتیله برگوروب
جو ای کتبی قایاناه مولودیلر --

Beyitleri bu neşveyi bildirdiği gibi alevliğide

ز اہل حقین اول جاہلہ کہ بود المای
 احمد خمارہ وحی ایسی کتاب شری

matlaile başlayan ve bentleri

لا الہ الا اللہ اللہ العالی الشاک
 لا نبی الا محمد لا فی الاکان

beyti olan meşhur müseddesinde vazihan görülür . bu şi'rindeki

ملتم اهل عصیت ، خالقم ، رسم خدا ؛
 مذہبم راه حبت ، شرط ایمان خدا ؛
 قبلہم ابوی محمد در ، امام قرآن ؛
 رہبہ اسلام آسما را در نہ لازم انفا

Diyecek derecede ve-citli bir alî bendesidir . 1329 da vefat eden oğlu Hüseyin Fahrettin dede E. de pederinin meşrebine sâlik fakat pederinden daha temkinli bir zat idi . bir gazelindeki:

یار کنیہ گویمگہ آئینہ ایجاد آئینہ ،
 صورت ایجاد عالمندہ بومصنادر غرضہ !

Beytiyle diger bir gazeleindeki

سیور در عرفی وجه آردہ
 او قولون سر سینه خیر اولدم -
 خیر اید رسم بجاردر آئی خیری
 بیدمک پایہ بندہ بید اولدم --

beyti ve

ترکیب بند آبد و آتہ و فیک و هوا
 آدم بوجود آمد از ایہ جہار آسما
 خیری بہوای ایہ جہار سید
 اللہ و محمد و علی ، مولانا --

Bu ⁴baisi meşrebine delildir .

Hülefâyı Halvetiyyei Şabanîyeden Fatih Türbedarı Hacı Ahmet Amiş E. ve Meşyihı kadiriyyeden Süreyya Bey elisnei nâsta ve hatta ehli tarik indinde Melânetle meşhur olan kimselerdir .

Mamafi Ömer dedenin Bayramiyye tarikatından Bayramî ^{melâmîliğini tesis} ~~Kelâmâtlerinin~~ ettiğini ve bu melâmet meslehinin son melâmîlerin zuhuruna kadar devam ettiğini de biliyoruz . Yalnız bizde bu mesleğ-Bayramî Melâmîliğine-tabirinarufiyle tarikat demek doğru olamaz. zannındayız .

Malûmdurki tarikatların bir tarzı teslikî, evrât ve ezkârı mahsusası olur . Hatta mevlevilik gibi salikerini esmâ ile teslik etmediğinden ve sohbeti esas olarak kabul ettiğinden dolayı Melâmîliğe en yakın bulunan bir tarikatta bile yine ismi Celâl ve âyîni sima' mukabele , mevcuttur [I-] Esasen bu mevcudiyettirki Mevleviliği bir tarikat haline getirmiştir . Bektaşiler dede esmâ yoksa da "Salavetname ^{avâli}, Nadi Alf ^{desi} , gülbank ^{evri} ve terceman lar gibi evradı mahsusa; derecatı muhtelif ve bu derecatın - Muhiplik, Dervişlik mücerretlik, babalık ve halifelik-ayrı, ayrı ayınları vardır .

Bunlarān mada tarikatlarda şeyh ve halifelik, merasimi mahsusa ile tavfiz ve icazatname ile teyit edilir . Hânkâh ve zaviyeleri mukabelelerde bulunan muhiplerden mâda bu müesseselerde hizmet eden ve adeta târiki dünya ve ekseriyetle mücerret bulunan - Mevlevilik

~~Bekte~~

(I) Mevlevilikteki âyin , bizzat Mevlânâ tarafından değil, oğlu Sultan Velet tarafından vaz edilmiştir .

Belâşfik- dervişleri vardır ki bu dervişler tarikatta kiden sahibi kimselerdir . Meselâ mevlevilerde dervişliğe ikrâr verip bin bir güb çileyi ikmâl eden , diger tarikatlarda esmayı tekâmil edip dervişlik bîatı veren canlardır .

Bayrami Melâmilerine gelince:

Bunlardan hânkâk ve zaviyeleri olmadığı gibi- yalnız oğlan şeyh İbrahim E. Emir Osman (Haşimî) , Nurettin zade gibi zahiren diger bir tarikatten mustahlef bulunanlar müstesna- ricali ve tekke hazirlerinde metfun olmayıp umum kabristanlarda defnedilmişlerdir. Mukabele, esmâ ve rıyazatâyn ve resmî kabul de yoktur . Kisve mahsuslarının bulunmadığını da evvelce söylemiştik .

Melâmilige duhul:

Bu mesleğe duhul için mukannen bir zaman olmadığı gibi muayyen âdap ve rûsum da yoktur . Meselâ, Sarı Aptullah E. Melâmete Peştimalcılar hanında dahil olmuştur . Ağyardan hâlf bir mahalde üç beş Melâmi kâmilinin canının huzurunda "kalbe bakıcı " tabir edilen ve adeta Gavs Vekili ve sahip zamanın naibi bulunan yani umumi Melâmi münessili tarafından irşada mezun olan bir zat talibin kalbine nazar ederki tarikatın duhul , bundan ibaretdir .

Bu kalbe bakmak mes'elesi nasil bir şeydir .? La'lizade merhum, buna dair fazla bir şey söylemiyor . Yalnız "sergüzeşt"nin beyanı meşrep ve ^{revişi} ruşu melâmiyyun kutsullahı esrariken ve iza envarühen " *قدس الله اكرامه واصفا انزالهم* faslında "talibi sadıki aşkullah olanların kalbine bakılıp tariki reşada irşat vekabulden sonra .

Tahliyei derun ile memur olurki ana gönül bekleme tabir edilir. ederler "diyor . Yine "sergüzeşt" de sarı aptullah E. nin intisabı bahsinden anlaşıldığına göre "kalbe bakıcı"-Mürşit"tarikata sülük edecek kimseyi huzuruna oturtuğ ne istediğini soruyor, da "hakkı isterim" cevabını verince "hakkı isteyen, haktan başka şeyi kalbinden çıkarır, . Sende kalbinden her şeyi çıkar . " diyor ve bu tenbih ve nazarla talip , kabul edilmiş oluyor. Melâmiler , Melâmete sülükedecek kimseyi uzun müddet iştiyak içinde beklettikten sonra aldıkları ve bu intizar müddeti içinde talibi feyzolan Âşık bir ~~pir~~ , tarafından kabul edilmesi için hakikaten yanıp yakıldığı cihetle bu feyzî nazar , Aptullah E. gibi bir çoklarını bihuş edebilirdi . Esasen talip kabul edilinceye kadar görüştüğü kimselerden "Feyzi nazar" hakkında lâzım gelen telkinatı tem^amile almış bulunurdu .

Hulâsa, Melâmilerin başkaca bir âyîn ve resmî kabülleri tevbe ve zikir telkinleri yoktu . Gaybî, "Biatname ^{al-hay}"sinde Peygamberin eshaba "Hüdeybiye ⁴⁻¹¹" biatında zikir telkin etmediğini , belki sehabeyi hakikatı biata davet eylediğini, hakikatı biatın da kemâli muhabbetten ibaret bulunduğunu söyleyip salikin malını, canını feda^{te} etmesi lüzumunu anlatıyor. (I) ve "İmdi, hangi derviş, şeyhini bu üç suretle severse mürşide biatlı olur ve biatı Biatürridvan ^{dir} , eyer sureta şeyin elini eline alınadisa da " diyerek bu hususu Âyât ve ehâdis ile isbata çalışıyor . Bundanda anlaşılıyor ki Melâmiyye , el tutmağa bile aldırış etmiyorlar . Onlarca Mürîdün Mürşide muhabbeti ve Mürşidin Müride feyzi nazar ve onu kalben ~~ixriksix~~ kabul, tarikata intisabın hakikatıdır . madası rüsum ve kuyuttan ibaret olup rüsum ve kuyudu ref', tariki tevhidin esası bulunduğundan biyude alâyık ve külfettir . hatta belkide saliki matlûba vusulden alıkoyan şeylerdir . Bunu içindirki Melâmiler diger tarikat erbabını "mukallidin , berzahiyeye ^{âp is (nâ)} ve ehlî suret" sözleriyle tavsif ediyorlar . (2) Oğlan şeyh İbrahim E. de

[17 , [2] : müteahhip sahifededir .

(I) Benim azizim kemali mertebe aşkı muhabbet ,kibar yanında
 mayei vahdet olan aynı biat idigün tahkik anladınsa şüphe edinmeki zâtı
 pakın sana inayeti ve hidayeti yar olup zamane ^{suret} perestlerinin dâm ve tu-
 zağına giriftar olmadan kurtuldun ..

Biatname :Gaybî

(2) Bu bapta umde ve asli usul ve esası kül oldurki bu tariki muhakkikini
 tariki mukallidîne kıyas eylemiyesin

Anıñün Berzahiyenin her kese nisbet hareket ve ^{devran emre} devam eylemeleri arifi
 Billah kıtında aynı aynı noksandır ..

Keza

Sohbetnamede mezkûr olduğu üzere Melâmet ehlini rûsumu tarika-

ttan azade ehli vahdet olarak vasfeyleyor . (I)

Melâmîlikte usulü teslik ve zikir :

Melâmîlikte zikir ve evrat yoktur . Sa'li zade merhum, bunu sergüzeşti-
nde balâda zikrettiğimiz fasılda "mahsus evrat ve ezkâr yoktur . Mürşit,
Müridin istidadına bakar , bihasabil istidat terbiye eder "diye tasrih
ettiği gibi yine aynı fasılda "keşfü kerâmât ve kesreki ibâdet istemez-
ler . Farâiz ve sünen sünen edasile iktifa ve sureti avâmi mü'minde su-
retname ve tenhalarında cezbei ilâhî iktizası her ne ise ana göre iba-
datı taata sayu içtihat ederler . Zaman ve evkata mahsus ve muayyen
nevafil ve evratları yoktur " diyor. Gaybide "Ruhul hakika ^{medes} " sin-
da imdi benim azizim, agâh olki tarikamızın mebnası muhabbet ve resmü
ayinimizin muktezası sohbet, netice ve gayeti ma'rifettir . İptidai hal-
de muhabbette fena ve gaybi esnayı halde sohbe mü'lâzemette vefa ve
ni intihayi halde ma'rifette bekâ " lûzumunu bildirilerek me-
lâmî sulûkunu gayet güzel ve veciz bir tarzda anlatıyor ve "sair tarik-
lerde olan rıyazıyatı şakka ve mücahedatı bedeniye ve kesreki evradü
ezkâr ve devrana israr üzere

(I) Ne halvetileriz ,ne Celveti.. ne Kadiriyiz ^{me} Mevlevî .. Belki erbabı
muhabbeten olan vahdetiyüz, vahdetiki ^{e ii} cemⁱ turukta olan aynü üslûp ⁱ celbi
muhabbettendir .

Sohbetname

İtibar, tarikimiz ^{im} esâsı ve remi ayinimizin mebnası değildir. zira cemii a'malin kemâli, eshabını cennete ve cennet içinde rif'a-te nail eylemektir. amma aşku muhabbetin meâli, erbâbın ma'rifete ve nuri ma'rifatle rüyete ve vahdete vasıl eylemektir. " diyerek gayei melâmeti izah ve bu suretle biatnamedeki "anıñün bu taife ^{birim} ta-rikimizin iptidası, sair tarikin intihası ^{benzer} buyururlar " Sözüni te-yit ve tekit eyliyor. Mürşidi İbrahim E. de " esma ve riyazat ve mü-cahedei bedeniyye ve sair a'mali zahire ile hakka vuslet, bir mûri za-ife binip kûhi kafa azimet eyleyip ankayı bulmağa benzer amma muhabbet ve fenâfile hûdaya tâsibiyyet, ^e ferî ankaya rakip olu kafa teveccühe Eynessüreyya vesserâ ^{benzer} " (I) sözleriyle bu akîdeyi izhar ey-ler .

Sülûkları, Mürşide muhabbet ve ihvan ile sohbetten ibaret olan Melâ-mîlere nazaran ~~zikiridir~~ (2) ~~xxkixbuxdaxhaktan~~ ~~xyenixnaxfazanixzikri~~ ~~xxxx~~ zikir kalben ve cemii a'zân ^m zikirdir. ^e (2) ki buda haktan, yanî

(I) Sohbetname

(2) Buna zikri ^e muhabbet ve zikri ma'rifet ederler .

Biatname

Her nefeste hazır bulunup nefsinden ^e agâh isen cümle zikrolur ., her ne dersen de! eğer nefsinden bihaber isen zakir değılsin, gerek hay de, gerek hu de!...

Sohbetname

Vahdetten gafil olmamak , söylerken, yürürken

kâffeî ef'alın haktan sadır olduğundan ve kendi de dahil olduğu halde bütün mevcudatın hakkın vücudundan ibaret bulunduğundan arif olmaktadır . Bu suretle salık , hakta fanî olur ve binnetice beka billahi ^{تواضع} zevk ederki süluk bundan ibaretdir . Bayrâmî Melâmîleri, bu hale, yani gafletten içtinap ve huzur haline "Gönül bekleme" diyorlar , muahhar Melâmîler , "zikri dâim ^{تکرار}" ta'bir ediyorlar . Mamafih , Melâmîler , bazen gehrî zikirde yaparlarmış. Oğlan şeyhin ananetân akibetini tâcil eden sureti zikri, tercemei hâlinde yazmıştık . La'lizade de sergüzeşte "zikri" cehrî ^m kadir olur . zira ecnebi huzurunda zikri cehrî etmezler " diyerek bazen zikri cehrî de yapıldığını söylüyor .

Hulâsatan doğru söylemek iktiza ederse Melâmîler hikmeti kadîminin heyûlası gibi her sureti ahzeden , fakat, hiç bir suretle mukayyet olmayan kimselerdir . Ma'mafi , hiç bir vakit unutmamalıyızki bunların vasfı ~~mütex~~ mütamayizleri kayıtsızlıktır .

Melâmilerde keâmet :

Kerâmet ,tarikatlerin hiç birinde makbul değildir .

Ricali sofiye ,keşfü kerâmeti mel'abei sibyan,tabiri mahsusiyle " hayzı rical" ~~ne~~ addedilir . Böyle olmakla berâber bütün erbâbı turk şeyhlerinin kerametlerini nakli ~~kâfi~~ ^{kâfi} kâfî görmiyerek kitaplarını da bunlarla doldurmuşlardır . Kermatten en ziyade muhteriz meslek Melâmet mesleğidir . Bazılarının dedikleri gibi bu ihtiraz ,kerâmetin izharından dolayı neyse bir ~~ne~~ ^e ucüp ~~gö~~ ^elmesi ihtimâlından değil; bilakis keşfü kerâmetten ,Melâmîliğin gayesiyle tebayünden ileri gelir . Melâmetin gayesi irfan ve vusuldur . , erbabı keşiften olmak değildir . La'lizade melâmiyyunun ahvalini ~~anlatırken~~ anlatırken takdiri hüdada hubbâ ilâhîden nasipleri her ne ise anın zuhuruna müterakkıp olurlar . keşfü kerâmet ve kesreti ibâdât istemezler " ^{gereki} di gerek bu noktayı tavsîh ^{iy} eylemişti . Filvaki diger tarikat pirlere ve meşayihine ^e isnat edilen beş vakti ka'bede kılma^ek, suda yürümek, kayaları ^{iy} ezmek ,yuğurmak ,havada uçmak,

Tayyî zaman, tayyî mekân insilah ve saire gibi her şeyte aynı tarzada vuku bulan keramet, Melâmî ricaline atfedilmeyor. Elimizdeki Melâmî kitapları bunlardan bahsetmiyor . Bilakis onların feyzinde nazarlariyle talipleri gaşyettiklerinden, irfanlarından bahis-bu suretle Melâmîler ,kerâmetî suriyyeye kat'iiyen ehemmiyet vermeyip, kerâmetî ilmiyyeye rağbet gösteriyorlar . Hatta İbrahim E. nin sohbetnamede "Hasan Kûbadûz sohbetlerine mülâzımlarından bir arife suâl etmişlerki keşfü kerâmetî suriyyeye müteallik azizi mezburadan ^{ne} ~~ve~~ gördünüz ve ne işittiniz ?cevabında buyurmuşlar ki ol evfakı akli hastan akli Hasan silâfi bir ~~nesne~~ nesne görmedim ,ve işitmedim " ve yine" her çent ki acaip ve garaip seyri mürat eylesek kendimize nazar ederiz "dediği mezkûrdur . Yine sohbetnamede İbrahim E. nin "kerâmet,dâdânın hak ile mütal mütehakkık olmasıdır . Faraza anın yüzünden bir kudret ve harika ve keşfi surî misillû halât zuhur eylese de kendinin alâkası yoktur" sözlerini okumaktayız. Yine aynı kitapta İbrahim E. havada uçmak ,suda yüzmek gibi şeylerin hayvanata ait olup hayvanatın kendi mazhariyetlerinden kerâmât sahibi

olduklarını söylediği gibi cemii mahlukatın kûtbe biatını da "yani andan dirlik bulup ana arz ve muhabbet ederlerki fil hakika biat ol muhabbeten ibaretdir ." diyerek tevil ediyor .

Filvaki sarı Aptullah E. İdrîsi muhtefînin bir nazariyle bayılıyor. kalbinden leman eden bir nur görüyor ,Kûbâf E. nin kutbiyyetini bir tecelli ile anlıyor,keza Haşım E. nin intikalinden sonra La'îf Mehmet E. nin kulağına "Seyyit Aliye varın:" sesi geliyor,Beşirağa,kubâf E.nin intikalinde bütün mahlukatın kendisine secde ettiğini görüyor ve ~~attığı~~ ^{denize} attığı paraları oturduğu minderin köşe yastığı altından çıkarıyor (I)

fakat bütün bunlar -ilk ve son kerâmet müstesna -diğer m pirlerin kerâmetlerine nisbeten birer

I) Melâmî erlerine atfedilen kerâmat ve bunların mastur olduğu Kitaplar şunlardır

(I) Emir sikkinin ve pir Ali E. nin kerâmetleri semeratülfuat sergüzeşt ve Melâmiyyei Şattariyye de masturdur..

2- Aptullah E. nin nuri kalbîsi ,sergüzeşt ve Melâmiyyei şattariyyede

3- Haşım E. nin vefatından sonra L'li şeyh Mehmet E. nin kulağına gelen ses ,sergüzeşt ve Melâmiyyei şattariyyedir .

4- Bunkardan mada Işık Hüseyin dedeye zata tecellisinin (Melâmiyyei şattariyye . sa:II8) Aptülbaki E. diden ,Beşirağanın intisap ve kûbâf efendiden sonra kutbiyyete nailiyyetini de Beşir ağadan rivayeten yalnız müstekimzade yazıyor .

Beşir ağanın denize atılan paraları itasını da (birisi mumaillehe intisap için müracaat ediyor . Ağa,evindeki sekiz kese akçayı saray burnundan denize atmasını emrediyor . Adamcağız,canı yanarak bu emri infaz ile ağanın huzuruna gidiyor . Beşir ağa (attın amma kalbinden dünya muhabbetini çıkarmadın) dedi . ~~ikişer~~ ^{ikişer} diyip keseleri suları akarak yastığın altından birer birer çıkararak o zata veriyor

mei sahifeden (Hacıya)

(SaI324-I33) Yalnız müstakim zade"vasılı rütbei tahkiktir"

kaydiyle yazmaktadır.

Metinde söylediğimiz gibi bu kerâmetlerden Emir Sikkiniye atfedilen iye Beşir ağaya isnat edilen son kerâmetten başkası "fevzi nazar ve tecelli" ye ait olup temamiyle harika denemeyecek şeylerdir . Hulâsa, nede olsa dört asra karip bir müddetde bu kadar zevâta atfedilen bu bir kaç kerâmet yine azdır . Başka tarikatlarda yalnız tarikat pîrine atfedilen harikalar bile -hemde hepsi hakikaten akli fikri yakacak derecede azemetli olduğu halde-bu kerâmetlerin yekûnundan fazladır .

(metin) tecelliden ibaretdir . Yalnız Beşirağanın son kerâmetiyle ilk melâmi Kerâmeti diğer tarikat kerâmetine benzer . Fakat her halde meselâ ateşe girmek mes'elesini urefâyi melâmiyye "ateşi aşkı mühabette kisvesini, yani namı (nişanını) , surî varlığını mahvetti ve bu suretle yalnız hakikatı kaldı" tarzında tevil ederdi . zannındayım .

Binnetice şunu arzedelimki kâlen dâima keşfü keramata aleyhadar bulunan Melâmilerin kitaplarında da fazla bir kerâmet~~te~~ tesadüf edilmeyoruz ki buda onların bir vasfı farkıdır .

Melâmilikte siyaset ve şeriata mütabaat :

Sergüzeştten anlaşıldığına göre bir melâmî, ahkâmı şeriat ve levazımı tarikattan birine bir cürüm icra ederse o şahsı reddederler.

ve cemiyet ve sohbetlere duhulüne müsad^ae etmezlerdir .

Cürmünü muterif olup nadim olursa diğ^{er} canlar, ona şefaet edip huzuru pire götürürler . İhvân önünde kabahatini anlatıp cezası her ne ~~ixx~~ ise verilir, ondan sonra sohbet ve cemiyetlere müdave-mete edebilirdi . La'lizade"ve bilcümle siyaseti ~~safâ~~sofiyenin en-vai çoktur . Her kesin cürmünce lâzım olan hudut , Mürşidin ve ehli tarikatın malûmlarıdır . ,icra ederler "diyor . hatta " Ah dirîgâ ki zamanımız bütün iktiza etmeğin elhaletû hazihi terbiyeti zâhire bilkulliyye metrukedir . Sahibül me^hamidi velmekârim essey-yit Muhammeduül Haşim

Hzretleri vaktine gelince âdâbî tarikat değil , ahkâmı şeriati garrâ ile cemiyeti fukarada icra olunup kuzat ve hukkâma müracaat olunmaz imiş Hududi şer'iyeye ve haddi kazif ve haddi şurb'igibiler , bil cümle mecmal fukarada emri sahip zaman ile olup) (I) sözleriyle hududé şer'i-yenin bile Hükûmete müracaat edilmeksizin aralarında icra edildiğini ihbâr ediyor . Bu , bize her türlü kuyut ve rüsumé tarikatten müberrâ olan bu meslek ehlinin (Edebî Muhammedî) denilen zevahire riâyet ettiklerini aynı zamanda aralarındaki tesanüt ve vahdeti ve bir zata merbutiyet yüzünden husule gelen teşkilâttaki kuvveti göstermek itibarile çok şâyânî ehemmiyettir .

Mustakimzâde merhum da Sarı Abdullah .E. ye de gençliğinde böyle bir mecliste haddi zina ikame edildiğini rivayet ve hikâye ederek Lâli zâdeyi teyit ~~teyit~~ etmektedir .

Bu , biraz Bektaşîlerin düşküslüğüne benziyorsa da haddi zina , haddi kazif , haddi şurbi hamir ve Melâmîlerin vahdeti vücudün müfrit taraftarları buldukları hâlde evamiri şer'iyeye tamamen riayetkâr bulunmaları , bu müşabehetteki sui zannı refetmektedir .

Esasen Melâmîler , müfrit vahdetçi oldukları hâlde batıniyeye meyletmemişler ve tevhidi " Cemî'maalfark ^{جمعی ما لفارق} " görmüşlerdir . Hatta İbrahim .E. sohbetnamede " Cem'i mahz ^{جمعی} semtini tutanın tevhidine çingene tevhidi derler " sözile evamire riâyet lüzumunu ifade ediyor .

Sarban Ahmet , Hüsamettini Ankaravî , Hasanı Kubâdüz ve Beşir ağa gibi zevatın ihvanlarına yolladıkları mektuplarda şeriata mugayir hiç bir şey yoktur . Bâlâkis , hepsi şeriati iltizam etmiş ve hatta Beşir ağa "Şeriat, ^{seriat} yine şeriat ..." diye bu , rükni esasiyi tekit eylemiştir . Bunları " Takıyye " ye hamledemeyiz . Eger Melâmîler , takıyye ehli olsalardı vahdeti vücudu da işâa etmezlerdi .

Namazın ve sair amâlin her hâlde batını hakikatleri bulunduğuna da ka-
llerdirdi ; fakat zevahiye dokunmamak şartile " ...

Sofiyeye indinde maruf bir hikâye vardır : Mansur " Enel Hak ^{ان الله} " diye âlemi velveleye saldıği sıralarda geceleri beş yüz rikât nafile namaz kılarmış . " ^{ان الله} " dediği hâlde kime namaz kıldığı sorulunca " Ya, zatıma inkiyat etmiyeyimmi ? " demiş . İşte Melâmîler de her hâlde bunun gibi âmâlve ahkâmı , sıfatın zata inkiyadi olarak kabul ve tâbiri sofiyanesile " Edebî Muhammedî " ye tecavüz etmemişlerdir . Onların ukubete oğramaları vahdet sırrını ifşalarından ileri geliyordu . Esasen , daha serbest yürüyerek evamiri şer'iyeye riâyet etmediklerini iddia etsek bile bu iddiaya tevsik ederek bir vesika bulamayız . Halbuki riayetkâr olduklarına âit bu kadar delâil var ; Sarı Abdullah .E. nin , Lâli zadenin eserleri , Melâmî aktabının mektupları gibi ... Binaenaleyh münkadi şer' bulduklarını kabul bizim için bir zarurettir .

(I) Sergüzeşt : âdâbî tarikatı ehli mahabbetü Melânet ..

Melâmilikte şiiliğe temayül :

Ehlibeyte mâhabbet dolayısıyla şii'lik her tarikata şuuri , gayrı şuuri , girmiştir . Hatta sofiyyundan bir kısmı , doğrudan doğruya şia mezhebine intima eylemiştir . Meselâ ; Attâr bu cümledendir . (I) yalnız alelûmum tarikatlar - İrandaki tarikatlardan maada (Nimetî , Haksari gibi) -- zahiren ehli sünnet akidesine saliktir . Fakat bu da kabili inkâr değildir ki İran ve Türkistanda zuhureden tarikat müessâsleri , muhitlerinin tesiriyle kurdukları yola daima Hubbi Ali ve Ehlibeyti bir rûkni esası olarak vazetmişlerdir . Havarizâm ^(Havari) Adiyarından yetişen ve bir İsmailî oğlundan - Şemsi tebrizî - feyzalan Mevlevîlik ve doğrudan doğruya Şii - Batınî esası üzerine kurulan ve salike ilk telkinde mezhebinin Caferî (I) olduğunu bildiren Bektaşîlik gibi ...

Bazı tarikatlarda ise bu ehlibeyte mâhabbet neş'esi muhitlerinden ziyade Pirlilerinin Alevî , Seyyid bulunmasındandır . Buna Rûfâilîği delil gösterebiliriz . Mamafi her tarikatta ehlibeyte mâhabbet suretinde bir şii'lik temayülü varsa da hiç biri , tamamen şii' değildir . Yalnız bundan Bektaşîleri müstesna tutmalıyız .

Böyle olmakla beraber bu sözümle tarikatlarda tamamen şiiyete mütemessik kimseler yoktur demiyoruz . Yalnız şurası unutulmamalıki vahdetivücudu hakkile kavrayan bir salik , teberrada bulunmayacağından tam bir şii' - İmamî olamaz . Ancak mufaddıldan (^{مفاديل}) ola bilir . Halbuki esasen heman bütün kendini bilen erbabı turuk "Mufaddıldandır" .

Melâmilere gelince : Bu hususta fazla ısrar etmiyeceğiz . Ahmedî sarıan ve oğlu ^(E. Sarıan) şeyh İbrahim .E. anlatırken bu bahse ait verdiğimiz malûmat kâfidir zannındayız . Gerek bu iki zatın Ali ve Ehlibeyte karşı gösterdikleri ihlâs , gerek Sarı Abdullah .E. nin heman bütün eserlerinde on iki imamın isim ve tercümei hallerinin bulunması ve gerek Gaybînin risalelerinde Ali ismine " Aleyhis selâm ^(عليه السلام) " lâfzının terdif edilmesi (I) ve bütün Melâmî silsilelerinden anlaşıldığı veçhile " Sırrı Hüvviyyet ^(سر هويت) " in Muhammetten doğrudan doğruya Aliye geçtiği itikadı bize , Melâmîlerin tam manasile Mufaddıllardan olup " Şiâi ulâ ^(شيعه اول) " ya hayrül halef bulduklarını ; , diğer akait hususunda vahdeti vücud^{cut} , ahkâm ve amâlde de Sünnî - Hanefî olduklarını bildiriyor .

Melâmilikte dünyaya nazar :

Melâmiler ; Dünyanın ; Mevlânânın ^(منه دنيا نقره و فرزندوزن) ^(حيهت دنيا از خدا غافل بود) beytini müeddasına tevfikân haktan gaflet olarak telakki etmekte bulduklarından bu meslekte diğer tarikatlarda olduğu gibi Çile , Riyazat ve sair vesail ile dünyayı terketmek yoktur .

(I) ilk Mutasavvıflar : 172 inci sahifeye müracaat ! .

(I) Bektaşiler , bildiğimiz " Caferî - İmamî " mezhebinden değildirler . Onlar halis Batınî oldukları hâlde bu Caferîliği bir Batınîlik sûtresi olarak kabul etmişlerdir .

(I) Gaybî , her risalesinde Aliye " عليه السلام " dediği gibi hassaten " Bi-atname ^(بیتنامه) " sinde silsinesini zikrettikten sonra " الحمد لله تعالى والصلوة - ^(والسلام بحسبه المصطفى ولعليه السلام كرم الله وجهه ولها كرام الدنيا والآخرة) " Cümlesini yazıyor .

L
 Salîzade bu tarikata süluk eden her şahsın " *مجبور* " mucibince meşagili dünyaviyyeden bir kârı meş'rua meşgul " olması lüzumunun sergüzeşte kayz ve sonra " Menziline geldikte vizri kesreti kalbinden ref için dergâhı hakka teveccüh ve niyazü tevacüt " eylesmesini de tenbih ediyor . Esasen Dünyayı " Zuhurâ ilâhâ ve aynı hüvvâyet " bilen Melâmîlerin dünyayı terketmelerinde ihtimal verilemez . Lâlî zade aynı kitapta " Pes imdi *الحال* fahvasınca kâsbi halâl makamatın evlâsı olduğu mukarrerdir " dedikten sonra " Tevekkül *توكل* " ü esbaba mübaşeret ve o esbabla maksuda vusul için müsebbibe raptı kalp olarak tefsir ve " Âşık ve Sâdiklar , esbaba mübaşeret ettikleri liecli enfuâhim değildir ; belki müsebbibe ubudiyeti mahza içündür . " ve " Pes imdi " mümkün oldukça liveçhillâh bir gâne kesbile takayyüd gerektir " . sözleriyle bu fikri tekrar tekrar tekit etmektedir .

Yine aynı eserin aynı bâbında (Sergüzeşt : " Kisbi maaş beyanındadır) nihayetlere doğru tenbellik edip bir işle meşgul olmıyanlar zem ve " *اولیای حق قبابی* " kütsisi " Evliyâdan her biribir hizmet ve bir işle meşgul olup o iş onlara perde olur . O işle kendilerini setrederler . Basîret sahiplerinden başkaları onları bilemez . " suretinde tefsir ediliyor .

Lâlîzade , bu bapta tariki hakka süluk edenlerin ya tevekkül , yahut tevekkülle beraber kisip suretlerinde bulduklarını , fakat sırf tevekkülün ehli fenadan gayrisine caiz olmadığını söylüyor . Bundan anlaşılıyor ki Ehli fenâ , cezbe sahipleridir . Esasen bu gibi kimseler bir işle uğraşamaz ki ... Fakat kisbi halâlin , makamatın en yükseği olduğunu ve esbaba mübaşeretin mahzı ubudâyet bulunduğunu , Hülâsa " Liveçhillâh *لوجه الله* " bir işle tekayyüt lüzumunu söyleyen Lâlîzade merhum , ehli fenanın tevekkülü sırfında israr etmiyor . Belki de bunu bir noksan telakki ediyor . Çünkü sülükte " Mahvü fenâ *محوها* " eseri kemâl değildir . " Sahv *سحوا* " a erişen , bu suretle kesrette vahdeti ve vahdette kesreti görebilen kimselerdir ki " Kümmelîn *كاملين* " addedilirler . Hülâsa ; Melâmet , sayü ameli tavsiye ve takdis eder ; diğer tarikatlarda olduğu gibi terki bir vesilei vuslat telakki etmez .

Melâmîler , en küçüklerinden en büyüklerine varıncaya kadar hayatlarında bu fikirlerini tatbik ve izhar etmiş kimselerdir . Meselâ ; aktabı Melâmiyyeden Ankaralı Hüsamettin , ziraatla meşgul olan ve cami yaptıracak derecede servete malik bulunan bir zattı . Bursalı Hasanı Kubâdüz , İsminden de anlaşıldığı veçhile terzilikle müştagildi . İdrîsi muhtefî ; Filibe , Sofya ve Belgrada kadar gidip gelerek ve bilâhara adamlarını göndererek ticaret eden , bu suretle asrının zenginlerinden madut bulunan bir tacirdi . Kubaâ .E. Bedestanındaki dükkânında elbise satardı ; Beşir ağa da mütaaddit çiftliklere mâlik bir zattı . Hatta Melâmîlerin içinde Sadrı âzamlık , Şeyhülislamlik ; reisül küttablık gibi mühim Hükümet mensuplarında bulunan kimseler bile vardır . Bunlar , halis Melâmî bendesi oldukları hâlde terki dünyaya rağbet etmemişlerdir . Bendeleri üzerinde

tevkâlâde nafiz bulunduğu ve bir işaretile değil mallarını , canlarını bile terke hazır , binlerce zevatın maneviyetlerine hakim buldukları hâlde hiç bir Melâmi gavesi , kendisine bir zaviye kurup nüzuratla geçinmeğe tenezzül etmemiş --- oğlan şeyh İbrahim .E. Nurîttin zade gibi tekke şeyhleri müstesnadır . Çünkü bunlar esasen Melâmetlerini , tarikat kisvesile gizleyen kimselerdi ; Binaenaleyh , bir işle meşgul olmaları hususunda mazurdurlar -- bilâkis arzettiğimiz gibi her biri bir işle maişetini temin ederek bendelerine nümunei intisâl olmuşlardır .

Artık pek tabiidirki böyle bir meslekte diğer tarikatlardaki Selman etmek (I) , Hakkullah istemek gibi şeyler bulunamaz .

Bütün bu mesrudatta tamamen anlaşılıyor ki Malâmîlik mesleği , her türlü kuyudâ tarikattan müberra yalnız mürşide mâhabbet ve rabitai kalbiyye ile sohbet üzerine müesses bir irfan ve adeta diğer tarikatlara karşı bir aksüamel yoludur . Bayramî Melâmîleri, verdiğimiz izahattan da anlaşıldığı veçhile ilk Melâmetlerin meslek ve neşreplerine tamamen tevâriis etmişlerdir .

Diğer tarikatlarda da uzun müddet riyazat ve mücahede neticesinde salîh yavaş yavaş vahdet sırrı açılır ve bu neşveye sahip olan , bu sırrı zevkeden kimse , tabiatile her şeyi hoş görmeğe , her kese hoş bakmağa başlar ve gâyenin bu olduğunu anladıktan sonra artık rüsumu kuyut ile mukayyet olamamağa ve adeta bu rüsumu istihfaf ile bakmağa başlar .

Halbuki tarikatların intihası olan bu hâl Melâmîlerin --- Gaybının dediği gibi --- iptidasi idi . Bunun içindirki bu mesleğe , diğer tarikatlardan da bir çok urefa , hatta Bezci zade Muhittin (Muhyî) , Nurîttin zâde , Sinkeşî Feyzi .E. Lâlî Mehmet .E. gibi müşarun bil binan şeyhler bile dahil olmuşlardı .

(I) Selman etmek , tarikatlarda tezlili nefsetmek için keşkül bedest olarak ve bazen ilâhiler söyliyerek dilehmeğe derler .

Melâmîlerle en ziyade uyuşan , kaynaşan Mevlevîlerdir . Bunun sebebi de vazihtir . Mevlevîlerde de esma yoktur . Zikir ; yalnız , bir miktar isim celâlden ibarettir . Haftadan haftaya yapılan mukabele ise zahirî bir tevacüt(1) resminden başka bir şey değildir. Gerek muhiplerin , gerek derişanın sülukü sohbetleridir . Her şahıs , şeyh ve halife olması meşrut olmayan kemâl sahibi bir mevlevî dedesine raptı kalbeder ve onun sohbetiyle neşvî vahdet tahsiline çalışır (2)Mevlevîlik bu cihetle Melâmîliğe en yakın bir tarikat olduğundan Neşatî , Cevrî, hatta Nahifî gibi (3) gibi Mevlevî şairleri , Peçevî Ahmet ve Seyyid Ebu Bekir dedeler gibi zi nufuz mevlevî şeyhleri melâmîliğe intisap etmişlerdir .

Melâmîlikte avamî bağlayan esmâ , âyîn ve zikir gibi şeyler bulunmadığından ve yalnız felsefe ve irfan bulunduğundan bu mesleği İstanbul , Bursa --- --- gibi merkezlerde tevessü etmiş görmekteyiz . Merkezlerde ulema ve urefa , bu mesleğe girince , körü körüne bunların mukallidi bulunan avam da intisap etmiş , fakat Melâmîlik daima dediğimiz gibi merkezlere münhasır kalarak hiç bir vakit kasaba ve köylere kadar intişar edememiştir . Halbu ki diğer tarikatlar dairei intisaplarına daha ziyade avamı almışlar ve meselâ Nakşilik , hasseten şark vilâyetlerinde köylere kadar yayılmıştır . Çünkü bu tarika müntesip bulunan bir köylü amali diniyeden ma'ada bazı nevafil ve zikirle müştagildir; esasen başka bir şey beklemez ve onu tarika bağlayan da budur. *zikirdir.*

(1) Tevacüt , tahsili vecdiğin ihtiyar edilen halattır . Mukabele ve simada Tevacüt resmindendir .

(2) Son Mevlevî dedelerinden olup İstanbulda Çarşambada çayırılı medresede bir çok talip ve salıklere farisi arabi (Fusus , Futuhat , Mesnevî , Zevra ve Havrâ --- --- --- ---) okutan Mesnevihan Esat dede kesreti müridana malikti . Hacı Hüseyin Vessaf B. E. , Fusus şarihi İstanbul posta işleri müdürü - Avnî bey efendi gibi bir çok zevat yetiştirmişdir . 329 senesinde mesnevihani bulunduğu Kasımpaşa mevlevihanesinde vefat ve dergâhın haziresine defnedilmiştir . Täsavvufta rüsuh sahibi olan dedenin divanı ve bir çok gayri gayri matbu' asarı vardır .

(3) Mevlevilerce nahifî , ricalî melâmîyyden addedilmektedir . Top kapıda Maltepe yolunda Sarı Abdullah E. ye varılmadan sol tarafta bir sokağın köşesinde metfuh olan Nahifinin mezar taşı da Melâmî -Hamzavî taşların dandır .

Naşilikle Melâmilik arasında yaptığımız bu mukayeseyi Bektaşilerle Kızılbaşlar arasında da yapabiliriz . İkiside batını olan bu iki tarikattan birincisinde biraz irfan olduğundan - Melâmiliğe nispeten tamamiyle avam arasında münteşir bulunmakla beraber - merkezlerde tevessy'etmiş , Kızılbaşlıksa daha ziyade Türkmen ve Kürt aşiretleri arasında intişar edip babadan ağla ve âileye intikal ederek bir tarikattan ziyade bir zümre haline gelmiştir (1) .

Hülâsa Türk diyarında ve Türk ruhunda doğan Melâmîlik Türk irfan alemine bir çok âlim ve fazıl zevatı yetiştiren , millî Türk edebiyatına ruhî ve samimî bir çok şairler ihda eden bütün tarikatları cami bir meslekten ibarettir .

(1) Bektaşilikte Rumelide , hasseten Arnavutlar arasında zümrevî bir mezhep halindedir .

Arnavutlukta Bektaşi oğlu büyüyünce muhakkak Bektaşiliğe intisap eder ve bu suretle Bektaşiler , içlerine hariçten nadiren girilen bir zümredir .

Aslı me'hazlar

-Alfabe sırasıyla-

- ~~Oğlan şeyh İbrahim E. nin divanı (Bende)~~
- (1) Biatname : Gaybî Sun'ullah . E . (Bende)
 - (2) Cevheretül bidaye fî dürretünnihaye Sarı Abdullah efendi
 - (3) Cevrî divanı (Millet . K . asarı manzume : NO. 103)
 - (4) Çerkeşî Mustafa efendinin mektubu
 - (5) Dili dâna kasidesi : Oğlan şeyh İbrahim . E . (Bende)
 - (6) Devrei Arşıyyei Mısriyye : Mısrii Niyazî
 - (7) Fezlekei tarık : Kâtip çelebi
 - (8) Gaybî divan (Bende)
 - (9) Hamzaviler hakkında bir risâle: Mehmet Amiki E. (Süleymaniye
Halet E. K. NO. 764)
 - (10) Hadikatül cevami' : Ayvansaraylı
 - (11) Keşfüzzunun : Kâtip çelebi
 - (12) Keşfül gata : Gaybî (Bende)
 - (13) Lâ'li zadenin kitaplarını havi müstakim zadenin el yazısı mecmua
(Millet . K . Pertev . P . NO. 636)
 - (14) Lâmekâni Hüseyin . E . nin divanı (Süleymaniye , Halet E.
mecmua : NO. 800)
 - (15) Melâmiyyei Şattariyye : Müstakim zade Sadettin efendi
(Millet . K. NO. 1051)
 - (16) Mebdü meâd : Lâ'li zade Abdülbakî . E .
 - (17) Melâmi ricalinin eş'ar ve mektuplarını , Lâmekâninin asarını havî
mecmua (Süleymaniye ; Halet ? E. 800)
 - (18) Meslekül işrak kasidesi : Rahimî (Millet , Pertev P.K.NO. 636
mecmua)
 - (19) Neşati divanı : (Millet ; Müze : NO. 519)
 - (20) Oğlan şeyh İbrahim . E . nin divanı (Bende)
 - (21) Osmanlı müellifleri : Bursalı Tahir B.
 - (22) Peçevî tarihi
 - (23) Raşit tarihi

Yazmaların üstüne bir yıldız , matbuların üstüne de bir (m)
koyuyoruz .

- (24) * Ruhül hakika : Gaybî (bende)
- (25) ^m Rıza ~~tarihi~~ tezkeresi
- (26) * Risale îf tefsirilfatiha : Seyyid muhammedün nurül
anzüiyyül melâmî (bende)
- (27) ^m Sergüzeşt : Lâ'li zâde Abdülbakî . E .
- (28) * Sarban Ahmedin divanı (Üsküdar K. Haşim . P . NO. 74 , 80)
- (29) * Sohbetname : Gaybî (Bende)
- (30) * Safaî tezkeresi
- (31) ^m Semerâtül Fuat : Sarı Abdullah E.
- (32) ^m Şekayiki no'maniyye
- (33) ^m Şekayik zeyli : Nev'î Zade Ataf
- (34) * Şekayik zeyli : Şeyhî (Süleymaniye Beşir ağa K. tarih : NO.479)
- (35) * Tarikul hak fitteveccuhil mutlak Gaybî
(bende)
- (36) ^m Tadrilüt te'vil : Şeyh Ya'kubi Keremiyânî zade Yusuf Sinan . E.
- (37) ^m Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar : Köprülü zade Mehmet
Fuat B. Ef.
- (38) * Tıflî divanı (Millet ; manzum âsâr : NO. 308)
- (39) * Vahdetname : Oğlan Şeyh İbrahim . E: (Bende)
- (40) * Va'dî divanı { Darülfünun . K . Yıldız . NO. 140)

Şâîf me'hazlar

- (41) * Ayvansarâyâ vefeyatı (Darülfünun K. 1008)
- (42) * Ankayı mugrip-şerhi : Sarı Abdullah . E . (bende)
- (43) * Bektaşî vilâyetnamesi (Millet : 985 , 86 , 87)
- (44) ^m Divanı ~~Bekir~~ ^{Kelbir} : Mevlânâ Celâleddini rumî
- (45) * Elyevakitü vel cevahir : Abdülvehhabi şa'rahî
- (46) * El işaa îf eşratis sâa : Muhammedibni Abdür
^m Muhammed ibrasul (Arabî) (Üsküdar :NO.1103)
- (47) ^m Eñliya Çelebi seyyahatnamesi
- (48) * Faziletname : Agribozlu ^{of} İeminî (Bende)
- (49) ^m Fütühatı mekkiyye : Muhiddinî arabî

- (50) * Fetavayi Ebussuut : E . (Millet .K. ulumu şer'iyeye NO. 268)
- (51) ^m Fususül hikem : Muhiddini arabî
- (52) ^m Hacı Bayram veli : Bursalı Tahir B.
- (53) ^m Hacı Bayram Veli : Mehmet Ali Aynî . B .
- (54) * Hediyeetül ihvan : Şeyh Mehmet Nazmi . E .
- (55) ^m Haşimî divanı : Üsküdarlı celveti Haşim baba
- (56) ^m Haşimî divançesi : Şeyh , baba M. Süreyya . E .
- (57) * Hasan çelebi tezkeresi (Millet ; tarih : NO. 758)
- (58) ^m İlmiye salnamesi : 1334 senesi (Millet 228)
- (59) ^m Kamusul a'lâm : Şemsettin sami . B .
- (60) * Kitabür Reşad fil mebdai vel mead : Seyyid
Muhammedün nurularabî (bende)
- (61) ^m Lâtifî tezkeresi
- (62) * Lemezati halevî : ^{elâ} Hacı zade derviş Mahmut (Millet 1100)
- (63) ^m Mesnevî : Mevlânâ
- (64) ^m Nesimî divanı
- (65) ^m Rados tarihi : Ziver . B .
- (66) * Ramiz tezkeresi *Millet .K. 262*
- (67) * Riyazi tezkeresi = *765*
- (68) ^m Salim tezkeresi
- (69) * Silsilenamei Celvetî : Bursalı İsmail Hakkı . E . \$ Millet. K . 1040
- (70) ^m Sima'hanei edep : Enver . B .
- (71) * Sefinei evliya (5 cilt) Hacı Hüseyin Vessaf . B . (1)
- (72) ^m Takvimüt tevarih : Kâtip çelebi
- (73) ^m Telhisün nesayih *Sarı Abdullâh .E.*
- (74) ^m Türk edebiyatı numuneleri : Hamamî zade İhsan B. Hıfzı Tevfik B.
Hasan Ali B.
- (75) ^m Usuli kâfi : Küleynî (bende)
- (76) ^m Yenabiul mevedde : Seyyid Süleymani Belhî . E .
- (77) * Üsküdar ve millet kütüpanelerinde ve bazı meşayihden bulunan tomar
ve silsilenameler

(1) Hacı Hüseyin Vessaf B.E. Gülşeni hülefesından olup rusumat müdürlüğünden mütekaittir . Arnavutköyünde ikamet etmektedir . *kitabımıza yazarken refat etmiştir*

dayısı hatta bu ailenin görüştüğü kimse her bile sôfidir (1). Bu suretle Mehemmedünnur, tasavvuf neşesini, daha küçükken âilesinden tevarüs etmiştir.

Muhammedünnur yedi yaşındaiken camîül ezherde şeyh Hasenül Kuvaysinî ismindeki zattan tahsile başlamıştır. 1235 tarihinden 1244 tarihine kadar şeyh Hasana hizmet ve mumaileyhten tahsili ilâm ve marifet eden seyyit, yine şeyhinin emriyle yanyalı şeyh Ahmet efendi ile beraber yanyaya gitmiştir (2). Seyyidin bu yanya seferi her halde bir maksadı mahsustan ziyâde tarikatlerde bazı sâliklere verilen seyahat gibi süluk muktezâatıdır.

Muhammedünnur, yanyada 9 ay oturmuş (3), bu müddet zarfında nakşibendî şeyhi Yusûf efendiye bîat ve tarikati nakşibendîye intisap eylemiştir. Bu suretle manen tefeyyüze çalışan seyyit, aynı zamanda tahsîlini de ihmâl etmeyerek şeyh Yusûfün damadı Talat efendiden tahsile devam etmiştir.

Dokuz ay sonra şeyh Yusûf efendinin emriyle mekkeye gitmiş ve edâyi haccedip bir sene mekkede mücâvir kalmıştır. Şerif efendi evvelâ iskenderiyyeye gittiğini ve sonra haccettiğini söylüyor ve şöyle bir menkâbe naklediyor:

Bir akşam pederime bir evham hasıl olup Ali efendi ile Talat efendinin ilmi zâhirde mütebehhir bir zati alikadir olduklarını tefekkürle şeyh Yusûf efendinin ilmi zâhiri olmadığı için şeyh Ali efendi ve Talat efendinin böyle ümmî adama irtibatlarından naşi hayretini mucip olmağ O akşam manada sabah namazını eda için tekke de ki camii şerife gitmiş; kapının mukabilinde oturmuş. Yanında da ihvandan birisi oturmuş. Demiş ki Yusûf efendi geliyor. Pederim de arkasına bakup görmüş ki Yusûf efendi bir koluna Ali efendi,

(1) "Kenzi mahfi" de buna izah ederek daha çocukken ebeveyninden ve onların zamanındaki tabii görüşüp konuşukları ulemadan vahdeti vücudu duyup, bu akideyi, bütün âlem bu itikattan rücu etse ve hatta kendisini katil ve ihrak binnar ile tehdit etsele dönmiyecek derecede benimsediğini ve sonra allah lutfedüp imanı istidlâli, suhudî ve zeykiye eriştiğini anlatıyor.

«اعلموا اني عد صابوني كنت اوله ابراي سماعي منهم وشهدوا زمانهم ان الله تعالى له الوجود والى له كل موجود فما زال هذا القلم يوقن بحسن كونه مع جميع العالم عن هذا الاعتقاد ولم ارجع عنه الذي اعتقدت والارضة بالصل والاصراة بالنار تم لطف»

(2) Şeyh Ahmet, Bilahare istahbula avdet ve burada vefat etmiştir. Kabri sünbül efendi tekkesinde türbenin karşısındadır. Mezar taşından 1266 da vefat ettiğini anlıyoruz.

(3) Şerif efendinin risâlesi .. Harirî zâde sekiz ay oturduğunu yazıyor.

bir koluna Talat efendi girüp , cemali de ay nedir olmuş geliyor ;
 Camie gir^miş postunda oturmuş , sabah namazını edadan sonra âyini nakş
 iyeyi icra edüp pederim camiden çıkup Yusüf efendinin iltifatına mazhar
 olmağa muntazır olmuş . Yusüf efendinin yine bir koluna Ali efendi ,
 bir koluna Talat efendi girüp hücrei âlîlerine giderken pederim mukab
 line gelüp , pederime hitaven ; ; bürhan olmadan iman olmazmı ? buyurmuş
 lar . Pederim de hayasından hiç bir cevap vermemiş . Akşinde manadan
 Uyanmış . Sabah namazı ezanı kulağına girmiş . Derâküp yataktan kalkup,
 abdest alup , camie gidüp manada oturduğu yerde oturmuş . İhvanından
 biri de yanında oturmuş . Bir az sonra Yusüf efendi geliyor demiş . Hz
 Hakikaten Yusüf efendinin bir kolunda Ali efendi , diğer kolunda Talat e
 efendi hücrei âlîlerine götürürlerken mukabiline geldiği vakit ; bürhan
 olmadan iman olmazmı ? hitabına karşı sükutla mukabale buyurmuşlar .
 Yusüf efendi Ali efendiye bitaben ; mektubumu yaz ; yarın misra gidecekler
 deyu pederim için emir etmişler ..."

Fakat biz seyyidin tercümei hâlinde kendi eserini (menbaunnur fi
 rü'yetirresul) esas ittihaz ediyoruz . Seyyit mezkur eserde (*Mekkeye*
 müsâfir oldum, sen, 1245 ve sinnim 17 yaşında) diyor . Harirî sâde
 merhum da tibyanda yanyaya gittikten sonra (*«...»*)
 «...» diyerek seyyidin ifâdesini tekrar veteyid ediyor . Şu hâlde yanyadan
 hareket eden ^{u a} Mehmedünnur , doğrudan doğruya mekkeye gitmiştir . Şerif
 efendinin ifâdesine nazaran şeyh Yusuf efendi, seyyidin hayatında müessir
 ümmî , fakat zîmufuz bir şahsiyettir . Lakin seyyidin kendisi menbaunnuru
 nda bu şeyhten hiç bahsetmiyor . Yalnız üstadı şeyh Hasenül ^{u a} Kuvessî
 (I) ve bilhassa melâmî derviş Mehmetî mekkîden hürmetle bahsetmektedir .
 Bundan anlayabiliriz ki şeyh Yusüf efendi , ^{u a} Mehmet Murun üzerinde
 pek ~~de~~ nâfiz olamamıştır . Esâsen bilhare melâmeti benimseyen seyyidin
 nakşî tarikati gihî zavahire tamamiyle riayetkâr olan ve vahdette müced-
 didi sanî imâmı Rabbanînin (heme ez üst) meslekine süluk ederek çok
 ihtiyatkâr bulunan bir tarikate sadakatının inkânı yoktur .

Seyyit , mekkede de boş durmamış , şeyh *«...»* den halvetiy
 yei şabâniye, üveysiye ve ekberiyeye tarikatlerinde intisap etmiş ve şeyh

(I) Bu şeyh Hasenül Kuvessînin tercümei hâlini müteaddit zevata ve
 sâdata sorduğum hâlde öğrenemedim . Yalnız beyazıt kütüphanesi umumisi
 müdür muavini Ebülhayır bey , iki ^{gözü} ama ve fevkalade ^{alim} bir mağribî olduğumu
 söyledi Midâr nakibül egrafı seyyit Muhammedül Belblâviye bir mektupla
 müracaat ettiğime de henüz cevap alamadım .

ömer Abdürresûlden da (2) hadis okumuştur . Abdürresulden da ahzi tari-
kat etmek isteyen ^{Muhammed} Mehmet Nura Abdürresûb, mısra avdet etmesini ve ihtimâl
âl " sözümü tutar mı ? " diye bir imtihan olarak yolda şâfiî mezhebi mü-
cibince öğle ile ikindi , akşam yatsı namazlarına cemeylemesini emretm-
iştir (3) . Muhammedunmur , kendi tabirince " elemrû fevkaledep " ^{الامر فوق الأدب}
diyüp bu emri ifâ ve mısra râcat eylemiş ve " ^{سببنا وولانا الشيخ القوي}
" kelimatıyla tebcil ettiği şeyh Hasana mülâki olmuştur .
Burada sözü kendisine bırakacağız :

" Etmek ve hiyar turgusu ile kuşluk ederlerdi . Ellerini
hadettakbîl hactan keldim dedi . ve imam Hüseyin radiyallyü anh ziya-
retin emreyleniler . Fakir camiül ezherin sokak tarafından olan kapı-
dan makamı âliye girüp harikulade olmak üzere imama Hüseyin makamlarında
bir kimesne görürmez oldu ; Bahusus duha vakti kalabalık vakittir .
Bakım ki bir zât makamı âlî mahallinde nur ala nur ... fakire ilham
oldu ki haza habîullahirresul .. ^{كورتتم ve huzuruna gittim .}
dizini örtüm . ^{Ben dua eyledi ve arhamı meshetti, bu deha git dedi}
cami tarafından olan kapıdan camie nazar eyledim ; makamı kebir hâlî ;
asla insan yok .; geri döndüm . Mihrapta hazreti risâleti bulmadım .
Yine sokak tarafından olan kapıdan serian çıktım . Makama döndüm . Nas
dolu ; kezalik cami nas ile dolu adet üzere ... "

Camiül ezherde gidince şeyh Hasan kendisine ilmi vehbinin inkışaf ettiğini söyleyip ruma azîmetini emreyledi . Muhammedun-
mur emre emre intisâlen iskenderiyyeden bir gemiye binüp evvelâ antal-
yaya çıkıyor . ve anadolomun ^{çıkıyor} bazı mahallerini gezezek
oradan da ^{Andolomun} hareketle geliboluya ve geliboludana selânige
ve selânikten sereze geliyor . Serezde üç ay kadar küçük medresede
müderreslik yapıp (seyyit Muhammed isminde birisinden icâzetname
almıştı) oradan demir hisar , doyran , istrinça , malış tarikiyle koça-
naya gelmiştir . Koçanalılar kendisini üsküp vâlisi Hifzi paşanın pa
yaptırtığı medreseye müderres tayin etmişlerdir (1249) . Müderres
olduğu sehenin ^{ramazan} da koçana camiinde kasidei imâliyeyi türkçe
serh ederek okutmuştur . Vali Hifzi paşa hanüs yirmi bir yaşında o

(2) Keza .

(3) Şâfiîler seferde salateyni vakti ahirde ceman kılarlar . İmâmiye
mezhebinde ise cemâ , her vakit câizdir . Mamafi mezâhibi erbaa müc-
tehidininden bir çoğu da - bir kısmı özürle , bir kısmı bilâ özür -
cemâ cevez vermişlerdir . Sahihi bihârî mahtasarı ^{tecrîdi sarîh terce-}
mesi : Ahmet Naim beyfendi sa; 399-401 metin ve haşiyelere müracaat .

Vali Hıfzı paşa (I) henüz yirmi bir yaşında olan bu fazıl hocayı görmek isteye rek üskübe davet etmiş ^{ve} üsküp ulemasıyla görüş-türmüş . . . Netice-de paşa seyyidin meftunu olup evlat ve taall^ukatını, talim etmesi için , kendisine terfikan tekrar koçana ya izam etmiştir . Fakat çocukların valdeleri evladlarından ayrılmaya razı olamamakla paşa , seyyide büsbütün üsküpte oturmasını rica etmişse de seyyit razı olmadığından , nihayet altı ay koçanada, ^{il} oturmasına karar vermiştir .

altı ay üsküpte

Seyyit , ⁴ bazamana kadar tütün içmiyormuş . Hıfzı paşa tütüne alışmasına sebep olmuş . Bunu kendisi anlatırken diyor ki " hıfzı paşa tütün içmeme sebep oldü . 53 tarihinde keenne manada medinei münevvereye vardım . Mahmudiye medresesinde abdest alup hareme girerken imamı ömer radi^hallahü anh bâbüsselâm atebesi sağ tarafında otururdu . Abdest almadın . giru abdest al; dedi . Fakir dahi giru abdest alup sular azamdan akarken ^{bir} babüssemadan girmeye şuru' eyledim . Y¹ne abdestin yok , giru abdest al ; dedi . Abdest aldım dedim ise de g¹ab ile bizi yere yikup arkama iki ker^{ve} eliyle urdu . Benden kay geldi . Bâbüsselâm önündeki meydan tütün zifiriyle ^{i e i e} bürç bürç doludu . Abdest al ; diye tekrar emreyledi " Seyyit bundan sonra hareme girmiş ; mihrapta sağında Ebubekir ve ömer , solunda Osman ve Ali olduğu halde R¹sulullahı oturur görmüş . R¹sulullah; "çağırın; otursun" demiş . Ebubekir de eliyle gel diye işâret etmiş . Seyyit " teeddüben hazreti şâhın - Ali - alt tarafına oturdum . Ebubekir radiyallhu anh ^{mi} bu tarafa gelmedin deyince cevap vermeğe haya eyledim . Hazreti Şâh bu mecliste taraf yotur / diye cevap verüp r¹sulullah tebessüm ettiler . ve hazreti şâh ile hafiyyen mükâleme ettik " diyor . Muhammedünmur bu rü'ya^{dan} sonra tütünden vazgeçmiştir .

- (I) Recep paşa zâde Hıfzı paşa :
Seyyit Muhammedünmur un ilk müntesiplerinden olan hıfzı paşa , kapıcı başlık ve üsküp nazırlığı hizmetlerinde bulunmuş ve 1242 de mirimran olmuştur . 48. den sonra istabbulda ikameti tensip edilerek vilayetten az^{ed}ilmiş ^{ve} 1267 de vefat etmiştir . Eyyupta metfundü dur .

Yine aynı senede diger bir rü'yada rasulullahtan hırka geydiği ni anlatıyor (I) . 1245 senesinde gördüğü diger bir rü'yada rasulullah kendisine üç satır yazı yazıp verdiğini ve Ebubekrin " tevhîdi ef'âl , tevhîdi sıfât , tevhîdi zât " diye okuyup makamâtı fenâyi telk in eylediğini bildiriyor . ve 59 a kadar bu makamâtı selâseye müdaveze met edüp zek eyledim " diyor .

1255 de üskübe giderek orada tavattun eden ve nakşibendî şeyhi kazanlı Abdülhâlik efendiye intisap eden , seyyit Muhammedünnur 59 tarihinde hacca niyet ediyor . Şerif efendi " pederimin niyetini igiden ehîbedan kalkandelen , kogana , ıstipten dört yüz yetmiş hacı niyet etmiş ve hizmetinde talebesinden kogana kasabasından gâdaslı K hacı Emîni bile götürmüş .ve üsküp ulemasından hacı nebî efendi de refakatçisinde bulunmuş diyor ki buda bize 1240 dan 59 tarihine kadar o civarlarda tamamiyle istiharettiğini ve bir çok mürit ve muhibbe mâlik oldüğünü anlatmaktadır .

1255/de/üskübe/giderek/orada/tavattun/eden/
Esâsen Anadolu " diyarı rûm " diye anılırken ve şeyh Hasan

Kuweysnî , kendisine rûma azîmeti emreylemişken seyyit Muhammedünnurun antalyadan sonra doğruca selânik, üsküp havalîsine gelüp yeleşmesi şâyânî nazardır . Burakarı daha Ahmet Sârbân ve Hamza Bâlîden beri melâmîliğin mütekâsif bir merkezi idi . Meselâ ; 1011 de vefat eden ıstîali şeyh Abdülkerimin " silasında ikamet eyleyüp tarikati melâmet işâatında ağaz " ettiğini ve bosna havalîsinde melâmîlerin kesretini zeyli şakayikten öğrenmekteyiz .

Seyyidin tarihi veladetine kadar Bayrâmî melâmîliğinin devam ettiğini de evvelce arzetmiştik . Bunların anadoludan ziyâde rumelide buldukları muhakkaktır . Evvece toplu bir hâlde buldukları yerler de seydidin tavattun ettiği mahaklılardır . Şu hâlde Muhammedünnurun faâliyetine buraları bir merkez ittihaz ve on sene zarfında kendisiyle beraber 470 kişiyi hacca sürükleyecek kadarı tanınması , emri manevide ziyâde bir fikri mahsusun tatbikinden doğan müspet bir neticeyi irâe

(I) Hâbirî zâde merhum tibyanında " elmuhammediyye " tarikinde

وليس الزفة ايضا والصفاء من رسول الله صلى الله عليه وسلم ومن ذكره في كتاب التوسعة
ان الله تعالى وهذامه اجل النعم التي انعم الله سبحانه وتعالى به عليا اذ كان بيني وبين رسول الله
صلى الله عليه وسلم واسطة واحدة
diyor .

"ehadiyetül cemâ" (I) ⁱⁿ ^{şöyle} telkin edildiğini hikaye ediyor :

" Gün uykusu uyurken manada babüsselândan dâhil oldum .
Resulullah (sallahü aleyhi vesellem) sureti nuriyyesi - sureti unsuriyyesi değil - güneş nurundan daha sâfi gebeke dâhilinden ellerini açup yürü dedi ; Fakir yürüdükte gebeke içine alup kendisine sığı ve ahadiyetül cemâ makamını telkin eyledi".

Üskübe avdetinde Hifzî paşanın yerine servili Selim paşanın
(2) ~~-----~~ vâli olduğunu görmüş .

Bu selim paşa da Hifzî paşa gibi seyyidin müridi olup muameleuhten zikri dâim ahzetmiş ; hatta seyyide bir medrese yapmak istemişse de seyyit Sinan voyvoda caminin tamirini emretmiş ve emri yerine yerine getirilmiştir . Selim paşa bilahare hâssa müşiri olup istanbula gelmiş ve seyyidi de 1266 da istanbula davet etmiştir . Bu davete icabet edeb Muhammedünür , istanbulda altı ay kadar oturmuş ve bu müddet zarfında istanbul ulemâ ve meşâyihîyle temasta bulunmuştur .

Tekrar üskübe giden seyyit , merkezi vilâyetin üsküpten pizrene nakli üzerine mahalli mezkûra gitmiş ve bu suretle dâimâ avakdan ziyade eâzımla temasta bulunmayı tercih ettiğini izhâr etmiştir . Anlaşıyor ki seyyit , halk ruhunu çok güzel biliyor ve halkın dâimâ büyüklere uyacaklarına idrak ediyordu . Bu aynı zamanda, benimsediği mesleğin intişar ve taammünü ciddi arzu ettiğine bir delildir . Şerif efendi , ricâlesinde seyyidin 1267 senesi rebîülâhırının 15 inci cuma gecesi tevhidî negre memur olduğunu ve ertesi günü kendisine alay imama Hamit ve tabur imama Ali efendilerle tabur kâtibinin ve üç yüzbağının , daha ertesi günü de işkor'da ulemâsından Şaban efendinin biat ettiğini bildiriyor .

1269 da rusya muharebesi başlamış ve seyyit tekrar üskübe avdet etmiştir . Yine bu sene kendisine biat eden müşür çerkes İsmâil paşanın (3) davetiyeler manasına gitmiş ve üç ay ikameti esnasında

(1) Bu makamın seyyidin tarzı teslûkünde izah edilecektir .

(2) Servili Selim paşa : Akkâ muhafızlığı , sayda ve maraş valiliklerinde bulunmuştur . 1261 de üsküp vilâyetine tayin 1264 de azledilmiş ve muhtelif tarihlerde kastamonu , konya vilâyetlerinde , anadolu müşirliğinde batum komandanlığında , hâssa müşirliğinde hizmet edip , nihayet 1289 da vefat etmiştir . Üsküdar'da mefundur . Cesur , mütekit, müstakim bir zat imiş . Sicilli osmani; cilt 3 Sa. 63

(3) Çerkes İsmâil paşa : nezîp mirâli valiliğinde bulunmuş ; badeli ferik olup rumeli ordusu erkânî harp reisi olmuş , Çatalca ve tene muharebelerinde izharı gecaat eylediğinden 1270 de vezârete terfi etmiştir . Rumeli ve anadolu ordulari müşirliklerinde bulunan İsmâil paşa 1276 DA

istanbula-şeyhülislam mollâ beyin davetiyle(1) - gelen seyyide miref-
teli hoca Abdullah Hulusî efendi , evkaf müfettiği hâî Tefrik efendi
mısır mollası kâmil efendi , mevlevihane kapısı tarsus rufâî tekkesi
seyhi Abdülkerim efendi , şehremini , pazar meydanı rufâî tekkesi
seyhi ahmet Sâfî efendi, Seyyit Ahmederrufâî nezâinden harîrî zâde
hoca Kemâleddin efendi , gibi zevat intisap etmişler ve akay emini
Halil efendinin evinde mumaileyten Seyyidi Şerifin vahdeti vücut
risâlesini okumışlardır (şerif efendinin risâlesi), Muhammedünnur,
bu defa , istanbulda harîrî Zâdenin boyacı köüğünde-ki yalısında misa-
fir olmuştur 7.

İstanbuldan üskübe dönen seyyit , müridi bulunan şeyhül islâm
ın davetiyle beşinci defa olarak tekrar istanbula gelip beş ay misa-
fir kalmıştır . 1291 de İstrâmça melâmileri - hemen hemen şehrin
bütün sekenesi melâmî olmuştu / - seyyidi davet etmişlerdir.
Muhammedünnur , bu davete icabet etmiş ve Şerif efendi , İstrâmçanın
havasından ve halkından hoşlandığı için pederine orada kalmalarını
teklif etmiş , seyyid de senenin altı ayında üsküpte altı ayında İstrâm-
çada ikamete razı olmuştur .

1297 senesinde kendisinde erbabı tasavvufca insilah denilen
hal vaki' olmuş, menbaunnur da bu vakayı şu suretle anlatıyor :
" Sene 97 ; İstrâmçada odamda sultanülâşikin ibnülfariz ^{الفاريز}
kadese sirre divanı nazmını alır bakarken kendimden gâip oldum .
Müzdelife ve meşarülharem yanında iken cemî gafir asker taburu git-
tiğer üğeri, üç tabur kadar makdemlerinde üç zat , sağ taraftaki mekke
de odada bize telkin eden rasulullahmadır derken cemalin açtı ve
yanına vardım . dediki enbiya ihvanlarımızdır . anları bildiğini bizi
bildirme deyu emir buyurdular 7 . Biz arafat canibine ve anlar
müzdelife canibine aktılar . anlardan birisi bize söylemedi Ancak,

(1) Şeyhül islâm mollâ bey (mir Ahmet Ahmet muhtar efendi) : 1222
de doğmuştur . Selânik mollalığında istanbul valiliğinde kadılı-
ğında , anadolu kazaskerliğinde bulunmuş ve 1288 de şeyhül islâm
olmuştur . 99 da infisal edüp 95 de sâniyen şeyhülislam olan mollâ
bey o sene tekrar meşikatten infisal edüp 1300 de vefât etmiştir .
İnadiyede seyyit Haşim babanın civarına defnedilmiştir .
İlmiye salnamesi .

âvut aleyhisselam bana bakup güldü " (I).

Aynı senede 110 kadar ihvaniyle hacca gitmiş , avdetinde kosv vilâyetinde arnavut ihtilâli zuhur etmekle ihvanını bu ihtilâle karışmaktan menederek kurduğu mesleği , her hangi bir suretle olursa olsun gâibedar etmekten tevâkki eylemiştir . 1302 tarihinde / 130 melâmî ^{tehras} ihvaniyle hacca gitmişlerdiki ki bu seferinde dâmadı ve halîfesi Abdürrahim Fîdâî efendi ile torunu hacı Kemâl efendi de beraber bulunmuşlar ve esnayı avdette , vapur süveys kanalını geçerken Abdürrahim efendi vefat etmiştir .(1303)

Muhammedümmur , menbaunmurunda iki rû'ya daha naklediyor : Birinde abdest senedini resulullahtan bizzat ahzettiğini ve resulün bir su ile başını üç defa meshettiğini ; bilahare / halebî hâşâyesinde - hilyetümacî - de böyle bir hadis bulduğunu söylüyor . Diğer rû'yada da kendisinin hazretî Ali olduğunu ve peygamberin " ehli beytimdenin " dediğini , zevcâtı peygamberinin uhrevî makamâtını gördüğünü naklediyor . Seyyit Muhammedümmur , ihya ettiği melâmîliğin tamamıyla intişarını ve bir çok zînüfûz eâzımla ulema ve meşâyih tarafında sadakete kabul edildiğini gördükten ve bir çok talebeye hocalık ettiği gibi bir çok da halife yetiştirdikten sonra 1305 senesi cemaziyeahırının 29 uncu pazartesi gecesini saat 2 raddelerinde ^{2 u} Stremçada vefat edüp peygamber gibi odasında vefat ettiği mahalle defnedilmiştir .(2)

- (1) Seyyit , bu suretle davud ^{isyyâl} mesrep olduğunu bildiriyor . Erbabı tasavvufa göre her veliyyi kamil , bir nebinin mesrebindedir . Seyh ekber nakşül fusus ve fususunda davudî " hikmeti vücudiyé " faslında beyan ettiği nazaran Muhammedümmur , mazharı vücut olduğunu ve dâirei inâtasından hiç bir şân ve taayyünün hâriç olmadığını ifade etmiştir . Çünkü , vücut mutlakdır , ve her şeyin vücutün şün ve taayyünatından ibarettir .

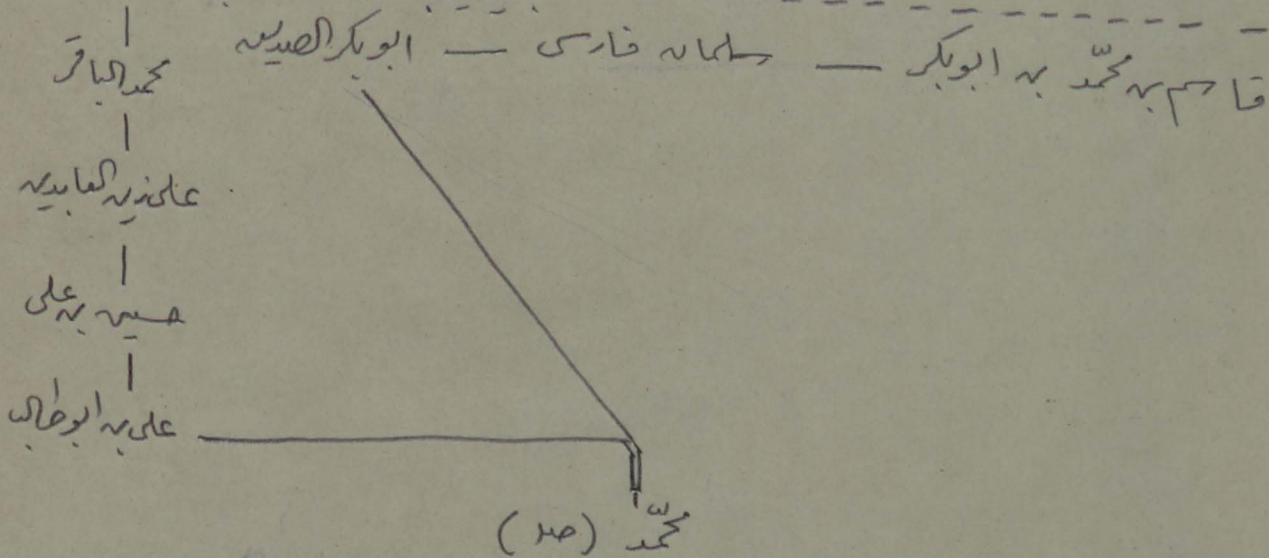
bu insilâh vakasını Şerif efendâ de risâlesinde naklediyor . ve " esnâyi insilâhta fakir ile hacı valde-seyyidin 65 yaşından sonra bakir olarak aldığı zevcesi - bulunduk ve beş dakika kadar imtidat etmiştir " diyor .

- (2) Seyyidin bir çok risâlelerini havi kalkandelenkîmelâmî Hakkı efendi tarafından yazılan ve " sandukatül maarif " ismi verilen yazma mushadaki kayıt ..

..... (X)

Seyyit Muhammedünürun
Koksisibendi silsilesi

سید محمد انور عربی — طریز ولی مصطفی اصف — قازانی عبد الحامد اصفندی — محمد ناز قوی —
 سردار ریس — مند خواجه — خدا قوی — ملک لی احمد — حسب الله بخاری — مقاسم اصفندی
 امام ربانی احمد اصفندی — خواجه محمد باقی بالله — خواجه احمد اصفندی —
 خواجه درویش محمد — خواجه محمد زاهد شمس — خواجه ناصر الدین عبد الله احرار اصفندی
 خواجه یعقوب عرفی — خواجه علاء الدین عقیق — خواجه محمد برآ الدین نقشبندی
 بارید بزمی — جعفر الصادق —

Seyyit Muhammedünürun Holveti
— Sa' hani — silsilesi

سید محمد انور عربی — شیخ ابراهیم الشمارقی — عبد اللطیف حاجی — مصطفی دوغانه لکھری
 الادرزی — قره باغی ولی عالی الاطول — صلاح الدین — اسماعیل بیرونی —
 عمر الفوادری — قاسم بن محمد محی الدین — قاسم بن شیخ شعبانہ ولی
 صہ بھری — علی بہ ابوطالب
 محمد (صد)

Ekberiyye silsilesi

سید محمد نور — ابراهیم الشمارقی — محمد ابو الجیاء — علی الطوفی — عبد الله سرقاوی
 محمود کردی — محمد شمس الدین — مصطفی البکری — محمد البیدی — ابراهیم الکردی
 صفی الدین — ابوالواهب احمد بن عبد القدوس — علی الشاوی — عبد الوهاب شعرائی

Seyyidin efkâr ve

tarikai ;

Seyyidin üzerinde
müessir olan sofîler .

Muhyiddini arabî ve seyid Muhammedünmur :

Son asırların en büyük ve nâfiz sofîsi olan ve muhyiddinden sonra vahdeti onun derecesinde izhâr ve ilân eden Muhammedünmurda , Muhyiddinin te'sirâtı pek bâriz bir surette görünmektedir .

Kendisinden evvel gelen sofîlerde vahdeti vücutta vecd sahibi ve melâmet neş'esini hâiz olanların hepsine karşı ^{توقیر} tazimkâr olan Muhammedünmur , en ziyade müyiddini tevkir etmektedir . Hemen her eserinde Muhyiddinden ^{istighat} ~~istighat~~ edere ve bu büyük vahdet kutbunu hürmetle yadeyler .

Kendi isminin nihâyetine getirdiği " elarabî " lakabı da bu te'siri irae ediyor . Seyyit , Muhyiddinin salâtı feyziyze ni ^{بحال الزهراء على الصلاة الكبرى} (mecalizzehra alessalatilkübra) nâmiyle arapça şerhetmiş ve bu şerhe :

هذه الصلاة للشيخ محمد بن عبد الله
ساجد بطنها امد لا شرف ولا غنى
صلاة سريفة على غير الانام محمد
ساجد بطنها عام لا عربي ولا عجمي
فوقتي الاله مؤرخا لخل عقد لها
كان حله شرح محمد نزل العربي
١٢٨٢
gg

tarihini söyliyerek şark ve rapta misli olmiyan ve kendisine gelinceye kadar arap ve acemden hiç kimsenin ukdelerini çözemediği bu salattı şerhetmeğe muvaffak olduğunu müftehirane beyan eylemiştir .

Seyyit türkçe (risalei gavsıyye) şerhine bağlarken Muhyiddini ^{قال الشيخ الأكبر والملك الأوفى مولانا الفوت الأعظم المتوجه عن غير الله والمسيح} " قال الشيخ الأكبر والملك الأوفى مولانا الفوت الأعظم المتوجه عن غير الله والمسيح ^{بالله} بالله مولانا ونولى العارضة بر عبد الله محي الكلة والدته ايه العربي الاندلسي الخاتم الطائي تفصلا الله بمعارفه وافاض علينا من نفايه " ^{سؤزleriyle tebcil etmektedir .}

Muhammedünmur , Muhyiddinin "nakşül fusus " unu (me²cü-nmusus lişerhi nakşül fusus) isimli risalesiyle ve (اللهم صل على ^{الذات المطهر والغيب المطهر}) cümlesiyle bağliyan salati mutalsamını

arapça (elyakut ^{etülhamra} alessalâtissuğra) ismiyikle şerhettiği gibi yine muhyiddinin evradı üsbüyesinâ türkçe ve (^{كنت ظمونا بانه انا}) beytiyle bagliyan kasidesine türkçe şerh yazmış ve fütuhattaki ihtiyar ve füsustaki imanı firavn bahislerini türkçe kügük bir risâle ile tavzih eylemiştir (1). Muhammedünmur , her hususta Muhyiddinin telâkkilerini benimsemiş ve negretmiştir . Varidat ge şerhinde bile Muhyiddinin sözleriyle teyidi müddea etmektedir (2) . Bütün bu mukaddemattan anlaşılabilir ki Muhammedünmur , şeyhi Ekberi çok okumuş ve çok sevmiş ve tamamıyla onun te'siri altında kalmıştır.

Seyyide diger sôfîlerin tesiri :

Seyyit Muhammedünmurda Muhyiddinden maada seyidi şerifi Cür-cani nin de te'siri vardır . Bu da seyidi şerif ^{in meshur} vahdeti vücut risâlesine (elenvarülmhammediye ^{الدنوار الحمديّة}) ünvanıyla rapça bir şerh yazması ve dördüncü istanbul seyahatinde iglerinde mirefteli hoca Abdullah efendi ve Harirî zâde Kemâleddin merhumun da bulunduğu bir cemaatda mezkûr risâleyi takrâr ⁱ eylemediyle sabittir (3) .

Muhammedünmuru Seyyit Bedreddini ^{do skmaveli} de hürmetkâr görmekteyiz . Müridi böreklice Mustafa ve Torlak Kemâlin isyanları neticesinde 823 tarihinde serezde idam edilen Bedreddini simavî , varidatında açıkça izahettiği âlmin kellemi , yani hudusî zâtî ile hadîs fakat cins ve nevi' ve şahıs itibariyle kadim bulunduğu (4) irâdeî ilâhiyenin istidada tabi' olarak zuhur edeceği (5) âhiretin melekût ^{al} âleminden ibaret bulunup zarf ve mazruf gibi dünya ile bir ; ezeli ve

(1) (Risâletün fi keyfiyeti imâni firavn) ^{سأل في كيفية ايمان فرعون}
 (2) . ^{ولذا قال الشيخ الأكبر قدس سره في بيان از دو عالم الهوية والادنية وخط الوجود في مولده ولولانا لما كان الرزي كتابنا}

mezkûr eserin muhtelif yerlerinde şeyhi Ekberin kelimatı geçmektedir. Bendeki yazma mûsha Sa. 55 .

(3) Envarı Muhammediyenin yazma bir mûshası millet kütüphanesinin arapça kitaplar kısmında 1124 numaradadır .

(4) العالم قديم جنس ونوع وشخص مطلق و محدوده ذاتي ، لا زمانی --

(5) فان ارادة ومشيئة يقع عليها الاستعداد العالم -- -- --
 " واردات "

ve ebedî ; fakat itibarî dldüğü , zahirân fahî dünya , batinî bâkî ahiret bulunduğı , haşri cismânînin ademi imkânı (1) cennetin, cehen-

nemin , melekûtî bulunduğı , İsanın ölümü (2) gibi miris fikirlerinden dolayî sofiyye tarafından da matun ve merdud olmuştı . Hatta fusus şârihi sofiyyeli Balî efendi (690) Bedrüddin sofilerini tenkili için Süleymani kamuniye taktim ettiğı mektûpta Bedrüddin hakkında :

(شيخ بدر الدين السامري المصوب وعند الله المفاضل)

tabirini kollanıyor . Hüdaî Aziz Mahmut efendi (1038) de birinci ahmede bu hususta bir arıza vermiş ve Bedrüddin hakkında aynı tabirâtı kullanmıştır . Buna mukabil şeyh mısriî Niyâzî (1105) ise divanında

(3) بحمد الله وبدر الدين السيد امير اعيان دينه
در بيان شايسته و قاصده انهار بدير وارادات !

maktâli ve varidât redifli altı beytlik bir manzume ile varidâtı fevkalade methetmektedir . Seyyit Muhammedümmur da varidât gerhinde Bereddîni

(عرقه الفقير السيد محمد الكور العوي البدرى نسيا الاكوي مكنة للوارادات الالهية الذي صفة العارفين
عارف بالله صلواته المحققين الكلفان بدر الدين --)

tebcilatiyle sultanül muhakkin olarak ilân ediyor ve bu şerhe ayrıca şu tarihi yazıyor . :

- (*) والنيا والآخره اعتباراً لحيث ان اللفظ هو دينا فانية واليه عقبه باقية فهما من مهوران اذ لا وابد اوله
- (1) الاعتبار بالفعال ليس لهذا اليد بقائه ولا لاجزائه تركيب كما كان بعد الفناء -- (وارادات)
- (2) عيسى عليه السلام محي بروحه ؛ ميتا بحجده -- (وارادات)

(3) Masriî Niyâzî de hamzaviler gibi çok koyo bir sâfi ve coşkun bir vahdetçidir . Divanındaki

قاره ز نوردر ، برمز طوردر !	أبرمز أردر ، برمز سردر .
بوردنه آريلاده عقده آبريدر .	ايسه ياردي آيزله بوردنيري ؛
علم ملته حمزوي خوردر !	ميرينك دنده عزتي زنده ؛

ilâhisi calibi nazardır . burada niyeti merâtip olan makamı ubûdiye timi anlatıyor ; yoksa zahiri horluğumu söylüyor ? Hera halde zannederim ki hamzaviler ve hamzavilikle alakası menfi olmaktan ziyade müsbettir . Melâmilerin umumu tarafından takdis ve bilhassa seyyit Muhammedümmuruül arabî ve Hacı Ahmet Amiş efendilerin niyâzî divanını okutmaları da bu hususu teyit eder . Muhammedümmur , Niyazi dî divanı gerhinde

بدينك (نده عزتي زنده) علم ملته حمزوي خوردر --
beytinde diyorki : (hamzavilerden mirat , melâmiyyei bayramiyyede hazreti hamza namında bosnalı bir zattir ki mürşit ve imamı Ehli tevhit edi . Fusus şârihi bosnalı Abdullah ve mesnevî şârihi Sarı Abdullah efendiler de bunlardan idi . İstanbul ve rum elide haylice müritleri vardı . Lâkin istanbuul uleması , gayet mutaasip olduğundan bunları hor görürlerdi . Mısriî efendi Küddöse sirreho zaman ana göre söylemişti (seyyit , istanbula son gelişinde Hamza Balî ve İdrisi Muhtefî nin mezarlarını ziyaret eyledi .)
mistir

الحمد لله الذي من فضله كتاب الكواريات
على قضاة سلطان الدير الذي الى الرقاب
كتاب جليل عظيم قدره ومقامه من حق
الديكت بالتور على صفحات السموات
سنة ١٢٧٥ كلف النظر عنه سره
بكره جليل جامع الدرر والتحقيقات

بكر الحقيقة لا يروى ولا عمل له
تم بحمد الله ذي الفضل والنعمة
توجهت الى السلطان بدر الدين عندنا
فقال لي تاريخه «بكر تحفه بالكواريات»
1275

Seyyidin efkârini temamiyle irâe ettiği için çok mühim olan bu şerhten ayrıca behsedegiz . Muhammedünmur, Mısri Niyâziyi de okutmuş ve müşarûn ileyhın bazı ilâhilerini şerhetmiştir . Takrirleri zaptedilere muhtasar bir niyâzi şerhi vücude gelmiştir . Melâmilerin hepsi Niyâziyi severler . ve

اولم اسماعيل گي تسليم من ابي عبد الله
بيك ايكي نوز راجي تيمه شده برقرابه بظا...

beytini hâvî gazeliyle seyidın tarihi iştihârını 1275 olarak tebşir eylediğine kanidirler , Fâtihtürbedarı Ahmet Amiş efendi merhum da ihvanından bazılarına niyaziyi okutmuş ve defeat ile "tasavvuf kitapları okumayın , sizi yoldan alıkor † Yalnız niyâziyi okuyun , çünkü o , divânını işini bitirdikten sonra yazdı " demiştir . Muhammedünmur evrâdı üsbuiyyesinde de mahabbet hususunda icâlei kalem ederken niyâzinin

أي نوحك غيبره في عتقه أيلقنا
جملة موجودان ومعلومة عنه أقدم
هم راجي جملة فابولق عتقه باجي فالو
نوره كل حقيقة عتقى أيلقنا
زير عتقك أوله بوطا ذل انما استا
بوسيدنه ديدلرلم عتقه بوقدر انما ..

beytlerini nakletmiştir (I) hulasa seyit Niyâziye de muhiptir .

Muhammedünmur, hacı Bayramı velinin meşhur

ما لايح برشا بارانسه ايكي جلمه آره منده
باقصحه ديدار گورولور اول كارك كاره منده ..

beytiyle başliyan ve beş beyitten ibaret bulunan ilâhîsini de türkçe şerhetmiş ve şerhine (

« *قال الشيخ المصطفى بن عمار بن محمد بن عيسى بن علي بن ابي طالب بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمنظف بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان* »

diye başlayıp bu büyük türk sôfîsine hürmet ve tazimini ve bayrâmî melâmîlerine rabîtasına izhâr etmemiştir . Seyyit bunlardan başka seyh *Rastânî* dimêşkinin (1) risâlesini türkçe , ibni meşîsin (2) sâî salâtını arapça şerheylemiştir .

(3) Muhammedünmur zamanındaki büyük sôfî Ahmedibni İdrîsin salevâtından (*اللهم صل على محمد وآل محمد الطيبين الطاهرين*) diye başliyan ikinci salevatına da türkçe bir şeh yazmıştır . bu suretle zamanın tasavvuf cereyanını takip etmekte bulunduğunu ve bu büyük sôfîye hürmetkâr olduğunu bildirmiş oluyor .

- (1) seyh *Rastânî* dimêşkîî , vecit ve hâl sâhibi bir sôfî olup halep civarındaki türkmenlerdendir (tibyan) . Şanda tavaftun etmiştir . def ve kaval çaldırarak sâma' *ekkîğînden* ve raks ettiği-nden zamanında tanû tegnia uğramıştır . İmam *sebhî* ile maâsırdır . Risâlesi sôfiyye nezdinde maruf ve makbuldür . Şeyhin tarihi vefâtını şarani ve dâiretülmaarif ve sâir kitaplar yazmıyorlar . yalnız tabakatı *Memâ* de 700 tarihinden *ve* evvel vefat ettiği mukayyettir .
- (2) *شيخ ابو محمد عبدالمصطفى بن عمار بن محمد بن عيسى بن علي بن ابي طالب بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمنظف بن كنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان* : 656 senesinde vefat eden seyh ebül Hasanüggâzelînin seyhi olup mağribîdir . Tercümei hâli, seyh zâfir efendinin " *كتاب الازهار القديم من تزيين طرقة العلية* " de muharredir . Mezkûr eser 1302 de istanbulda matbaai osmaniyyede tabedilmiştir . Sa(57-60) . ibni meşîse ait tabakatı şarani de bazı malumat vardır .
- (3) Ahmedibni İdrîs , mağripdeki idrîsî seyditlerinden olup fasa tabi " *arayîğîs* " beldesinde doğmuştur . silsilei tarikati sâhibi meşhur abdülâzîzidebbağa (1231) müntehidir . 1213 tarihinde mısra gelmiş , mısırdan mekkeye kadar gidip üçsene kadar kalmış , defeat ile medine ve tâife gidip nihâyet 1244 tarihinde yemen kıtasına geçmiştir . Yemenin *Sabya* karyesinde 9 sene ikamet ve 1253 de rihlet eylemiştir . Ahmedibni İdrîs, evvelâ gâzeliyyeden iken bilahare (Muhammediyê) tarikatını tesis etmiştir . Bu tarik , esmaya müdâvemetten ziyâde sohbet , ihvana ve bilumum müslümanlara hizmet esası üzerine müesses olup evradı Ahmedibni İdrîsin salevâtını karaattan ibârettir . Seyyit Muhammedüssümsî (1274) mumaileyhten ahzi tarikab ettiği gibi Sultan Abdül Hamîdin yıldızda yaptırtığı gâzali tekkesi seyhi zâfir efendinin de bu tarikattan hilafeti vardır . Yemen ulma ve sâdatından ekserisi Ahmedibni İdrîse mürid olmuştur . Süfusi ihvanı , elan bu tarikatte olduğu gibi yemendeki idrîsîler de bunlardan ve meşhur imamı *Ali/de/İdrîs* Ali de Ahmedibni İdrîsin neslindedir . Salevatı 22 kânun- evvel 1314 tarihinde istanbulda mahmûd bey matbaasında mezkûr tarikatten hacı İsmâil Hakkı efendi tarafından nefis bir sûrette tabedilmiştir . Bu salevatlar , tamamıyla tamamıyla vahdeti vücudu mu'lin , mistalah fakat gayet açık olup müritlere adeta vahdeti vücûdü telkin eden birer derstir .
- " Bu tercümei hâl mezkûr salevatın dekenarındaki arapça ve mufassal tercümei hâlden telhis edilmiştir . "
- Ahmedibni İdrîsin kelîmâtını cami' ve İbrize taklit yollu yazılmış olan
- " *العقبة الفقيه في نظم هواه السري* "

Esaen son asırlarda arap diyarında Seyyit Ahmed^{ib.} İdris ; türk diyarında kendisinden başka büyük ve şöhreti müteğir sofî yoktu . Her iki sofî de tanınmış tarikalara istinaden kendilerini tahiyolarlar ve yeni bir tarikat kuruyorlardı . Ahmed^{ib.} İdris , gazeliyeden " Muhammediye " tarikatını kuruyur . ; Seyyit Muhammedünmur da türk cennâti ictimâi ve edebî hayatında asırlarca nâfiz olan melâmîliği ihya ediyordu . Çok muhtemeldir ki bu iki kutup , bir diyarda olsaydı kendilerinde olmasa bile ihvanlarını arasında bir rekabet meydana gelirdi . Nasıl ki halvetîler ve bayramiyeli gamsiye müte sipleri kendilerinden ayrılan melaâmîlere (hamzavîler) karşı daima muarız ve rakip vaziyetinde kalmışlar ve melâmet aleyhdarlarının ilk safında bulunmuşlardı .

Fakat diyar ayrılığı ve nevanma mesleklerindeki birlik buna meydan vermedi . Seyyit Ahmed^{ib.} İdris'in eserleri bulunmadığından Seyyit Muhammedünmurdan bahsedip etmediğini bilmiyoruz . Bahsetmesine de pek ihtimâl yâktur . Çünkü Ahmed^{ib.} İdris 9 senedenbeşi oturduğu yemende 1253 tarihinde vefat^{ib.} ettiği vakit , Seyyit Üsküpte 25 yaşlarında bir hoca ö idi . Görüşüklerine de ihtimâl verilemez . Çünkü Ahmed^{ib.} İdris 1213 de misra geldiği vakit henüz Seyyit dünyaya gelmemişti . 126 1245 de Seyyit mekkeden yanyaya gittiği vakit Ahmet , bir sene evvel yemene gitmiş bulunuyordu . Yalnız Seyyit Muhammedünmur , her hâlde bir sene kadar misarda (1213 - 14) ve 30 sene mekkede (1214 - 1244) (+) oturan Ahmed^{ib.} İdris'in şöhretini duymuş ve meclubu olmuştu . Şayama nazar bir nokta daha var ; 1259 da 470 kişiyle hacca giden Seyyit , meczup^{ib.} derviş Mehmedî mekkîye mülâki olduğu vakit evvelce arzettiğimiz gibi tarikatını sormuş " Muhammedî " cevabını almıştı . Harirî zâde merhamet Seyyitten naklen bu mülâkâtı anlatırken " *واعتبرها بالحدود المدينى وطوان القوم الدروديه* "

hicrî 1315 de bolak matbaasında tabii ve temsil edilmiştir . Sonundaki tercüme hâlde fas mızafatından meşhur karyesinde tevellüt ve 1214 de mekkeye gidip 14 14 sene ikamet ettiği mezkûrdur .

(+) Elkadünnerise nazaran 1214 de mekkeye giden Seyyit Ahmet , mezkûr belde 14 sene oturmuştur . Şu hâlde 1228 de yemene geçmiş ki bu sene Seyyit Muhammedünmur doğmuştur .

sülukindenberi bu zeki zati uluma zahire ve nakşîlerin mutavvassit vahdeti vücut nazariyelerininin kuyut ve guruta tabi irfanı ; tatmin edememiş , nihayet her türlü kuyuttan vareste ve bir neş'e ve irfandan ibaret bulunan melâmetöi benimseyerek nufuz ve kudretiyle pek az bir zamanda dairei şümül ve vüsâtinde bir çok meşâyih ve ulemâyı de almak şartiyle negretmiştir .

-

Vâ'idât şerhi : (I) (Âhiret melek ve meâ'ad)

Seyyit Mühammünnurun efkârını anlamak itibariyle vâ'idât şerhi (letafüt tahkikat fi şerhil vâ'idât) çok mühim bir eserdir . Seyyit bu eserde sultanülmuhakkikin lakabıyla tebcil ettiği Bedrüddinin efkârını bazı şarihler gibi tadile değil , tavziha çalışmıştır . Bedrüddinin âhiretin âlemi emir ve melekuttan ibaret olduğuna dair " اعلم انه امور الآخرة ليست كما زعم الجهال " sözünü seydit , âhireti zeval ve fenaya mübeddel olmağa mahkum bulunan mürekkebatı ecsamı unsuriyye âleminden zannederler . Halbuki , bu " orada ebediyyen kalırlar " meâlindeki âyete muhaliftir (2) sözleriyle şerh edip " باقامة عالم الارواح والملكوت لا من عالم الشهادة " kavlini de şu sözlerle tavzih eylemektedir :

" yani , bu kenti fesat âlemi gibi ecsat ve ecsam âleminden değildir . Umurü âhiret ruhi izâfiden ibaret olan emir âlemidir . nasıl ki allah da ; sana ş ruhtan surarlarsa ruh benim rabbimin emrindedir , de ; buyurdu . Gayp ve melekut lafzı da âlemi melekutun atfı tefsiridir . Ebu tâlibi mekkî radiyallahü anh der ki : ruh bedenden mufarekatten sonra rabbini arif ise ona vasıl olur . ve ona evvelce uruc ettiği yine uruc ederek suverden bir suretle mukayyet olmaz . Belki deilediği gibi her mevtinin eşkâliyle görünür . Hazreti Ali efendimiz - kerremellahü veche - , perde kalsa bile yine benim yakînim armaz ; buyurmuştur . Eger saif ise dünyada bulunduğu suretle mukayyet olur . . Fakat bu suret, latiftir . Ve letafetiyle illiyyîne uruc eder . Amma bu uruc , her kesin âmeli ve takvasına göre dir . İlliyyun, feleki kamerden kürsiye kadar olup suverî sekiz cennet bînlardır . Ariflerin meliki muktedir indindeki mah'adesidâkte

(I) Seyyidin varidat şerhi , hulefâsında Aliürrfi efendi tarafından türkçeye terceme edildiği gibi 1278 de manastırlı âbidin bey isminde muhibbandan birisi tarafından da nazmen terceme edilmiştir . Bu tercemei manzumede vezin varsa da lisana tasarruf ve kafiyyeye riâyet edilmemiştir ; anlaşılıyor ki nazım böyle şeylerden bihabermiş . Bu terceme mesnevî tarzındadır . Bir kaç beyti yazıyoruz :

یازدی جو نہ وردی لطف انعام
قویا دی دلراحتی و حقیقت
گورم منہ دل حقایق منافی
منوی ابیان ایله اول ترجمه
صد نه غاصق ایدر استغفار

وارداته باحقا بر سر تمام
انی ندی ایسی جو ره سر بر
نیجه بر سر کز ایدم انی
کیم انی ترکیب تبدیل ایله
اولما منده ایله دم جو نه احوال

انها معجم الجسم المركب الصلابة طيرة الى الزوال والقضاء وهو مخالف لقوله تعالى خالدين فيها ابداً - (2)

uruc ettikleri sekiz cennet, velâyet , siddikiyyet , kubet , hullet , mahabbet , hitam, ubudet, ve ubudiyet makamlarıdır . Suri olan sekiz cennetin kuranda zikredilmiş isimleri vardır .

Eğer şaki ise ahlaki rediesinin suretiyle mukayyet olur . Huyu gadap ise köpek , haset ise maymun , tama' ise hincir , kibir ise fil İla ... suretleriyle takayyut eder ve her tabakanın kuranda ismi vardır . Fakat bu , unsurî suretlerin inkilabı ve melekûtî suretlerin bakasından sonradır . Allah da ; biz , İbrâhîme semava tû arzin melekûtunu böylece gösterdik , diyor . Avam , umur'âhireti cisim âlemindedir zannedip ; söyleki görünüş kemikleri evvelce inşa ettiği gibi yine ihya eder ; âyetin^{ile} cismin fenâsından sonra îâdesini istidlâl ve ihticac ettiler . Semavat ve arzı hakeden , onların mislini halke edemezmi ? âyetiyle ve bu hususta sair âyât ve ehâdîs ile delil getirerek îâde edilen cisim , evvelki cismin aynıdır ; misli değildir , diyip^{azme} acizden lâyecezza^{te} , bir cüzün bâkî kalacağını , vâdîde habbenin bitmesi gibi kırk gün mâi hayat yağmurundan sonra cismin o cüzü'den tenebbüt edeceğini söylerler . Bunların hepsi za'mı fasittir . Doğrusu gazâlinin kimyâyı seâdette zikr ve ibni sinânın Celâli devânînin sözlerini tahkik eylediği gibidir ki gelenbevî de bunu ihtiyâr etmiştir . Bütün ehlüüllah umur'âhiretin âlemi emir^{ve} ve gaybı melekûtta olup nefsi nâtıkanın , cisim maaruh olmayıp ruhtan ibâret bulunduğuna müttefektir . Çünkü cisim tebeddül ve tagayyür eder . Halbuki zeydin zâtî tagayyür etmez ve merkebin değışmesiyle râkibin değışmesi lâzım gelmez . Mesela zeyt yirmi sene zarfında tamamiyle değışir ve ondan bâkî hiç bir şey kalmaz . Fakat , zâtî , büyüklüğünde , küçüklüğünde bâkîdir . Şu halde mead ruha âittir , cesede değil ve ebu Talibi Mekkinin söylediği gibi teşekkülât ruhanî ile olur" (I)

سبحانك

Yine " İbrâhîm aleyhisselâm miraç gecesi peygambere ; ümmetine benden selâm söyle ; onlara deki : Cennet düm düz bir yerdir orada dikilmiş bir ağaç yoktur , Ağaçları سبحان الله وبحمده ولا اله الا الله والله أكبر dir . Bu tesbihi çok zikretsinler / ; dedi . Bundan da anlaşılır ki

(I) الصحيح الامبار والاهم كالمؤمن هذا العلم الذي هو علم الكون والفساد يعني امور الآخرة علم الامم الذي هو اولو والاضافي لما قاله تعالى وسئلونك عن الرواح من ربي ولفظ الفيد والملكه عطف تفسير لعالم الامم - قال ابو طالب المكي رضي الله عنه: انه الرواح بعد لقاءه انه طابته عارفة بلها واصلة اليه عرفت اني ربي لما طابته عرفة اليه ولتتقى بصورة من الصور بل ترى في كل علم بما جئت من الاطوال يجب كل سوطه . قال سيدنا علي كرم الله وجهه : لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا . وانه طابته بعدة

umurü âhret , surî cennetlerin ehline zikettiğimiz gibi hür ve kusûr sureti hasenedde teşekkül eden amâli haseneden ve cehennem ehline sûreti seyyiede yılanlar , akrepler şeklinde teşekkül eden amâli seyyieden ibârettir . Ve şüphe yok ki âlemi berzah vâe âlemi âhirette maânî , suretlerle zâhir olur " (Z) diyerek bu sözleri teyit ediyor.

Cin bahsinde de Bedrüddinin " cin de böyledir " sözünü yani hür ve kusûr gibidir gibidir . Hyalené tekevünleri tahakkuk ederse de hissien mevcut değildirler . " diye şerh edip daha aşağıda " onlar hüsnü zâhiri ile mahsus olmayıp kuvvei hayaliyye ile mahsustur . Çünki onu ancak kuvvei hayaliyye sâhibi görür ; diger hazır görmez diye" diye tekerîk ediyor . (2)

Bedrüddinin " melâik ve rahman , seni hakka tehyic eden ve iblis ve sivâyî hakka götüren şeydir)" ve " seni tekiye eden kuvvetlerin , melâike ve lezzâti cismaniyye ve şehevata sevkeden kuvvetlerin şeyâtîndir " sözlerini de aynen kabul ve " sen , ey gâfil , melâike ve şeyâtîn ile dolusun) ikazını (رَحْمَةُ الْقَوْلِ الَّتِي تَبْقِيكَ عَلَى التَّكْوِينِ وَحْيِي -) kavliyle şerh ediyor . (3)

Bir az daha ilerde melâikenin kuvvetleri hâret olup temessül edince melek tesmiye edileceğini şerh ederken (kuvâyî enfüsiyyei Muhammediyye de melâikedir . Çünkü , âfâk enfüs için bir tafildir . Cibrîl , Muhammedinin aklının afakta sureti ; israfîl , kalbinin ; Mikâil , himmetinin ; Arâil , vehminin ; bâkî melâike , hayâlinin ; şeytanlar beşeriyyetinin ; dünyevî ve uhrevî cinler , musavviriyetinin suretleridir . Bunun için amâli hasenin ervâhı , melâike suretinde

وقال ابراهيم عليه السلام للذي صلاه الله عليه وسلم ليلة الاحزاب : سلمت على امك وقيل لهم اذ انتم قعات لا غرض فيها ما تخافون من اسماء الله والحمد لله وبالله الذي لا اله الا الله والله اكبر فليكن واسمك لتسبحي فعلمت هذا ان امور الآخرة هي الاعمال الحسنة ليستكمل من ضرورة الحسنة لكل البيان الصورية من الجود والقصور كما ذكرناه وان عمل الكسبية المستقلة من صورة السنة لا يخلو النار من الحيات والمعاري فانه عالم البرزخ والافرة تظفرها المعاني صوراً

Varidat gerhi Sa. 4-5 (bendeki yazma-nusha .

(2) varidat serhi ha : 5-6

(تذلك الحجة) اي من الجود والقصور وغيرها في كونها متحققة في الحد الذي ليس --- ونظيره من أهانة (7) أهانته علم الحسن (ببقوة الحجة) اي بالقوة الحسالية لانه يراها هو ولا يراها غيرهما من غيرت .

(Varidat ser hi Sa 5-6

16 فاقوى الانفسية الحمد بتلك في الاقام لانه الاقامة تفصل للانفس فيكون صورة عقله على صلاه الله عليه وسلم واسمك صورة قلبه ومطالع صورة همة وعزرائيل صورة وهمه وبقية الملائكة صورة خيال والسياطم صورة بشرية وياض الائمة ذنوبه وافوى صورة صورته صلاه الله عليه وسلم ومنه ان ارواح الاعمال الحسنة تمتلئ ملائكة كما وردت في قوله صلوة على النبي والسيح ملائكة بمقدار الحرف والعدد والسيح ويجعلونه قواها للمصلح والسيح ولذا كان للدرجة والارواح خواص تظفرها المعاني وارواحها اذا ظهرت من صورة مثالية يقال لها ملائكة وهذا من الارواح

sa : 18

temessül eder . Haberde vardır ki peygambere salevat ^{id} getirilir ^{getirenler} ve allah tesbih edilirse salevat ve tesbihin mikdarında melek halkedilir ve bunlar , salevat getirip ve tesbih edip sevabını o şahsa verirler . Yine bunun içindir ki ediye ve evrâdın havassı vardır . Ervâhı, suveri misâmiyyede tezâhür edince melâike ve evradın huddanı ismini alır) diyor (I) . Meleki , tamamiyle kuvvet vemelekûtu , mecmuai kuva olarak kabul eden muhammedünür , tabiidir ki Bedrüddinin (yağmurun her katresi bir melek ile iner , o meleke bir daha hizmet nöbeti gelmez .) hadîsinin süreti te'vilini de kabul edecekti . Nitekim aynen kabulden sonra (- (عقبة) (عقبة) (عقبة) -)

(عقبة) (عقبة) (عقبة) diyerek bu fikri daha ziyâde tavzih eylemektedir .

İrade ve ihtiyar :

Bedrüddin esasen âlemin ^{hüdumini} kadumu ve hakkın zuhura meylî zâtisi olduğunu söylemek suretiyle allahın müteşerria itikadınca fâili muhtar olmasını takyit , yani dilediği şeyi dilediği zamanda icad edemeyeceğini , iradenin istidadı mezâhire tabî bulunduğunu kabul etmiş oluyordu .

Ayrıca irâdeyi , (mütekellimîn , cenabı hak kâdiri muhâ tardır deyerek ihtiyâra sihatülâ ^{fi'} akli vetterk manasını veriyor diler . Halbuki , bu sözleriyle , allahın kâfirin küfrünü , zâlimin zulmünü irâde ye ihtiyâr etmiş olduğunu ifade ettiler ve zulüm ve küfrün meşşiyet ve ihtiyâriyle zuhurunu kabul eylediler) diyor . Seyyit bunu şu sutele şerhetmektedir :

¶ Bu itikat , cé zîlâ allaha cebir ve zulüm isnâdını mutazammin

(I) "sa : 25" e müracaat !

bulunduğundan fasittir . Bu sureti izah; kûfûr ve sairenin Allahın meşiyet ve ihtiyariyle olduğunu ve iktizâyî zâtiden ibâret olan istidattan gafleti muciptir . Halbuki istidat , muktezâyî zâtî olup ilim , ona ; irâde , ilme , kudret de irâdeye tâbidir . Vücudü talip olan istidat ve hakkın istidada olan ilmüne mutabık irâdesidir ki binnetice o şeyi kudretiyle izhâr eyler .

İtikadı sahih budur ki : kûfûr ve saire , abdin istidâdına tabi olan meşiyetle zâhir olur) (I)

Seyyit, bu mes'eleyi ayrıca ihtiyâr ve kâî kîdemi âleme âit bir türkçe risâlesinde de (elhasıl ef'al, meşiyet ^{ile} olup meşiyet dahi muktezâ ^{za}tî meratibi suverdendir ki esbabı dâhileñ ve esbabı hâricenin husulünde hâsıl olur . İmdi esbabı hariñce üçtür:

Biri hazreti ilmîyyede sübüt ve vücudü ve biri malûmun müm-
kân olması ve biri tekvini kabulidir .

Ve esbabı dâhile dahi üçtür :

Biri vücudü Bâri tealâ ve biri irâdesi ve biri kün kavli şerifidir .

Neticei icat , Şu altı sebeple hâsıl olur . Şü min kâbil-
fail , üçü min kibelilkabildir ki şurutu selâseî kıyasa mutabıktır ve sirri teslis budur . Kema filletaifit tahkikat ... (2)

(I) (وما قال المتكلم من ارادة الله تعالى قادر محتمل بالمعنى الذي يعبد انه امره كقولنا من وظيف الظلم بمعنى ان الظلم والكفر من مشيئة واختياره) وهذا الاعتقاد فاسد لثبوت الجبر والظلم على الله ليدنه بمعنى ان الكفر وغيره حاصل من مشيئة الله واختياره مع عقلة غير الاستعداد الذي هو كلفه الذي انى فالعلم تابع له والارادة تابعة للعلم والقعدة تابعة للارادة فالطلب للوجود هو الاستعداد و ارادة الجبر على طوره علمه بالاستعداد و اظهر بقدرته فالاعتقاد الصحيح ان الكفر وغيره ظهره بالمشيئة التابعة للاستعداد (العبد) --

Varidat şerhi : Sa7. 40.

Muhyiddini arabi gerek fusus ve gerek fütuhatta bunu kabul etmiştir Mesela diyatki :

واعلم ان الله تعالى ما كتب الا ما علم ولا علم الا ما شهد من الصور
للمعلومات على ما هي عليه في انفسها ما يتغير منها وما لا يتغير فشهدها كلها في حال عدمها على شراعات
تفسيراتها الى ما لا يتناهى فلا يوجد لها الا ما هي عليه في نفسها --

Fütuhat Cilt 4 Sa. 18 .

Bu tarzı izah , yani Allahın suverî malumatı ala mahiye aleyhi bilip ancak o suretle takdir ederek halketmesi Bedrüdinin tarzı izahının aynıdır .

(237/)
(والشيء من مقتضيات مراتب والصور) من الأحوال المعنوية والصور (باسباب) [2] ---- (237/)
خارجية وداخلية) فالاسباب الخارجة ثلثة : الوجودى للعلم واطرافه المعطى وقبوله للتكوين -- والاسباب
(الداخلية ثلثة: وجود الفاعل تعالى و ارادته وقول كنى -- فهذه ستة لا تكمل نتيجة الاجاز اللبها --

Sual : esbab ictima' ettikte megiyyet zarureten münbéis olur dediniz-ki sudurâ ef'al dahi zarurî olur ve ihtiyâra münâfiğ olup mezhebi hükemâ üzre tevcih olur .

Cevap : İhtiyâr ile mürad megiyyeti mezkûre değildir ki müstelzimi vücup ola ... Belki indettahkik ihtiyâr ile mürad , ictiman esbab ile megiyyeti mezkûrehin husulu indinde masdarın sudurâ ef'ale ilâ ilmidir . Maşiyet sebebiyle emri ilâhîye muhâlefet olundukta emir bilvasıtaya muhalâfettir . Emri tekvinîye muhalefet değildir . Pes emri megiyyet haysiyyetinden hiç bir chat , iglediği fiilde hakka muhalefet etmemiştir . Muhâlefet emir bilvasıtaya olur . Ferhem" diye izâh ediyor .

Görülüyor ki seyyit Muhammedenmur , irâde ve ihtiyâr hususunda da Bedrûddini simâvinin fikrini tamamiyle kabul ve hatta esbabı izâh ederek onu izah ediyor . Esâsen bu itikat her mevcudu mezâhiri vücud ve her fili , fili ilâhî bilen vahdeti vücudün bir neticei zaruriyesidir .

Hayatı İsa :

Bedrûddinin cümhura muhalif fikirlerinden biri de hayatı İsa fikridir . Ona nazaran , İsa , ruhiyle hay ; cesedi unsurîyle meyyittir . Fakat ruhullah olduğundan ruhaniyeti gâliptir ve gâlip olan cihetine nazaran ölmedi deniyor . Cesedi unsurîsiyle ölmemesi muhaldir . Hatta bunu bir keşfiyle de teyit ediyor . Seyyit , bunu ^{da} aynen kabul ve şu sözlerle gerhnetmektedir :

"(İsa aleyhisselâm ruhiyle haydır .) çünkü ruha ölüm târi olamaz , (cesedi unsurîsiyle meyyittir .) zira ervâh, ulviyyat âlemine uruc edince unsurâ ecsâmdan telâttuf eder ; çünkü ervâhın ulviyyet âlemine letâfet münasıptır . Zikri tekaddüm ettiği ve anladığın

کلمة من قبل الفاعل وكلمة من قبل المفعول . على طرف حدود القياس الكلية بعد وجود الحدود التي هي شرط الارتفاع فهذا استثناء . (نازا اجمعة تنبعث المشية ضرورية) يعني كما انه المشية مرتبطة بالقياس فالمشية مرتبطة بهذه الاسباب الستة فاد اجمعة هذه الاسباب ترتب المشية على هذه المحلوقات بمقتضى الحكمة ويحجز الترك وانما على مقتضى القدرة بحجز التعلق لكلمة بطرية القوة لا الفصل وهذا معنى قوله ضرورة لانه يظن في فعله تعالى عنه ذلك علوا كبيرا .

Varidat Sherhi 10:26

değil ...^(Z) diyerek cümhurun kail olduğu haşrı cismâniyi inkâr ediyor .

Âlemin kide mi ve Kiyâmet :

Seyyit Muhammedünnur , "âlem , mutlak olan cins , nevi ve şahsiyle kâimdir . Hudusu zâtî olup zamanî değildir " sözlerini şöyle şerh ediyor :

" zira hakayik mecmul ^{جمول} ve mütegayyir ^{مؤقت} değildir ; Hadis ve mütegayyir olan ancak vücud^ه hakkın tecelli tarikiyle izhâr ettiği bu ahvaldir . (hudusu ^{هات}atîdir) hakkın ona takaddümü zâtîsi olduğundan ; ^لçünkü hakayik , hakkın hazreti ceberûtiyyesidir . (Zamanî değildir) zira zaman hiç bir vakit mevcut olmadı !^I (Z)

Ayrıca evvelce bahsettiğimiz ihtiyâr ve irâdeden bâhis küçük türkçe risalesinde de " ^{العالم قائم بحسب وزنه و كونه طلقاً} " sözünü " zira cenabı hak sıfâtı sübutiyesiyle dâim ve bâkîdir . Pes dâim ve bâkî isimleri dahi mazharında lâbûdde minelâzel ilel ebed ahkâmını icra etmelidir . Amma âlem ki ehyayi mümkün ve ayânı sâbitedir ; ilimde suveri esmadır ve hariçte taayyünü eşyadır . Aynı zât olduğu itibariyle bu surette âleme dâim ve kadîm itibarî zilliyeti sübutiyle hakkın devam ve bakası saltanatına müstenittir . Zira ^{ce}cenabıhak ezeli ve ebedî , dâim ve bâkîdir . Pes vücudun zilli dahi bu vücut ile dâim ve bakîdir . ^{زوظل}Zu zil zâil olamadan , zil dahi zâil olamaz . Pes cenabıhak ise lemyezel ve layezâldir . Fefhem ve teemmel ... " suretinde tavzih eyliyor .

Bedrüdîn zuhur ve tecellii ilâhî olması itibariyle âlemin zâtî ilâhî ile kadîm ve bâkî olması hususunda pek ileri giderek " (bazı kimseker , zamanı nebiyyi aleyhisselâmda deccâl kendilerine mefhum olan kiyamet^ه , dâbbetülârz ve emsâline mütevakki^{توقع} olurlar ve bunların kendi zamanlarında vukuunu beklerlerdi . Bu , kitaplarda meşhur ve meşhûttur .^b Sonra , müteahhirin de kendi zamanlarında vukuunu

(I) ^للله العالم ليس بالجمع وإنما الحوادث المتغيرة هذه الأحوال التي يظن بها الوجود (الحق بطلوه - الخائى (محدثه ذاتى) للتقدم الذاتى لا يوجد تعالى عليه لا لله العالم مجهزة (الحق بالحرورية (لذاتى) لله لزمانه لم يكن ثم موجوداً -

Varidat serhin : sa : 28

beklediler . Hatta bu bahta kitâplar bile tasnif ettiler . Bazıları da zuhur edecek şeylerin zamanı $\hat{1}$ mehdide zâhir olacağına kail olup mehdînin de 700 - 800 arasında zuhur ederek hâtemülvelâye olacağını tevkit ettiler . Halbuki hicretin sekizinci asrını bitirdik . Halâ avamın tahayyül ettiği şeyler olmadı . Binlerce sebe bile geçse yine onların za'mettikleri şeyler ve zannettikleri haşrı ecsat vuku bulmayacaktır) (1) diyor ve kiyameti (bil ki ekâbir nezdinde kiyamet saltanatı sıfatın inkirazından ve zâtın zuhurundan ibarettir İstersen sen , $\hat{4}$ ölen kimsenin kiyameti kopmuştur de ; haşır de zikri geçtiği gibi îâdei misildir) diye anlatıyor (2) .

Seyyidin bu husustaki fikrini öğrenmeyi çok isterdik . Fakat seyyit , 1269 da manastırda üç ay kadar ikâmeti esnasında vâridâtı $\hat{5}$ ancak nisfina ; aksanı yakının nihâyetine ve Bedrüddinin müşâhedâtına kadar takrir edebilmiştir . Zaptedilen bu takrirler , 1275 de kendisinin $\hat{6}$ nazarı tetkikinden geçerek tercümei hâlinde yazıp/// bahsettiğimiz tarihi yazıp cem'etmiştir . Nihâyetini yazmamış bu kadarını kâfi görmüştür .

Aceba seyyit de , kiyameti ve İsrâti saati Bedrüddin gibimi görüyordu . Yoksa misrîi Niyâzî gibi kiyameti kübrâyî ve İsrâti saati kabul ve aynı zamanda enfüse tatbik ile te'vilmi ediyordu ? (3).

+++++

تحت هذه التسمية زمان النبي عليه السلام تتوعدون الرجال والقيامه (المفروضة لهم ودائبة الاصل) (1)
 وامثالها وتوعدوا في زمانهم وتوعدتهم هذا مشهور وسيط في الكتب ثم المأخوذ من توعدوها في
 زمانهم هي صنفوا فيها كتباً وبعضهم وقتاً بما غابوا وبعضهم وقتاً في ظهور المهدي وخاتم
 النبوة سيماة ومما غابوا من زمان النبي عليه السلام ولم يظهر حتى مما غابوا عنه ما
 تحبب له العوام ويماني على الف سنة ولا يقع حتى مما زعموا وسد حشر الجبار على ما زعموا
 (2) *Vairidat* الصفات ان كانت
 اعلم ان الصفة عند الصادق في ظهور الذات وانقراضه بلطفه
 فله صفة فقد قامت قيامته والحق اعادته لكل كائن

(3)

Vairidat

فما علم ان بني الاصفه عبارة عن الاناة عن ظهور الصفات المهمة لانه اول ما علمه من الاناة
 هذه الصفات وفروعها فروعها عبارة عن ظهور الصفات الزمنية والافطار الفاسدة نفسها
 وفروع السمح عبارة عن ظهور عقد الحاسب بكلمة وهم صفة (الذنبية لانه ظهر حقيقة
 الدنيا ولهذا انه عور عنه (التي وزول عيسى عليه السلام عبارة عن ظهور عقد المعاد من الصفات
 وهو ظاهر حقيقة الاخرة فلذلك فصل الرجال صفة ظهر لانه ظهر نور الصفات - الظلمة
 الجاهل والجهل وفروع المهدي عبارة عن ظهور عقد الكل والروح الاكلم

Muhammedünnur " akaidi nesfiyye" şerhinde işrâti saati , kiyamet ve ahvali kiyameti olduğu gibi kabul ediyor . Fakat bu kitaba itimat edemeyiz . Çünkü bu kitap , hiç şüphe yok ki seyyidin akaidi asliyesini ihtivâ etmiyor . Ulemanın pek çoğu akaidi nesfiyyeyi şerhetmişlerdir . Seyyit de zamanının hakikaten büyük bir alimi olduğu için bu esere iktifa ve aynı zamanda ulemayı rûmâ karşı ilim ve faziletini isbat maksadiyle istromça camiinde ikinci namazlarını müteakip akaidi şerhetmiş ; takriri zaptedilerek elimizdeki risâle meydana gelmiştir . Bu risâleyi Bedrüddinin ihyaululum ve kimyayi seadet hakkında söylediği gibi şeriatle hakikat arasında bir ^herzah addedebiliriz (1)

Muhammedünnur bu risâlede haşrı cismaniyyi de ulemanın kabul ettiği gibi izâh eder . Halbuki varidât şerhindeki fikri gayet açık olduğu gibi fâtiha tefsirinde (2) , Kitabürreşat filmebelvelmaad da (3) ve hemen bu bahse temas eden her eserinde bedeni misâliyyi kabul ^{da} ve haşrı cismaniyyi de reddeder .

Mamafi Niyâzi , işrâti saanın ^{âlemi âfakta} zuhurunu da inkâr etmiyor . Bu behsin eyvelinde " العلم يا ابي الله كل ما يوجد في العالم الكبري لا بد ان يوجد في العالم الصغري لان في لاه العالم الصغري في صورة حقيقة الانسان فلما بين رسول الله صلى الله عليه وسلم اشراط الساعة للعالم الكبري علم انه لابد وان يكون في افراد الانسان اشراط الساعة " diye bu akideyi izhâr ediyor . Kiyameti de üçe ayırıyor :
Ona nazaran kiyameti suğra ; ölüm ; kiyameti vusta , mevti ihtiyaridir . kiyameti kübrâ ise , kiyameti meşhurei mutazaradır .
" والقيمة الكبرى هي ظهور الرضا بوعده وقدره الدنيا بازالة تعصباتها ومساكنها وتبطلها " diyor .
Devrei arşiiyyei misriyye .

(1) احب العلم كحبا السعادة وامسا لها برزخ بين عالم الحقيق والتقليد

(2) Maliki yemiddin ; yemikiyamet maliki allahü tealâ hazretleridir . yemi kiyamet demek yevmi haşır ve neşirdir ; Evvel mevttir . Haberde varit olduğu veüzre men mate fekad kamet kiyamete mevti ihtiyari , fena fillahtir . Evvel tâifei aliyyenin haşirleri ve neşirleri dünyada olur . Mevti istirariyeri dari fenadan dari bakaya irtihalledir ve bu tâife mekan ile mukayyet olmadıkları gibi bir gün kevn ile dahi mukayyet olmazlar . Kamilinden olmayanların mevtileri ancak istirari olur ve anlar iki tâifedir . Biri mü'mini teki ve hiri kafiri şakidir . Mü'mini tekinin bâdelmevt ruhu illiyyin ile mukayyet olur vekafiri şakinin ruhu siccin ile mukayyet olur ve mü'mini teki tecellii celade olur ki

(3) فالرؤى بعقول مربيها الوجود الذي هو مقومة وهو الوجود الحساني ما كان الميت من كل الوحدة لم يتقيد
في البرزخ وروى كل علم بقيد بل يربح في اي شاء وان كان من الصالحين
اعلم انه الرؤى تتجدد بتجدد طينته كما لا راد له الجنة او جهنم كما لا راد له الكفر والحسنة التي
لوعين الاول ارساله قد ختم هو عينه على عدم جواز اعادة المصروف بعينه وقوله تمام
الاعادة غير تفريده مع بقاء علم العجز لا علم عدم وهذا هو الرأى عند المتكلمين
واما أهل التحد جمعون بين القولين بقاد بعينه بحسب المرتبة وبمثل كس الصورة وقوله
في الحقيقة كل شيء كونه في مكان -- كتاب الرضا في المبدأ والمعاد (وضوئاني)

Muhyiddin de fususta bunu kabul ediyor . (*أليس أرباباً نفي أرباباً*)

Muhammedünmur , vâridât gerhinde Bedrüddinin hagri ecsat hususunda âdeta istihrat kabilinden (memâfi bir zaman gelüp insan nevînde hiç kimsehin kalmaması ; sonra yine babasız , anasız bir insanın topraktan vücade gelerek mezkûr şahsiyette ten tebasül tarikiyle bir cinsin hasil olması mümkündür ;) sözlerini gerhederken (şeyhi Ekber , fususüta , allah âlemi bir ceset gibi yaratıp âdemi ona ruh yaptı . İnsani kâmil âherete intikal edinve kiyamet kopar ve imâretü âhirete intikal eder . Peygamberde de bu hususta ; yer yüzünde allah allah deyên bir kimsenin oldukça kiyamet kopmaz ; dedi . Yani kavlen ve şühuden allah deyên .. Bazı şârihler , Sultanül arifinin müeadını anlamadılar . Felâsife ve tabiiyyunun zâmlarına mutabik bir surete â hamlettiler . İlahî ; Bizi yakın rızıklandır ; şeytanların şerrinden sakla .. velâ havle) [1]

inin
Nakşülfusus gerhinde de Muhyiddinin (allah, insanın nefsinde nefsi nâtikayı aynı maksut yaptığı gibi âdemi de âlemin maksudu kıldı . Bunun içindir ki dünya, âdemin zevâliyle harap olur ve eceliyle imâretü, âhirete intikal eder .) sözlerini şöyle gerh ediyor / :

(Görmez misin ki dünya , dünyada insanın bakasıyla bakıdır . Kâinat onun için tekevün ve müsahharat ona müsahhar olur . Âdem, âhirete intikal edince sema temevvüc eder ; dağlar yürür arz parçalanır ; yıldızlar dağılır ; güneş kararır ; imâret , dünyada olduğu gibi âhirete intikal eder .) (2)

buradaki (cesedi tabii ve unsuri) tabiri tabiat ve unsuriyyatin suveri latifesi manasınadır . Tabiri âherle letâfet ve kesâfetten kinâyedir . Bu hususta evvelce vâridât gerhinde kâfi derecede delil getirmiştik . halifesi Ali Ürfî efendi de mebdâ ve mead tercemesinde , bu hususu tayz ediyor Tercemei ve gerhi kitabürreğat filmebde ve elmead : .
Ali Ürfî benâdeki yazma nusha . Sa. 25-26

قال الشيخ الأكبر في فصول الحكم : إن الله خلق العالم كنج سوي بلورج و جعل روح آدم فاذا انتقل
الإنسان إلى الآخرة ولم يبق له روحه و حطت السموات على الأرض وانتقلت
العمارة إلى الآخرة قال النبي صلى الله عليه وسلم لا تقوم الساعة حتى يلقى على وجه الأرض
من يقول الله الله يعني قولاً مشهوراً .. فبعض الشارح ما علم ترار بلغة العارفين
فجملة على ما زعمه أقوال الفلاسفة والطبايعين - اللهم ارزقنا اليقين واحفظنا من شر الشياطين
ولا حول ولا قوة إلا بالله العالم العظيم ..
varidat gerhi Sa. 35 .

(و جعله الله العيان المقادير من العالم طائف من الشجر لا ينبت في الدنيا بل ينبت في الآخرة) (2)
الآخرة التي الدنيا باقية ما دام الإنسان فيها والطائفة تنكبه والنجران فتسرى فاذا انتقل إلى الآخرة
مارت السما مقوراً وجارت الجبال سيراً وركت الأرض دكاً وأشترت الكواكب وكورت الحسن
وقامت العمارة في الآخرة كما في الدنيا .
« مزج النجوم لشمس نفسه الفصول »
فمن حكمة الرقي في كلمة آدمية

Bu mesrudattan akalâğılıyiki seyyit , Muhyiddin ve niyâzî gibi gibi kıyameti kübrâyı kabul etmektedir ; Bu akîde, âlemi suunati zâtiyyeden ibâret ve hinaenaleuh hak ile bâkî addetmeğe münafî değildir . Çünkü seyyide nazaran âlem , mahvolıyor/miyor . Belki imâretî âherete intikal ediyor . tabiriâherle , nasût ve şehâdet âlemi , kesâfetini kaybederek emir ve melekût âlemi oluyor .

Şu halde Bedrüddinin bu hüsustaki ifratını seyyittde görmez/miyoruz . Onun içindir ki bu baksi şerhesterken bir hayli boca-ladıktan sonra ve kabahatî şarihlerle yükledikten sonra allaha sığınarak bir dua ile mes'eleyi mübhem bikip geçiyor . Seyyit , her-hâlde , şerâti saati de Muhyiddin ve niyâzî gibi aynen kabul , fakat enfüse de tatbik edecekti . Niyâzî şerhinde mehdinin zuhurundan bahset-mesü de buna delildir .

Seyyit Muhammedünmur da vahdeti vücut :

Tasavvufun esâsı olan vahdeti vücud , tabiri tasavvu-fiysiyle ; gerek mahsûs ve meşhut olan ayn ve şehâdet âleminden ; gerek âsâriyle mahsûs , fakat gayri meşhut olan emir ve gayb âleminden olsun her mevcudu , vücudü mutlak olan bir şe'an ve teayyünü , bir-teclisi bilmekten ibârettir . Söfiyyeye nazaran kâinat zâti ilâhînin sıfat ve esmai ilâhiyyeye , yani âyanî sâbiteye , istidatlarına göre tezâhür eden bir feyziye , tabiriâherle zâtin mütehâlif sıfatlarla zuhurudur . Şuhalde hilkat , zuhurdur . ve hakkın şiddeti zuhuru butununu bâdidir . Ondan başka mevcut yoktur . Mümkînâte , zâti bahâin , vücudü mutlakın âyanî sâbiteye , yani suveri ilmiyyeye tecellisi ve suveri ilmiyye , yani âyanî sâbite , zâtin zuhurudur . Hakikatte her mevcut , vücudü mutlakın tecellisiyle mevcuttur . ; yoksa kendi vücutları itibar-ıyla düşünülürse mahzî ademdir . Muhyiddinin (الاعيان ما شئت راحة (الوجود) dediği gibi bu zuhur ve tecelli hakka ait ve raci bulunmasıyle , varlık rayıhasını koklamışlardır . Görülüyor ki söfiyye vücudü vacibi isbat , vücudü mümküni ise âdeta inkâr ediyorlar . Onlara göre hak , zâtiyle her şeyden münezze , sıfâtiyle her şeyle mukayyettir . Fakat bu takayyüt takyit manayı âmiyânesiyle takyit değildir . Zâtin esmâi mütehâlif ve mütekabile ve mütehâlifesinin zuhuru ve bu suretle meza-hiri mükine ile mukayyet gibigörünmesinden ibârettir .

Vahdeti vücudün islâmiyetin ruhunda olup olmadığını münakaşa , mevzuumuzun haricinde isedâ de şu kadarcık bir öiğareti câiz gördük :

Vahdeti vücudün ruhu islâmda bulunmadığını iddia etmek , bu felsefenin islâmiyetten evvel bulunmadığını iddia etmek gibidir . Kuran ve ehâdisin bîtarafane tetkiki bu sözleri isbat eder .

İlk mutasavviflarda vahdeti vücut mübhemdir . Fakat her hâlde bunların da vahdeti kail oldukları muhakkaktır . Yalnız Muhyiddni Arabî bu felsefeyi bütün vuzuhiyle izhâr ve ilan etmiş ; ondan sonra Sadrüddin , Mevlâna, Seyyidî Şerif , Celaleddini devanî gibi vecitli sôfâlerde şeyhi ekbere tamamiyle mütabaat etmişlerdir .

Fakat mutasavviflerden Alaüddevle , İmamı Rabbanî , Muhammet Masum gibi daha ziyâde zâhit ve muhreriz bir kısım , vahdeti vücudu te'vil ve Muhyiddnin akvalini tevhin ederek ikinci bir vahdet mezhebine sâlik olmuşlardır . Bunlara nazaran (vahdeti vücut) , (vahdeti meghut) tan ibârettir ve sâlik sülukinde öyle bir dereceye vasil olur ki orada mümkinatın ve hatta kendinin vücudu da fânî olur . Haktan başka bir şey göremez . Halbuki bu mertebe, sülukte vusuli icap eden bir makam ise de mercebei kemâl değildir . Hakikatte mevcut gibi vücut ta kesret üzredir . Bu makamdaki rücu edilince (Sahr) âlemine irişilir ve âlemin hakkın vücudiyle mevcut , fakat haktan ayrı bulunduğu anlaşılır . Sadeddini taftâzânî , makasidinde vahdeti vücut mezhebini de reddedip mevcudâtın da vücuduna kail , binaen aleyh bu ikinci mesele sâliktir . Gelenbevî merhum da celaleddin hâşiyesinde Gazâlinin Misgâtül envarda vahdeti vücudu kail olduğunu tavzih ederken bu ikinci mezhebe de temas ve sahibi makasidinin muhtarı bulunduğunu beyan eylemiştir (I) .

Alaüddevlei semmanî (vefatı 77 yaşında 736) de vahdeti suhudu kabul ediyor . Şehy Kemâleddin Abdürrezzaki kâşî (2) Alaüddevlenin

أهـ لهما من المتكلمة والمؤمنون توهموا ان معنى الوجود الخاص مع كماله ايضا كناية التركيب (I) والادعياء فذهبوا الى حقيقة الواجب كقولهم الوجود وان لم يكن معنى كماله بل انما هو الوجود الخاص والادعياء من الواجب هو الوجود نفسه وانما التكلمة في الموجودات بواسطة الالفاظ فان معنى قولنا الواجب هو الوجود والملك هو الوجود بمعنى انه له نسبة الى الواجب

Şerhi makasit (metin) Sa. 73. şerhi makasidinin vücut bahsinde de müracaat.

(2) Kemâleddin Abdürrezzaki kaganî :

Nureddin Abdüssamet isminde bir şeyhin öğrencisi mürididir . Ulumü zahire ve batineyi camidi . Te'vilâtı kaganî ; istilâhatı sôfiyye , şerhi fususül hikem , şerhi menâzilüs sâirin gibi bir çok mühim âsarı vardır ;

(Muhyiddini arabinin hakki vücudu mutlak bilmesi yanlıştır) dediğini deyarak mumaileyhe bir mektup gönderiyor . Mektubunda vahdeti vücudu âyatâ ve ehâdis ile isbat ediyor . Rüknuddin Alaüddeve , o mektubun altına bir cevap yazarak kâşabiye iade ediyor . Cevabına (kulillahü sümme zerhüm) âyetiyle bağlayıp vahdeti vücudun vahdeti şuhuttan ibaret bulunduğunu anlatıyor (1) .

İmâmı Rabbanî Ahmedî Farukî (2) de vahdette bu ikinci meslekin saliklerindedir . Muhyiddini arabinin vahdeti vücudu makamâtı urucun nihâyeti bilip hatmi velâyeti bu makama hasrına itiraz ederek (istilâyî hubbâ mahbup vasıtasıyla nazarı âşıkı muhipten mahbubun gayrı kalkar ve mahbuptan gayrı hiç nesne görünmez . Amma ne an ki nefsele'mrî mahbubun gayrı olmaya .. Zira bu hüküm, muhâlifî hissü akâl ve şereftir) diyor . (3)

Vahdeti vücudun (bu ahval ve şuhudî işâna tavassutî ahvâlde yüz göstermiştir . Bedehu ol makamdandır ^{güzer} eylemişlerdir . Nitekim , bu fahir kendi ahvâlimden mukaddema tahrir eylemişim) (4) sözleriyle şuhutta tecelli eden bir vahdetten ibaret bulunduğunu bildiriyor .

Yine bir mektubunda (5) bayezit ve Mansurun bu tecelli ânında ^{md} sühanî ve enelhak dediklerini , fakat bu sözleri (enelhak ; haktır, ~~haktır~~ , ben değilim demektir . Çün kendini görmedi , isbatı gayr dahi eylemedi ; ^{ne} anki kendini göre ve ana hak deye ... ol hot küfüdür .) diyerek te'vil ediyor . Hatta 16 ıncı mektupta vahdeti kail olanları üçe ayırıp bir kısmının mütekellimin, diğer kısmının âlemi hakkın zilli bilen ârifin olduğunu söylüyor ve üçüncü kısımındakilerin âlem için (hariçte asla tahakkuku yoktur . Elâyanü ma şemmet râyihatâil vücut ^{ضدك}) dediklerini , fakat bunlar , kâmil ol-
olmakla beraber sözlerinin rehnemâyi dalalet olup bilahare (fenadan dolayı böyle görürler ; sonra zillet ve ubudiyet makamına erince) diye

(1) Nefehatta Kemâleddini kâşaninin tercemesi hâlinde her iki mektup mevcuttur .

(2) Hoca Ahmet Farukî ibnişeyh Abdülkâsısserhendî ^{chadî} ; Nakşî , kâdiri , ^{cerdî} dir . Nakşiyye indinde (müceddidi elfi sanî) lakabıyla tekrim edilen bu zat 1304 de mahmumen vefat etmiştir .

(3) Müstakim zâdenin mektubâtı imâmı Rabbanî tercemesi .

31 inci mektup cilt I : Sa. 46- 48 .

(4) Müstakim zâdenin 31 inci mektubu : Sa. 48 (cilt : I)

(5) 43 üncü mektup tercemesi ; Cilt I Sa. 55 .

bu akîdeden vazgeçtiklerini tasri eylemektedir (1) .

Diger bir mektubunda , vahdeti vücudu Muhyiddinin izhâr ettiğini , ondan evvelki meşâyihin sözlerinin vahdeti şuhuda hamlo-lunabileceğini söylüyor . (2) Başka bir mektubunda da (bu arsada geyh kuddâise sirreh dirki gâhi anınla ecenâf, gâhi sulûh vaki' olur , ^{sühani} sahni marifet ve irfana ^{mâ} büyüklük nihât olan öldür) diyip balâdaki kanaati tekrar ediyor (3) .

İmâmı Rabbanînin oğlu Mahamet Masumî serhendî (1908) de aynı itikattadır . mektubatının bir çoğunda bu akîdeyi izhâr eder . Meselâ 108 inci mektubunda vahdeti vücudu vahdeti şuhut olarak te'vil ve tecellii zâtı , suundan bir ge'nin tecellisi diye kabul edip bu babta Alaüddevenin bir rubâisiyle de istişhat eder (4) .

Seyyit Muhammedünmurul arabîye gelince :

Mumâileyh , vahdet hususunda Muhyiddin , Mevlânâ , Bedrüddin ve sâire gibi vahdeti vücudun mufrit bir mü'min ve mübelligidir . Katiyyen imâmı Rabbanî ve peyrevleri gibi vahdeti şuhuda tenezzül etmez . Bu onun her eserinin umde ve esâsidir . Filvaki', vahdeti vücutta Muhyiddin mezhebinde bulunan diger sôfîlerden ayrı bir fikri yoksada diye biliriz ki bu mes'eleyi Muhyiddinden maada diger meşâyihden daha açık ve daha ihtirazsız olarak ilan etmektedir . İmâmı Rabbanî gibi oda vahdeti vücudu üçe ayırıyor . Vâridât şerhin de

(velhâsıl nâs , vahdeti vücutta üç mezhep üzerinedir ; birinci mezhep mezhebi avandî ki onlara ^{göre} bu vücut hakkın vücudunun gayrıdır

İkincisi havas mezhebidir ki onlarda bu vücudu hakkın vücudunun zillî adederler . Üçüncü mezhep ^{bi} asfiyâdır ki bu mezhepte vücut

(1) Cilt I : Sa. 107 - 108 .

(2) Cilt I : Sa. 209 .

(3) Cilt 3 : Sa. 74 - 78 .

(4) Mektubatı Mehmet Masum tercümesi : Müstekim zade ..
Cilt 2 : Sa. 76 - 77 .

süte ; suyun nebatata hululi ^{gibi} ..) diy e şerh ediyor . (1) Seyyidin bu sözlerinde calibi dikkat bir nokta vardır . Mevcudatı hakla o kadar bir ' addediyor ki sıcak su ile soğuk su , ikisi de su iken bunların teşkil e edeceği vahdeti bile bu vahrete teşbihten ihtiraz e ediyor .

Hazret Alinin

(ما الخبيث المخلوق الا كالمخلوق) وانها الما الذي هو نابع

ve/en matlatiyle bagliyan şirini şerh ederken de şu sözleri söylüyor

(ما الخبيث ; yani , cem'i mahlukat vücutte zuhurlarında değildir

şerhlerdir . ^{فيمثل} ^{في التمثيل} , benzeremekte . Eyya , vücutte zuhurlarında değildirler , ^{الاشكال} illa kesselceti , yani ancak kara müşabihtirler .

Vücutü müstekilleri yoktur . Hak da böyledir . Eyyanın vücutleri

vücutü haktır . Müstekil vücutleri yoktur . ^{وانت} Ve ente ; halbuki sen ya

allah ; hak taalaya hitaptır ; ^{ايها} leha , yani halkın vücutleri ve zuhuratı için ^{الما الذي هو نابع} ^{من} elmaüllezi hüve tabiün ; o şabi'su mesâbesindesin ..

(ما الخبيث كصفة غير مائة) ^{وغيره من حكم رتبة الشرائع} yani hakikatte

ve nefseleminde kar , suyun gayrı değildir . Ancak su burada hava

ile , kar suretin de görünür . Su namı gizli olur ve kar namı

zâhir olur . nefseleminde şeyi vahittir . Halk , hakkın zuhurudur .

Her surette cilveger olur . Ol cilveleri halk namına oldu . Halbuki

zatinden ^a gayrı yoktur .) (2) .

Muhammedünmurun her risâlesinde fâikri esâsî vahdettir ve bu hüsususta delil aramağa hiç hacet yoktur . Hulasa Seyyit , tarzı tes-

likinde daha mufassalca anlatılacağı veçhile vahdeti vücutu tarikatini umdesi olarak kabul ve vahdette fenâyi /tammı , mertebai kemâl ka-

bul e cyâlemiştir . Bu son makamı , (bu makamda ne kesret , ne vahdet

ve ne tâi hitap sâbit olur . Bu makamın lisanı ^{du} ^{ما رأى الله الا الله} diye tarif ediyor . (3)

انه لا وجود الا بوجوده وانما ظهر وهو لا يظهر للحقايق نظيرة الاشياء التي هي صورها الحقيقية (1)
العامة بوجودها تعالى ولا عمل ولا اتحاد لها انما يكونان بين موجوديه كما اتحاد الكماليات
وعلمه الله والما في البيان
varidat gehi.

(2) şerhi kâelamî emiril mü'minin risâlesi .

(3) Mürşidül İssak risâlesi .

Seyyide göre Muhammet ve hakikati muhammediye :

Muhyiddin ve sair sofiye ricali gibi Seyyit Muhammedünnur da hazreti peygamberi taayün ^{evvel} ve makam ve vahidiyyet olarak kabul ediyor . Bu takfirde muhammet , allahin zuhuru ; allah , Muhammedin butunu ^e vasair esya ve mevcudat da hakikati muhammediyenin tafsilten tezahurundan ibarettir . Vahidi zaman olan şahıs ^y gavs , hutup -- ayniyyeti muhammediyyeye mazhardir . Binaenalyh muhammedin kabri hakikisi , onun vücududur .

Seyyit , Muhyiddinin salati feyziyyesini serhederken (hazretti nebi ^{alla} sallahü aleyhi vesellem taayünatın evveli olmasına gelince: hak ^y ve vücudü mutlak olduğundan ezelen ve ebeden taayyünde münezzehtir . ve mutlak olarak ona taayün yoktur . Hatta o , itkahtan da münezzehtir olup aslan bilinemez . Bu taayyün Muhammedi Allahın kavli ^e sabitiyle , vücudü hak olan vücudunda isbat ettiği ilmullahtır ki ondan evvel asla taayyün yoktur ve ^{her} şeyi muhittir . Her şey ^{hâlik} hâlik olup ancak onun veçhi , yani taayyünü bulunmayan zati hâlik değildir ve şey ^{fanî} fanîdir ; ancak rabbinin veçhi , yani zuhurundan da mukaddes ve müteâl olan zâtî bâkîdir . Sonra hakkın ezeli tecellisi zahir oldu ve taayyünü evvelde münderiç bulunan taayyünat, taayyünü evvelin zuhurundan sonra tezâhür eyledi /) (1) diyor . Muhyiddinin ^{mutalâamüne} salati ^{mutalâamüne} ni serhederken de bir mahalde Muhammedi şu suretle tavsif eyliyor : (zâtî ilâhiyi dünyada ve âhirette görmek imkânsızdır . Ancak hicabı izzetle , yani rububiyetle görülebilir . Rububiyetin ettemmi mazharı efendimiz Muhammeddir ki o , kemâli sıfat ile zâhir olan zâten ibarettir) (2)

Ahmedühne İdrîsin salavatından bir tanesinin gerhinde de - ki bu risâle Seyyidin en muciz ve en selis eseridir - şu sözleri okumaktayız :

وكونه النبي صلى الله عليه وسلم اول التعينات لآفة الحق تعالى وهو الوجود المظهر منزلة وقدرته
از من و اید آءه التعین فلان تعین له معلقاً بمی آفة منزلة عن تعین الایظلمة فلا یفوق اصلاً وهذا
التعین المحمدي آفة الله تعالى بقوله السابق فمن نفس وجوده تعالى الوجود الحق ولم یبق له تعین اصلاً
عزیزة علی الله تعالی الحق لكل شیء وکل شیء طالع الوجود الحق ذاته تعالی (2) --
Solohi Feyziyye : *ikcaliz zehni*
لا یمكن ان تری الذوات العلیة و تباو الخوة الی حجاب العزلة الذی هو الربوبية و انتم نظرنا سیدنا محمد صلی الله
علیه وآله وسلم فهو الذوات العلیة هو بکمال الصنات

Bu bahse nihayet verirken, Seyyidin Muhammedi nasıl hildiğini ve güzel gösteren, kendi tertip ettiği ve birçok risâlesinin sonuna dercettiği daima okuduğu şu kısa salavatı da yazıyor : (^{gânet} اللهم صل على سيدنا محمد) ..

Meratibi hakkiye ve halkiyye :

Seyyidin, (allhı (meratibi hakkiye ve halkiyyeyi müstağrik) cümlesiyle tarif ettiğini görmüştük . Muhamdünnur, müteaddit eserlerinde bu meratibi birer birer saymaktadır . Meselâ Ahmedî İdrisin salavatında (^{اتی} نعمة داررة الله في القلوب والشهوات) cümlesinin gerhinde bu meratibi berveçhi taded ediyor :

yani, Resulullah ^{ella} sallahü aleyhi vesellem, kemâli ilâhî dâiresi olan meratibi hakkiye vehalkiyyenin asli ve muzhiridir . meratibi halkiyye yirmi sekizdir :

Aklı evvel, nefsi kül, tabiat, heyulâ, cismi kül, şekil, arş, kürsi, feleki aâlas, feleki kevakip, feleki keyvan, felekül büruc, feleki behram, feleki yuh, feleki zuhre, feleki kâ kâtip, feleki kamer, feleki esîr, feleki hava, feleki ma', feleki turap, madden, nebât, hayvan, melek, cin, insan, insânı kâil.

Meratibi hakkiye dahi yirmi sekizdir :

İsmi bedi, bâis, batin, âhîr, hakim, zahir, muhit, şukur, gani, mukadder, rap, alim, kahir, nur, musavvir, muhsi, mübin, kabız, hay, mühyi, mümit, aziz, rezzak, müzil, kâvi, latif, cami, refiüdderecat ...

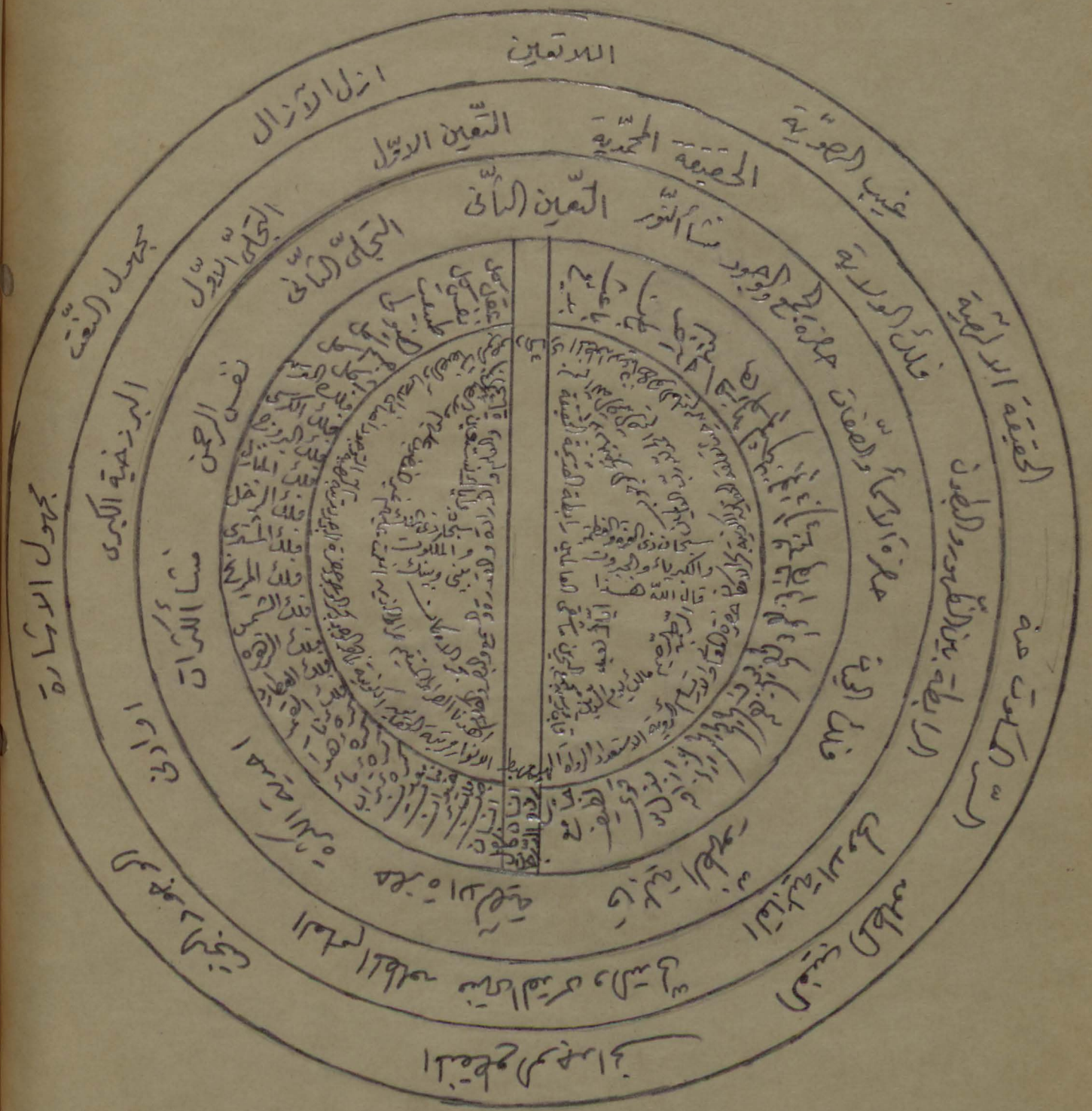
Meratibi hakkiye, gayb ve meratibi halkiyye şehâdetir. (Nokta hurufun asıl ve maddesi olduğu gibi nuri Muhammedî ^{ella} sallahü aleyhi vesellem de meratibi hakkiye ve halkiyyenin mebal be maddesidir sidir)

Muhamdünnur, meratibi lâk halkiyyeden her birini meratibi hakkiyeden birinin zühuru, tabiri âharla mâ meratibi halkiyyenin hakikatlarının meratibi hakkiyeden ibâret bulunduğunun salati üsbü-iyeye gerhinde izah etmektedir (I).

(I) Ruhü Muhammedî hakiketi ismi bedi', nefsi Muhammedî hakiketi ismi bâis ; tabiat hakikati ismi batin, heyulâ hakikati ismi âhîr

verede. yemül hamis .

ورد على النبي

دائرة الوجود

Bu meratibi el envarül muhammediyyede mukabillerunde bulunan esmanın suretleri olarak bildirip bir de aynen dercettiğimiz (dâiretül vücüt) resmetmiştir . Bu dâirenin en dışı ehadiyyeti sırfedir ki ^{اعرابه مرتبه} ^{الامم} âlemi yani esmâ ve sıfât ev ^{ale} ^{ab} âlin müstehlak bulunduğu (gaybî hüviyettir).

İkinci dâire taayyünü evvel , yani ilâmi zâtî ve hakikatî Muhammediyyedir . Üçüncü dâire , taayyünü sâni , yani ş sıfât ve melekût âlemidir . Görülüyor ki Muhammed , gaybî hüviyetle esmâ ve sıfât âlemi arasında bir perzaktır . Dördüncü dâire , nâsût âlemidir ki artık burada dâire iki kavse ayrılmıştır . Bir tarafta meratibi halkiye-^{halkiye} hakayiki olan hak merâtibi ; diğer tarafta merâtibi hakkiyenin zuhuru olan halk merâtibi vardır . iç dâirenin bir tarafı bahri vücûp , diğer tarafı bahri imkândır . Fatihanın allaha ve abde ait ^{âyâtı} ayâtı bu iki nisif dâireye yazılmıştır . Ortadaki hat da kabe kavseyn mucibinze berzahiyete bir delildir . (I) Hulasa Seyyit Muhammedünnur , adeta , bu bir dâire ile bütün telekkiyatı sôfiyyeyi ^{icmâl} icmâl eylemiştir . İhtasının kudret ve ilminin şumuline bu bir dâire, delili tamdır .

Bu dâire , öyle bir dâiredir ki bunun haricinde hiç bir mevcut kalmıyor . ^{قۇيا} ^{قۇيا} (^{آية بكل شيء محيط}) âyetini bu şekilde resmetmiştir . Seyyit , fâtiha tefsirinde de meratibi anlatmıştır .

^{ey,}
Hikmet ve hikmeti kadime ve

Seyyit Muhammedünnur :

Merâtibi hakkiye ve halkiyyeyi anlatırken de tavazzuhbetmiştir ki seydit , eski hey(et nazariyyelerini anâsırı erbaayı olduğu gibi kabul etmiştir . Bu hususta ayrıca (risâlei devâirül eflâk fi ^{رسالة دوائر العوالم في بيان صفات الله والارباب} beyanı tasarrufatilmülki ve lemlâk) isminde türkçe bir risâlesi vardır .

Bu risâlede felekizzat tabir ettiği hüviyeti mutlaka , feleki sâni ve sâlis dediği taayyünü evvel (tecellîi sıfât) ve taayyünü sâni (tecellîi esmâ) âlemlerinden sonra akli kâmil , nefsi

(I) Mecaliyüzzehtredâ da dâiretül vücûda ait şu sözleri okumaktayız ;
اعلم ان الدائرة الشاملة للوجودات هي نصف الظاهر وهم مراتب الخلق والنصف الآخر المراتب الخفية وكل منها ثمانية وعشرون مرتبة ومركز النصف الباطن هو الجامع ومركز النصف الظاهر الانسان الطامع وهو احد من العالم اعني نصف صفة الله عليه وآله وسلم

kül , tabiat ve heyulâ ile şekil âlemlerini izah ediyor . Heyulâ , şekil-kül ve cismi kül , seyyide nazaran umumiyetle manevîdir . Mese-lâ ; heyulâ hakkında (malum olaki heyulâ eseri küllîi manevîdir ki kendisinde suver zahir olmağa kabiliyyeti vardır Teknede hamur vâken türlü türlü suret giymeğe ^{kabil} ~~kabiliyyeti~~ vardır . Ondan yapılan ekmeğin somunları müdevver ve mürabba , arız ve tavil türlü türlü suretlerde olabilir . Lâkin misâl olan hamur hissîdir, ^{hebet} manevîdir dediği gibi şekli kül ve cismi küllün de (manevî) olduklarını tasrih eylemektedir .

Bunlarda ^{sonra} (cismi küllün cüz'iyatlarından cüz'î tabii'dir ve şekli kürevîdir) dediği feleki arşı , sekiz ^{ürî} cennetin mahalli olan kürsiyi ve sonra da sırasıyla feleki menâzil , feleki zuhal , feleki müsterî yi bunların hakikatlerini , yani bu suretlerle zahir olan ismi ve bu isimden husule gelen tasarrufu anlatıyor . Meselâ ; zuhal , ^{Rab} isminin mazhârî olup âlemdeki maddî ve ruhî riziklar ve ve bakayî cismanî bu feleğin ruhâniyyeti teveccühüyle olurmuş . . . Müsterî , ^{âlim} isminin mazhârî , ^{Mirih} de kahir isminin mazhârî olduğundan birincisinin teveccühüyle ulûm ve tedbirât , ikincisinin tasarrufıyla de muharebeler , zelzele vesâire husule gelişmiş . ve hatta ulûl ^{أولو العزم} azim peygamberlerle muharebeye memur mülûkün tâlii de behram imiş . (Nur) isminin mazhârî olan şemis , her mevcudun manevî ve hissî zuhuruna , ^{Musavvir} isminin mazhârî olan zühre , ecsâmın ^{hu} husulüne ve suverî haseneye meyle muvekkilmiş . . Feleki kâtip dediği utârit , mevcudatın mahdûb ve mahsur olmasına ; kamer , mevâlîdi selâsenin vücade gelmesine mutasarrîf imiş . . Seyyit Bunlardan sonra feleki nar , feleki hava , feleki ma' , ve feleki türabı ve bunların tasarrufatını , ruhaniyetlerini , izah ediyor .

Hulasa vasîhan anlaşılıyor ki seyyit , Şokrat , Eflâtun ve Aristodan beri malum bulunan , hatta nüvesini bunlardan daha kadîm olan ⁿ yukarı feylesoflarından alan eflâk ^{hi tis'ay} bunların âlemi kevindeki tasarrufatını , anâsır ve tabâyii , tamamiyle kavramış ve bunları vahdeti vicuda tatbik ederek izah eylemiş iskolastik uluma vâkıf bir âlimdir . Fakat , miladî 19 uncu asrın nisfı ahîrinde yaşadığı halde asrın yeni telekkilerine , yeni nazariyyelerine bigânedir .

Seyyit Muhammedünmurda devir ve tenâsüh :

Merâtipten ve dâiretül vücuttan anlağılacığı veçhile Muhammedünmur , bütün sâfililerle beraber devri kâildir . (Elenvarül Muhammediyye) de bu daireyi resmetmeden evvel merâtibi , badehu devri izah ederken üiyorki:

(insanın maddesi , zatten esmâ vesifâta , ilzîm yani âyani sâbite mertebesüne nüzul eder . Oradan akla , nefse , tabiat , heyulâ vecisikülle , ve sonrada sirasiylâe diger merâtibe nâzil olup nihayet nebat ve Hayvan mertebesine kadar gelir . Allhü taala buyururki : (Allah onun müstekar ve müstevdeini bilir) . yani insanın maddesi meratibi ruhâniyede müstekar olup meratibi cismâniyyeye tevdi edilmiştir . İnsanin esfeli sâfiline , yani mevâlidî selâseye kadar ruhanî ve cismanî seyri budur . İnsandan daha esfel yoktur . Çünkü ; insani biz ahseni t takvimde yarattık . Sonra esfeli sâfiline reddettik . (âyet) eğer insan ehadiyyüsseyr olup nebat ve hayvan da eyleşmiyerek seyr ederse allahın vuslat hususunda dâvetve irşada mühtaç olmaz . Bu , mevâhibi ilâhiyyedir ... Eğer gayrı me'kul nebat haline gelir , yahutta da me'kul olur da ebeveyninden gayrı hayvanatı me'kule yer ve bu hayvanı da ebeveyni yemesse ; yahut da çocuk halk edilmez ve halk edildiği takdirde nefhi ruhtan evvel düşerse , bunların umumunda tekrar madene avdet eder. Hulasa;meratipte eyleştiği derecede istidadı artar) (I)

Seyyit bundan sonra (ona ruh nefh edilip nüşûrî insanî tamam olurArtık bir daha mevâlide avdet yoktur . Tehâsühiyye ; tenâsüh ,

فمادة الانسان تنزل من الذات الى الاسماء والصفات الى مرتبة العلم عن الاعيان النابتة الى العقل الى النفس الى الطبيعة (I) الى الهول الى الجسم الكلي وغير ذلك من مراتب الاله تنزل الى مرتبة النبات والحيوان . قال الله تعالى والله يعلم سقرها وسودها . فمادة الانسان ليست من مراتب الروحانية والستودع من مراتب الجسمانية فهذا سر الانسان الروحاني والجسماني الاله تنزل الى اسفل السافلين يعني مواليد السلافة ، انزلوا اسفل من الانسان ، لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم ثم رددناه اسفل سفلين . نعم انه اذا كان الهدى السير ولم يتعوقه في النبات والحيوان والمعدة كان الهدى السر فدا يحتاج الى دعوة ولا ارشاد في وصلة الى الله وهذا هو الموهب لاله وان تعوقه بان ظهر في نبات غير كقول ، او اكله غير البويه من الحيوانات كما كولة ولم يأكل البواه ، او اكلها غير كقول ، او اكلها البواه ولم يخالده من هذا المنى الولد ، او سقط اصل نوح (الروح) فلهذا كلة يعود الى المعدة وكلما ازداد تعوقه ازداد اعتقاده .

temâsûh ; tefâsûh ve terâsûhü kail olmalarıyla dalâlete düştüler ve ahireti inkâr ile kâfir oldular .)^I(2) diyerek tenâsûhü reddetmektedir .

Vâridât şerhinde de devri aynen izah edip (bu seyrinde ekleşmiyen , tavikata uğramıyan daveti kabul eder . Çok tavikâta uğrıyan davette riyâzân ve sâire gibi mücahedelerâ mühtaç olur . Taviki ziyadeleştikçe davette de şiddete ihtiyaç çoğalır ; hatta nihayet seyf ile davete lüzum görülür . İşte inzâli kütüp ve irsâli rûsûlün ve müşhidin irşadının hikmeti budur . Davetin bu vücuttan bir veçhile kabul etmiyenin , meratıpte ekleşmesi çok bulunduğundan istidadı vahdete bairtir ve halide mazurdur . Binaenaleyh ona allah'tan re'fet olarak katil ve bünyanını yahrip yerine haraç vezedilir .)⁽²⁾ diyor .

Hulasa Seyyitde sâir sôfular gibi , devri kabul etmektedir . Şu halde insan , makamı ehadiyyetten itibaren şu makamı geçmiştir :

Hakikati Muhammediye , âlemi sıfât , eflâk , anâsır , mevalit ⁽³⁾

وقد نفي فيه الروح فقدم الشور الانساني فليعود الى الموالد وضلت الساحة بقوله بها لاسخ (1) والتماسخ والتفاسخ والتداسخ وكفر واثباتهم الاخرة

Tenâsûh , insanın ölümünden sonra yine insan olarak dünyaya gelmesi ; Temâsûh , meshedilip hayvan olması ; tefâsûh , insan sûretinde nebatâ düğmesi ; terâsûh de madene tenezzülüdür . İnsan suretinden hayvan , nebat , yahut madene reddedilmesi , insan suretinde iken yaptığı amâle göredir .

منهم من يكون احدى السور ويرتفعه في هذه العوالم بفاد يعوضه له فحينما ع الى الدعوة والارجاد (2) ومن منكر تقوية فحينما ع الى التشرية في الدعوة كما الرياضات وغيرها من الجاهلات فكلما ازداد التقوية ازداد الدعوة سعة كانت بالسف . هذا الحكمة في انزال الكتب وارجاد الرسول وارجاد المرسلين في بل يقبل الدعوة بوجهه لوجهه بعد استعادة كلفة تقوية فهو معذور ؛ لو منع عليه لكان بل القدر اذفة الله

(3) Sôfiyyûnun hemen hepsi devre müteallik mansumeler yazmıştır ki bunlara "devriyye" denir . Mevlânâ , mesnevide :

اسمه اول باقلم جماد . وز جماد در بنای افقاد
از جمادی مردم و نای مردم . وز تمام مردم حیوانه مردم
مردم از حیوانی و آدم مردم . بسید مردم که ز مردم کسند

beytleriyle bunu gösterdiği gibi divanı kebirde :

باغ بید در کفک یکجند دوران کرده ام ؛
با اخترانه در برجهامه سالها کرده ام .

matla'lı gazelinde bu nazariyeyi anlatır . Divanında bu hususa zâm temas eden diğer gazelleri de olduğu gibi meğâyihi mevleviyye arasında Mevlânânın olup olmadığı müzâfih ; fakat gerek lisanı , gerek mazmunundaki çâşış itibariyle Mevlânânın olduğu mühakkak gibi olan

در بر دو نهاده شد . هر کس که در آن یار بر آمد
که بر دو نهاده شد . هر دم بلبان دیگر آن یار بر آمد

مجموعه
مفید

Buraya kadar olan seyre (devir) denir ki bunda bütün sôfiyyûn müttetikdir . Ölümünden sonra tekrar devre düşmek ve kemâle erişinceye kadar ricat ettiği meratıpte muazzep olmak (tenâsüh) dır ki sôfiyyûn, bunu kabul etmiyorlar . Seyyit de tenâsühü reddeylemektedir . Bu hususa oğlanlar şeyhi İbrahim efendi ve halifesi gaybinin tercümei hâllerinde bir az temas etmiştik.

Mühammedünnur , ölümünden sonra kümmelinin (bir kevn ile mukayyet) olmayacaklarını , mü'mini takinin ruhunun illiyyîn ile mukayyet olup tecellî cemâlde, kâfiri şakinin kesbelediği sıfat suretinde siccinde haps edileceğini söyliyerek (tenâsüh , temâsüh , tefâsüh ve terâsüh deyu devri daim kail olanların mezhepleri bătıldır .) deyüp bunları izah ve (bu kavli kail olanlar devriye mezhepleridir . anlar yahudi , mason ve protestan ve gayrileridir ve bu mezhepce tebdîli merâtip ve taayyünât lazım gelir) (I) sözleriyle akidesini olduğu gibi izhar ediyor .

(kitabürreşat fil mebdai vel meat) da bu hususta daha ziyade izahat verir // diyor ki // Kümmelin etkiya ve eşkiyanın ölümünden sonraki halatını aynen yukardaki gibi anlatıp sohradé diyor ki :

(Nâsühiyye , temasühiyye , terasühiyye ve tefasühiyyenin ruh bededen infisal edince diger bir insan bedenine ittisal eder - bunlar nâsühiyyedir - , yaht hayvana - bunlar temasühiyyedir - , yahut nebat ve ya madene geger - bunlar terâsühiyyedir - ve orada ebediyyen kalır, yahut da yine aynı madene , madenden nebata ve hayvana , nihayet insana intikal eder ve böylece ilelebed devreder - bunlar tefasühiyyedir - dedikleri iki veçhile bătıldır :

Birinci vecih şudur ki : onlar ervah , binefsiha kaim olamaz; muhakkak mabihül kıvam olan bir bedene mühtaçtır derler . Eger ervahın binnefsikiyaları yoksa , bededen naklederken münadim olmaları

müstezadı meşhuru da bu nazariyeyi şairane bir subette ifade etmektedir .

Kaygısız abdalın budala namesinde (devir) tasrih edilmiş ; beктаğı - kızılbağ şairlerinde hemen hepsi gayet güzel hece vezniyle devriyyelere yazmışlardır .

Tenasüh akidesine felsefî bir telâkki halinde Pisagor ve eflatunda ve nihayet daha vazih olarak növeflâtonilerde tesadüf ediyoruz . Kabalistlerde nazariyeyi ahlakî bir surette almışlardır . Fakat sôfiyyûnun edyir nazariyyesinin esası (Allahın meyli zâtisiyle zuhuru) olduğu gibi vahdeti vücutta , hulûl ve ittihatla bulunmadığından tenasühten bilkülliyeye ayırdır . Bîlhassa sôfiyyûnun hemen hepsi , ölümde

kısma ayrıldığını ; birinci (aleyhimesse^{lâm}) kelimesiyle tebciil ettiği Hasen ve hüseyne mensup^{evlâd} suriyye , ikinci kısmın marifetullah tarikini ihtiyar ederek peygambere nisbeti olan evlâdı maneviyye, üçüncü kısmın da (hem hazreti Hasen ve ya Hüseyne , aleyhimesse^{lâm} , surî mesup ve hem de hazreti resulullah marifeten vasıl olanlardır. Kutup bu kısımdan olu^{er}.) sözleriyle kendisi gibi hem neseben , hem de manen seyyit olanları γ tekrim ediyor .

Menbaunmurda kendisine fena makamlarının ebi Bekir tarafından telkin edildiğini söylediği halde bir rü'yasını naklederken peygamberin huzuruna gâirince kendi tabirince hazreti şâhin, yani Alînin yanına oturduğunu ve hatta ebu Bekrin (niye bu tarafa oturmadın ?) sualine karşı Alînin (bu mecliste taraf yotur) dediğini ve hazreti şâh ile ^{sirren} ~~sissen~~ mükâleme ettiğini anlatarak Aliyi ^{hicet} tafzilettiğini α eylediğini anlatıyor . Yine menbaunmurunda bir rü'yada kendisinin Ali olduğunu ve peygamberin (ehli beytimden) diye hitap ettiğini söylüyor . Mamafi ehli beyte mahabette gulûv göstermiyor ve nasranîlerin İsayî // , râfızîlerin Ali ve cimneyi Allah ittihaz ederek Hakki takyit ettiklerine itiraz ediyor . (2)

hulâsa Seyyitte Bayrâmî melûmileri gibine Mufaddela 11- deandır

Seyyidin kerametleri :

Muhammedünmurun her hususta keramati kevniiyeden ziyade keramati ilmiyyeye ve tasarrufi ahkâmân ziyade tasarrufi kuluba ehemmiyet verdiği anlaşılmaktadır . Menbaunmurda kendisinin naklettikleri (müşahede) sahasından harice çıkmamaktadır . Hatta kendisinin insilah diye naklettiği bile ancak bir müşahede^{dir} . (2)

Vefatından sonra da kendisine harikulade keramat isna^d edilme^{me} miştir . Bursalı Tahir bey , menakibinde 1293 de astronça , iştip , koçana ve üsküp havalisinin istilaya uğramayacağını , 1871 de almanyanın fransaya galip geleceğini bildirmesi , tirene yetişemeyen bir

(1) Muhyiddin ve sair sofilerin bir çoğu ve erbai turukun hemen hemen hepsi ehli beytin ismini zikredince şia gini (aleyhisselam) drler .

فانهم قیدوا الحق بهذا العلم وكان الله ولاعالم وكان له لئلاية قیدوا الحق بعينه وكان الحق (2) (1)
قیدوا الحق بالائمة الاثن عشر
قال الشيخ الكبير قدس سره في التوطاة :
عقد الخليل في الاله عقاید
وانا اعتقد في ما اعتقدوا
Varidot serhi : da : 63

(2) İnsilah , ruhun bedenden ayrılmasıdır ki ruh bu halde cesedini görür . ; Bazan diger bir maghasden de zâhir olur .

Tarifati Seyyit de (insilah) tarifine müracaat .

zatin ruhaniyetinden istimdat neticesi kendisini tirenin içinde bulması , Hacı Ahmet baba , yemen göllerinde yolunu kaybetmişken kulağına (lâtehaf) sesinin gelerek oradan geçen bir arap tarafından kurtarılması gibi bir kaç keramet kaydetmektedir . (I)

Melâmillerce meşhur ve Zmeru'tur ki Seyyid, bir gün bir mahalle giderken yanındaki müridi : efendim evliyaullah'tan bazan tayyi makân olumug ,deyince :

(İşte bizde yürüyoruz ya ,) diye mukabele etmiş ve bu suretle keramata karşı fikrini bildirmişdir . Vâridât gerhinde de (keramati ilmiyye, keramati kevniiyyeye mûmasil bulunmayan keramati hakikiyyedir . Keramati kevniiyye , ancak zahitlerden zâhir ve zühâ terkedilince meslup olur . Halbuki keramati ilmiyyenin zevali yoktur) (2) Binnetice seyyidi bu hususta da eski melâmetîlere ve bayramî mâlami-lerine iktifa etmiş körmekteyiz .

Seyyidin lisani :

Seyyit Muhammedünmurun iki küçük manzumesi var . Bunlardan biri salâtı feyziyye gerhine yazdığı üç , diğeri letâifü'tahkikata yazdığı beş beytlik arapça birer tarihî ibarettir . Başka manzumesi yoktur . Bu manzumelerde vezin ve kafiye katiiyen bulunmadığı gibi fikri nazmen ifade edebilmek saikasıyla kaideler bile bözülmuş ve mana çok rekik bir hale gelmiştir .

Buna mukabil natika ve takriri gayet kuvvetli olduğu mütevâ-tirekn söylenen Muhammedünmurun mensur risâlelerinde lisani ve ifâdesi selis ve muntaza-mdır . En muğlak fikirleri vuzuhla anlatır . Şehlerinde de ihata ve ilminin vüsât ve şümûlü görünmektedir . Bilhassa vâridât gerhi bu hususta kâfi bir delildir .

Yalnız iki risalesinde garip bir şey göze çarpıyor / .
Menbaunnur , türkce olduğu halde baş tarafta (malum olaki inni safert
إلى مكة سنة ١٠٠٠ واربين ومائين والفا
ila mekkete senete hamse ve erbaine ve meteyni ve elf ve sinim 17
yağında) diye arapça da karıştıran mensur bir mülemma yapıyor.

(1) Menakibi şeyh seyyit hoca Muhammedünmurul arabî : Sa. 61- 65 .

(2) الأمانة العلمية التي هم كرامات الحقيقة التي لا تمانها الكرامات الكونية لأنها تفر من الزقار
وتب بترك الزهد اما العلية لازوالها أصدا --
sa = 60

(3) gördüğüm diğer bir nüshada bu arapça ibareler de türkçe olup mevzu bahis garabet yoktur . fakat benin metinde bahis ettiğim nüshanın tarihi istinsahi dahle eski ve seyyidin hayatta bulunduğu zamana ait olduğu gibi İstrumçada (1302 Ramazan 6) yazıldığı cihetle her halde daha

bir az daha ilerde resulullahı gödüğünü anlatırken de (bakdım ki bir zat, makamı âlide nurun ala nur ... fakire ilham oldu ki haza habibullahirresul ...)

Adiye yine aynı hale tesadüf ediyoruz
Türkçe (*Boidehu* (*dedi*)) risâlesinde

de başlarken hamdü salevattan sonra arapça/dibacede (*muhtasar*)

diye bir kaidesizlik yapıyor .

Bu iki risalesinde-ki şu hal diğerlerinde yoktur . Bina enaleyh bunlar her halde cezbeli ve vecitli bir zamanında yazılmış sonra da bir daha dokunulmayarak alahalihi bırakılmıştır .

Seyyit Muhammedünmur ve türkiük :

Muhammedünmur neslön arap olduğu halde türk harsini tamamen kabil etmiş ve tamamiyle rum elili bir türk haline gelmiştir . Risâlelerinden ve zaptedilen takrirlerinden gayet güzel türkçe bildiği ve bu lisanı *istediği* derecede tasarruf edecek derecede benimsediği anlaşılmaktadır olduğu gibi sohbet meclisinde de bulunanlar da bunu teyit etmektedirler .

Seyyit , *55* eserinde yalnız *18* arapça olarak yazmıştır . Her halde bu *18* eseri de kendisinden evvelki ve zamanındaki âlimlerin eserine iktifaen arapça olarak yazmıştır . Evradı üsbüyye , risâlei gavsüyye , risâlei şeyh rüslan şerkleri , şerhi nutku imam Ali , şeyh Ekberin kasidesinin şerhi , Ahmedâbnü İdrîsin salatının şerhi gibi mühim kitapları ; risâlei ismailiyye , risâlei salihiyeye gibi tarzı teslik ve tarikî irae eden aslî risâleleri türkçede Hatta varidât şerhiyle kitabürreşat fil mebdai velmâadî da arapça yazmışken hulefasından ali örfî efendiye , bürhanüs sâlikîni Harîr zâdeye tercüme ettirmiştir .

Bütün bunlar , seyyidin tamamiyle türkleştiğini , türk dilinde asırlarca türkler tarafından temsil edilen ve esasatını türk ruhundan alan bir mesleğin müessisi olduğunu isbat ve teyit ediyor . Muhammedünmur , bu türkleşmeyi yalnız asâliyle değil , ef'âlile de

1) Gavadar ; Lihves hazinesinin merkezidir .

göstermiş ve türklerle izdivac ettiğigibi kızını da pizrenli bir türk -- abdürrahim efendi -- vermiştir . Oğullarına bunla^{gelince} görenler ; tamamıyla rumelili bir türk olduklarını söylerler .

Binnetice şunu söyliye bilirizki tamamıyla bir türk tarikatının müceddit ve reisi olan Muhammedünmurda , araplıktan yalnız isminin sonundaki (arabî) kelimesi kalmıştı . Fakat bu da ancak ve anak^c Muhyiddinin hatırasına bir hümet ve alakayı irâ'e eder .

T E R K Ç E asarı :

- 1 _ Şerhi evradı üsbuiyye . *شرح اعراد اوسبويه* Şeyh ekberin salati üsbuiyyesinin şerhi ; büyükçe bir kitaptır .
- 2 _ Eddürretüsseniyye fi şerhi risaletil gavsiiyye . *الدرة السنية في شرح رسالة الغواصية* Şeyh ekberin gavsiiyye risalesinin şerhi ; büyükçe bir kitaptır .
- 3 _ Şerhi kelamı imam . *شرح كلام الامام* Hazret i alinin kasidesinin şerhi .
- 4 _ Risalei noktätül beyan . *البيان في شرح رسالة النبي* İmamı alinin kelâmının şerhi .
- 5 _ Şerhi risalei şeyh rüslanı dimeşki (İhsanürrahman) *إحسان الرحمن*
- 6 _ Şerhi kasidei şeyh ekber . *شرح قصيدة شيخنا الكبير* kasidesinin şerhi
- 7 _ Şerhi gazeli hacı bayram . *قالابم* bir şar yaratmış iki cihan arasında . kasidesinin şerhi .
- 8 _ Niyazî şerhi . Niyazinin bazı gazeliyyatını şerh
- 9 _ Risalei fi tefsiril fatiha . *رسالة في تفسير الفاتحة*
- 10 _ Kitabüddevâiri vel eflâk fi tasarrufatı sahibilmilki vel emlâk . *كتاب العاشر والنفوس في بيان تصرفات صاحب الملك والملوك*
- 11 _ Delilül Uşşak . *دليل العاشر* meratibi sülükten bahis küçük bir risaledir .
- 12 _ Dairetül vücut fi beyani makamil mahmut . " " " " " " *دائرة لوجود في بيان مقام المحمود*
- 13 _ Eddürünnefiâ fi alâ salati ibni idris . Ahmedâbnü idrisin salatını şerh ; selis ve vazih bir risaledir . *الدرة النقية على صلاة ابن ادريس*
- 14 _ risalei tevhidül behiyye (tevhidü ef'al , zat ve sıfattan bahi bir sayfalık bir risaledir .) *رسالة في توحيد البهية*
- 15 _ Risalei fi beyani süluki şeriat ve tarikat ve hakikat . (meratib ve makamattan bahis .) *رسالة في بيان سلوك الطريقة والحقيقة*
- 16 _ Risalei süluki hakikat . (makamatı bakadan bahis küçük bir risaledir .) *رسالة في سلوك الحقيقة*
- 17 _ Risalei seadet ve şekavet . *رسالة في سعادة وشقاوة*
- 18 _ Şerhi ezanı muhammedî . ezanı meratib ve makamata tatbik ed bir risaledir .
- 19 _ Sırrı ezanı muhammedî alessalatil hamse . " " " " " "
- 20 _ Şerhi akaidinnesfiyye .
- 21 _ Manzarül küfür . *منظر الكفر* (---) hadîsini şerh . *الحديث في المنظر المذكور في محمدية*
- 22 _ Ecvibetillazime fi esiletisseytâniyye elmezkurü fi Muhammediyye *تل*
- 23 _ Hadil Uşşak . makamattan bahistir .
- 24 _ Tühfetül muhammediyye .
- 25 _ Şerhi ayânî mümkinât .

Seyyidin ^âzarzı teslîki :

Seyyit Muhammedünnur , saliklerini zikir ve â esma tarikiyle tes-
lik etmezdi . Bu hususta da Bayramî melâmîlerine iktifa eydemişti .
Mürşidin telkini meratıpteki tarifatını mübeyyin " risâlei salihiy-
yeşîn " sinde -- ki bu risale ^âzarzı teslîkini göstermek itibariyle
çok ehemmiyetlidir -- salike üç şey lâzım olduğunu , bunların birinin
mücahede , diğerinin zikri dâim , üçüncüsünün de esrarı hilkate agâh
olup ikilik hicaplatını refetmek olduğunu söyleyip zikir hususunda
şöyle diyor :

" esrarı tarikat olan zikri dâimi tahsile çalışın ; zira
gaflet zikri dâim ile ref'olur . Bu zikri dâimin tahsili , ehli zikir
olan kimesnenin talim ve telkinine mühtağdır . Çünkü , cenabıhak
kur'anda buyurur : ^{وَأَسْمَاءُ أَهْلَ الذِّكْرِ أَكْتَمَ لَهُمُ السُّكُوتَ} . Bu ayetten anlaşılıyor
ki meşayihî izamın memuriyeti gerek celî ve gerek hafî , ancak keyfiyet
zikri talim ve beyandır . Yoksa zikri ilâhiyi adet ile kaydetmeğe hiç
bir veçhile hak ve salahiyetleri yoktur . Şu kadar ki bazan mübtedilerin
hallerine terahhümen ve istidatlarına nazaran yapılır "

Varidat gerhinde de ehli tarikin tevhidî , zikre müdavemet
neticesinde tahsil edilen bir haldir ; makam değildir . Bu , leylaya
karşı mecnunun haline benzer . Melik, Leylâyı ona arzyledi ve Leylâ
ya Kays , ben ^âleylâyim , bana bak ; dedi de Mecnun ; benden başka
Leylâ olurmu ? diyüp dağa kaçtı . Bu mücerret halden ibarettir . Ehli
zikir de böylece kendilerine zikir galip olunca ; zikir , zakir , mezku
ittihat eder . Halbuki Bu tevhit makamı değildir " (I) Sözlerini oku-
maktayız .

Seyyidin tarikinde rabita da yoktur . Filvaki risalei İsmail-
iyede ikinci bapta uzun uzadıya rabitadan ve sureti icrasından bahşer-
derse de bu eser , " risaletül ismailiyye vel atiyetüd düriyye fi
tarikin nakşiyeye vel melâmîyye " ismiyle tevşüm edilmesinden de anla-
şıldığı veçhile nakşî ve melâmî neşvelerini cami' olabak yazılmış bulun-
duğundan rabitayı da mevzuu dakiline almıştır . Esasen Seyyit de yedin-
ci bapta muhasebe , mürakabe ve intikalatı anlatıp bitirdikten sonra
" sâdâtı nakşiyeye süluklerinin nihayeti budur " diyor ve meratibi

توحيد أهل الطريقة الذي انتجوه ومصلوهم من المداومة على الذكر فاته ما ، لا مقام . كما هو حال مجنونه بليل ، فانه الملك
لا اعرضه عليه ليله فقالت له ليله : يا قيس انظر الى " قال : هل تتركه ليلتي غيري وفرق الى الجبل ، فهذا حال مجنون
فذلك اهل الذكر اذا غلب عليهم الذكر انتجوا الذكر والذاكر والمذكور وليس لتوحيد المقام هذا
sa : 59

yakini , velâyet , siddikiyyet ve kurbeti , ibadet , ubudiyyet ve ubu-
deti sekizinci bapın kitabın nihayeti bulunan 12 inci bapın sonuna
kadar olan kısmında anlatıyor ki buraları melâmete mahsus makamâtı tev-
hit ve bakayı natiktir .

Halbuki salatı üsbuiyye gerhin-de havatırın refine imkân
olmadığını, kalbi secde eden ve havatırın haktan geldiğini bilen kimse-
ye ^{ne} bunların zarar vermeyeceğini anlatırken " bazı tarîkî ehli ,
havatır refî için rabîta yaparlar ve şeyhlerini iki kaşları arasına
alırlar ; gıyaki hatıra gelmesün deyu ... halbuki daha büyük kusur
ederler ; çünkü şuhutlarında şeyh mukayyet olur . Zikir halinde de
allah derler ; rabîta ile üluhiyyeti şeyhe hasretmiş olurlar . Bu ise
küfürdür . Ve hazreti ömer zamanı hilâfetinde asakiri islâmın techizatı
tını namaz dahilinde dahi fikrederdi . Bundan malum olduki kâmile ef-
efkâr ve havatır , hatta ibadetlerinde de ibadeti digerdendir ; zira
zevki hazrettir . " (1) diyor . Seyyide nazaran rabîta, mürşide mahab-
beti kâmile ve mürşitte fenayı tam ; zikirde , zikri dâim , yani
haktan ademi gafletten ibarettir . Görmüştük ki bayramî melâmîleri
ve eski melâmîyetlerde aynen bu fikirde idiler . Melâmî halifelerinin
bizzat arap hocadan , yani Muhammedünnurdan telekkun edâp yetiştirdik-
leri salik ve halîfeler ^{felere} telkin eyledikleri zikridâim şudur :

Salik her ^{ne} ~~hangi~~ işle meşgul olursa olsun kendisine hangi
makam telkin edilmiş se kalben o hakikate teveccühle ismi celali tele-
affuz ve tekellüm etmeksizin dâima fikrinden geçirir . Bu suretle ,
baktığı , gördüğü , söylediği , konuştuğu , yürüdüğü , oturduğu yerler
kimselere o isimle nazar eder , Meselâ ; tevhîdî ef'alde ise böylece
konuşan , ~~oturan~~ , yürüyen oturan , kalkan kâffeî ef'ali
yapanın allah ve bütün ef'alın de ef'alullah olduğunu dâima hatırlar ve
tevhîdî ~~hâdî~~ ef'alın zikri olan (lâ faile illallah) zikrini kalben ve
şuhuden zâkir olur .

Tabiatıyla kuvvetli " telkin bânefsihi " olan bu tahattur
git gide kendisinin tevhîdî ef'alde zevk ve tahakkuk sahibi olmasını
badî olduğu gibi aynı zamanda haktan gafleti refeder . ^u Koşadalı İbrâhîm
efendi de (2) mektuplarından birinde " el işte gönül oynaşta gerek "

(1) ^u ~~varede~~ yevmül cüm'â .

(2) Koşadalı İbrâhîm efendi , meşâyihî halvetiyyei şabâniyyeden melâmî
megrep bir zattir . Hacca giderken " rabîğ " da 1264 de vefat etmiş-
tir . Mektubatı ve eş'ari vardır . Hammamî bosnalı hacı Tefîk ve ömer

diyerek bu zikiri dâimi tavsiye ediyor .

Zikî dâim , ilk zamanlarda bir külfet gibi görünür . Fakat bunda zikri dâimden gafil olmamayı tasdim etmenin lüzumu yoktur . Yalnız mümkün oldukça hatırlamak kâfidir . Bu , yavaş yavaş bir rûsuh haline gelir ve salik kendisinden ve mümelatta bulunduğu halktan gafil olmamaya, herşeyin haktan ibaret ~~öl~~ /bulunduğunu zevketmeğe başlar .

Bu gün de melâmîlerin zikri dâimi bu , anlattığımız tarzda-
dir .

Makamatı tevhit ve ittihat(meratibi fena ve baka):

Melâmî sülukü, altı makam üzredir . Bunların üçü makamatı tevhit , üçü makamatı ittihat ; tabiriâharla üçü makamatı fena ; diğer üçü makamatı baka'dır . Makamatı tevhit ve ~~baka~~ ^{fena} şunlardır: *Tevhidi el 'âl , tevhidî sîfât , tevhidî zât* ---
Melâmîlikte tekke , âyini duhul ve sair kuyut ve merasim bulunmadığından bu mesleğe girecek saliki mürşit ; تنها bir mahalde meselâ bir camide veya evinde kendisinin muvacehesinde diz dize oturtarak evvelâ zikri dâimle beraber tevhidî ef'ali telkin , yani anlayacağı tarzda tarif eder . Ondan sonra salikin vasifesi haktan gafil olmamak ve ihvaniyle sohbetlerde bulunmak suretiyle bu makamı zevketmekten ibarettir . Bayramî melâmîleri , bu hale (gönül bek-
leme) derlerdi . Mürşit salikin, makamını zevkettiğini anladıkça sırasıyla diğer makamatı da birer birer telkin eder .

Seyyidin risalelerinden bir çoğu bu makamattan bahistir . fakata (risâlei sâlihiyye) si bâilhassa mürşitlerin telkinlerine esas olmak üzere yazılmış bulunduğundan bu makamların tarifatını mezkûr risaleden aynen yazıyoruz :

I -- Tevhidi ef'âl : " suverî berzahiyeden sâdir olan ef'âl, hakkın olduğu zevkan, yani ilmi kuva ile şuhut olunacaktır . Suverî berzahiyeye demek kablel biat görüne suverî ekvandır ki ^{ol} evvel suverî berzahiyeden meselâ bulut , bir suret ; gök bir suret , dağlar bir

halvetinin şeyhidir . İhvânî , umuiyetle vefatını 1264 olarak kaydettikleri halde sicilli osmaninin ve ondan naklen osmanlı müelliflerinin 1262 göstermesi yanlıştır . İbnül emîn Mahmut kemal beyfendinin de , babialide vesaik tetkik ederken ozaman hicaz valisi bulunan zatin babialiyeye vakayii mühimme miyanında kûşadalının vefatını da 1264 senesinde ihbarına ait evrakı gördüğü Vessaf beyfendinin sefinei evliyasında masturdur . (cilt 3 Sa. 73-74)

suret , hayvanlar bir suret , insanlar bir suret ... İşte bu suretlere buveri berzahiyeye derler . Bu suretlerden zahir olan işle- rin cümlesi alelittlak hakkındır ve tevhidi ef'âlin edebi odudur ki ef'âlin cümlesini , yani bize nisbetle eyisini ve fenasını hakka nisbet ede .. Çünkü , ef'âlin eyiliği ve fenalığı bize nisbetle- dir . Yok sa hakka nisbet olundukta cümlesi hayırdır ve isimlerden münezzehtir . Anin için ehlullah, ef'âli hakka isbat eder . Yine allah zina etti demez % . Zira zina ismini icad eden nisbettir . Eger filin ^u ~~ka~~ nisbeti olmamış olsa ol filin eyiliği ve fenalığı tayin olunamaz . Ve ef'âl sâlikinin esnâyi zikirde rabitası (lâ faile ^{لَا فَايِلَةَ إِلَّا لِلَّهِ} illallah)dır ve kuranda delili (^{وَاللَّهُ خَالِكُهُمْ وَمَا يَحْمِلُونَ} ~~vellah~~) dir. Bir daha delil (^{وَعَلَّمَكَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلِ}) ve bir daha delil (^{بَيْنَ يَدَيْهِ السَّمَوَاتِ}) dir (I)

2 . — Tehidi sıfât : " Hayat, ilim , irâdet , kudret , semâ , basar kelâm ; hakkındır . Yani diri olan allahdır ve bilen allahdır ve kadîr olan allahdır ve işiten allahdır ve gören ve söyliyeni allah- tır . Bu surette salik , zevkan bilecek ki bu sıfât ile mevsuf olan zatullahdır . Ve bu sıfatlar salike âyine olup ol ayine-de hazreti mevsufu müşahede edecektir . Ve bu sıfâtın kuranda delilleri ; evvelâ ^{hayat} ~~esnas~~ hakka mahsus olduğuna delil , ^{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} ayeti kerime- sidir . Yani , hayat ancak hakka mahsustur ; ya esyada görünen hayat hakkın hayatıdır . Zira şeriatte esyanın hayatı ilâhiyye ile kaim olduğunda cümle ehli kelâm ittifak etmişlerdir / Ve ilim hakkın olduğuna delil ; ^{وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ} ayeti kerime- sidir . Ve kuvvet hakkın olduğuna ^{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيمُ الْعَظِيمُ} ; ^{إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ، لِيُجِزِلَ لِقَاؤَهُمْ وَلَا يَلْمِزُ أَحَدًا مِنْ عِبَادِهِ شَيْئًا} ; ve irâdet hak- kın olduğu ^{وَرَبِّكَ يَكْتُمُ مَا يَشَاءُ وَيُنَجِّمُ مَا يَشَاءُ} ; semi ve basar hakkın olduğu ^{لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} ayeti kerimesidir / leriyle sabittir ^{لَا يَصُورُ إِلَّا اللَّهُ} Ve rabitası (lâ mevsuf illallahdır) .

(I) Sôfiyyûn bu makama , mezlakai ekdam derler % . Çünkü saliki ibaha- ya sevk edebilir . F kat mürşidin sözünü dinlemek şartı/ esasî bulunduğundan kâmil mürşitler , saliklerini herşeyi hak göstermekle beraber (edebi muhammediye) tecavüzden meni ve tecelliyatı hassai Muhammediyyeye mazhar etmeğe muvaffak olurlar . Hakkıyla tevhidi ef'âli zevkeden salik her şeyi hoş görür ve bir şey'e itiraz etmez . Lakin fevahişe de meyledemez . Halbuki bunu ilmenbilenler , (istek- san haktır) diyerek bir ibahî oluverir . yalnız şu muhakkak ki ekseriyet galiben bu ikinci kısımdadır .

3. — Tevhîdi zât : " vücut hakkındır , gayrinin vücudü yoktur . *zira*
الوجود الالهي demek esya madum demek-
 mevcut
 tir . Madumun ise vücudü yoktur ? ancak *الحق* hakkındır . bu makamın
 râbitası (lâmevcude illallah) tır . ve bu üç makam eshabına ehlullah
 ve ehli fena tesmiye ederler . " (I)

4. — Makamı cemî : Bu makamda salik hakka kuva olur kuvasında hak
 zâkî olur ve kendisinde batin olur . *بمعنى بالعباد* âyeti kerimesiy-
 le *ان الله يقول لبيان عبده سبح الله لمن حرمه* hadîsi şerifi bunu ifade ederé .
 Bu makamda esya hakta batin olur . Şöyleki esya denilen suveri ekvandır .
 Suveri ekvan ise gözlerini kapadığın vakitte esyanın suretleri insanın
 zihninde batin olduğu gibi makamı cemide dahi esya , ilmi ilâhîde batin
 olur ; Zât ile zâhir görünür . Bu makam saliki, esyaya nazar eyledikte
 suveri ilâhiyyeye nazar eyler ve her ne ahkâm zâhir olursa cümlesini
 hakka isnad eder ve bu ahkâma ahkâmı ilâhiyyeye tesmiye ederler .

ان الله ورسوله يصلون على النبي âyeti kerimesi , bunu ifade ve beyan eyler
 Yani allah ve melekleri ; yani sıfati ilâhiyyenin cümlesi zati hakta
 batin olduğu cihetle ahkâmın cümlesini icra eden haktır . Anın için
 cenabıallah , miracta hazreti peygambere buyurdu : " *وقف يا محمد ، فان ربك*
هو الله انه لا اله الا هو " bunu ifade eder . Bu *makam*
 makamda salik , kesreti esyadan mahcupdur . Bu kesret nedir ? diye
 sual olunsa cevap vermekten acizdir ve bu makamda saliki çok durdurmaz-
 lar . Zira hakikatte makam değildir . belki bir hâli istiğraktan iba-
 rettir . Mecnunun Leylâ benim , gayrı Leylâ yoktur dediği gibi .. ve
 makamı cemide esyanın batına rucununun bir diger misâli , meselâ ; düz
 bir ovada bir direk olsa , sabah güneşi , o direğe vurduktaki bir gölge
 çıkar . İşte o gölge mahîluktur . O gülgeyi güneşin tuluu izhar eyle-
 di . Bir müddet sonra güneş yukarı çıktıkta ve zevâl vaktinde ol gül-
 genin eseri kalmayup direkte batin oldu . Salikte dahi , şuhut ve zé-

(I) Ehli fena tesmisinde sebep ef'âli , ef'âli ilâhiyye ; sıfâtı , sıfâ-
 tı ilâhiyye ; zevâtı , *zavati/ilâhiyye* zâtî ilâhîde ifna ettiklerin-
 dendir . Bundan sonraki makamlar , baka makamlarıdır . Çünkü bu makamlar-
 larda -- salik evvelce hakta fânî olduğu gibi -- hakla baki olur . Bu
 maiyyette artık maiyyeti mekâniyye vezamaniyye değil , maiyyeti zatiyye-
 yeden ibarettir . Zikri dâim makamâtı fenâdadır . Baka makamlarında
 zâkir , mezkûr olur ; mezkûr ile birleşir . (hulul ve ittihatısız ..)
 Seyyidin *Mürşidül ussâk* , hadîl ussâk , sülukî hakikat , meşâhidüt
 tehid , tevhid *ülûk* ilâhiyye , dâiretül vücut , risaleleriyle ; diger âsâ-
 rının makamattan bahis kısımlarında da bu hususata ait kâfi , muhtase
 müfîd malumat vardır (müracaat !)

zevk sebebiyle hak kemâliyle zahir oldukta eşya , zati hakta batin olu-
 gölgenin batin olduğu gibi ; gölgenin vücudü haricisi olmayıp ancak
 göze bir karaltı görünüp belki vücudü zâllisi olduğu gibi halkın dahi
 vücudü hakikisi olmayup ve yalnız âlemde bir şey olup haricte asla
 vücudü yoktur . , Yalnız gölgenin inkârı kabil olmadığından halkı dahi
 inkâr kabil olamaz . Belki halk denilen hakkın ismi zahirinin hükmüdür.
 Ve mutalaka tecelliyatı hariciyyeden ibaret olup vücudü haricisi
 yoktur . Anın için ehlullah buyurdular : *الاعيان ما تحت راية الوحد* yani
 sabite vücut kokusu duymadılar . nerede kaldı ki vücutları olsun .
 Bu makama kurbâ farâiz derler . "

5. — Hazretül cemî : "Hazretül cemî demek , hakka batin ; hake,
 zâhir demektir . Hakka batin , halkı zâhir ne demektir ? Yani ol halk
 ki zatin ilminde ^{batın} zâhir olmuştur ve ilmi ilâhîde mahfuz olmuştur ; o
 ilimde olan esmayi , hak , kendi vücudiyle izhar edüp ve kendi hükmünü
 esmaya verüp esma izhar eyledi . Ve zat kendi hükmünü esmaya nisbet ey-
 lediğinden esma zahir ; zat , batin oldu . Bu halde gören , işiten ,
 söyliyeni haktır ; lakin abdin kuvasıyla .. Bu makamda hak , ^{u u} keşfin kü
 kuvası olup ^{u u} keşfin hayatı hakla , kudreti hakla , sem'i hakla , basarı
 hakladır . "itekim hadîsi kutsîde " *إذا أحببت عبدًا كتب له حياءً وكرماً وهدىً وهدىً*
 " *لانا وهدىً* " yani ; ben kuluma mahabbet
 eylediğim vakitte o kulunun sem'i ve basarı ve yedi ve lisani ve
 ricli olurum . Benimle işitir , benimle ~~ok~~ görür , benimle tutar ,
 benimle söyler , benimle yürür . Bu makama ehlullah kurbâ nevâfil "tes-
 miye ederler . Bu makamın ^m kelâline nâil kimesneler her kesin bildiğini
 bilir ve işitir ve görür . Yani kerameti ilmiyye ve kemâlâtı sıfâtiyye
 kendisinden sâdir olur "

6. — Cemûl cemî : " salık bu makamda " *هو قول والاخر والفرق هو رطب*
 âyeti kerimesini bir nazarda müşahede edecektir . Şöyleki abidden zahir
 , ancak ef'al ve sıfat ve vücudü hak olduğundan abid evvel oldu ve ef'â-
 li ilâhiyyenin zuhuru abdin azayî semaniyesine mütevekkif olduğundan
 abid ^{âhır} batin oldu ve abdin suretinde zâhir olan vücut , hakkın olduğundan
 abid , batin oldu ve yine hak , abid suretiyle zâhir oldukta mahlukat tes-
 tesmiye ~~ol~~ olundugundan abid zâhir oldu . İşte bu makamda salık ,
 suveri ekvandan bir surete nazar eyledikte bu dört nisbeti bir surette
 müşahede edecek ve kendinde dahi bu dört nisbeti müşahede eyleyecektir

7 Hatta bu şuhut galebe eyledikte bir kimde kendisine sual edecek olsa ki " *صوتك في الدنيا والآخر* " âyeti kerimesinin mânası nedir ? Ol dahi cevabında derki : evvel benim , âhır benim , zâhîr benim , bâtın beim Yahut karşısında olan surete sensin evvel , sensin âhır , sensin bâtın , sensin zâhîr , deyu cevap verir ve bu cevabında sadıktır ki anın şuhudunda hak , bu suveri kendi vücudiyle izhar eylemiştir."

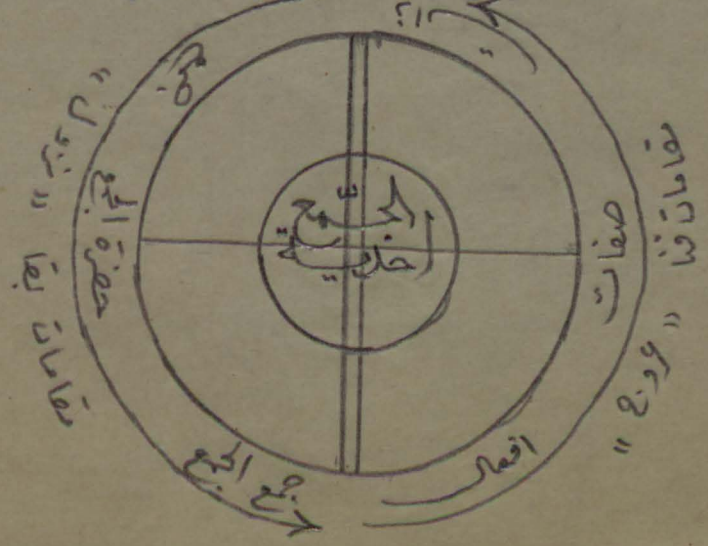
Muhammedünür ^{bu} altı makamdan sonra yedinci bir makam daha olduğunu , fakat bu son makamın , diğer makamlar gibi peydepey mürşit telkiniyle zekkedilemeyeceğini - " meşâhidüt tevhit , hadil uşşak , mürşidül uşşak " gibi makamattan bâhis risâlelerinin umumunda söylüyor . Hatta türkçe mürşidül uşşakta diyor ki " bu makam ^{اهادي} , ehadiyyetül cemî ^{اواديت} , evedna makamıdır . ve bu makamda ^{ما رأيت الا الله} varit oldu ve lisanı mareeyte illallahtır . Bâdehu imanı , tahkiki olup hakkalyakine dâhil olur . Hakkalyakin bâir makamdır . Ana makamüt ^{مقام التلويح في التلويح} temkin fittelvin ve makamül hitam ve makamül ittihat derler . Bu makamda ne kesret ve ne vahdet ve ne de tâi hitap sabit olur . Bimakamın lisanı ^{ما رأيت الا الله} dır ^{اهادي} ^{اهادي}

Risâlei sâlihiyyede de (ehadiyyetül ayn , ehadiyyetül cemî)

makamı olan bu makam hakkında şu sözleri okumaktayız :

Ve yine malum olsun ki bu makamdan sonra bir makam daha vardır ki o makamı takrir etmeğe ne bende kuvvet vardır ve ne de takrir edecek olsam sende kuvvei fehim vardır . Çünki o makam (ehadiyyetül ayn , makamı Muhammed) olduğundan ancak gavsi azâm olan zatin ^u milki olup teberrüken bize dahi takim ederler . Lakin , biz telkin edemeyiz . zira kurânda " *ولا تقر بآمال اليتيم* " deyu gelmiştir . Yetimi hakikî hazreti resulü ekremdir ve anın mâli ehadiyyettir . Biz âhdan nehy olunduk ki takarrüp edemeyelim . Eger resulullah kendisi bizzat telkin ederse zevk alınır ve illa zevk alınamaz . "

" Dâiretül vücut fi beyani makamil Mahmut " da makamı mücmelen tarif ettikten sonra şöyle bir daire yapıyor :

bu dairenin bir nisfı fena ve tevhit , diger nisfı baka ve ittihat makamları olup ehadiyyetül cemâ makâmı merkezi dairededir .

Görülüyorki Seyyit Muhammedünnurun vazettiği tarza teslik , doğrudan doruya iptidadan intihaya kadar " vahdeti vücut " esâsi üzerine mütebnidir . Bayramî melâmîlelerinin süluklerinde - kitaplarından anladığımızı nazaran -- telkini merâtip yoktu . Sühbet ve gönül bekleme ile sirri vahdetin tahakkuna intizar ederler di . İhtimâl vahdeti böyle meratibe de ayırmamışlardı . Seyyit Muhammedünnur ise , melâmî sülukini daha maddî ve usulî bir tarza ifrağ etmiştir . Niha- yet bu usul , öyle bir hale gelmiştir ki bu gükü günde melâmîler , mürşitlerinden bu meratibi peyderpey ders alır gibi aamrlar ve suhbet- lerinde , sühutlarında bunu zevketmeğe çalışırlar . Binnetice melâmîler de , diger tasavvuf ehlinde ve bilhassa eski melâmîlerdeki işrakilik , tamamiyle kayboluş ve vahdet , (bir inkışaf , bir tecelli ve tahakkuk hâlinde) bir " ilim " hâline gelmiştir . Halbuki , bu ilim , kitaplardan da pek alâ öğrenilebilir . Muhammedünnur , " şerhi kelâmı imâmı Ali " risalesinde " gerek tevhidi ef'âl ve gerek tevhidi sıfat ve gerek tevhidi zat ile halk , ^{zâir} ve fânî ; badehu zati hakkı müşahede ve hak nazarı ve süluk ile halka fânî ve hak baki olduğunu müşahade eyleyüp cümle hak zâhir olur . ve lakin süluki tevhid olmaksızın halka hak demek küfürdür . (neuzü billahi taala) taifei bektâşiyeye kendilerini nisbet eden mülâhide gibi bilâ sülukü tevhit , halka hak demek ve nazatlarında halkın vücutları varken ana hak itlak eylemek mücerret küfürdür " diyerek sülukün , yani mürşidin telkininden sonra salikin teveccüh ve ihvanla sühbet neticesinde makamı zevketmenin tevhitte gartı esâsi olduğunu söylüyorsa da , mürşit , ^{hakkı anlayışına göre} salikle istidadına nazaran makamı istediği vakit telkin edebileceğinden bu telkin mes'elesi ; demin söylediğimiz gibi melâmîliği ^{veceğinden bu telkin neticesinde} ^{başlıca} ^{günümüzün} ^{manevî} ve işrakilikten adeta tecrit etmiş ve bü gün melâmî ilmî ve usulî bir tarikat haline gelmiştir .

• • • •

MELÂMİLİĞİN İNTİŞAR SAHALARI .

" Nuriyye melâmîliği " diyebileceğimiz son melâmîlerin , anadoludan ziyade rumeli ve istanbulda yayılmış olduklarını görüyoruz .

Esâsen rumelide zuhur ve intişar eden bu meslek ; selanik, üsküp , manastır ve hatta bosna havalisini tamamiyle istilâ^ı altına almıştır . Bunun sebebini evvelce de söylemiştik . Bu havali , bayarâmî melâmîlerinden beri melâmetin en ziyade âyayıldığı saha idi . Aynı zamanda , son zamanlarda arnavutlukta bektâşilikⁱⁿ ve daha evvelce rufâilîkⁱⁿ intişarı da halkı vahdet telekkilerine mükân^m mertebe âşinâ bir hale getirmişti . Seyyit Muhammedünnur , bu havaliyi faaliyetine merkez etmekle isabetif fikrini isbat eylemişti .

Çok eski zamanlardan beri âsâyişsizliğe de bir merkez olan bu muhit , bilhassa son zamanlarda sırp^{ların} , yunanlıların , karadağlıların , hatta arnavutların isyanlarıyla daimî bir keşmekeş içinde idi . Halkın tasavvufa meylinde , bu içtimaî halin de dahli vardı .

Muhammedünnur , her halde tek tük melâmî bendelerine , melâmî meşrep dervişlere kendisini tanittikten ve nüfuzunu zahirî ilmi ve müderrisliği^{ile} tezyit ederek erkânı hükumete de kolayca hulul ettikten sonra acele etmeksizin yavaş yavaş tarikiⁿⁱ kerâmağa başlamıştı . Evvelâ nakşî dervişliği ve şeyhliği ile görünen , fakat kendisine müracaat edenleri melâmet süluku üzere teslik ve terbiye eylesen Muhammedünnur , istanbula da müteaddit seyahatler icrasıyle merkezin meşayih ve ulemasıyla temas etmiş ve hatta şeyhülislam molla beyi bektâşi olduğu halde kendisine dehalet ve biat^e mecbur eylemişti . Mirefteli Abdullah ve harirî zâde Kemâl efendi gibi bir çok fâzıl ve zinûfuz kimseleri tarikine alan Muhammedünnur , istanbulda da nüfuzunu temin etmiş ve bir çok halife yetirmişti .

Bu suretle melâmîlik , mütekâsif merkezi - arnavutluk müstesna , çünkü orada yerleşen bektâşîliğe galebe müşkildi - selanik manastır , üsküp ve havalisi olmak üzere cenuben tırhala , şimalen bosna havalisine kadar yayılmış ve şarkî rumelide de edirne vilâyeti

dahilinde bir çok müride malik/ olmuştur • Garbî rumeliden sonra en ziyade istanbulda ve anadoluda da eskişehir, merkezi tire olmak üzere izmir , bursa ve ankarada intişar etmiştir .

Balkan harbinden sonraki muhaceretinde de bu intişarda mühim bir ^{et} amil olduğu muhakkaktır . Son melâmîliğin de ^{Kıybaslan} ~~tektâşlının~~ aksine olarak daha ziyade merkezlerde ve mümkün mertebe ehli ilim arasında intişarını görüyoruz . Bu hususta da aynen bayrâmî melâmîlerindeki mülahazatımızı serdedeceğimizden tekrarından sarfı nazara ettik .

♦ :♦ ♦

MELÂMÎ TEKKELERİ .

E^{ti}ki melâmîyetlerle , bayrâmî melâmîlerinin tekkeleri olmadığını görmüştük . Seyyit bir çok hususatta -- zikir , kisve , merasim ve âyin olmaması gibi -- bunlara ittiba' eyleşdiği hâlde bazı hususatta da ayrı bir içtihat sahibi olduğunu göstermiştir . Telkini meratip bayrâmî melâmîlerinde olmadığı halde Seyyit tarafından ihtera' edilmiştir . Tekke yapılması da böyledir . Filvaki son melâmî tekkeleri , tağiri marufiyle birer tekke olmaktan ziyade içtima' mahallidir . Çünkü melâmîlikte , diğer tarikatlerdeki "derviş " sınıfı yoktur . Binaen alyh bu tekkeler ; mürgidin ailesiyle beraber oturduğu bir ev , ihvanın istedikleri zaman toplanıp sohbet ettikleri bir mecmadan ibarettir . Yalnız diğer tarikatlere karşı , cuma günleri , cuma namazından sonra ; bazan cuma geceleri yalnız ismi celalle zikredilir .

Muhammedünnur , bu tekkeleri , her halde ihvanın yalnız oralarda sohbet etmeleri ve hariçte ağyar içinde hakikate âit bir şey k konuşmamaları için açtırmıştır . Rumeli istôlasından evvelki melâmî tekkeleri şunlardır :

İstremça :

İki tane tekke vardı . Bir tanesi daha eski olup o, lup seyyit Muhammedünnur^u arabî, burrada otururdu . Vefatında , vefat ettiği mahalle defnedilip oraya bir de muntazam ve mükellef türbe yapılmıştır . Seyyidin hulefasından hacı Faik bey şey olmuş , 1319 da selanikte vefat ettikten sonra Muhammedünnurun son zamanlarında kız olarak aldığı " hacı valde " (1) tarafından idare edilmiş ve bu (1) Hacı Valde elân sağdır . İsküdarda ikamet etmektedir .

II el'in imânen zımmetinde mev-
 suretle kadınlara mahsus bir tekke haline gelmiştir . Bu tekke istilâda
 zamanında türbe yanmaması ve bilâhassa ta'mir ve tecellî edilmiştir .

İkinci tekke , yine nefsi kasabada olup evvelâ mahdumu Şerif
 efendi tarafından idare edilmiş , Şerif efendinin hicrî 1323 de vefatı
 üzrine hulefadan hacî Abış efendi şeyh olmuş ve bunun istilâ vuku'ü
 bularak bu tekke kapanmıştır .

Selenik :

Ali örfî efendi Muhammdünnura intisabından sonra yalılar-
 daki evini bir tekke haline getirmişti . Burası istilaya kadar ihvanın
 bir içtimagâhi imiş ..

Doyran kazası :

Nefsi kasabada doyranlı şeyh hamdi hoca efendi tarafından
 idare edilen bir dergâh olan mevcuttur . Doyrana Talî' dedeli -
 harzesinde istilâdan evvel bir melâmî tekkesi vardı ..

Köprülü :

Burada da bir tekke açılmıştır . Halâ mevcutmuş . Vaziye-
 tâni ve şeyhin kim olduğunu öğreemedim .

Tikves :

Nefsi kasaba olan gavadarda bir tekke mevcuttur . Bu tekkeye
 evvelâ istromçalı hacî Süleyman beyin biraderi gacı Kadri bey şeyh
 olup balkan harbinde tekkeyi yangın ve yağmadan kurtaramağa muvaffak
 olmuştur ; Harpten sonra vefat etmiştir . Tekke hâlâ mevcut ise de
 kimin tarafından idare edildiğini ve şeyhini öğrenemedim .

İstip :

Hulefadan İstipli Sâlih Rifat efendi tarafından yaptırıl-
 mıştır . Bu tekkede kendisi şeyh idi 1/4 • 1326 de vefatından sonra istilâ
 vuku' bulup tekke yandı .

Pizren :

Hacı Şerif efendi'nin (seyyidin oğlu) hulefasından recep
 efendi , badehu Beyfeddin efendi şeyholmuşlardır . Tarihi vefatları
 katıyyetle tayin ve tahmin edilemedi . Bu tekke halâ mevcuttur .

Avret hisara tabi. İstefçe karyesi :

Muhammedünnurun emriyle bu rada da bir tekke yapılmıştır .
Buraya evvelâ hulefadan ^{hacı} şeyh İbrahim efendi şeyh olmuş , 313,14 tarih
lerinde vafatı üzerine doyanlı Mustafa efendi şeyh olup 322 de vefat
etmiş , bilahare istilâda bu tekke yanmıştır .

İsküp :

Buradaki tekkeye evvelâ Muhammedünnurun damadı ve halifetül-
hülefâsı Abdürrahim Fidaî efendi, ondan sonra mahdumu ^{Kemâl} hacı ~~hacı kemâl~~
efendi şeyh olmuştur . Kemâl efendi istanbula geldikten sonra - 1328
mahdumu hakkı efendi şeyh olmuştur 7. Elan mumaileyh tarafından idare
edilmektedir .

İstanbul : **Rıza**
Manastır : Rufaî tekkesi iken şeyh Ali efendinin Muhammedün-
nura intisapı ve Sâfi efendiden hilâfet ahzetmesi üzerine melâmî tek-
kesi olmuştur . Rıza efendi 31 de vefat etmiştir . Tekke elan mevcut-
tur . Fakat şeyhini öğrenemedim .

İstanbul :

Şehremini , saray meydanındaki rufaî tekkesi ; şeyh Ahmet
Sâfi efendi Muhammedünnura ^{inzi} biat ettikten sonra haftadan haftaya
rufaî mukabelesi yapılmakla beraber bir melâmî tekkesi haline gelmiş
ve Sâfi efendi kendisine intisap edenlerin hemen hepsini melâmet ne-
vesiyle teslik eylemiştir . . Sâfi efendi takriben 310 tarihlerinde
vefat eylemiş ve tekkede 333 de fatih yangınında yanmıştır .

Mevlevihane kapısında tarsus rufaî tekkesi :

Bu tekkenin şeyhi abdülkerim efendi de Muhammedünnurun hule-
fasındandır . Burası da tamamıyla bir melâmî tekkesi olmuştur . Kerim
efendinin bursaya nefyinden sonra tekke âdeta kapanmış ve nihayet
son icraata ^t bilfiil seddedilmiştir .

Seyyit Muhammedünnurun halifeleri :

Abdürrahim Fâdâî efendi :

Pizrenlidir . Seyyidin halifetül hulefası ve damadı idi .
Üsküpte bir medresede müderris ve üsküp melâmî tekkesinde şeyh iken
1303 de seyyitle beraber hactan avdet ederken vapur süveys kanalını
geçtiği sıralarda vefat etmiş ve cenazesi vepudan çıkarılıp " aynı musa"
nam mahalle defnedilmiştir . Vefatına muhiplerinden hakkı efendi şu
tarihi söylemiştir :

بسم الله الرحمن الرحيم
 كبريائى دورى هجرى سله ديلر شين و حيا
 كبريائى دورى هجرى سله ديلر شين و حيا
 بيز قىللا نه غزم ايله دى جون ملكه
 سله سجه يار ايدى مرشدن عاليجياب
 عورت اوزره در سفته غزم فردون ايله دى
 وصاى آرزو ديلر همگيره ايدى كياب
 جمله اخوانه فقه الكورى كبر علمنده انك
 جانلر ياقدى فراقى صخره ده قانه سيدان
 حيدر يدي اطاري اولدى قمبرنده نسان
 بكر ايدى بكر ايله بكر اولدى فدائى دى لقب
 ايدى لم الحكم لله ايردى جون همگيره
 حاكم مطانه اودر هم جمله به همه مان
 همه غمته ديلر تارىخى "مقى" عيان
 "نور ايدون صم عجمى روجه ايدى انقلاب"
 1303

Abdürrahim efendi ; âlim bir zat imiş . Bir defa ulumâ resmiy-
yeden de icazet vermiştir . 302 de Muhammedünnurun mahdumu hacı Kemâl
efendiye muazzam bir sünnet düğünü yapılmış ve bu düğüne ,istanbuldan
bile ihvan davet edilmişti . Melâmîler , sahralara yayılıp meselâ bir
kısmı bir tarafta suhbet , diger bir kitle başka bir tarafta zikrile
meggul iken bir kısmı diger de başka bir tarafta davul , zurna ile icra-
yi ahenk ederlermiş . Bu hal , bazı mutaasıpla¹ tarafından i-stanbula
" melâmîler , davul zurna ile zikrediyorlar " tarzında bildirilmiş ve i
istifsar için Muhammedünnur istanbula devet edilmişti .

Muhammedünnur meclisi Abdürrahim efendiyi göndermiş ve reis
efendinin melâmî sülukünü sor^mması üzerine , mumatleuk " ednâ gülükürüz

halkten hakka suut ; âlâ sülükümüz haktan halka nüzuldür " deyüp icap eden izahatı vermiş vetekrar üskübe avdet â eylemiştir . İstanbulda tarsus tekkesinde mäsafir olmuştı .

Â S Â R I :

Tefsiri suretül kevser ; Abdürrahim efendinin yegâne arapça eseri ridir . efendi bu risalede söfiyyunun vahdet telâkisini o kadar vuzuhla anlatıyo ki Muhammedünnur bile " makamı ahadiyyetül cemiden varid olmuştur . İzharı caiz değildir bulduğunuz yerde yakın ; yahut ta saklayın ; " demmiştir . Abdürrahim efendi keşke bu risaleden başka risale yazmasaydı ; hele nazma hiç üzenmeseydi İlim ve ihatası , tasavvuftaki rusuhu tamamıyla bu tefsirde görünüyor . Sonundan bir kısmını yazıyoruz . " ya Muhammed , rabbine salat edüp aynı olduğun gibi ^{enfüsü} te ^{fa} âşaka bütünü , belki bütünü vücudunu kurban et ; taki sen , hakikatte benim aynım olduğun ^{ve benim gayrım olmadığı} gibi benim zatımdan başka bir eseri mevhum da kalmasun .

Bütün , nasıl arapların hiyarı emvaliğ ise bütün hiyarı ekvan da senin hiyarı emvalindir . Onu tasadduk eyle ve benim vücudüle cemii zerratta enval tecelliyat ve eltafuve^{ve} kemâlat ile bulun Kim , sana buğzeder , ve kadini bilmezse - ki o benim kadrim , yani bu surede tafsil ve işaret eylediğim senin kadinden ibarettir . - ebterdir . Yani , bu müşrikin vücudünün neticesi , hatta vücudu yoktur . Belki hayali mahzdir ve gayri mevcuttur . Hali ^{ya hayri mevcuttur} vücut ve ^{vehmü} her şirk olduğun gibi gibi mevcut olmasının da imkânı yoktur . İşte bu , ebterdir . Sen nasıl ebter olursun ki - ya Muhammed - işareti ahadiyyei zatiyyei kuraniyyede tafsil olunduğu gibi sen , benim hayat ve kayyumiyyetimle hayyülkayyumsun . Nasıl ki " inna ataynake " sözümüzle de bunu tabir ettik , » [1]

هذا ما لا يلي في عبد الصمعي من تفسير سورة - " Abdürrahim efendi risalenin sonunda " ^{الكتاب} ^{مقام الاحمدية} diyor .

Risalei vehbiyye :

Bu risale manzumdur . Fakat kafiyyeden muarra acayip bir geydir . Lisan da gayet bozuktur . Misal olmak üzere bir kaç beytini yazıyoruz :

[1] كما أنت ما حمد صلواتك وكنت عن ربك واخر يدك والافاضة من يدك وجودك حتى لا يبقى انما هو ذاني كما انت كنت في الحققة لست سوى وقد كنته جميع الاكوانه التي هي خييار اموالك كما ان الله البند خييار اموال العرب وجدك في علي نحو الذر ان ما في الخيانات والارواح والكلمات - انما هذا هو الابرار يعني ان الله قد خلقك في يدك الذي هو قدر الذي فضلته واشهرته في هذه السورة (المثيفة التي هي عبارة عن قدرك هو الابرار يعني وجود ذلك المشرک ليس له شئمة ولا وجود له وجود محض غير وجودك انما هو عدلك كما ان الله حاله من كل وجه غير موجود لهذا الوجود فليكن يكونه ابراراً وانه الحق (القول) خييار في وقوفه في ما بين قولنا اننا اعطيناك الكون كما فضل بالامارة الاحمدية الذابية القرآنية . .

غداً به حمد و شکر اولوسوره يا مائده قدرتت اول
 قوماً آخرا و صوفيا و انك امرت ابيوب بقول
 بكة علم اعلى و في اسفله لم وارده
 اني تسبح ابيوب جمله و في حقه قبايلدر
 اخرى نسخة انسانه كه زانیه قلبه مرآت
 قبايلدر جمله به مراد - اما اولوسه دليل بالذات
 صفة ايله صلح اولوسه اوخر الانبياء كم
 اولوسه قدرتت بيله نفس اولوسه نام

بولور سيك ندر مراد اولوسه كليله
 انقله سيك هب ايله اولوسه اولوسه !

Bu risalede meratibi tevhit ve ittihadı anlatıyor .

Kasıdei muniyye • Bin beyt kadar olup aynı taz ve aynı vadi-
dedir . Bu eserle güya muhammediyyeyin tanzire çalışmıştır .

Şerhi Şafiyeye : bu da manzum .

Kasıdei tayıye : " " .

Meratibül vücut : " " .

Hediyyetül ^{Hacc} ^{bi fencia} ~~esmi~~ : "Meratib ve bakayı anlatan ve bunları menasiki

hacca tatbik eden küçük mensur bir risaledir . Sonunda seyyidin ibni
fariz divanı okurken müzdelifede ervahı enbiyaya mülaki olup haccı o
mahalli Abdürrahim efendiye irae eylediği de yazılmıştır . "

Risalei iradei cüziyye : risalei meratibül vücut , (manzum)

Şerhi sirri enelhak ..

Abdürrahim efendi cezbedar bir zat imiş ... Böyle cezbeli bir
zamanında yazılmış bir risalesi daha vardır ki bazı yeri manzum , bazı
yari mensur tuhaf bir şeydir . İsmi de (risalei kızıl âli esrarı
mebzul) dür .

" Küller kızıl , lâle kızıl , bahri hut kızıl , emvacı beharı kızıl
cümlesini ^a byrisleden nümune olarak yazıyoruz . Hulasa kıp kızıl bir risa-
le dir . Abdürrahim efendinin bu risalelerden maada manzumeleri de vardır.
Bunlarda Fidaî mahlasını kullanır . Lisani ve şifiiyeti ber taraf , fikir
leri hakkında bize malumat verebileceğinden iki tanesini aynen yazıyoruz
oruz :

کیند - اول کم اوله سه و سه مه مال ؟
 نه بلوره کم عجباً کیند مجال ؟
 تکانه ایلدی نیجه ظهورات -
 طرد اولدی آندی حربه نیمه دی -
 باره عقلمه شمع خراب ایسی -
 سچود ملولک هم اولسه ایتمه بل !
 ای « فداکی » عقیقه ایله بولورک جمال !
 (Hece neznirledir)

ان الله صلی علیه و آله
 مکنت عرفانه وارمانانه امی
 نسخه آدمی ایلدی مرآت ؛
 زول صوفی بیطانه حیده ایتمدی ؛
 جماع فاجیهت نیجه در ایسی
 اول سر مشایخ عارفه صوره بل ؛
 ایستو کینه طایفه بولورک جمال ؛

هیقا دم سه درلو جورلر
 بولور اول درلو دلبرلر
 او ایلیم حقیقه
 گوروندی روی دلدارلر
 ویریلدی فاتحه جسم
 بوللا نه بویوزی غنزلر
 گورنر بولور اطلالنه
 بونی بولندی قنزلر
 دو بولسه عقیقه مغرب
 بو سردر عقیقه جنزلر
 گوره نزلر بوگونه وجم
 دیدیلر داعی اکفزلر
 دخی اول خال رخسارم
 بودر سر سیمبرلر
 بوگونه سرری بظا کلده
 صاقین اوطلا او سربرلر
 صاقین صانما انسانده
 قورولدی وجهه منبرلر

دلا رکنه بحر وحدت
 بنی بوگونه بوللا نه حاله
 محقه نور حق به
 تجالی ایلدی بدیم
 او قوندی سمله احسم
 گوروندی کونشم جسم
 گوروندی دل بظا طالع
 محقه بوزیدیم همه
 آدیم شهر ملائنه
 او قوندی غمینه مه لونک
 نیمه لر عهد ایدریم
 انا بخونه زاهدانه بظا
 کفر در سرمد زلفی
 بوگونه طومنه لهدی آفامی
 قل الله ثم ذرهم هم
 بودر راه حقیقه بل
 بوگونه بنه روپانه هقد
 « فداکی » شهر اطلعه

Selanikli Ali örfî efendi .

Güricenin " polyak " karyesinde doğmuş ve ticaret için mısra gi derek uzun müddet oturmuş , bilahare selaniğe gelerek orada tavattun etmiş olan Ali örfî efendi , hakikaten âlim ve fâzıl bir zattir . Seyyit Muhammedünmura intisap ve ahzi hilafet ettiken sonra selânikte yalılardaki evini bir tekke haline ifrağ eylemişti . 1305 de vefat ederek selânikmevlevîhanesi civarına defnedilmiştir .

Asârı :

Şerhi divanı niyazîi mısri , tercümei ^{hikemi} ~~hikemi~~ âtâî , tercümei maksadül aksa , tercümei insani kâmil , şerhi gazeli üftâde efendi ; esille ve ecvibeî mutasavvifane ...

Muhammedünmurun varidat şerhinin tercümesi , kitabürreşat fil-mebde velmead tercümesi-(I) örfî efendinin manzumeleri de vardır . Bunlar vezin ve kafiye noktai nazarından abdürrahim efendinin manzumelerinden bir az hallicedir; Bir gazelini yazıyoruz :

جالک تو عید اولان غفلت اولماز بروقت
الله الله هو ديه نه غفلت اولماز بروقت
جمله بي عهد گوز له ملك اعطام ذکر الله
ذکر الله الله گورنه غفلت اولماز بروقت
طهره لهرم خواطر، چهل ایله وارد دهل
گلدینه قنده، بیلنه غفلت اولماز بروقت
بر کره بیدار اولان جهانہ دامما یقظه ندر
غیری کی نحو آیله بینه غفلت اولماز بروقت
دوره « عرفی » در بو، قصه تحریریه سله
واردی مورد سینه گورنه غفلت اولماز بروقت

با بام به بابا ایله با بام دوغوردی آنام
آناده همه اوکته آنام دوغوردی با بام

beytiyle başliyan ve abdürrahim efendinin bendeganından ve kosva vilâyeti muhasebe memurlarından İsmail Hakkı efendi tarafından şerhedilen bir de gathiyata vardır .

(I)

Bunların umumu türkçe ve gayrı matbudur . Şerhi varidat tercümesi millet kütüphanesinde " tasavvuf " 983 numarada , hukmî âtâî tercümesi , darülfünun kütüphanesinde 16617 numaradadır . Diğerleri melâmî ihvanında ve müteferrik bir halde bulunmaktadır .

Örfî efendinin nesirlerinde lisanı selis , ifâdesi vazih ve muntazamdır . Muhteremlerinden yenigehirli vehbî efendiye yazdığı mektuptan bir kaç cümlesini naklediyoruz :

" Her nedürlü sıfat irade olunsa , mevsuf hazretlerini beyan ve vasfettiğinden , sıfat , mevsufun aynıdır . Amma mevsuf , sıfatın aynı olamaz . Zira mevsuf , mahsur olmadığı gibi sıfat kaim ve zahir olmak için de mevsufa mühtactır . Mesela , ilim, sıfattan bir sıfattır . Ancak mevsuf , yani âlim olmadan ilim bilinmez ve zahir olmaz . Âlim , ilme arif ve muhit olduğundan , ilim , âlimin aynıdır . Amma Âlim , ilmi aynı değildir . Zira âlim , ilmi ve her sıfatı camidir . İlim , âlimi cami ve muhit olmadığı gibi ilim , zahir ve kaim olmak için de âlime mühtactır . Hulasai kelam ; fiil, fail ile zahir ve kaim olduğundan failin aynıdır . Fail , fiilin muzhiri ve mutasarrıfıdır . Sıfat dahi böyledir . Abdin ef'âle müdahalesi bahsine gelince : dersiniz " لا تدرى ولا تصوف الله " dir . La mevcude illallah dersini daha görmediniz . Bu bahis, o mertebenin dersidir . Cebir , hulul ve ittihat , ikilikte olur . " لا mevcude illallah " zevkine nâil olan haktan maada mevcut görmez . Var ve mevcut gayrı olmayınca , cebir, hulul , ittihat kimden kime olabilir ?

Tevhit , iskatı izafattır . İzafat , hak taala hazretlerinden maada vehmolunandır . İnsan , hayvan , kurt , kuş , hacir , şecer ve sair mahsûsat me makulat , mevhumattır . Bunların kâffesi mahvolup " من الملك اليوم ؟ لا الواحد القهار ! " sırrına mazhar olan haktan gayrı görmez ;"

Ali örfî efendinin
Hulasa Bütün asarı ilim ve temkinine bürhandır .

İstipli Salih Rifat efendi .

İstiplidir . Seyyit Muhammedünura intisabından sonra memleketinde yaptırtığı tekkede irgâd ile meşgul iken 1326 tarihinde vefat ve tekkenin hatiresine defnedilmiştir .

İstilahatı sofıyyeye dair bir risalesi vardır . Şiirleri Abdürrahim efendinin manzumelerine benzer . Divanı darülfünun kütüphanesinde haririzâdenin bir mecmuasında mevcuttur : (№ 263)

İyive bir murabbandan.

سید نور محمد ایلده عزم حجاز
نیجه اولدورم عیال ایلده روئنه طراز
اوله سیمونه مبارک اهل عقیقه سال حال
رهبر راه عقیقه ایلده عزم حجاز

هم رکابنه یورور آکاب وارطنه ارب
اول عسک شمسه صبح اولدی یوروانه هب
جایه آدی دارالعلمنده شیخ نورالعرب
رهبر راه عقیقه ایلده عزم حجاز

سواى عهدنامه هر کس ایلدا آتاع
همانه اخیج بوق قدری عقیقه ایلدا ارتقاع --
عجله آکاب ایلده ایستی "عقی" ده آتاع
رهبر راه عقیقه ایلده عزم حجاز --

Bir bahariyesinden :

سودنم محبت جماله عاققه عزم ایلده
نور ایلده عزم عیالنه ایلده
فغانی بارانه نیسان گئی ایسا ایلده
جماة هزاری ملبوس خووجه رفقا ایلده

inta
üsküplü filenali zade hoca Mahmut efendi .

Tasavvuf ve fıkhıta rüshu olan hoca Mahmut efendi 1310 da hicazda vefat eylemiştir . Muhammedünnurun hulefasından olan bu zatın fevkalade âlim ve fâzıl bir zat olduğunu , yalnız melâmiler değil , üsküp uleması da tasdik ediyorlar .

Risalei ruh , şerhi kitâi imâmi Aligibi eserleri bulunduğunu tahir bey merhum , menakibinde yazıyor .

Faik Mehmet bey

ü Estremçalıdır . Seyyit Muhammedünmura biat ve nâili hilâfet olan Faik bey , Muhammedünnurun vefatından sonra dergâhına seyholmuş ve 1319 da misafireten bulunduğu selânikte vefat eylemiştir . Muhyiddinin Risalei gavsiiyesini şerhetmiş olduğu gibi " tahkikatı faikiyye ala akaidi mesefiyye" şerhi hadîsi mutü kable en temutu , evvibeî mutasavvifahe gibi tasavvufî eserleri ve şiirleri de vardır .

Tahir bey merhum , bir na'tinden şu iki beytini almıştır :

تا از لاله فائده بخاره عاققه
قبل مضاعف ، لطف ایوب آل کندی سینه

ذات القادر على كل شيء
من عباده بالبركة والرحمة

bu beytlere nazaran her halde Faik bey vezin ve kafiyyeye *akâ* agâh imiş

Hacı Süleyman nafi bey .

İstremçalıdır . Seyyit eksariyyetle eşrafı beideden olan bu zatı konakında otururmuş . Risalelerinden bir çoğunun $\frac{1}{4}$, bu konakta yazdığı nı sonlarında tasrih ederek kaydetmektedir . *Asârını* bulamadık . Seyyitten sonra tahminen 307 senesinde vefat etmiştir .

hacı Abdülkadir bey .

İstremçalı olup hacı Süleyman Nafi' beyin biraderidir . Seyyit Muhammedünnur buzate " *Siblu* zaman " dermiş . Tikveşte merkezi kasada yapılan tekkeye seyyit tarafından hilâfet verilerek gönderilmiş ve abdülkadir bey balkan harbinde tekkeyi yağma ve ihraktan kurtarmağa muvaffak olmuştur . Harpten sonra 95 yaşlarında vefat ve tekkenin hatiresinde defnedilmiştir .

Abdülkadir beyin eş'arı da vardır . Fakat melâmî hulefasından ekserisinin manzumeleri gibidir .

گوزلک آغ باغ که گورده بیست
گوزلک آغ باغ که گورده بیست
نوروزی وار بو آکواندک
مواکوانه آلور فیضه

beytleriyle başliyan manzumesini bizzat kendisi şerhetmiştir .

Beyin bir de " musahabei maafif " isimli risalesi vardır . Bu risale sual ve cevaplı bir risaledir . Muhtasar , fakat tasavvuf ve melâmet hususunda müfittir . *Âtî*deki yazıları , mezkûr risaleden naklediyoruz :

ruz :

(" Sual : *Âlmi* manada bir pire varue sual ettim ki hakka varmak isterim ; yol göster .

Cevap : Yol senin nefsendir

Sual : Suret için aceba bir vücut varmı ?

Cevap ; hayır yoktur , kiyamı ise ilmin taallukundandır .

emri Kün ilmin taallukudur . cevabıyla cemii mevcudat *emri Kün* den , yani ilmi ilâhinin taallukundan olduğunu anladım .

Sual : Benim hayatım, ilmim ve iradem ve kudretim ne dir ?

Cevap : Buyurdu ki sıfatı ilâhiyenin aynıdır . "

(bu risale darülfünun kütüphanesinde 16620 numaralı mecmuda vardır) . Hacı Abdülkadir bey hazreti Alinin

Abdülkadir bey hazreti Alinin

matla'lı meşhur kasidesini de gerhetmiştir .

Manastırlı Vehbi efendi .

Bu zat de seyyidin hulefasındandır . Alim bir zat olduğu söyleniyorsa da risalelerini bulamadık . 323 de istanbul , beyoğlu , kamer hatun camii imanı iken vefat edüp kasım paşada İdrisi Muhtefinin yanına defdilmıştır .

Ali Rıza vasfı efendi .

Manastırlı ve manastır rufâi tekkesi şeyhidir . Meratibi tevhidî seyyitten , meratibi ittihadı şeyh Ahmet sâfi efendiden almıştır . Hilâfeti de mumaileyhdendir . Kesreti müridaniyle meşhurdur . 331 de vefat ederek tekkesinde defnedilmiştir . Risalelerini bulamadık .

Eskişehir mevlevîhanesi şeyhi hacı Hasan dede *efendi* efendi .

Eskişehirlidir 7 . Uzun müddet istanbulda oturmuş , ve seyyidin istanbul seyhatlerinden birinde görüşerek melâmet *almıştır* almıştır .

E_rbabı hal ve temkinden bir zat imiş . Mevlevîlerin hiçbirini melâmîliğini bilmiyor . Dede efendi aynı zamanda tarikatı kadiriyyeden de müstahlef imiş . 1324 tarihlerinde 85 yaşlarında vefat etmiş ve mevlevî hanedeki türbeye defnedilmiştir .

Tire mevlevîhanesi şeyhi *Hayrullah* dede efendi .

Kadiriyye , mevleviyye ve melâmîyyeden müstahleftir . Tirede tevellüt etmiştir . Desden mücaz olup müderrislikte bulunmuştur . Meşayihî mevleviyyenin ekserisi gibi buzat de mesnevî okumuş ve okutmağa mezun *ol* olmuştur . 1333 de mevlevîhane yandıktan sonra izmirde karantinede otumuş , tekke , muhâibbanın yardımıyla tekrar yapılmış yine tireye gelmiştir . Melâmîliği ve melâmet hilâfetini , mevlevî tarihinde da şeyhi olan eskişehirli hacı Hasan dede efendiden ahzetmiştir . Mütevazî ve rind meşrep bir zat imiş Mevleviler Hayrullah dedenin de melâmîliğini bilmiyorlar . Yalnız mülğa üsküdar mevlevîhanesi şeyhi

ve üsküdar kütüphanesi hafız kütübü Remzî efendi , dedenin mührünü görmüş. bu mühür " tibe mevlevihanesi şeyhi hayrullah baba " imiş . Hatta mevleviyede baba tabiri olmadığı halde bu tabiri ihtiyar etmesinin sebebini sorunca " o civarda bana öyle diyorlar demiş " . Remzî efendi , bununla melâmîliğini istidlâl etmek istiyorsa da (bâ (baba) tabiri melâmîlerde de yoktur . Bu mührün hakkine sebep yine her halde , dede efendinin söylediği marufiyeti olsa gerek .

Mamafi biz , Hayrullah ~~dede~~ dedenin melâmî halîfesi olduğunu ve melâmeti eskigehir mevlevî şeyhi Hacı Hasan ^{de} deden ahzettiğini , kendisine müntesip bulunanların hemen hepsini melâmî yaptığını , kendisinden evvel vefat eden ^{eden} ali efendi ve Şefik efendi iki de melâmî halîfesi bulunduğunu bizzat ^{isminde} melâmî ihvanlarından duyduk Hicrî 1347 de vefat eden Hayrullah dedenin ödemişte olan bir melâmî halîfesi vardır . c

Mirefteli Hoca Abdullah Hulusî efendi .

Mireftelidir . İstanbulda ikmalî tahsil ettikten sonra fatih civarında kadı geçmesi ^{rese} mederâsine müderris olarak elli seneden fazla bir müddet tedris ile meşgul olmuştur . Muhammedunmura 1288 de istanbulda biat eylemiş ve bilahare ^{de} hilâfete mazhar olmuştur .

Gayet güzel talik yazdığı cihetle taş basması matbaalarında hattatlık da ederdi . Melâmî hulefası içinde hakikaten temkin ve irfan sahibi , tarih ve ulumî sâirede bihakkin mütetetebbî ve âlim ş şiir ve ingilizce mahir , zevahire riayetkâr, edebî Muhammedîyî hakkiyle gözeten bir zat imiş . . .

Camînin "Miratül akaidini" türkçe şerh edüp tabettirmiş ve tarifâtı seyyidi kendisi itmam ederek tabîna muvaffak olmuştur . Bunlardan osmanlıların iptidai saltanatından itibaren ^{evlika} Abdülmecid'in zamanına ^l geminciye kadar gelüp geçen salatinin , sadriazam , şeyhülislam , kapı danderyaların tarihi velâdet ^{ka} vevetlerini , cülus, tayin ve infisallerini birer cetvelde irae edeg " esmarül kadâik " isminde bir eseri de vardır ki kendisi el yazısıyla taş basması olarak 1267 de tabettirmiştir . (millet kütüphanesi ; tarih 40)

Bu eserin baş tarafındaki methiyeden naklettiğimiz şu üç beyt efendinin kudreti şiriyeye ve selaseti lisaniyyesine delildir :

نظم عجایب علی علم حضرت عبدالمجید خانک
 زمانه عدلی رونق ویدی اورنگ سلیمانہ
 سر آراہ ہوکت ، بادشاہ تیرانہ طلعت
 ذوق نظمی زینت از در گلزار دورانہ --
 اور در صاحبقران عالمی ہم مہدی عیسی دم
 عدالتہ نظمی گلہ مندر ملک اطمانہ --

Tahir bey merhum , osmanlı mülliflerinde " manzum ve matbu , mantiku-
 ttayr tercümesi de muhibbanından fidayî mahlaslı bir şair namına
 muharrerse de ^{asıl} esli tercüme ^{ed} sesen bu şâ zatındır " diyor .

1302 tarihinde vefat eden Abdullah Hulusî efendi , topka-
 pıda sarı Abdullah efendinin ayak ucuna defnedilmiştir . Taşı "
 " melâmetî - hamzavî " taşları gibi olup baş ^{taşında} giriftsülüs ile :

هو الباقی
 عارف مقابله و دل آگاه
 عالم رقابله و حال الخائفة
 مفتوی الطیب عبد الله
 الملقب بخاوصی بہ محمد نوری
 افندی علم تریخ
 انور لری و جامع منور لری

ayak taşında :

روح شریفی و کافہ
 اهل ایمانہ ارواح
 شریفہ سی اجوبہ رضائہ
 لله تعالی الفاتحہ
 ۱۲۰۲
 جمادی الاخری

yazılıdır .

Şeyh Ahmet Safî efendi .

İstanbuldur . Pederi Mürti hamamındaki rufâi tekkesinde met
 fun meşhur vaiz " kara sarıklı " şeyhtir . İstanbulda şehreminde
 saray meydanındaki rufâi tekkesi şeyhi idi . 1288 de istanbulda Seyyid
 de mülaki olup biat etmiş , bilahare de halife olmuştur . Âsarı yoktur
 Takriben 1310 da vefat etmiştir . tekkesinde metfundur .

Şeyh Kemâl efendi .

Balat şeyhi namıyla maruf olup , balatta mahkeme altında sâibü

tekkesi şeyhi idi . Pederi sünbül efendi tekkesi şeyhi Rızaeddin efendiden müstahlef Mehmet Şakir efendidir .

Kemâkî efendi 1257 de doğmuş , Rızaeddin efendiye intisap ederek hilâfet almıştır . 1288 de istanbulda Muhammedünura biat etmiş , 1292 de hacca gidip yedi sene emanatı mubareke hazinesi baş kitabetine kalmış 1300 de istanbula gelmiş ve 1332 de vefat etmiştir . Melâmî sülukini Harirî zâdeden tekmil etmiş ve yine müşarün ileyhten şabanî tarikine de intisap eylemişti . Âsarı yoktur .

Şeyh Abdülkerim Ruhi efendi .

İstanbulludur . Gençliğinde enderuna girmiş , bir müddet sonra çıkıp tütüncülük , badehu arzuhalcilik etmiştir . Tasavvufa merak ettiği cihetle bir çok meşayihle görüşmüş , nihayet Safî efendiden tarikati rufaiyyeye süluk edip hilâfet almıştır . 1288 de Safî efendi ile beraber boyacı göyünde harirî zâdenin yalısında syyit Muhammet nura mulaki olmuş ve melâmete süluk eylemiştir .

Şeyyit rumeliye avdet ettikten sonra Abdülkerim efendi , muhtelif tarihlerde iki kere gidip kendisine mülaki olarak nihayet melâmî hilafeti almıştır . Şehreminindeki rufai tekkesiyle mevlevihane~~deki~~ kapısındaki tarsus rufai tekkesi , şey Safî efendinin uhdesinde olmakla Abdülkerim efendi , Muhammet nurun emriyle tarsus tekkesini Safî efendiden alıp meclîsi meşayih tarafından kendisine tefviz ettirerek haftadan haftaya zahiren bir rufai mukabelesi tapmak şartıyla melâmiliği neşre başlamıştır .

Abdülkerim efendi başına bir çok mürit toplamış ve bunlar melâmetle sermest olarak rast geldikleri kimselere vahdete ait laflar söylemeğe başlamışlar ve bendelerinin şerâhı de bir çok mubalâtsizlikleri görülmüştür . Esasen kerim efendi de zavahire pek riayet etmezmiş . Kendisini bilenler , ekseri evkatını kahvede tavla oynamakla geçtiğini soyuyorlar . Nihayet , bu ahval nekbetini mucip olmuş ve bursaya nefyedilmiştir .

Bursada beş sene kalan Abdülkerim efendi Son zamanlarında bir az ateh getirmiş ve müvazenesizlik göstermiş , 1323 de mahalli mezkûrda 65 yaşlarında iken vefat etmiştir . Bursada Za'kub E. isminde bir zâta hilâfet vermiş olduğunu ihvâından duyduum .

ASARI : Muhammet Hürun yarım kalan eserini ikmal etmiştir .
" Şehadetül hak " isminde melamet ve sülukine ait bir de risalesi
vardır .

Abdülkerim efendi şiir de söylemiş . L⁺ sanı selis ve muntazam
kafiye ve vezne agâh ve mutasarrıftır • Mahlası " Ruhi " dir .

ملای ، کت کزک مطلق معنای انساند
ملای ، میت ذانت نظری محبون برداند -
ملای ، عقاید قدسیه قیله در جانا ،
ملای ، اهل وحدانه معانی غریبه رجماند -

beytleriyle başliyan uzun bir manzumesiyle

جانانه جاناته اولان حیدر محمد نوردر
دریکه درمانه اولان حیدر محمد نوردر -

matla'lı methiyesi , ihvanı arasında meghurdur .

Bir na'ti ile bir gazelini yazıyorus .

أی وجود اطوارینه چولانه حیدر کبریا
وی وجود اسرارینه حیدر حیدر کبریا
واحد و موجود حق و آن ایدیندی حقه سز
سیرت حق ، صورت رحمانه حیدر کبریا
شأنک بیکل ایحونه طردی هو الحق (طمان)
ایینه برهان ؛ کالهم قرآن حیدر کبریا
وصفی قرآن ، خلقی قرآن ، صامعه سز احسان
سز سز ران ، خلقی قرآن حیدر کبریا
وجه یا طک نور حق زان حقه کلا سید ؛
علمه عالم حیدر حیدر حیدر کبریا
عقده و هادی و سز ، های حقه حیدر کبریا
نونه و هادی و قان و قرآن حیدر کبریا
حیدر ذانت نظری ، کت وجودک مطلق
سز اکل اهلانه برهان حیدر کبریا
های حیدر ذانت محبون ایدیندی وین بعث ایلدی
اوله بکذبتک عالمه سز حیدر کبریا
سز رانی قدر ای الحق نظری ایقاند سز
نورونه ، سز نه کورنه حیدر حیدر کبریا
خدمت نفع سز رفقه ایل « روحی » نخر ایلدی
حیسه لطفله نه دیک آمانه حیدر کبریا !

مخاطبه دلمه اهللك ایلده و حلقه عتقه
 كرمه صدره قورولده بر عظم الوائده
 روجه ایدر الوائده منلو عتقه
 سته ایدر اقدارگانی اولدیله عتقه
 نوره نوره سبب اولدیله كرمه عتقه
 نوره ایدر عتقه باسده باسده طوفانه عتقه

گورمده كرمه عتقه ایدر
 ليله ایدر ایدر ایدر ایدر

با اسم الله عتقه ایدر ایدر «روحیا»
 نفعه ایدر ایدر ایدر ایدر

Terlikçi Salih efendi .

Abdülkerim efendinin dervişlerindendir . Şehzade başında dükkânı vardır . İlmî olmamakla beraber bir çok tasavvuf kitapları olkumus hafızası kuvvetli olduğundan bunları adeta ezberlemiş ; bulunduğu sohbetleri de harfiyyen hifzına almış olduğundan başına bir çok kimseleri toplamıştı . Natıkası , hafızasından kuvvetli olan Salih efendi , yanına gelenleri kendisine bendetmek için " tegkik " usulunu kullanırdı . Meselâ ; " انما يخشى الله عباده العلماء " âyetini şâz olarak okursak " allah , âlim kullarından korkar " manasına gelir . Bu ne demektir ? Melekler âyet mucebince isyan edemezler . Allah , şeytanı da melekle beraber zikrediyor ; " من وراء الأبليس " diyor . Melek ise ne için isyan etti . ? Kuldân teklif sakıt olmaz . " ولعبد ربك أن لا يلقاك " âyetine ne demeli ? Şu halde teklif ~~teklif~~ , yine teklif ile sakittir . İlaahirih gibi .. Salih efendi bilmiyerek benimsediği bu eski batınî usulü sayesinde bir çok kimseleri hatta - çok garıptı - Mahmut Esat efendi merhumu bile kendisine bendetmişti .

Bu zat siyasete de karışmıştı . İttihadi terekki firkasına ve hatta mel'usluğa namzet old ilan edildüğü hâlde girdiği halde bir müddet sonra muhalefete başlamış , nihayet sinuba nefyedilmiş dir . Avdetinden sonra 1341 de vefat edip merdiven göyüne defnedilmiştir . Tahsili olmadığından âsarı yoktur . Kardeşi Raşit efendi elan sağdır . Ve göztepede terlikçilik etmektedir .

Safî efendi , Kerim efendi ve bilhassa terlikçi Salih efendi bunların bendeleri vahdeti vücutta çok ileri gidip " edebi Muhammedî " denilen sîtreyi şeriatî kaldırmışlardır . Bunlar , teklifin sukutunu kail olup evamir ve ahkâma riayet etmezler . Bu fırkaya " melâmilerin ğulata " deyebiliriz . Esasen bu lar melâmiler tarafından da hazımsızlık ve ilhat ilhat ile maruf ve methuldürler .

Şair Hamdi bey .

Terlikçi Salih efendinin müntesiplerindedir . İstanbullu olup gureba hastahanesi baş doktoru Ahmet beyin oğludur . Devri hamidide sansörlük etmiş ve balkan harbinden sonra vefat eylemiştir . Gayet güzel şiirleri vardır :

Oğlu Ali beye :

فدیه روحانیت سید محمد نور ایلہ
دوعدی اولیٰ معدنہ مرآتیاں علی
ایلہ دی نورین آسمان نور کو طمعی ؛
اولدی دیدار ایلہ روحانیت عظیم اعظم علی --
سندہ بہ گور مکدہ مع انار حصہ قدرتی ؛
ہجو تجید در رسم نظائر آن بزرگم علی !
سندہ اول بر عارف باللہ ماشدیر ؛
اکلا سلف نالہ نہ در علمدہ سلف نام علی !

یادگار عمر سلف محمدی کی بر شہرت
سورت کا اندر دکلمی سنیہ عنوانم علی ؟ --

RUBAÎ .

بہرند ملاقتدہ مشورم ؛
نہ کار ایلہ ہمیزم اولام ، معذورم !
رفعدہ نہ وار جرحہ مباہات ایسم ؛
خاک قدم حوام محمد نورم --

Seyyah manastırlı hacı Ahmet baba.

Bu zat de Muhammedünmurum hulefasındandır . E. babı ittikadan olan hacı Ahmet baba , 1308 tarihinde yüz yaşına karip iken tamsus tokhesinde

" *يوم لا ينفع مال ولا بنون* " ayeti tefsir edilirken bir " ah " çekup vefat eylemiştir . Mezkûr dergâhın hatiresinde metfundur . Segi mezarı melâmî taşları tarzında olup baş taşında taklik yazı ule şu kitabe vardır :

Hu .

Merdi huda manastırlı

Egseyh elhac Ahmet

baba hazretlerinin

ruhiçün fatiha .

1308

مردم امانت
الشيخ الحاج احمد
بابا ابراهيم
روحه فاته
١٣٠٨

Etrafı demir parmaklıklarla çevrilip bir türbe haline getirilirken Ahmet babanın kabrinin yanına kerim efendi için de bir taş dikilmiştir .

Harirî zade seyyit Mehmet Kemâl

efendi .

Melâmî halifeleri için de âlim , ârif ve mütteki bir zattir.

Bu itibarla Muhammedünmurun, hoca Abdullah Hulusî efendiden sonra en temkinli ve fazıl bir bendesidir .

1267 de istanbulda doğmuştur . Babası halepli şeyh abdurrahman harirî efendidir . Kenisi , neslen meşhur türkmen şeyhi ve risale sahibi Rûslanî dimeşkinin dervişlerinden şeyh alinin bendesi ve rufai tarikinde şu'bei mahsusa sahibi şeyh Bürhaneddin ebülhasen Harirî mensuptur . (1) tibyanın nihayetinde mufassal tercüme halini yazmıştır . (2) Buna nazaran beş yanında tahsile başlıyıp mukaddematı ulumu tahsilden sonra hafız şakir efendinin derslerine devam etmiş ve babasından rufai ve halvetî tariklerine süluk eylemiştir . 1284 de babasının vefatı üzerine bir müddet ticaretle iştigal ve badehu terketmiş ve babasının şeyhi şanlı Mehmet enis efendiden halvetî sülukünü itmam eyleyerek icazet almıştır .

(1) Tibyan : Cilt I Sa. 289 (Köprülü Zade Fuat P.Ş. nin turkiye tarihi dini zikrit tarikatil kemâliyye)
(2) " " 3 Sa? 303 den itibaren (Hatimetül hatime fi zikrit tarikatil kemâliyye)

sende şeyh ali ve tairu hakkinda izahat vadedir müvacezat!

darülfünun kütüphanesinde 16609 numaralı mecmuadedir . Bir kısım asarı yahya efendi kütüphanesinde . Kenzülfez fessülük ve adabit tarikatil halvetiyye) si hattı destiyle muharrer olarak Tahir bey merhum tarafından üsküdar^ada nasuhî tekkesine vakfedilmiştir . (şimdi üsküdar kütüphanesinde) En ehemmiyetli eseri üç cilt arapça (tibyani fi vesailül hakaik fi ~~Vahî~~ beyani selâsilüttaraik) dir ki bütün tarikatlerden, bunların müessislerinden , gilsilerinden ve sülüklerinden bahistir . Fatih kütüphanesine vakfedilmiştir . Diğer asarı müteferrik olarak ihvani melâmⁱyyededir .

Harirî zâde de akseri ^e asarını türkçe yazmıştır . İfadesi muntazam , lisanı selistir . Asarının isimleri osmanlı müelleflerinde (cilt : I Sa. 156-157) ve Vassaf bey efendinin gayri matbu sefinei evliyasında (cilt : 3 Sa. 85-86) *vardır* .

Bursalı Tahir bey .

Harirî zadeden müstahleftir . Abdülmecit devri ricalinden miriliva üsküdarli seyyi^{Tahir}ş Mehmet paşa zade rifat beyin oğludur . -- Rifat bey , pilevne şüheadasındandır -- 1278 de bursada doğmuştur . İptadaî ve rüşdî tahsilini bitirdikten sonra askerî idadisine dühul ve mektepten 1296 da birincilikle neş'et edüp harbiyeye geçmiş ve 99 da piyade mülazımı saniliği ile çıkıp manastır askerî rüşdiyesine coğrafya ve hendesei; milkiyye idadisine coğrafya ve kavait hocası olmuştur .

sonra
Bundan manastır, üsküp ve selânikte ekseriya maarife ait bütün muhtelif me'muriyetlerde bulunmuş , ilânı megrutiyyette bursa mebusu olmuştu . Melamî ihvanına istinaden ittihadı terekiden bir gurup ayırmağa teşebbüs eylemiş ise de siyaset hayatında pek de muvaffak olamıyarak 4 sene sonra mebusluktan çekilmiş , 1329 da kaymakamlıktan tekaüt olmuştu . Son zamanlarda topkapı sarayı kütüphanesi müdürlüğünde , tarih encümeni muavin azalığında , millî tettebbül^aer komisyonu fakri azalığında bulunmuştur .

Harirî zadenin vefatından bir sene sonra da Muhammedünür^a ile de mülaki olmuştu . Bilhassa tarih ve teracüm^a ahval ile meggul

bulunan Tahir bey osmanlı müelliflerini 15 srnede yazdığını söy-
ler . Arap ve acem meşahirine ait de böyle bir eser yazmak niyye
bulun
tinde olduğunu ve bunun için çalışmakta olduğunu da şö ilâvei
mekal eylerdi .

Osmanlı müellifleri, bir çpğ yanlık^{ve} kusurlara rağmen bu hu-
susta yazılmış iyi bir eserdir . Erbabı ittikadan olan ve kimseye
boyun eğmeyen Tahir bey merhum , çengel göyünde bir kira evinde
otururdu . Son zamanlarında kuvvei dömaggiyesine hâlel gelmiş , bir
müddet üsküdar da zeynep kâmil hastahanesinde , bir müddet de cerrah-
paşada tedavi edilmişti . Nihayet 1343 rebiülahirinin 9 uncu ve
1341 teşrinievvelinin 28 inci günü zeynep kaümil hastahanesinde vefat
edip ertesi perşembe günü hüdaî dergâhı hatîresine defnedilmiştir .

Vefatına üsküdar şeyhi Remzi efendi şu tarihi söylemiştir :

mevlevî
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
انقرت ابله ده کتاب علمي در دناك
نامي آنرا ايضا استي بو تاريخ
كسي طاهر به مناره حقه الحمد لله
۱۳۴۲

Asarı : (Matbular ,)

Delilüt tefasir , kibarı meşayih ve ulemadan 12 zatin teracüt
mü ahvali .

Meşayih osmaniyeden 8 " "

Ulemayi osmaniyeden 6 " "

Aydin vilâyetine mensup meşayih , ulema , şuara , müverrihinin tera-
cümü ahvali . Nazarı ^{i mol} eslahta fakir , tercümei hal ve fazaili şeyh
ekber , türklerin ulum ve fümuna hizmetleri , kâtip çelebi , menakih
harp , müverrihini osmaniyeden âli ve kâtip çelebinin tercümei
halleri , siyasete mütaallik âsâri islamiyye , ahlak kitaplarımız ,
müntahabatı mesariî ve edebiyatı osmaniye , havâ bayramı velî ,
osmanlı müellifleri .

Gayrı matbu âsârı :

Manastıra mensup meşayih , ulemayi şuaranın teracümü ahvali,
fazaili imamı Ali hakkında şerefvarit olan ahadisi şerife ve tercüme
leri (zeylinde muaviye aleyhinde bir risale vardır) , hasaneyn
hakkında bir risale , , menakibi ^{seyyit} şeyh hoca Muhammet nurûlarabî ve
beyanı melâmet ve ahvali melamiyye , mecmuai tahir ...

Tahir bey merhum arada ^{de} giir söylerdi . İsküp rufai şeyhi sadeddin sırrı
alagehir tahrirat kâtibi enis , bursa mîsrî şeyhi Mehmet Şemseddin beyler
tarafından tahmis edilen bir gazelini yazıyoruz :

Hacı Maksut efendi .

Priştinelidir . Seyyit Muhammet Nur , oğlu Şerif efendi ve
Abdürrahim fidaî efendilerden süluk görmüş ve Muhammet Nurdan hilâfet
ahzetmiştir .

Erbabı takva ve azimetten olan maksut efendi , altı mermer ima
mı iken 1347 zilhiccesinde vefat ve sarı Abdullah efendinin yabına de
defnedilmiştir . Daima teheccüt namazı kılar , ve nafile oruç tutardı
tahsili de vardı . erbabı temkin ve irfandan bir zattı .

Ebu medâni mağribinin

matla'lı meşhur şirini ve mevlânânın

matla'lı gazelini şerhetmiştir .

Birinci risalesinden ilk beytinin şerhini aynen yazıyoruz :

Nâzımı fâhim ;

ile kasidâye bedediyor . Biz hurufu aliyat edik . Sutura safilata tene
zzül eyledik ; yani mürekkep^{le} hakkasından hurufu hattiyeye bâtin ve mün
demig olduğu gibi biz , sıfatı zatiyye ve esmai hakkiye ve ayani ilmiyye
ye , kablettayyün , kühüzzat ve gaybül gayp mertebesinde bâtin ve
mündemig idik . Mürekkep hakkasından kalemi surî ile kaâ^{at} zemini üzre id
istidaden birbirinden ayani ilmiyye ve bittecelli vennüzul ayani şeh
diyye ve suveri kevniiyye bve müntehayi meratibi nüzul olan sureti
insaniyye suturunda taayyün ve zuhur eyledik edemektâr .)

Mahsut efendinin Hulusî mahlasıyla giirleri de vardır . biz
tanmesini dercediyoruz :

هزینه که اسدی ظهور
نوری گوردندی عیانت

جهت ایله سه اولادور
سه ایله بانه جمله نور

آلدی گویند نفسی ؟
 کندی اولوب بوخجه کس
 عین و صیبه اولدی کس
 غیری دگل اولد کمان
 اولدی اوزم ایبه و آن
 غیری دگل اولد کمان
 اول و آفر اودر
 نستی بومه ، کهو اودر
 صورتی باقه ن آگر
 نه هر اودر قیل نظر
 عین و صیبه اولدی کس
 غیری دگل اولد کمان
 اولدی اوزم ایبه و آن
 غیری دگل اولد کمان
 اولدی «خلوصی» کس
 ذاتی در بی نشانه !

Seyyidin diger hulefası :

Muhammet Nur , oğlu Şerif efendi vectorunu - Abdürrahim efendinin oğlu - Kemâleddin efendiyi de istihlafet etmiştir . Fakat bunların ikisi ⁱ de adeta meczup bir halde bulunduklarından eserleri yoktur . Şerif efendi , rumî 1324 evahirinde vefat etmiştir . Kemâl efendi bir müddet üsküp tekkesinde şeyhlik etmiş , 328 de oğlu hakkı efendiyi istihlaf ederek kendisi istanbula ^{lmış} ~~gelm~~ ve burada irtihal eylemiştir .

Şerif efendiden sonra ^u İstronça tekkesine şeyh olan hacı Abiş e efendi , doyran tekkesi şeyhi/ hoca Hamdi efendi , isnefçe tekkesi şeyhi hacı İbrahim ve doyranı Mustafa efendiyi de seydidin halifeleridir . Fakat bu zevatın eserleri bulunmadığı gibi istanbulda ihvanları da yoktur . Haklarında bir malumat elde edemedik . . .

Seyyidin elan hali hayatta ^{bi} İki halifesi vardır . ^{hi o da} Birisi ~~istihlafında oturan Hasan gaybi efendi , digeri~~ kanlıvada bostancılıkla idarei maişet eyleyen mütekaidini ^s askeriyeden kürt Yâsin efendidir .

Fakat bu ze-vatın eserleri yoktur . Bunlardan her halifesi ~~ni~~ müteaddit zevatı istihlaf etmişlerdir .

----- + . + -----

Âşık Vasfî :

Kitap ^{bu} ~~larımızı~~ bitirirken bir de melâmî hekk gairlerinden bahsedecemiz . Âşık Vasfî ismiyle anılan bu zat , avrethisar kazasının " karadağ " karyesindedir .

gençliğinde uzun müddet eşki ^slık yapmış nihayet 1297 de seyyit

beraber hacca gidekn kafileyeye karışıp hicaza gitmiştir . Yolda seyvide
biat etmiş ve huzurunda saziyle şu ilâhiyi söylemiştir :

قایدی عریانی دوغدی نورالله ،
هدایه عکری دیدی نورالله ،
بانه ایلمه سینه نوزک ایوانه ،
فتح اییدی قلوبی سر بسم الله ،
کشف اییدی وجودی الحمد لله .

بیلیدی اصرار معنی یوزننده ،
میلیدی اقرار دعوی یوزننده -
تجلی اییدی اوجها یوزننده ،
فتح اییدی قلوبی سر بسم الله ،
کشف اییدی وجودی الحمد لله .

اؤز ساجیغنه دیکدی سیداته ،
دریلیدی باغما یانه با صوره ایلمه ایلمه جان و جهانه -
عنه سیرابه اکیه اولدی صیانه ،
فتح اییدی قلوبی سر بسم الله ،
کشف اییدی وجودی الحمد لله .

بیاغ و صوره او قوندی اذان ،
هم صله ده دعوت اولوندی انسان .
قلیدی فدا ایلمه جاننی قربان ،
فتح اییدی قلوبی سر بسم الله ،
کشف اییدی وجودی الحمد لله .

حج ادا کوزی اولوندی اعلام ،
کعبه وصلنده دوناننده احرام -
«وصفی» مؤذننده محمد امام ،
فتح اییدی قلوبی سر بسم الله ،
کشف اییدی وجودی الحمد لله .

ten ne
Muhammet Nur ile beraber hactan avdet ettikden sonra isfence tekkesi
sinde oturan âşık Vasfî , eş'arını bir divan yaparak tesbit ve di tekke-
ye vakfeylemişti . Bu divan maalesef tekke yanarken yanmış ve yalnız
ihvanın ellerinde bir kaç şiri kalmıştır . Âşık Vasfî , ilâni hürriyet
ten evvel vefât etmiştir .

Bestelinmiş olup daima söylenen şu nefesi de yazıyoruz :
ni

میخانه عشق میگذری یوز ،
 گوها غریبه سرخوشی یوز ،
 چو زلفک جگر یوز ،
 اولاد رسولت بن لری یوز ،
 شیخ العربیه درویشی یوز ..

دل ویرین اول دلدازنه ،
 بلبل ، حمد آیداز ارزه ..
 ایردک ایره کی گلزارزه
 بز آل علی بن لری یوز ،
 شیخ العربیه درویشی یوز ..

اول عبیدر اکونه جگر علی ،
 جمع آیدری آحاب الشلمی ..
 قالدیری جوافیله ظلمی ،
 بز آل رسولت بنده ای یوز ،
 شیخ العربیه افکنده ای یوز ..

جلفه نه ملام ، خورشید ویری ملام ؛
 کما دایندی بزی امیر کلام . (اول نند امام)
 امداده بیستی خیرالدنام ،
 بز آل رسول بن لری یوز ؛
 نور العربیه درویشی یوز ..

بیر سید ز نور العوجی ؛
 عرفانه یورودور امیر لری ،
 «وصفی» بولون ارکانه وادی
 بز آل علی بن لری یوز ؛
 نور العربیه درویشی یوز ..

Hacı Bayram velînin eserimizde bahsettiğimiz ilâhîleri
 Cahir B. merhumun ve M. Ali Şynî B. E. nin eserlerinde
 vardır. Yalnız Hacı Bayramın olduğu hâlde nasılsa şimdiye
 kadar nezredilmemiş bir ilâhî daha vardır ki bu ilâhî, birçok mecnua
 ve cönklerde yazılmıştır. Hemem bütün tarikat ehli bilir. Mukabele-
 lerde bes tesiyile söylenirdi. Çorhanedeki Kadivühâne tekkesine, mezkûr
 tekkenin şeyhi şair Şerif Ahmet. E. tarafından 1201
 tarihinde vakfedilmiş bulunan ve her halde bu tarihten çok evvel
 yazılmış olan bir mecmuadan ayırmış yazıyoruz:

نولدی بو توغلم ، نولدی بو توغلم ؟
 درو وعشق دولدی بو توغلم ..
 یاندی بو توغلم ، یاندی بو توغلم ،
 باغاده درسا نه بولدی بو توغلم ..

گرچه که یاندی ، گرچه که یاندی ،
 رننه عقده جلد بولدی !
 کنده بولدی ، کنده بولدی ،
 طایفه خودسه بولدی بو توغلم ..

سوار اعظم ، سوار اعظم ؛
بلکہ اولوید عرسہ فقطم !
مکہ جہانہ ، مکہ جہانہ
اولیٰ عجمی سیدی بوگو فقطم . . .

بیامم امیدی ، بیامم امیدی ؛
بیامم امیدی ، بیامم امیدی .
محمد و سارہ ، محمد و سارہ [1]
یار اللہ بیامم امیدی بوگو فقطم ! . . .

Kayraboluda Garban Ahmedin türberinde sandukasında

bulunan levhadaki tarihi ~~ve~~ Tekirdağ Evkafı müdüri

Mustafa . B. E. istinsak edip göndermek lutfunda bulundular

tarihi sudur :

جناب بیامم امیدی ، قضا دورانہ ولایت کم
قضا دورانہ اولوید عرسہ فقطم .

جناب گلزار صاحبہ مکہ جہانہ فیانی
کہ زیر اہتمام بنوید فقطم اولوید عرسہ فقطم .

گورکھ سنگھ پٹانہ نصی و صلہ
قضا دورانہ اولوید عرسہ اولوید عرسہ فقطم .

قالورجی گاهی کراه اولدی بجه گجه مهرت
 اوصاحب اهرانه گنج باقه، وارمی گهای ؟
 مریحانه اولدی وصفه مایمیش مقصدی اولدی
 برافقه یاری بولده بودرسنده گهای .

زیارت ایلیخ رحمان بالک صاحب ایتم
 « اترانه » اولدی اول زانک زهی تاریخ زیبای ..

۹۵۴

Bu tarih, son beyte nazaran Şarbân Ahmedin türbesini
 ziyâret eden birisi tarafından yazılmıştır. [Oğlan şeyhin
 İbrahim E. nin tarihleri gibi...] vefat tarîfini gösteren « اترانه »
 « terkibi de bir fazladır. Çünkü Şarbân Ahmet 952 de vefat
 etmiştir ..

Erenhög lisesi Edebiyat muallimi Sadettin Nüzhet B. İdrisi muhtefinin aruz vezniyle yazılmış bir gazelini verdiler. Efkâr ve edâsına nazaran İdrisi muhtefinin olduğu muhakemat bulunan bu gazelde Hurufîlik ahidelerine de temas edilmiştir. İvedi hat, beyti ma'mur ve beytü'l mahtesin "Veşî âdem" olması gibi .. Bu eserde şiir ele geçtikten sonra "Remzi tasavvufî" içindeki Hurufîliğe temas eden yerler, meselâ, Kâf ve altmış arşın menare, yüz tenaplı çadır [1] - remzleri tamamıyla benim anladığım ve serhettiğim gibidir. Esâsen bu gazeldeki efkâr, aynen Remzi tasavvufîde de mevcuttur.

Hulâsa Melâmî — Hamzavîlerin, Hurufîlerle münaseletleri menfî olmaktan ziyade müspettir. Melâmîler, Hurufî olmamakla beraber, Hurufîleri dâima hoş görmüşler, Fazlî yezdânı tahdis etmişlerdir, Hatta İdrisi muhtefî gibi

[1] Kâf, Beyti ma'mur, altmış arşın menare, yüz tenaplı çadır ---- hakkında mufassal malumat almak için Cavidân nâme, Arzname, aşk nâme, ---- gibi Hurufî kitaplara müracaat !

en zi nıfuz melâmî ricâli bile bu ahideleri adeta benina-
semistir. Gazel şudur.

آفتد ابدہ صلاۃ دامت الخ قعود ،
قلبی آردہ انک ربیع الیہ کجود .
کشف اولیہ ولانہ وجہ مضمونہ برای
یری خطاتم الکتاب اولہ اظہارہ ہور .

گور و نور و لہ مساکت معور علیہ
مویحیت اکتہ اس زہر اراج ہور .
عالم طمانہ ، مقید منزلی طی ایہر ،
منزل روح القدس عالم ہر صبور .

ہم کثرہ ہر ان و ہدۃ اکتہ مدام
مست و رکوعہ خداداد اظہارہ ہور ہور .

بہ و نور اول فقہ کلم ماوارہ الیہ ہما ،
مہور و رکوعہ ہر سہہ اندی انہ ہور ؟

اویما انک قولہ ؛ زرفہ و ریاد ہور لہ ،
اچی ہما سہ الیہ و سواہ ، کثرہ نفس قیور ..

ورور : قال بقول ؛ فکری ؛ ہما ؛ لیکوز ؛
دخول ایہر ارباب عبادتہ ؛ حالہ او حال ایہ ہور ..

اجدہ ہر صورت گمانہ " ادریس " کفر نفس ؛
قلہ تحقیقہ ایردی اریون فضل ورود ..

Şeyh Seyyit Haraniül Kureysni شيخ سيده القوي، Şeyh Ömer Abdür
arul عبد التور ve İbrahimü'ş Şemâriki ابراهيم الشمري nin tercemei
kallerini bilemediğimizden Mısır nakibül esrafe Seyyit
Muhammedül beblâviye müracaat etmistik. Ömer Abdür
arul ve şemârikiyi bilmiyorlar. Haraniül Kureysni hak-
kında şu malûmatı veriyorlar:

«السيد محمد بن درويش القوي من قرى سمرقند الحنفية بلروى نسخة الجوامع الاثر وتوفى ١٢٥٤ هـ . وفي
بالقاهرة مع السيوطي . . . وله تأليف ، منها رسالة في الوارث وشرح على السلم الاثم الذي في اللغة . . .»

Sa: 262 ye ilâve

Seyyidin sonradan haber
aldığımız bazı halifeleri

Elmas .E.

Doğrana Tabi 'Dedeli' haryesinde dir. ulumi resmîyeden
icâzet almış, bilahara Seyyitten de okuzi hilâfet eyliyerek
Dedeli haryesindeki tekberye seyh olmuştur.

İhvanın rivayetlerine nazaran rubâniyeti çolip
bu zât olan Elmas .E. 1322 tarihinde vefat ederek
hoyatında ekseriya oturduğu bir mesire mahalline
defnedilmiştir.

Engârî Mustafa .E.

Dorsten icâzetlidir. Doğran tekbesine seyh olmuştur,
1323 tarihinde vefat ederek tekberye defnedilmiştir.
ihvan, bu zâtın «Vâridat»ı terceme ettiğini söy-
lediler. fakat göremediler. el'an bir hayât bulunan
ve Üshûdarda ihamet eden Hasam Gaybî .E. bu
zâtın halifesidir. Doğran tekbesinde şimdi
Hamolî hocası .E. seyh bulunmaktadır.

Hacı Abdur rauf .E.

İcazetnameli hocadır. İstanbulda Beyazıt câmîinde

va'z eden ve va'zdan sonra da cemaata zikrettirirdi.
tabrihen 1337 tarihinde vefat etmiştir.

Yakovali Hafız Süleyman baba - E.

Bu zat ta Lekhi B. Pirzerinli Hacı Adem E., Hasan E.
isminde üç zata hilâfet vermiştir.

Lekhi E. Seyfettin E. den sonra Pirzerin tekkesine şeyh
olup 1927 de vefat eden Ömer Lutfi E. ye hilâfet vermiştir.
Hacı Adem E. de hakbu E. isminde bir şeyhi ve Doğ-
san tekkesine şeyh olan Hacı Hamdi Hoca E. ye istihlâf
etmiştir. Şeyh Hakbu E. el'an Üshüp Melâmî tekkesi
şeyhidir.

Hasan E. nin de el'an hayatta bulunan iki ho-
lifesi vardır: Bunlar dan biri İzmit, Kandıra
müftüsü M. Ali E., diğeri de Saray Bosna da
bulunan ve o civarda nesri melâmete muvaffak
olan Hayrullah E. dir.

Pirzerinli Topal Recep E.

Pirzerinde Rüşdi muallimi dan bu zat, fevkalade
zi nüfuz olup mahalli mezkûrda nesri melâ-
meti izhar ve işaa eylemiştir. Pirzerinde
yapılan Melâmî tekkesinin ilk şeyhidir. 1316 da

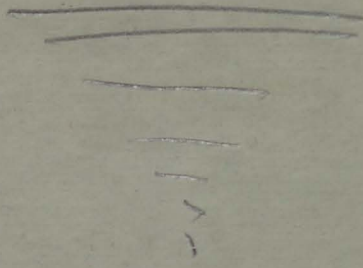
vefat etmiştir. yerine halefasından Seyfettin E.
 şeyh olmuş, onun da vefatından sonra meşihat
 makamına Lutfi E. geçmiştir..

Bu zevatin tercemei halleri hakkında ihvanla-
 rından ancak bu kadarak malumat alınc-
 bilmiştir.

Yıkılma mekâstâ Melâmetîleri anlatırken Sâillemînin risâlesinden ve bir münasebe M. Hartmandan bahsetmiştik. "Ignaz Goldziher" de "Vorlesungen über den Islam" da Melâmetîler hakkında malumat vermiştir. (sa: 168-69 müracaat!) Goldziher, Melâmetîyyeyi "sirpa ve hâricî tezahürattan müctemecü ve cümle istigraha ehemmiyet veren bir zümre" olarak görmeğetedir. Yalnız Melâmetîler hakkında oldukça doğru malumat veren Goldziher, M. Hartmana istinaden (Der Islamische Orient. Index. III) bunları son Melâmîlerden ayrı bir nesneye malik gösteriyor. Halbuki son Melâmîlerin Bayrâmî Melâmîlerinden ayrı farkları sülûhi ilmi bir hâle getirmiş suretyle "İsrâhî" likten bir mehtar ayruklarından ibarettir. mamafî son Melâmî halifeleri için de telhîki meratip etmiş ve Melâmî-Hamzavîleri harfîyyen peyrev olanlar da yok değildir.

Bayrâmî Melâmîlerinin ise Melâmetîlerden he men hiç bir farkları yoktur. Esasen Melâmet, bir tarikat olmaktan ziyade bir nesve ve hâlet olduğundan zühûle hiç mahal yoktur: Melâmetîler de, Bayrâmî Melâmîleri de, son Melâmîler de

— bir zümre halinde — aynı nesneye sahiptir.
 Bu meseâli kitabımızda arızâ amik
 tedkik ettiğimizden burada tafsilden ihtisâs
 zen yalnız Goldziher ve M. Hartmannın
 hatalarını kaydetmekle ihtifa ediyoruz..

MEHAZLER :

1	— Menbaumur fa rüyetir resul	Muhammet Nurül Arâ
arabî
2	— Elkenzül mahfi an ehlil hicap	"
3	— Le Letaifüt tahkikat fi gerhil varifat	"
4	— Mecaliyüz zehra en alessalatil kübra	"
5	— Elyakutül hamra alessalatis suğra	"
6	— Mercünmusus lişerhi nakşil fusus	"
7	— Evradi üsbuiyye şerhi	"
8	— İhtiyar ve kıdemi âlem risalesi	"
9	— Niyazî şerhi	"
10	— Eddürrün nefis ala salati ibni idris	"
11	— Akaidi nesfiyye şerhi	"
12	— Kitabürreşat filmebde ^{le} vemaad	"
13	— Risalei fi tefsiril fatiha	"
14	— Şerhi kelâmi imami Ali	"
15	— Mürşidül usgak	"
16	— Şerhi nutku hacı bayramı veli	"
17	— Elvarül muhammediyye	"
18	{ Risalei devairül eflâk fi beyani tasarrufati
sahibil milki vel emlâk	"
19	— Fazaili imami Ali	"
20	— Risaletül ismailiyye vel atıyyetüddürriyye
fi tarikin nakşiyey ^e veâ melâmiyye	"
21	— Risalei salihyye	"
22	— Dairetül vücut fi beyani makamil mahmud	"
23	— Tefsiri suretil kevser	Abdürrahim fidaî efendi
24	— Risalei vehbiyye	"
25	— Hediyye ^{tül} hac	"
26	— Abdürrahim ve salih efendilerin bazı eşarı	"
27	— Varidat şerhi tercemesi	Ali örfi efendi
28	— terceme ve şerhi kitabür reşat filmebda velmaad	"
29	— Ahmedünbü idrisin salevatı	"
30	— (M) elakdünnefis fi nazmi cevahirir bedris	Ahedündünbü idris
in kelimatı
31	— Elvaridatül ilahiyye	Şeyh Bedrüddin
32	— Devrei argiyye misriyye	Niyazii misri
33	— Kerim efendi ⁿⁱⁿ ilakiyyati	"

Bende

Bende

- 34-Müshabeih² maarif abdülkadir bey
- 35-M . Esmarül hadaik Mirefteli hoca abdull efendi
- 36-Varidat şerhi tercümesi Abidin bey
- 37-Nefehatül üns Camî
- 38-M7. Şerhi makasit Taftazani
- 39-M. Mektubatı imami rabbani tercümesi^e Müstekaim zade Sadede din efendi
- 40-M. " " Masum " " "
- 41-Şerif efendinin tercümei hal risalesi (bende)
- 42-Tibyani vesailül hakaik fi selasilüt taraik Haririzade kemâleddin efendi
- 43-Nakşül füsüs Muhyiddini arabî
- 44-M. Fususul hikem "
- 45 M7. Fütuhâtı mekkiyye "
- 46 M. K⁺tabül envarül kudsiyye fi tenzihi tarikatil aliyye Şeyh zafir efendi
- 47 M. Vahdeti vücüt Müderris Ferit bey
- 48 M. Sicilli osmanî
- 49 M. Şakayik zeyli (atâi)
- 50 M. İlmiyye salnamesi
- 51 M. Şeyh Bedrüddin müderris Şerefüddin bey
- 52 M. Sahihi buhari ^{muhtasari} tercümesi te cridi sarih tercümesi " Ahmet Naim "
- 53 Menakibi seyyit şeyh hoca Muhammedünnurul arabî ve derbeyani melamet ve ahmali melamiyye (bende) Tahir bey merhum
- 54 Sanduketül maarif (seyyidin räsaleleri i havi mecmua) (bende)
- 55 - M. Lübüllüp ve sirrüssir Bursalı İsmail Hakkı efendi
- 56 -M. Mesnevî ve divani kebiri mevlâna
- 57-M. Tarifati seyyit şerif cürcanî Bursalı Tahir bey merhum
- 58-M. Osmanlı müellifleri Ahmet Remzi bey
- 59-M. Miftahül kütüp Recep vayhi bey
- 60-M. Bursalı Tahir bey Hacı hüseyin Vessaf bey
- 61- Sefinei evliya Köprülü zade Luat B. E.
- 62- *Lürkiye tarihî dinîsi*
- 63 - ^(m) *Tabakati Sa' rami*
- 64 - ^(m) = *İmam Selûkî*
- 65 - ^(m) = *Menâvî*
- 66 - ^(m) *Dâiretül maarif*
- 67 - *Bisâlei Sa'idîyye* Seyyit m. nur (Bende)

229
~~267~~

- 68 — Vorlesungen über den Islam
Ignaz Goldziher (1910 Heidelberg)
- 69 — Der Islamische Orient. M. Hartman
- 70 — Comarc turakka aliyeden Melosimilita
Sadiku Viddani D.
-

hak ha ri de - n go l leu ş gör l dur des ta zi

de - n go l leu ş gör l dur tep hi di de - n

gör ne - hu ş l dur tep hi di de - n gör ne - hu ş l dur

Hicaz mahamında ve sofian ihanda
(Nefes)
قصائی زاده شاملی اسکندر
بازیدده سابق مالیہ قارشونده نومرو ۱۸

(Hüseyni) mahamında ve (Senginsemai) ihanda
(Nefes)

mez hancı a - ş h me zi ke si le ri şü zü

ku sa ga ri ni - n se - ri ho - ş la ri şü zü

ku sa ga ri ni - n se - ri ho - ş la ri şü zü (Son)

N:1 (Bayati) mahamında ve (ağır düzeyek) ihanda
(Nefes)

za hi di bi - zi ta - noş le - me a - l lah

hak is min o - kur di li - miş il - lal la - h hu (Son)

ayrı nefesin başka bir tarzı

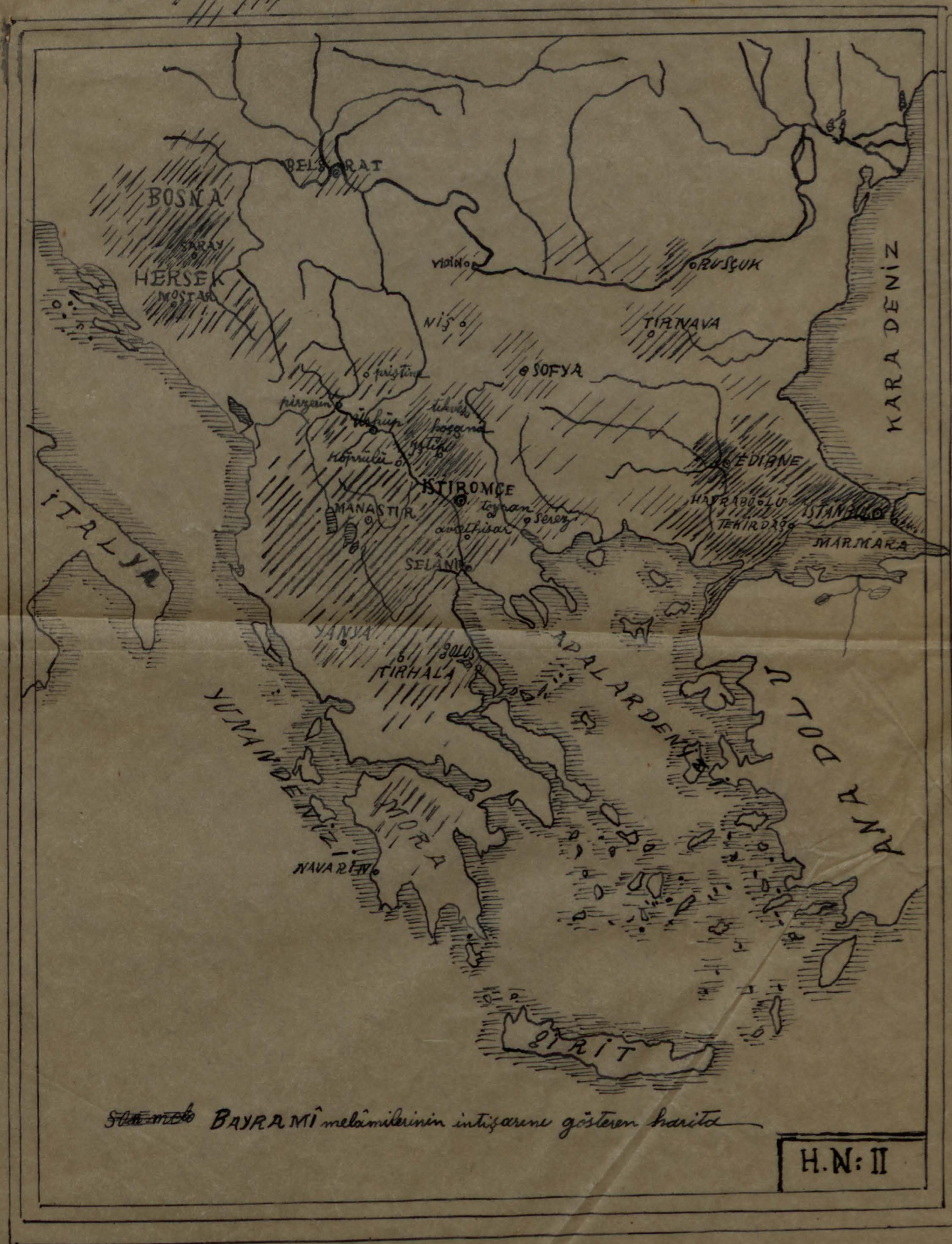
za hi di bi zi ta - noş le - me al lah

haki si mi ni o - kur di li - miş e yi val lah hü ha hi si mi ni o - kur di li - miş

e yi val lah hü Son

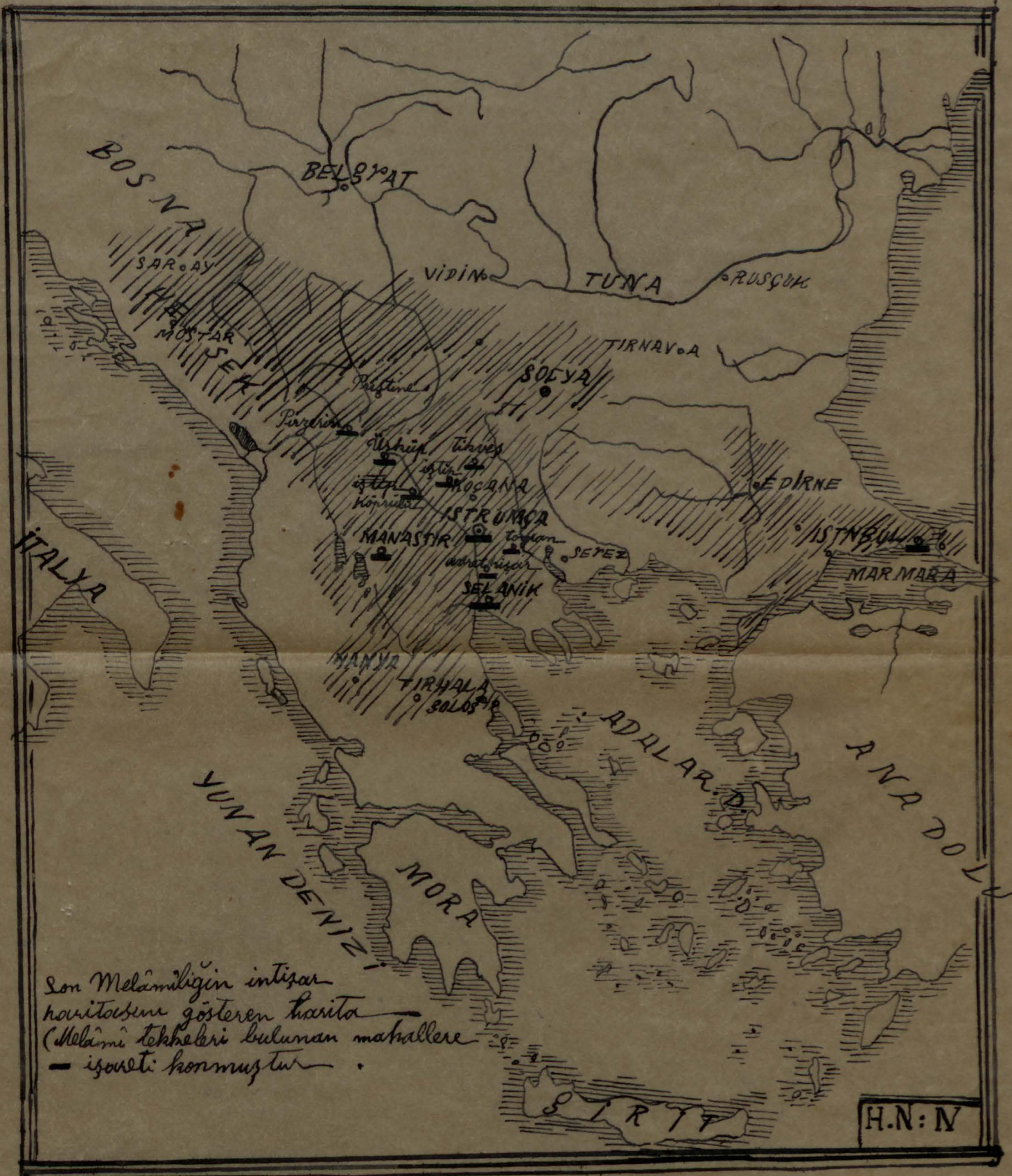
Melameterin zukur ve intisar haritasi

Stam. me. 6 BAYRAMI melâmelerinin intişarını gösteren harita

H.N: II

Son Melâmilîğin intisar
 haritasine gösteren harita
 (Melâmi tekkeleri bulunan mahallere
 - işaret konmuştur -

H.N:V

